

TARTALOM

Köszöntő	2
<i>Fűrész Tünde és Molnár Balázs</i> A koronavírus-járvány hatása az Európai Unió népesedési folyamataira	3
<i>Balogh Enikő és Uhljár Péter</i> A gyermekvállalási hajlandóság alakulása Magyarországon a járvány idején	9
<i>Györbiró András Csaba</i> Külhoni családok a járvány idején	21
<i>Hablicsekné Richter Mária</i> Hazai halálozás a COVID előtt és 2020-ban a COVID alatt, különös tekintettel a családi állapotra	29
<i>Ferkis Anna és Nagy Tímea</i> A magyarok közérzete a koronavírus-járvány második és harmadik hulláma alatt	42
<i>Baraté Edina és Fail Ágnes</i> Járványhelyzet, oltakozási kedv és újraindítás a magyar fiatalok szemszögéből	54
<i>Engler Ágnes, Markos Valéria és Dusa Ágnes</i> A gyermekek élete a COVID-19 járvány alatt	64
<i>Pári András, Horváth-Varga Anikó</i> A fiatal és az idős generációk bővülő támogatása a járvány alatt	70
<i>Papházi Tibor, Nyírády Adrienn és Pári András</i> Magyarország történetének legnagyobb otthonteremtési programja a koronavírus-járvány alatt is bővült	77
<i>Regős Judit, Székely András, Horváth-Varga Anikó és Móczár Luca</i> Generációk digitális kompetenciáinak változása a koronavírus-járvány alatt	88
<i>Török Péter és Antal István</i> A romapasztoráció és megvalósulása a koronavírus-járvány első és második hulláma alatt	96
<i>Ásványi Katalin, Fehér Zsuzsanna és Jászberényi Melinda</i> Családbarát múzeum, ahol a család is jól érzi magát	107
RECENZÍÓ	
<i>Kapdebo Ágnes</i> Kopp Mária – Skrabski Árpád: A boldogságkeresés útjai és útvesztői	124
<i>Hablicsekné Richter Mária</i> Tóth G. Csaba: Többlethalandóság a koronavírus-járvány miatt Magyarországon 2020-ban	128
Szerzők	133

KÖSZÖNTŐ

„Soha nem volt olyan fontos a család és a házasság szerepe az egyén és a következő nemzedék életminősége, kiegyensúlyozottsága, valamint a társadalmi légkör szempontjából, mint napjainkban. Az emberiség léte múlik azon, hogy sikerül-e megvédeni a családot és személyesen a benne élőket.”

(Prof. Dr. Kopp Mária)

Intézetünk névadója, Kopp Mária 2009-ben, a gazdasági világválság idején írta e sorokat. Akkor még senki nem sejtette, hogy bő egy évtized múlva újabb, még az akkorinál is súlyosabb válsággal kell szembenéznie az emberiségnek. A koronavírus-járvány berobbant az életünkbe, felforgatta a mindennapjainkat, felborította a korábban megszokott rendet és biztonságot körülöttünk. Magyarországra ráadásul olyan időszakban csapott le a világjárvány, amikor egy sikeres évtized után a dolgok végre irányba fordultak, amikor nemcsak a gazdaságunk, de a magyar családok is látványosan megerősödtek.

A járvány időszaka megmutatta, hogy a család az a közösség, amely segít átvészelni a nehéz időket, amely a bajban leginkább képes biztonságot, kapaszkodót és támaszt nyújtani. A család az az óvó és védő közeg, amely vigyáz a benne élőkre, ugyanakkor a legkülönfélébb külső veszélyek miatt önmaga is védelemre szorul. A családok védelme nemcsak a koronavírus-járvány miatt, hanem a gazdasági, a migrációs veszélyek és az ideológiai támadások miatt mára is időszerűbb lett, mint valaha.

A „Családok a koronavírus-járvány idején” című tematikus Kapocs számunkban arra vállalkozunk, hogy más-más szemszögből és szempontok szerint elemezzük a pandémia időszakának családokra gyakorolt hatásait és bemutassuk, hogy a családok kiegyensúlyozott, megszokott életének megőrzése érdekében milyen megoldások, hogyan, milyen módon érvényesültek és működnek. Bemutatjuk a magyarok gyermekvállalási és házasságkötési

hajlandóságának alakulását a járvány időszakában, nemzetközi összehasonlításban és határon túlra is kitekintve. Elemezzük az elmúlt tíz év és kiemelten a járvány sújtotta 2020-as év halandósági adatait elsősorban a családi állapottal összefüggésben. Mentális egészségünk változásáról számolnak be a magyarok közérzetét, a gyermekek és a fiatalok lelki állapotát vizsgáló kutatásainkon alapuló tanulmányok. A járvány időszakában is bővülő családtámogatások népszerűségéről, igénybevételeiről, és a pandémia negatív hatásait ellensúlyozó kezdeményezésekről is számos írást olvashatnak. A nemzedékek közötti kapcsolatok erősödésére világítanak rá a fiataloknak és az időseknek biztosított új intézkedések pozitív fogadtatásáról, valamint a digitális világban való együttműködésükről szóló tanulmányok.

A koronavírus-járvány ugyan váratlanul ért minket, de - ahogy a mostani Kapocs írásai is rámutatnak - a magyar családok képesek megküzdeni vele. A családok támogatása és védelme adja a családok erejét, amely Kopp Mária szavaival „életminőségünk, kiegyensúlyozottságunk és a társadalmi légkör szempontjából” napjainkban fontosabb, mint bármikor korábban. A koronavírus-járvány időszakának tanulsága, hogy a családok, a családokon belüli és a családok közötti együttműködés olyan pozitív hozadéka, értéke a pandémia hónapjainak, amelyről nem feledkezhetünk meg, amelynek megőrzése közös feladatunk. Ehhez igyekszünk hozzájárulni a mostani Kapocs számmal.

*Fűrész Tünde
KINCS elnöke*

2021. augusztus

A koronavírus-járvány hatása az Európai Unió népesedési folyamataira

A globális koronavírus-világjárvány akkor csapott le Európára, amikor az Európai Unió egyetlen tagállamában sem született az önfenntartáshoz elégséges számú gyermek. A legtöbb tagállamban a járvány még inkább visszavetette a gyermekvállalási és a házassági kedvet, életünk biztonságának megrendülése nem kedvezett a családok hosszú távú döntéseinek meghozatalában. Miközben a hanyatló demográfiai mutatók jellemzik az Európai Unió tagállamainak többségét, találunk kivételeket: Magyarországon 2020-ban az EU-ban egyedülként nőtt a házasságkötések száma és a születésszámok tekintetében is azon kevés ország közé tartozunk, ahol növekedés volt.

Európa tekintetében az öreg kontinens jelző ma már inkább arra az idősödő földrészre utal, ahol egyre kevesebb gyermek születik, ahol üresek a bölcsők. A világ összlakosságán belül folyamatosan csökken az európai aránya, 1960-ban a világ lakosainak 20%-a volt európai, mára már csak alig 10%, míg 2070-re várhatóan mindösszesen 6% lesz ez az arány. Ezzel párhuzamosan, míg 2004-ben a világ GDP-jének még 28%-a, 2017-ben már csak 16%-a származott az EU-ból, amelyet a Brexit tovább mérsékel. Mivel a lakosság csökkenése együtt jár a gazdasági teljesítmény jelentős csökkenésével, az EU folyamatosan teret veszít az egyre élesedő globális versenyben. Láthatjuk, hogy az önfenntartás mellett gazdasági szükségszerűség is lenne az európai gyermekek születésének elősegítése. A jól képzett munkaerő már rövidtávon is megmutatkozó hiánya mellett középtávon fokozottan felmerül az egyes országok társadalombiztosítási rendszereinek fenntarthatósága is. Az Eurostat népességi adatai szerint 1960-ban átlagosan három fiatal (0-14 éves) jutott minden idős (65 éves vagy annál idősebb) személyre, addig az előrejelzések szerint 2060-ban minden fiatalra két idős jut majd. Ezért is kiemelt a jelentősége annak, hogy a koronavírus világjárvány milyen hatást gyakorol a demográfiai folyamatokra, elsősorban a születések számára Európában és azon belül Magyarországon.

Az előző 2010 és 2020 közötti évtized uniós adatai azt mutatják, hogy az időleges ingadozásokon túl

mutatóan, hosszú távon azokban az országokban nőtt tartósan a gyermekvállalási kedv, amelyek nem a fősodor által nyíltan támogatott és egyedüli megoldásként sugallt migrációs beáramlás elősegítésével, hanem a saját gyermekek megszületésének támogatásával, a családok megerősítésével kívánták mérsékelni a népességfogyást. Az EU tagállamai közül Magyarországon nőtt legnagyobb mértékben, 24%-kal a termékenységi ráta. Talán jobban kifejezi ennek a pozitív változásnak a jelentőségét az, hogy ezen emelkedés által 115 ezerrel több magyar kisgyermek született az előző évtizedben hazánkban ahhoz képest, mintha maradt volna a termékenység a 2010-es szinten. Magyarország a fertilitás kapcsán az Unió sereghajtójából a középmezőnybe került, sőt immár az uniós átlagot meghaladó termékenységgű országgá vált. Az előző 10 évben 16 tagállamban csökkent, 11 tagállamban nőtt a termékenység, köztük Magyarországon a legerőteljesebben. A liberális migrációs politikát követő tagállamok közül mindössze Németországban volt érdemi a növekedés (10,79%), miközben a migrációt inkább elutasító, a saját családok boldogulását segítő tagállamok közül hazánk mellett a visegrádi partnereink mindegyike - Csehország, Szlovákia, Lengyelország – valamint Lettország, Litvánia és Románia esetében is érdemi emelkedés figyelhető meg. Ezzel ellentétben olyan elsődleges migrációs célországok, mint Franciaország, Svédország, Belgium, vagy Hollandia esetében is csökkent a termé-

kenységi ráta. A koronavírus megjelenésével fontos kérdésként merült fel, hogy az hogyan fog hatni a családok belső életére, hogyan befolyásolja a családi kapcsolatokat. A fősodor médiafelületei már a koronavírus-világjárvány okán életbe lépő első lezárások, kijárási tilalmak és korlátozások kezdetén világgá kürtölték, hogy annak, hogy a családok több időt töltenek majd együtt, összezárva világos következménye lesz a kapcsolati erőszak és a válások drasztikus növekedése. Intézetünk koronavírus-járvány alatti felmérései azonban ellentmondanak a családi állapotok jelentős romlását előrevetítő véleményeknek. Reprezentatív kutatásaink azt támasztják alá, hogy a családokon belüli kapcsolatok sokkal inkább megerősödtek, mint gyengültek a járvány hatására. 2020 tavaszán a magyarok 71%-a számolt be arról, hogy nem változtak a családon belüli kapcsolataik, mindössze 4% számolt be azok romlásáról és 24% viszont a kapcsolatok javulásáról nyilatkozott. A megkérdezettek fele

azt nyilatkozta, hogy házastársára számíthatott a járvány idején, míg a gyermekeire 36%, a szüleire pedig 30% támaszkodhatott, jól látszik tehát, hogy a legtöbben a családtagjaikra támaszkodhattak a veszélyhelyzetben. Az elhúzódó válság harmadik hullámában, 2021 februárban nagyjából ugyan ezek az arányok maradtak, a magyarok 21%-ának javult a párkapcsolata, családi kapcsolata a járvány idején, 73%-nál változatlan maradt és csak 5%-uk számolt be romlásról.

Az, hogy hazánkban a párkapcsolatok sokkal inkább stabilizálódtak és megerősödtek a járvány idején alátámasztja az a tény is, hogy 2020-ban Magyarországon egyedüli európai országgént nőtt a házasságkötések száma, ami azért is figyelemre méltó, mert a lezárások miatt voltak olyan hónapok, amikor nem is volt lehetőség az anyakönyvvezető elé állni. Emellett a kapcsolatok tartósságát mutatja, hogy utoljára hat évtizeddel ezelőtt váltak el kevesebben hazánkban, mint 2020-ban.

Gyermekvállaláshoz kapcsolódó egyes demográfiai mutatók alakulása a járvány alatt az Európai Unióban

Cikkünkben megvizsgáljuk az európai uniós országok 2020-as évre vonatkozó, gyermekvállaláshoz kapcsolódó egyes demográfiai adatait, így a születések, valamint a házasságkötések és a válások számának alakulását, azzal a céllal, hogy összehasonlítható módon kapjunk képet a koronavírus-válsághelyzet család- és gyermekvállalásra irányuló hatásairól.

Születések

A koronavírus-válság sújtotta Európában 2020-ban az előző évhez viszonyítva az Eurostat adatai szerint mindössze hat tagállamban: Luxemburgban, Cipruson, Finnországban, Máltán, Görögországban és Magyarországon nőtt a születések száma, 21 országban pedig csökkent. Ha a nemzeti statisztikákat nézzük, akkor csak Luxemburg, Magyarország, Finnország és Ausztria tekinte-

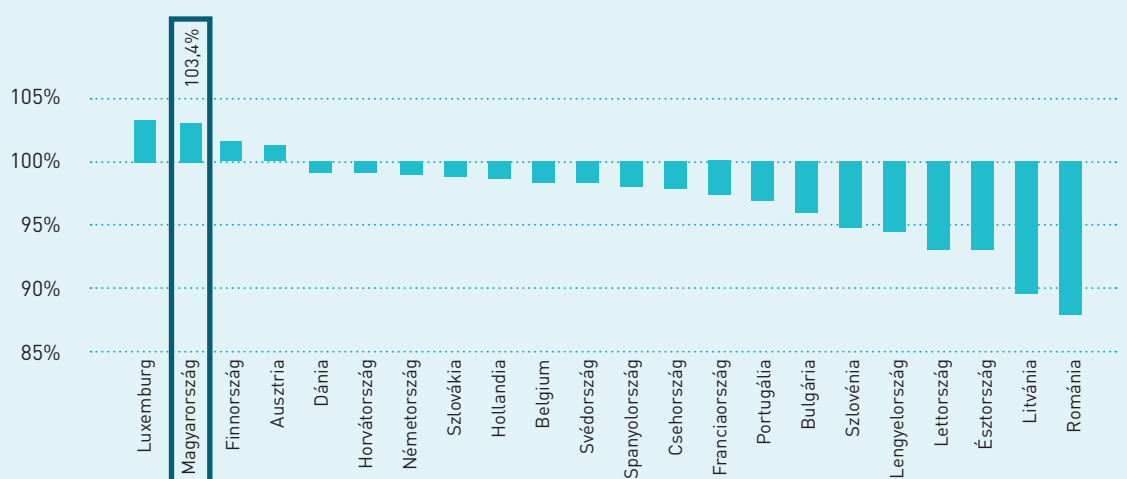
tében volt növekedés 2020-ban a születések számában.

Magyarországon azon kevés európai ország közé tartozik, ahol emelkedett a születések száma hiszen több, mint 700 fővel több gyermek született 2020-ban, mint 2019-ben. Az EU27 országok rangsorában Görögország (+862 fő) és Finnország (+850 fő) után a harmadik helyen álltunk a születésszám többlet alapján. Ez annak fényében különösen biztató eredmény, hogy minden évben tovább csökken a szülőképes korú nők csoportja Magyarországon. Litvániában 8% és Romániában 11% százalékos feletti a születésszám visszaesés, míg a nagyarányú migrációs beáramlás által leginkább érintett országokban, Németországban, Franciaországban, Svédországban egyaránt 1-2%-kal kevesebb gyermek született, mint 2019-ben.

Születések számának változása 2020-ban 2019-hez képest az Eurostat adatai alapján

Születések számának változása 2020-ban 2019-hez képest a nemzeti statisztikák alapján

Házasságkötések

A koronavírus-járvány során az uniós országok közül egyedül hazánkban kötöttek több házasságot 2020-ban, mint 2019-ben.

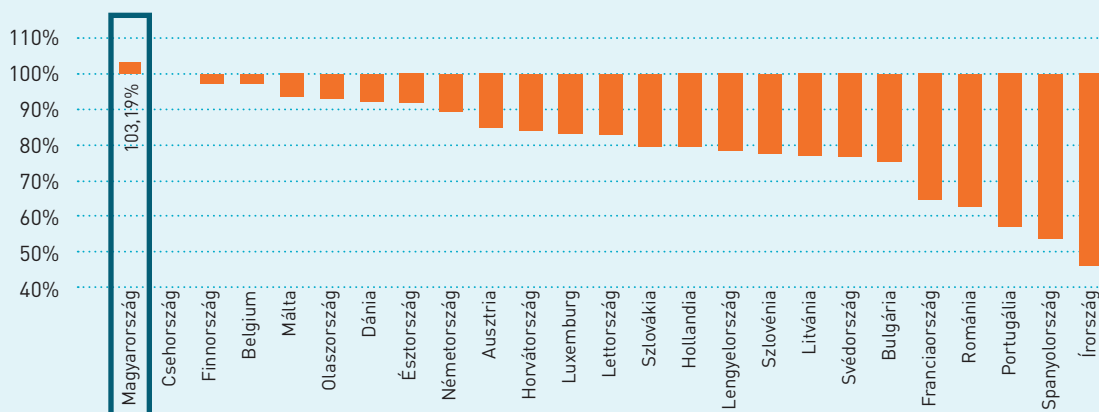
Minden további tagállamban csökkent a házasságkötések száma. Írországban és Portugáliában hozzávetőlegesen fele annyian, Franciaországban 35%-al kevesebben kötöttek házasságot, mint az azt megelőző évben. Svédországban, Luxemburgban, Horvátországban és Hollandiában is jelentős, 20% környéki volt a visszaesés.

A magyar adat nem csak azért kiemelkedő, mert a járványhelyzet Európában egyedül nálunk nem vetette vissza a házassági kedvet, hanem azért is, mert hazánkban utoljára 1986-ban óta nem

kötöttek annyian házasságot, mint 2020-ban. A Babaváró támogatásnak, amelyet a járvány sújtotta gazdasági helyzetben is fenntartott a kormányzat kétségtelenül jelentős szerepe van ebben a pozitív folyamatban.

Miközben a magyarok egyre több házasságot kötnek, amelyek stabilabbnak is bizonyulnak a korábbiaknál, addig a fejlett országok szinte mindegyikében folyamatosan napirenden van a tradicionális házasság eljelentéktelenítésének kérdése, nem meglepő, hogy a tagállamok felében nemcsak a koronavírus-járvány idején, de már az előző évtized során folyamatosan csökkent a házasságkötések száma (Finnországban például közel 30%-kal). Ehhez képest Magyarországon közel megdup-

Válások számának alakulása 2020-ban 2019-hez képest (Forrás: nemzeti statisztikai adatok)

lázódott tíz év alatt a házasságkötések száma (89%-kal nőtt). Az, hogy az uniós átlag az elmúlt évtizedre vonatkozóan mégis 1%-os emelkedést mutat, szinte kizárólagosan a 2004 után csatlakozott tagállamoknak köszönhető.

2010-es évektől kezdődően korábban igen konzervatív, vallásos társadalmakban is többségbe kerültek a meglegházasság támogatói (Írország, Málta) és egyre több európai ország engedélyezi a meglegházasságot, akár jelentős társadalmi ellenállás ellenére is (Horvátországban és Szlovéniában például népszavazáson utasították el a meglegházasságot). Mindössze hét uniós tagállam; Bulgária, Horvátország, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország és Szlovákia rögzítette az alkotmányában, hogy a házasság egy férfi és egy nő közötti kötelék. A kérdés valós társadalmi jelentőségét azonban jól mutatja, hogy a meglegházasságot elsőként engedélyező Hollandiában a legtöbb, 2411 egyneműek között kötött házasságra az engedélyezés évében, 2001-ben került sor. Abban az évben 82 091 házasságot kötöttek az országban, tehát az összes házasságkötés kevesebb, mint 3%-a történt egynemű párok között. Azóta egyetlen évben haladta meg az 1500-at a számuk, 2018-ban (1502). Az utolsó éves adat 2019-ből áll rendelkezésre, amikor 63 565 házasságra jutott 1419 egyneműek közötti házasság.

A házasságkötést és a nagycsaládos életformát preferáló családpolitika sikere, hogy mindemellett, hogy emelkedett a megszületett gyermekek száma, nőtt a házasságban született gyermekek száma is Magyarországon 2015 óta. Ma hazánkban a gyermekek 61,3%-ának a szülei házaspárok, ezzel jóval

az uniós átlag 57,5% felett állunk, miközben ott a folyamatok ellentétes irányúak: míg Magyarországon jelentősen csökkent a házasságon kívül született gyermekek aránya, addig az EU-ban folyamatosan nő. Ezt a tendenciát jól jellemzi, hogy az előző 10 évben Észtország, Litvánia és Magyarország kivételével minden egyes tagállamban nőtt a házasságon kívül született gyermekek aránya.

Válások

A koronavírus okozta korlátozások és lezárások hatásai kapcsán sokan vetítették előre a válások jelentős megemelkedését. De mit is mutatnak az összesített adatok?

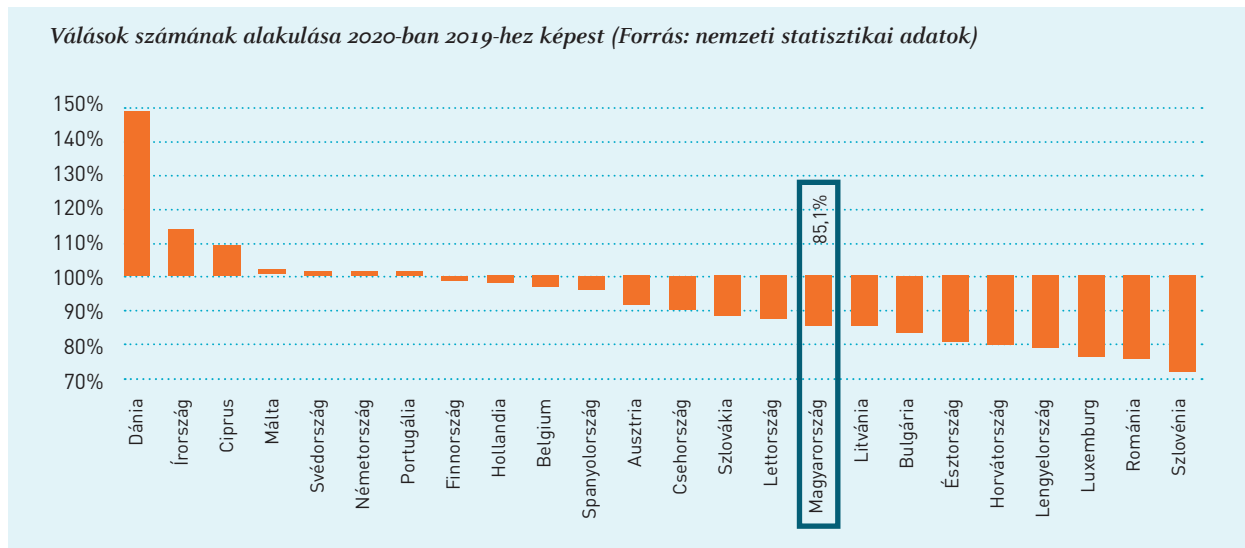
Az európai nemzeti statisztikai hivatalok közül 16 tette közzé a 2020-ra vonatkozó válási adatokat. A 16 tagállam közül Dániában jelentősen (+48%), míg Svédországban és Németországban elhanyagolható mértékben (+1%) nőtt a válások száma a 2020-as koronavírus által sújtott évben. Minden más tagállamban csökkent, avagy stagnált azok száma. A legnagyobb mértékben Szlovéniában (-28%) és Romániában (-25%) csökkent a válások száma. Luxemburgban, Észtországban, Lengyelországban szintén jelentősen, 20% körüli mértékben csökkent a válások száma, Bulgáriában és Litvániában Magyarországhoz hasonló volt a csökkenés. Magyarország a 15%-os csökkenéssel az Unió tagállamainak azon harmadába tartozik, ahol 2020-ban legkevesebb volt a válások száma.

Magyarországon ezzel az eredménnyel a több éves pozitív trend folytatódott, hiszen 2020-ban 15%-kal kevesebben váltak el, mint egy évvel korábban.

1958 óta, több mint hat évtizede nem váltak el olyan kevesen, mint a 2020-as évben. Bízható az az évek óta megfigyelhető tendencia is, hogy folyama-

tosan csökken azon válások száma, ahol gyermek van a családban.

Válások számának alakulása 2020-ban 2019-hez képest (Forrás: nemzeti statisztikai adatok)

A családbarát politika ellensúlyozza a járvány negatív demográfiai hatásait

A Századvég és a KINCS 2019-es nemzetközi kutatása szerint az európai polgárok elkötelezettek a családok védelme és a családbarát érvényesülése iránt, hiszen az európaiak 82%-a számára fontos, hogy erősödjön hazájukban a családbarát mentalitás. Abban az esetben, ha ez az igény találkozik a kormányok családbarát elkötelezettségével, akkor az erős védelmet képest nyújtani a családok számára még olyan nehéz időkben is, mint amilyen a koronavírus-járvány időszak. Magyarországon a kormány megőrizte a családpolitikai vívmányokat, sőt még bővítette is a családtámogatások körét 2020-ban. Ennek köszönhető, hogy 2020-ban sok más európai országgal ellentétben hazánkban nem esett vissza a gyermekvállalási és a házassági kedv, hanem inkább Európában kivételes módon még nőtt is.

A népmozgalmi adatok és a polgárok véleménye is tehát egyértelmű jelzést ad arra nézve, hogy folytatni szükséges a családok és a családbarát társadalmi hozzáállás megerősítését célzó politikákat, programokat. Az európai összevetésben fent vizsgált adatok mutatják azok sikerességét, az európaiak családokkal kapcsolatos attitűdjei pedig egyértelműen jelzik az azokra mutató társadalmi igényt. A család még mindig viszonyítási pont nemcsak a magyarok, de az európai polgárok elsőpró többsége számára is. A családok megerősítése és támogatása a koronavírus negatív hatásainak ellensúlyozása érdekében továbbra is fontos feladat, amelyben a sikeres magyar válságkezelés jó példát mutat az európai döntéshozók számára is.

Felhasznált irodalom

Europa Project 2020 <https://szazadveg.hu/hu/europa-projekt/2020-as-kutatas>
Központi Statisztikai Hivatal, Népesedési Világnap 2020, https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nepesedesi_vilagnap/2020/index.html
KINCS közvélemény-kutatás, 2020. április: A koronavírus családokra gyakorolt hatása
EUROSTAT: Teljes termékenységi arányszámok az Európai Unió tagállamaiban <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00199/default/table?lang=en>
EUROSTAT: Születések száma az Európai Unió tagállamaiban <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00204/default/table?lang=en>
Ausztria, Statistik Austria, https://www.statistik.at/web_en/statistics/index.html
Belgium, Statbel, <https://statbel.fgov.be/en>
Bulgária, National Statistical Institute, www.nsi.bg
Ciprus, Statistical Service, https://www.mof.gov.cy/mof/cystat/statistics.nsf/index_en/index_en
Csehország, Czech Statistical Office, <https://www.czso.cz/csu/czso/home>
Dánia, Statistiks Denmark, <https://www.dst.dk/en>
Észtország, Statistics Estonia, <https://www.stat.ee/en>
Finnország, Statistics Finland, https://www.tilastokeskus.fi/index_en.html
Franciaország, Institut national de la statistique et des études économiques, <https://www.insee.fr/en/accueil>
Görögország, Hellenic Statistical Authority, <https://www.statistics.gr/en/home/>
Hollandia, Statistics Netherlands – CBS, <https://www.cbs.nl/en-gb>
Horvátország, Croatia Bureau of Statistics, https://www.dzs.hr/default_e.htm
Írország, Central Statistics Office, <https://www.cso.ie/en/>
Lengyelország, Statistics Poland, <https://stat.gov.pl/en/>
Lettország, Central Statistical Bureau, <https://www.csp.gov.lv/en>
Litvánia, Statistics Lithuania, <https://www.stat.gov.lt/home>
Luxemburg, Statistics Portal, <https://statistiques.public.lu/en/index.html>
Magyarország, Központi Statisztikai Hivatal, <https://www.ksh.hu/?lang=hu>
Málta, National Statistics Office, <https://nso.gov.mt/en/Pages/NSO-Home.aspx>
Németország, Destatis- Statistisches Bundesamt, https://www.destatis.de/EN/Home/_node.html
Olaszország, Istituto Nazionale di Statistica, <https://www.istat.it/en/>
Portugália, Instituto Nacional De Estatística, https://www.ine.pt/xportal/xmain?xpgid=ine_main&xpid=INE&xlang=en
Románia, National Institute of Statistics, <https://insse.ro/cms/en>
Spanyolország, Instituto Nacional de Estadística, <https://www.ine.es/en/index.htm>
Svédország, Statistics Sweden, <https://www.scb.se/en/>
Szlovákia, Statistical Office, https://slovak.statistics.sk/wps/portal/ext/home/lut/p/z1/04_Sj9CPykssyoxPLMnMzovMAfIjo-8ziA8o9LZycDBoNLPyCXAo8QxwD3IO8TawNTEz1wwkpiAJKG-AAjgZA_VFgJc7ujh4m5j4GBhY-7qYGno4eoUGWgcbG-Bo7GUAV4zCjIjTDIdFRUBADseobP/dz/d5/L2dBISEvZoFBIS9nQSEh/
Szlovénia, Statistical Office, <https://www.stat.si/StatWeb/en>

A gyermekvállalási hajlandóság alakulása Magyarországon a járvány idején

Betekintő

Az Egészségügyi Világszervezet által 2020. március 11-én kihirdetett pandémia jelentős hatást gyakorolt a magyar lakosság demográfiai helyzetére. Az elmúlt egy évben felmerült az az elgondolás, hogy a korlátozások, ezzel együtt a családon belül közösen eltöltött idő növekedése akár 'baby boom'-hoz vezethet a gazdaságilag fejlettebb országokban. A rendelkezésre álló kilenc hónapnál hosszabb idősoros adatok viszont azt mutatják, hogy az említett országcsoportban, ahova beletartoznak az Európai Unió tagállamai is, a járvánnyal járó társadalmi-gazdasági válság éppen ellentétes folyamatokat indított el¹.

Emellett vannak kivételek, többek között Magyarország is, ahol az újszülöttek száma 2021 első és második negyedévében közel azonos maradt 2020 ugyanazon időszakához viszonyítva. Ennek oka, hogy a COVID-19 okozta makrószintű trend mellett jelen van egy olyan erősségű hatótényező, amely képes ellensúlyozni a negatív népmozgalmi folyamatokat. Magyarország „különutas” helyzete leginkább a családpolitikai eszközök hatásával magyarázható.

Bevezető

A COVID-19 első magyarországi esetét 2020. március 4-én regisztrálták, azonban Kína Hupej tartományában már 2019. december 31-én, valamint Franciaországban – első európai esetként, – már 2020. január 24-én találtak betegeket². Ebből következik, hogy a világjárvány okozta társadalmi-gazdasági válság 2021 augusztusában már 18-20 hónapja érezteti hatását Magyarországon, mely jelentősen meghatározza az emberek mindennapi életét, ezzel együtt a gyermekvállalás kérdését is. A Központi Statisztikai Hivatal által aktuálisan publikált negyedéves bontású adatok június végéig szolgáltatnak információkat az élveszületések számáról. Figyelembe véve a várandósság átlagosan kilenc hónapos időtartamát, a járvány magyarországi megjelenését és a negyedéves ciklusú összevetést, 2020 utolsó negyedévével kezdődően

kínálkozik lehetőség a COVID-19 születésszámokat érintő hatásának idősoros adatokon nyugvó elemzésére.

A tanulmány a gyermekvállalás hajlandóságának változását négy mutatószám segítségével szemlélteti. Az élveszületések száma mellett célszerű a statisztikai szempontból szülőképes női korcsoportokat, a teljes termékenységi arányszámot és a házasságkötések gyakoriságát is elemezni. A tanulmány második felében sor kerül annak a kérdésnek az összetettebb vizsgálatára, hogy a Magyarországon érvényben lévő hagyományos és új családtámogatási eszközök milyen hatással vannak a gyermekvállalási hajlandóságra. Ezen belül külön hangsúlyt élvez a legújabb intézkedéscsomag, a 2019. július 1-jén bevezetett Család- és gyermekvédelmi Akcióterv. A kimutatások alapján felté-

¹ <https://www.bbc.com/news/world-56415248>

² <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/timeline-ecdc-response>

³ <https://www.statista.com/statistics/1103206/hungary-coronavirus-cases/>

⁴ <https://www.tommys.org/pregnancyhub/pregnancy-news-blogs/first-research-show-post-pandemic-baby-boom-unlikely-uk>

telezhető, hogy az intézkedés egyik eleme, a Babaváró Támogatás képezi napjainkban a gyermekvállalás legfőbb külső ösztönzőjét, mely a világjárvány okozta társadalmi-gazdasági válság rövid távú hatását is képes lehet ellensúlyozni.

Az elemzésbe a Központi Statisztikai Hivatal negyedéves és éves szintű, az élveszületésekhez közvetlenül vagy közvetetten kapcsolódó adatai kerültek be. A népmozgalmi összefüggések feltárása egyrészt egyszerű összehasonlítás alapján történt, ahol a vizsgált időtávot a COVID-19 magyarországi megjelenése, a várandósság hossza és a rendelkezésre álló adatbázis határozta meg. Másrészt a Babaváró Támogatás hatásainak értelmezése a Központi Statisztikai Hivatal és a Magyar Államkincstár által szolgáltatott adatok alapján, statisztikai elemző programmal készült el.

A pandémia és a gyermekvállalási hajlandóság kapcsolatáról végzett kutatást a New York-i székhelyű Guttmacher Institute, mely szerint az amerikai nők 34%-a nagyobb hangsúlyt helyez a fogamzásgátlásra a COVID-19 miatt (Lindberg et al. 2021). Egy másik példa a King's College London felmérése, mely során kimutatták, hogy az Egye-

sült Királyságban a nők 92%-a továbbra is világra hozná a tervezett gyermekeket, azonban a terheséget elhalasztaná a társadalmi-gazdasági válság okozta bizonytalanság miatt⁴. Az Európai Unió részéről a 2021-ben publikált Demographic outlook for the European Union című kiadvány The implication of COVID-19 on demography című alfejezetében problémafelvetésként megjelenik a gyermekvállalás és a COVID-19 kapcsolatának kérdése. Az előzetes feltételezés alapján az uniós országokban a családalapítás életkora még inkább kitolódik a pandémia hatása miatt (Kiss 2021).

A Magyarországon megjelent publikációk többek között a társadalmi, fizikai és mentális következményekről, valamint ezek családokra gyakorolt hatásáról értekeznek (Baraté et al. 2020; Székely et al. 2020). Az élveszületések számának a COVID-19-hez köthető és már látható változásáról még nem érhető el elemzés. A világjárvány negatív befolyásán túl a gyermekvállalást leginkább ösztönző körülmények is a cikk tárgyát képezik, hiszen az elmúlt időszak élveszületéseit pozitív irányban befolyásolhatta a hazai családpolitika.

A gyermekvállalási hajlandóság középtávú trendje

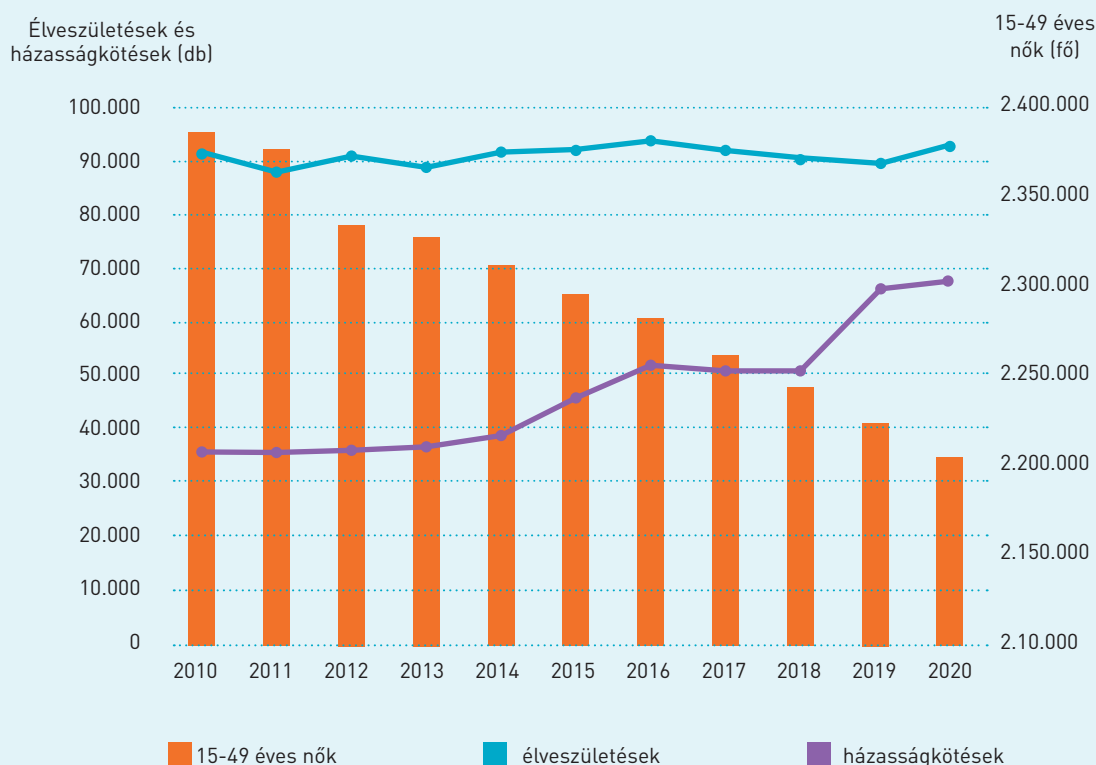
2010-ben kezdődött el a napjainkat is meghatározó családpolitikai rendszer kialakítása. 2010 kiemelését szintén indokolja, hogy az ország teljes termékenységi arányszáma a 2010-es évtized első két évében érte el történelmi mélypontját, 1,25-1,23-as értékekkel.

Az 1. ábra alapján Magyarországon 2010 óta 90 ezer fő körül stagnál az újszülött gyermekek száma, a 15-49 éves nők létszáma pedig mintegy 177 ezer fővel csökkent. A vizsgált években a legkevesebb gyermek 2011-ben született (88 049 fő), a legtöbb pedig 2016-ban (93 063 fő). Az élveszületések számbeli stagnálását kedvező demográfiai fordulatként lehet értelmezni, ha figyelembe vesszük, hogy a szülőképes nők létszáma a népességfogyás következtében mintegy 177 ezer fővel csökkent az ábrázolt időszak alatt (2010-2020). Hasonló ellentét figyelhető meg a házasodás szempontjából is, mivel a házasságkötések száma 2010-

hez képest 2020-ra csaknem megduplázódott és meghaladta az évi 67 ezret. A házasságkötések száma leginkább két „lépcsőben” változott, nevezetesen a 2015-2016-os időszakban és 2019-ben. Ez feltételezhetően összefügg a Családi Otthontermelési Kedvezmény (CSOK) (2015) és a Családvédelmi Akcióterv (2019) bevezetésével, melyek mögött a pronatalista, azaz a népesség növelését célzó családpolitika hatása áll. Az ellentétes népmozgalmi folyamatokból következik, hogy a gyakran házastársi kapcsolathoz kötött családpolitikai eszköztár a teljes termékenységi arányszámot képes jelentősen megemlí (2010: 1,25; 2020: 1,56)⁵. Következésképpen a családpolitika képes lehet ellensúlyozni az élveszületéseket negatívan érintő folyamatokat, azaz a szülőképes női korcsoportok létszámának csökkenését, vagy akár a COVID-19 járvány hatását is.

⁵ <http://www.ksh.hu/heti-monitor/demografia.html>

1. ábra: A gyermekvállalási hajlandóságot meghatározó legfőbb demográfia mutatók változása 2010 és 2020 között. KSH adatai alapján

A gyermekvállalási hajlandóság alakulása Magyarországon a világjárvány idején

A pandémia direkt hatásának mérésére alkalmas lehet az elveszületések és a házasságkötések negyedéves bontású adatsorának vizsgálata. A házasságok száma 2020 második negyedévében, melynek mindhárom hónapja már a magyarországi korlátozások időszakára esett, a 2019-es érték 81%-ára csökkent (az első negyedév 201%-os értékével szemben). 2020 második felében a házasodási kedv július és szeptember között megközelítette (96%), majd a negyedik negyedévben meg is haladta (103%) ugyanezen időszak egy évvel korábbi, még a COVID-19 megjelenése előtti értékeit. 2021 első negyedévében a házasságkötések száma 98%-ra csökkent 2020 adataihoz képest, ellenben a járvány eddigi három magyarországi hulláma közül a legsúlyosabb egybeesett ezzel az időszakkal. 2021 második negyedévében a házasságkötések száma újra emelkedésnek indult, mivel 2020 ugyanezen időszakához viszonyítva 136%-os

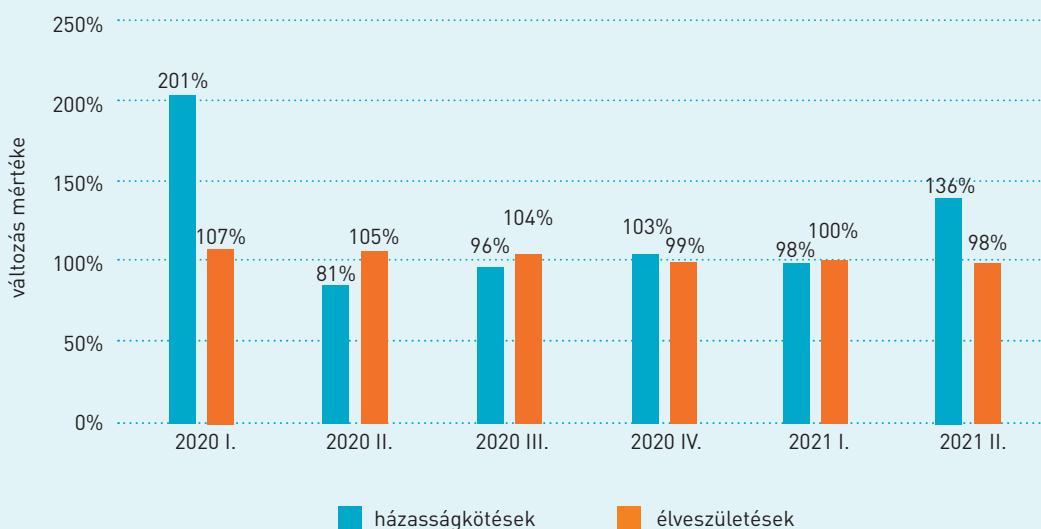
növekedés tapasztalható. Mindez másképp fogalmazva azt jelenti, hogy 2021 áprilisa és júniusa között 19 766 pár kelt egybe, amely még a 2019-es második negyedév értékét is meghaladja 1778-cal. Ez különösen abból a szempontból jelent pozitív változást, hogy a 2010-es családbarát fordulat óta éves szinten 2019-ben nőtt a leginkább a házasságkötések száma (2. ábra).

Figyelembe véve, hogy a kismamák fertőzöttsége nem növeli a magzati halálozás kockázatát (Di Mascio et al. 2021) a COVID-19 okozta hazai válság az elveszületések számán 2020 első három negyedévében nem éreztethette hatását. Ennek alapvető oka, hogy a fogantatás időpontja még legalább két hónappal a Magyarországon márciusban elkezdődő járvány előtti időszakra esett. 2020 decembere volt az első hónap, amikor a magyarországi COVID-19 időszak alatt fogant újszülöttek jöttek a világra, ezért az utolsó negyedéves

adatokra (99%) már hatással lehetett a világjárvány. Utóbbi bizonyítása összetettebb elemzést követel meg, mivel a járvány előtt fogant gyermekek számának növekedése is csökkenő trendet mutatott 2020 első három negyedében (107, 105 és 104%), azaz az élveszületések számának csökkenésére nem csak a COVID-19 lehet hatással.

Mindamellett pozitívum, hogy a társadalmi-gazdasági válság okozta bizonytalanság ellenére 2021 első két negyedében is, 2020 ugyanezen időszakához viszonyítva, legalább stagnált, illetve csak minimálisan csökkent az újszülöttek száma (100%; 98%).

2. ábra: Az élveszületések és a házasságkötések arányváltozása az egy évvel korábbi időszakhoz képest (negyedéves bontás). KSH adatai alapján

Családpolitikai mérföldkövek

A családbarát fordulat 2010-es kormányváltással indult el hazánkban, mely után a családpolitikai intézkedések pozitív változásokat hoztak a magyar társadalomban. Ezek az intézkedések mind a házasságkötések számában és mind a termékenységi arányszámokban is jelentős változást eredményeztek. 2010-től kezdve több olyan intézkedést is bevezettek, ami a családalapítást, a gyermekevelést és az otthonteremtést támogatja. Ahogy Magyarország Alaptörvényében is olvashatjuk, az ország védi a családokat, mely szerint a család a nemzet fennmaradásának az alapja, s fejlődés nincsen

a családok gyarapodása nélkül.⁶ „A családbarát szemlélet érvényesülése, a gyermekvállalás támogatása és a családok jó-, illetve jóllétének javítása a társadalom, a gazdaság, a nemzet, a kultúra és a mindennapi élet szempontjából is bizonyítottan célravezető és szükségszerű.”⁷

Fontos pontjai a 2010 után megjelenő családpolitikai intézkedéseknek az otthonteremtést segítő intézkedések. A 2012-ben kezdődő lakásépítési támogatást⁸, 2015-ben váltotta fel a Családi Otthonteremtési Kedvezmény (CSOK), mely egy gyermekkel is igénybe vehető és használt lakásra, illetve

⁶Magyarország Alaptörvénye, 2011. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv> (letöltés dátuma: 2021.05.28.)

⁷Fűrész Tünde, Skrabcszki Fruzsina (2021): Család nélkül nincs nemzet. Demográfiai fordulat Magyarországon. KINCS

⁸256/2011. (XII.6.) Korm.rendelet

lakásbővítésre is felhasználható. Az otthonteremtés céljából bevezették az ÁFA visszatérítését és annak csökkentését. A nagycsaládosok és az egyszülős családok számára is számtalan támogató lépést tett a kormány. A magyar családpolitika viszont nemcsak a Magyarországon élő magyarok támogatásában hozott változást, hanem a külföldi magyarok életében is, hiszen a köldökzsinór programmal kiterjesztették az anyasági támogatást és a Babakötvényt is.⁹ 2019-ben újabb fordulat következett a családpoliti-

kában, hiszen 2019 februárjában bejelentették a hét pontos Családvédelmi Akciótervet (CSVA), melynek célja a gyermekek születésének ösztönzése és a családok fokozott támogatása. Az akcióterv a következő intézkedéseket foglalja magába: Babaváró támogatás, a nagycsaládosok autót vásárlási támogatása, a CSOK bővítése és a falusi CSOK, a négy- vagy annál többgyermekes anyák SZJA mentessége, a jelzáloghitel elengedése, a bölcsődei férőhelyek bővítése és a nagyszülői GYED.¹⁰

Babaváró támogatás

A 2019-től érvényben lévő Családvédelmi Akcióterv (CSVA) több irányból is ösztönözni kívánja a magyar fiatalokat a családalapításra és a gyermekvállalásra. Az intézkedések mind a családosok, mind pedig a családalapítás előtt állók számára is számos lehetőséget kínál. A CSVA közül a Babaváró támogatás a fiatal, családalapítás előtt álló párokat célozza meg.

A Babaváró támogatás egy 10 millió forintos, kamatmentes és szabadfelhasználású kölcsönt jelent, mely a fiatal házások gyermekvállalásának támogatására jött létre. A kölcsön törlesztése az első gyermek után kamatmentessé válik és három évre felfüggesztésre kerül, a második gyermek után a fennálló tőketartozás egyharmadát pedig elengedik. A harmadik gyermek megszületését követően pedig a kölcsön fennmaradó részét is elengedik. A Babaváró támogatás már az első hónapokban rendkívüli népszerűségnek örvendett, ami azóta is folyamatosan töretlen. 2021 július végéig több mint 172 ezer igénylés történt, s ebből már több mint 130 ezer szerződést kötöttek meg. Az igénylők 89,3%-a esetében a maximális összeget bírálták el, vagyis 10 millió Ft-ot. A támogatás felét eddig 2020-ban vették igénybe, közel 40%-át 2019-ben (39,2%), 10,7%-át pedig 2021 áprilisáig igényelték.¹¹

A Babaváró támogatás során az igénylés feltétele, hogy a feleségnek 18 évesnél idősebbnek, de 41 évesnél fiatalabbnak kell lennie. A MÁK adatai alapján 2021 áprilisáig a támogatást legtöbben a 30-35 éves vették igénybe, hiszen az igénybe vevők 43,3%-a ebbe a korcsoportba tartozik. Az igénylők közel egyharmada (27,4%) 36-41 éves, s 20,3%-uk 24-29 éves.

1. táblázat A Babaváró támogatást igénybe vevők száma és aránya korcsoportonként, 2021 április, MÁK adatok alapján számított adatok.¹²

Korcsoport	db	%
18-23 évesek	2 834	1,1%
24-29 évesek	49 840	20,3%
30-35 évesek	106 375	43,3%
36-41 évesek	67 414	27,4%
42 év fölöttiek	19 296	7,9%
Összesen	245 759	100%

⁹ Emberi Erőforrások Minisztériuma (2017): Családbarát fordulat 2010-2018, p. 143-181

¹⁰ Netjogtár: 2019. évi CXXVI. törvény a családvédelmi akciótervvel összefüggő egyes törvények módosításáról <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900126.TV> (letöltés dátuma: 2021.06.01.)

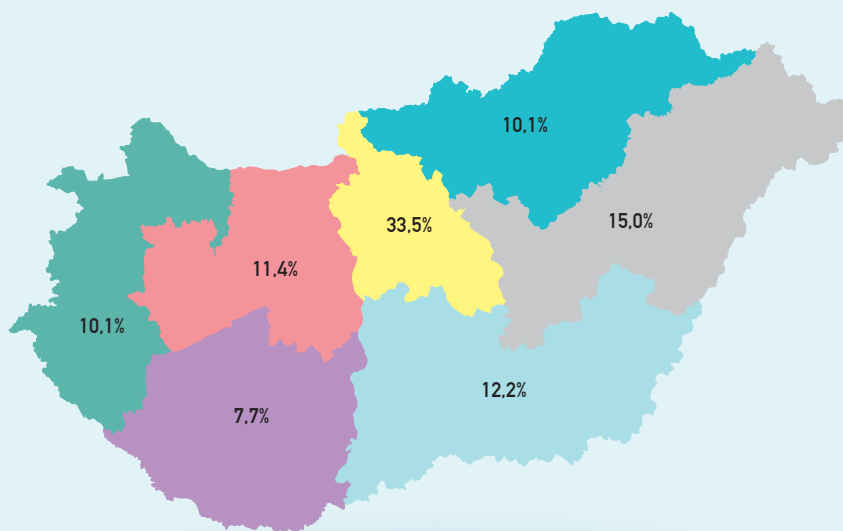
¹¹ A támogatás összegére vonatkozó adatok 2020 év végéig érvényesek.

¹² Az adatok 2021 áprilisáig érvényesek

A Babaváró támogatást legtöbben Közép-Magyarországon vették igénybe, az igénybe vevők kicsivel több mint egyharmada (33,5%) igényelte innen

a támogatást. Az ország hét régiója közül kiemelkedik még Észak-Alföld (15%) és Dél-Alföld (12,2%).

3. ábra A Babaváró támogatást igénybe vevők aránya régióként, 2019-2020. KINCS belső számítások alapján

Megyékre lebontva azt láthatjuk, hogy legtöbben Pest megyében (16,2%), azon belül is Budapesten (17,3%) vették igénybe a Babaváró támogatást. Pest megye után az északi megyékben a legmagasabb az igénylők aránya: Hajdú-Bihar (6,1%), Borsod-Abaúj-Zemplén (5,9%) és Szabolcs-Szatmár-Bereg (5,7%) megyében. Legkevesebben pedig Nógrád (1,6%), Tolna és Zala (2,1-2,1%) megyében vették igénybe a támogatást.

A megyei igénybevételi adatok többnyire igazodnak a lakosság számarányához, az összes megye közül Pest megye magasodik ki, ahol a babaváró támogatást igénylők aránya meghaladja a lakosság számarányát. Pest megyéhez hasonlóan Győr-Moson-Sopron és Hajdú-Bihar megyében haladja meg az igénylők aránya a megyei lakosság számot.

2. táblázat A Babaváró támogatást igénylők száma és aránya a lakosságszámmal és annak arányával összevetve 2020. KSH és MÁK adatok alapján

	Lakosságszám (2020)	Lakosság aránya (2020)	Igénybevevők száma (2020)	Igénybevevők aránya (2020)
Budapest	1 750 216	18%	37 523	17%
Baranya	359 109	4%	7 215	3%
Bács-Kiskun	502 220	5%	11 144	5%

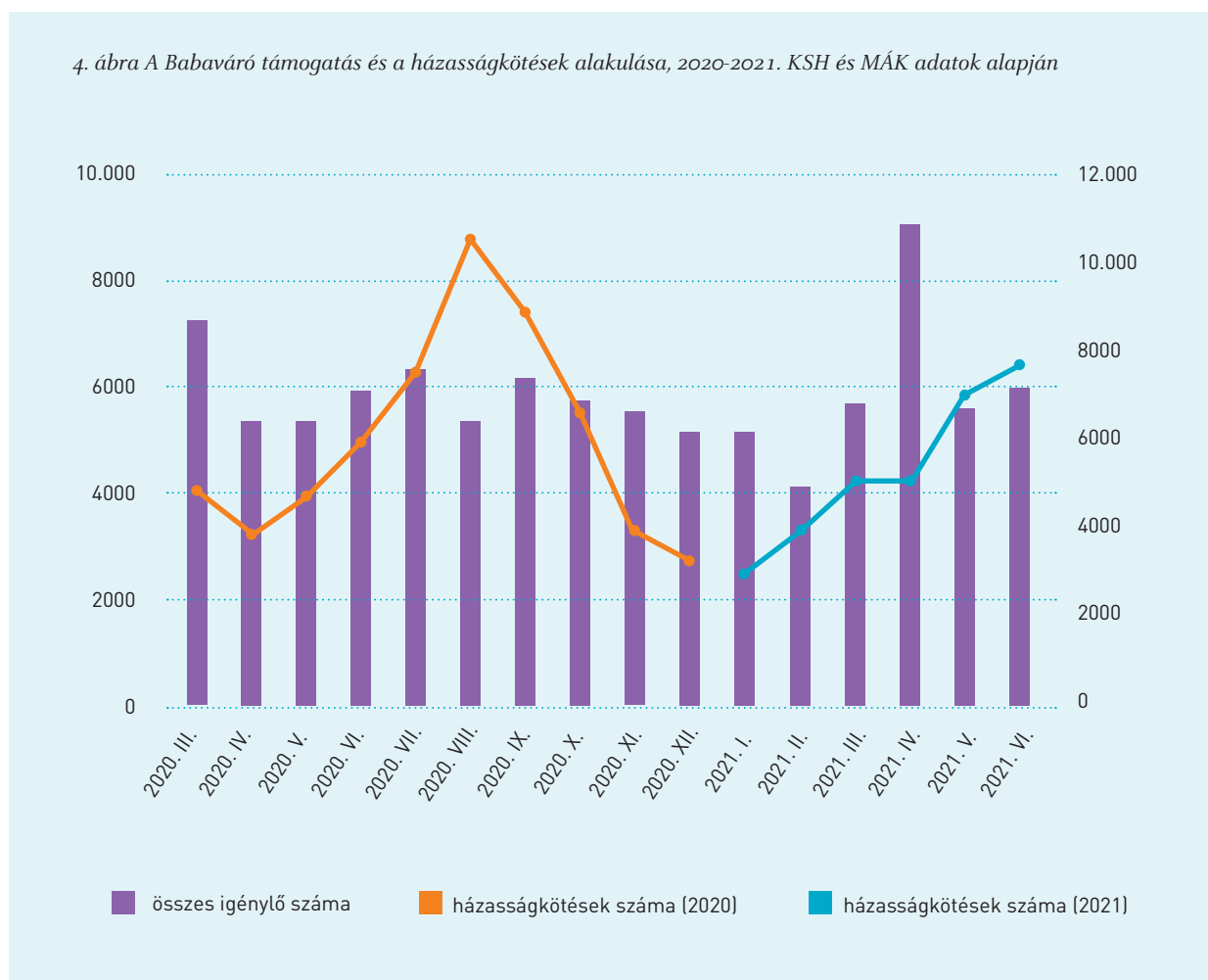
	Lakosságszám (2020)	Lakosság aránya (2020)	Igénybevevők száma (2020)	Igénybevevők aránya (2020)
Békés	330 542	3%	6 360	3%
Borsod-Abaúj-Zemplén	637 064	7%	12 733	6%
Csongrád-Csanád	398 332	4%	9 025	4%
Fejér	418 603	4%	10 276	5%
Győr-Moson-Sopron	473 141	5%	11 882	6%
Hajdú-Bihar	526 727	5%	13 200	6%
Heves	293 421	3%	5 611	3%
Jász-Nagykun-Szolnok	366 905	4%	6 927	3%
Komárom-Esztergom	300 995	3%	6 944	3%
Nógrád	188 092	2%	3 447	2%
Pest	1 297 102	13%	35 064	16%
Somogy	299 950	3%	4 892	2%
Szabolcs-Szatmár-Bereg	549 028	6%	12 413	6%
Tolna	215 514	2%	4 508	2%
Vas	254 137	3%	5 564	3%
Veszprém	341 157	3%	7 588	4%
Zala	267 271	3%	4 479	2%
Ország összesen	9 769 526	100%	216 795	100%

A Babaváró támogatás és a házasságkötések alakulása

A Babaváró támogatás a COVID-19 járvány ellenére is pozitívan hatott mind a házasságkötések és mind az élveszületések számának a növekedésére. Ahogy az alábbi ábra is mutatja, a Babaváró támogatás igénybevétele kisebb-nagyobb ingadozásokkal, de a járvány ideje alatt is hasonlóan alakul. Tehát elmondhatjuk, hogy a támogatás igénybevételére nem volt nagy hatással a COVID-19 járvány első hulláma. 2020 és 2021 márciusa között négy és

hétézer között mozgott a támogatás igénybevétele. 2021 februárjától újra növekedni kezdett az igénybevevők száma, s 2021 áprilisában már több mint 9 ezren igényelték a támogatást. Havi bontásban a tavalyi év egyik hónapjában sem volt ilyen magas az igénybevevők száma. Április után bár visszaesett az igénylők száma, de a 2020-as év ugyanezen időszakát nézve a 2021-es év adatai meghaladták a 2020-as adatokat.

4. ábra A Babaváró támogatás és a házasságkötések alakulása, 2020-2021. KSH és MÁK adatok alapján

A 2021-es év első hat hónapja hasonlóan alakul, mint a 2020-as év első hónapjai, több mint 12 ezer házasságot kötöttek már most az év elején. A járvány ideje alatt is növekedett a házasság-

kötések száma, a tavalyi évben szintén a nyári hónapok voltak népszerűek, s 2021-ben szintén növekvő tendenciát mutat a házasságkötések száma.

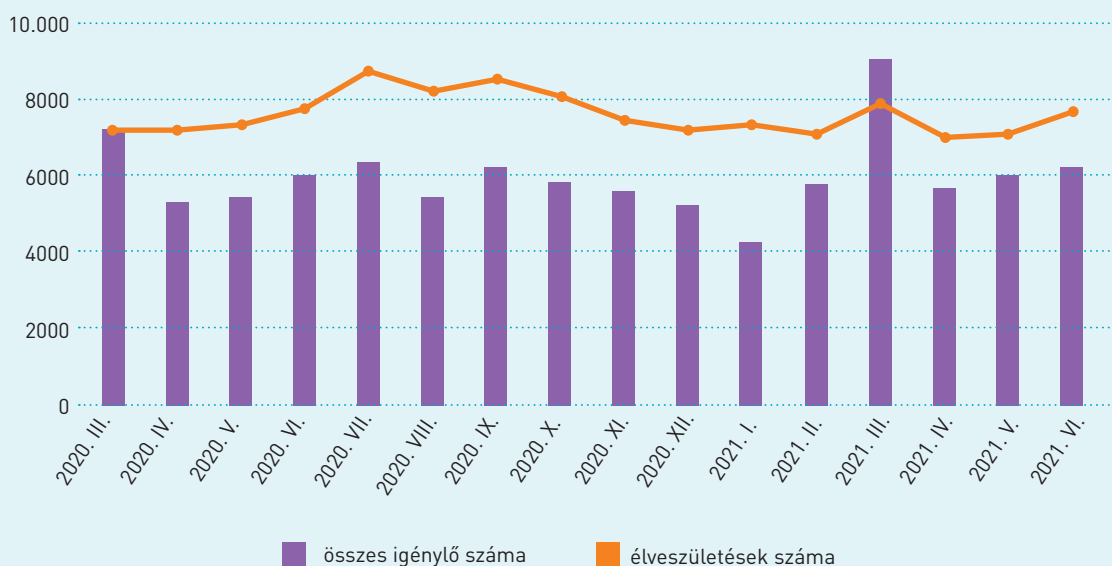
A Babaváró támogatás hatása az élveszületésekre

A koronavírus-járvány megjelenését követően, 2020 áprilisától is töretlen a Babaváró támogatás népszerűsége, ami nemcsak a házasságkötések számának a növekedésében mutatkozik meg, de pozitívan hatott az élveszületések számára is. Magyarországon az élveszületések száma 2010-től, kisebb-nagyobb ingadozásokkal, de növekvő tendenciát mutat. 2020-ban 92 233 gyermek jött világra, ami megközelítő a 2016-os adatokat (93 063). Az alábbi táblázatban is láthatjuk, hogy

az elmúlt 10 évben milyen volt az élveszületések növekedési aránya 2010-hez képest.

A Babaváró támogatást legtöbbször a bevezetést követő két hónapban, 2019 augusztusában és szeptemberében vették igénybe. Valószínű, hogy ennek hatására 2020 tavaszától kezdett el növekedni az élveszületések száma is. A járvány időszakát tekintve azt látjuk, hogy 2020 márciusa és 2021 júniusáig megnőtt az élveszületések száma, 7085-ről 7 621-re emelkedett.

5. ábra A Babaváró támogatás igénylőinek és az élveszületések számának az összehasonlítása, 2020-2021. KSH és MÁK adatok alapján

Ha a Babaváró támogatás igénybe vevőinek számát összevetjük a születések számával, akkor jól látható, hogy átlagosan tíz születésre jut kilenc Babaváró támogatás. Voltak olyan hónapok a bevezetés óta, amikor az igénylők száma meghaladta az adott havi születések számát, különösen a járvány miatti

veszélyhelyzeti hónapokban pedig előfordult az is, hogy jelentősen az alatt volt. Összességében mégis elmondható, hogy a Magyarországon megszülető gyermekek számához képest átlagosan 90%-ban veszik igénybe a Babaváró támogatást.

3. táblázat Az élveszületések száma és a Babaváró támogatást igénybe vevők száma 2019 és 2021 között. KSH és MÁK adatok alapján

	Időszak	Igénylők száma	Élveszületések száma	Az igénylések és az élveszületések
2019.	július	7923	8 378	94,6%
	augusztus	13223	7 983	165,6%
	szeptember	12890	7 972	161,7%
	október	8630	7 805	110,6%
	november	7023	7 315	96%
	december	6221	7 781	80%
2020.	január	6 503	8 095	80,3%
	február	6 849	7 057	97,1%
	március	7 175	7 085	101,3%

	Időszak	Igénylők száma	Élveszületések száma	Az igénylések és az élveszületések
	március	7 175	7 085	101,3%
	április	5 318	7 060	75,3%
	május	5 398	7 281	74,1%
	június	5 953	7 739	76,9%
	július	6 315	8 657	72,9%
	augusztus	5 405	8 137	66,4%
	szeptember	6 202	8 509	72,9%
	október	5 780	8 035	71,9%
	november	5 547	7 411	74,8%
	december	5 202	7 167	72,6%
2021.	január	4 140	7 339	56,7%
	február	5 698	7 156	80,8%
	március	9 045	7 759	116,6%
	április	5 608	6 966	80,5%
	május	5 995	7 057	85%
	június	6 151	7 621	80,7%
Összesen:		164 194	183 227	89,6%

Össességében mindegyik családpolitikai intézkedés pozitív hatással volt a házasságkötések és az élveszületések számának az alakulására, de leg-

nagyobb mértékben a Babaváró támogatás hozott pozitív változást ezen népmozgalmi eseményekben.

Összegzés

A COVID-19 járvány 2020-ban jelent meg Magyarországon, mely nagy hatással volt a társadalom mindennapjaira. S bár a járvány a társadalom gondolkodásmódjára hatással volt, a házasodási kedv töretlen növekedésére és a születésszámok változására nem a COVID-19, hanem az új családpolitikai intézkedések gyakoroltak jelentősebb hatást. Az Európai Unió országai között, hazánkban nőtt a legnagyobb mértékben a gyermekvállalási kedv 2010 óta, mely arra adott okot, hogy további sikereket lehet elérni ezen a téren. 2020-ban azonban megjelent hazánkban a koronavírus-járvány első hulláma. A világon mindenhol inkább negatív hatással volt a pandémia a gyermekvállalási kedvre.

Nálunk 2020 első 11 hónapjában nőtt, majd decemberben újra csökkent a születések száma 2019-hez képest, ami azt jelentette, hogy megtorpanni látszódott a születések számának növekedése, s ezt a 2021-es első havi adatok igazolták is. 2020 decemberében 7167 gyermek született, ami 7,9%-kal volt kevesebb, mint 2019 decemberében. Mivel a decemberi adatokig hónapról-hónapra kiemelkedő volt a születések száma, és mivel a koronavírus magyarországi berobbanása éppen 9 hónappal előzte meg az év végét, ezért az újszülöttek számának csökkenését egyértelműen a vírus magyarországi első hullámához lehet kötni. 2021-ben tovább folytatódott a kedvezőtlen

tendencia, s 2021 januárjában közel 10%-al kevesebb gyermek született, mint 2020 januárjában, márciusban viszont már ugyanekkora mértékű volt a növekedés: 2021 márciusában 9,5%-kal több gyermek született, mint egy évvel korábban.

A házasságkötések számában Magyarországon 2010-től kezdve láthatunk növekedést, hiszen 2010-ben 35 520 házasságot kötöttek, 2020-ra viszont a házasságkötések száma meghaladta a 67 ezret. A járvány ideje alatt is növekedett a házasságkötések száma, a tavalyi évben szintén a nyári hónapok voltak népszerűek, s 2021-ben szintén növekvő tendenciát mutat a házasságkötések száma. A magyar adatok biztatók annak fényében különösen, hogy az Európai Unió más országai-ban csökkenés tapasztalható. A Babaváró támogatás házasságkötésekre gyakorolt pozitív hatását már 2020 első hónapjaiban is láthattuk, s bár a járvány egy pár hónapra visszavetette a házasságkötések számát, összességében mégis óriási növekedésnek lehetünk szemtanúi. A házasságkötések számának pillanatnyi csökkenésére hatással voltak az érvényben lévő korlátozások, mint például, hogy nem lehetett lakodalommal egybeköttesküvőt tartani, de 2020 szeptemberétől újabb növekedés figyelhető meg. 2021 első három hónap-

jának magas házasságkötési számai és az, hogy a korlátozások hatására sok fiatal pár elnapolta az esküvőjét további növekedést vetítenek előre.

A teljes termékenységi arányszám is folyamatosan növekszik Magyarországon, 2020-ra 1,55-re emelkedett. S bár az élveszületések számában nem láthatunk ilyen nagymértékű növekedést, mégis 2010-hez képest a szülőképes női korosztály jelentős csökkenése ellenére is nőtt a születések száma hazánkban. Abban, hogy 2020-ban is emelkedés volt a járvány ellenére is igen nagy szerepe van a Babaváró támogatásnak. A Babaváró támogatás már az első hónapokban rendkívüli népszerűségnek örvendett, ami azóta is folyamatosan töretlen. A támogatás kicsivel több mint felét (50,1%) 2020-ban vették igénybe, közel 40%-át 2019-ben (39,2%), s 10,7%-át pedig 2021 áprilisáig igényelték. 2021 áprilisáig a támogatást legtöbben a 30-as éveik elején vették igénybe, közel 90%-uk a maximális 10 millió Ft-os összegben. A Család-
védelmi Akcióterv elindulása óta megszülető gyermekek számához képest 90%-ban felvették a Babaváró támogatást, azaz a Babaváró támogatás óriási kezdő segítséget jelent a családok többsége számára.

Felhasznált irodalom

Agócs Gergely, Balogh Enikő, Nyírády Adrienn, Székely András (2019): A Család-
védelmi Akcióterv fogadtatása a kisgyermekes anyák és a gyermekvállalási korban lévő magyarok körében. Kapocs II. évf. 1-2 sz. 68-78.

Baraté Edina et al. (2020) A koronavírus-járvány első hullámának családokra gyakorolt hatása. Kapocs, 19. évf. 3-4. sz. 98-111.
Covid: From boom to bust - why lockdown hasn't led to more babies. <https://www.bbc.com/news/world-56415248> (Letöltés: 2021. június 1.)

Di Mascio, Daniele et al. 2021: Counseling in maternal-fetal medicine: SARS-CoV-2 infection in pregnancy. *Ultrasound in Obstetrics and Gynecology*, 57. évf. 5. sz. 687-697.

Európai Betegségmegelőzési és Járványvédelmi Központ: <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/timeline-ecdc-response> (letöltés dátuma: 2021.05.25.).

Emberi Erőforrások Minisztériuma (2017): Családbarát fordulat 2010-2018

Eurostat: Teljes termékenységi arányszám az Európai Unió 27 országában. (Fertility rates by age) https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_frate/default/table?lang=en (Letöltés dátuma: 2021.05.31.)

First research to show that a post-pandemic "baby boom" is unlikely in the UK. <https://www.tommys.org/pregnancyhub/pregnancy-news-blogs/first-research-show-post-pandemic-baby-boom-unlikely-uk> (Letöltés: 2021. június 1.)

Fűrész Tünde, Skrabszki Fruzsina (2021): Család nélkül nincs nemzet. Demográfiai fordulat Magyarországon. KINCS

Görög Norbert et al. (szerk.) (2017) Családbarát fordulat 2010-2018. Budapest: Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.

Kiss Mónika (2021) Demographic outlook for the European Union. Brüsszel: European Parliamentary Research Service. [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU\(2021\)690528](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_STU(2021)690528)

KSH: A lakónépesség nem, megye és régió szerint, január 1. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nepoo34.html (Letöltés: 2021. június 1.)

KSH: A népesség, népmozgalom főbb mutatói. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nepooo1.html (letöltés dátuma: 2021.05.26.)

KSH: A népesség, népmozgalom főbb mutatói. https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nepooo1.html (Letöltés: 2021. június 1.)

KSH: Élveszületések megye és régiók szerint, negyedévente kumulált https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nepoo67.html ((Letöltés: 2021. június 1.)

KSH: Házasságkötések megye és régiók szerint, negyedévente kumulált https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nepoo72.html (Letöltés: 2021. június 1.)

KSH: Házasságkötések, válások https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nepoo15.html (Letöltés: 2021. június 1.)

KSH: Heti Monitor <http://www.ksh.hu/heti-monitor/demografia.html> (Letöltés: 2021. június 1.)

KSH: Magyarország népességének száma, nemek és életkor szerint <https://www.ksh.hu/interaktiv/korfak/orszag.html> (Letöltés: 2021. június 1.)

KSH: Népesség, népmozgalom https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsdo01a.html (Letöltés: 2021. június 1.)

Lindberg, Laura D. et al. (2021) Early impacts of the COVID-19 pandemic: Findings from the 2020 Guttmacher survey of reproductive health experiences. New York: Guttmacher Institute. <https://www.guttmacher.org/report/early-impacts-covid-19-pandemic-findings-2020-guttmacher-survey-reproductive-health>

Netjogtár: 2019. évi CXXVI. törvény a családvédelmi akciótervvel összefüggő egyes törvények módosításáról <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1900126.TV> (letöltés dátuma: 2021.06.01.)

Number of coronavirus (COVID-19) cases in Hungary as of May 31, 2021. <https://www.statista.com/statistics/1103206/hungary-coronavirus-cases/> (Letöltés: 2021. június 1.)

Statista: <https://www.statista.com/statistics/1103206/hungary-coronavirus-cases/> (letöltés dátuma: 2021.05.26.)

Székely András et al. (szerk.) (2019) Európai családpolitikai kitekintő. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért.

Székely András et al. (2020) Felmérés a COVID-19 járvány első hullámának társadalmi, fizikai és mentális szubjektív hatásáról. *Kapocs*, 19. évf. 3-4. sz. 112-127.

Timeline of ECDC's response to COVID-19. <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/timeline-ecdc-response> (Letöltés: 2021. június 1.)

Tommy's: Together, for every baby: <https://www.tommys.org/pregnancyhub/pregnancy-news-blogs/first-research-show-post-pandemic-baby-boom-unlikely-uk> (letöltés dátuma: 2021.05.27.)

Györbiró András Csaba, Partiumi Keresztény Egyetem

Külhoni családok a járvány idején

Bihar megyei fiatal magyar nők demográfiai és kultúra-fogyasztási jellemzői

Betekintő

Bihar megyei vizsgálatunkat a Kopp Mária Intézettel együttműködve 2020 nyarán végeztük el. Néhány hónappal voltunk túl azon a társadalmi és sokunk számára egyéni sokkon is, amit az új típusú koronavírus elterjedése és az ennek nyomán bevezetett hatósági intézkedések, rendkívüli állapotok eredményeztek. A kutatás elkezdésekor gyakorlatilag kapcsolatom sem volt a családomon kívül másokkal, a virtuális teret leszámítva és végig aggodalommal gondoltam arra, megvalósítható-e az adatfelvétel. Az, hogy ez megtörténhetett, egyrészt köszönhető az interjúalanyoknak, akik maradéktalanul betartották a szükséges óvintézkedéseket, hogy a kutatást a járványügyi szabályoknak megfelelően kivitelezhessük, senkit sem veszélyeztetve. Másrészt, a hatóságoknak, akik mindig mindenben rendelkezésünkre álltak. A Covid-19 járvány miatt a kutatásnak lett egy másodlagos tapasztalata is. Nem csak annak örültek a megkérdezettek láthatóan, sokszor kifejezve ezt, hogy érdeklődünk életükről, családjukról, hogy a figyelem fókuszába kerültek, de annak is, hogy ezekben a rendkívül bizonytalan, soha át nem élt időkben beszélgetni lehet másokkal egy ilyen fontos témáról. Többségüknel meghatározóvá vált az a perspektíva, hogy generációs távlatból nézve ez az időszak, bár kellemetlen, egy keserű epizód marad talán, de semmiképpen sem egy nemzedékeket megbénító, bélyegét tartósan az emberek életére rányomó teherként.

A mintánkat 18-35 év közötti Bihar megyei magyar nők alkották, akiket számos olyan témakörben kérdeztünk meg, melyek releváns információkat szolgáltatnak a családi állapot, a családdal kapcsolatos elképzelések, a gyermekvállalás, a migrációs tervek és a nyelvhasználat és kultúrafogyasztás területén. Az eredmények rámutatnak arra, hogy a Bihar megyében élő magyarok a családi értékek tekintetében viszonylag konzervatívak, a házasság intézményének népszerűsége domináns és a gyermekvállalási kedv is relatív magas. Utóbbi esetén, ha a szándékok nagyarányban valósággá válhatnának, akkor a helyi magyar családok esetében elérhető lenne a reprodukciós ráta mértéke.

Bevezető

Bihar megye helye és szerepe kulcsfontosságú a romániai magyar lakosság vizsgálata esetében. Egyrészt a legnagyobb magyar lakossággal rendelkező megye, mely közvetlenül határos Magyarországgal, ennek következtében a mobilitással, analóg közvetítésű médiasugárzással és számos, ebből fakadó tényezővel mindig kivételt képezett a romániai magyarság összességén belül. Ugyancsak itt található a legtöbb olyan település, legyen az akár falu, község vagy város, melytől közvetlen út vezet valamely határátkelőig, valamint e megye

területe foglalja magába a történelmi Partium ma is többségében magyarok lakta részének jelentős hányadát is.

Jelen kutatási jelentés tartalmazza a 2020 nyara során végzett fókuszcsoport interjúk és kérdőíves lekérdezés eredményeit, bemutatja a számszerű adatokat, valamint megvizsgál olyan összefüggéseket, statisztikai korrelációkat is, melyek fontos kölcsönhatásokra hívják fel a figyelmet. Ezek önmagukban nem elégségesek arra, hogy egyes jelenségek, preferenciák alakulásának ok-okozati

összefüggését, azonban éppen a fókuszcsoportok összegzői adnak támpontot annak kapcsán, hogy

a régióban domináns demográfiai folyamatok dinamikáját mélyrehatóan megérthessük.

A kutatás elméleti háttere, szakmai előzményei

Romániában a rendszerváltás utáni első népszámlálásra 1992-ben, a legutóbbira 2011-ben került sor. Az adatok szerint ezen 19 év során csaknem 400 ezer fővel csökkent a magyarok száma az országban, a teljes magyar lakosság majdnem negyedével mérséklődött. Amennyiben a megyénkénti megoszlást részletesen vizsgáljuk, kiderül, hogy igen sok megyében, jellemzően Dél-Erdélyben, csak elszórtan maradtak magyar közösségek, sok esetben meglehetősen izoláltan, több megyében ráadásul számuk néhány ezerre csökkent, mint például Hunyad vagy Beszterce-Naszód esetében. Ráadásul az olyan, korábban szinte egybefüggő magyarlakta vidékek, mint a Nyugat-Partium is egyre inkább szigeteesednek, és azokban a megyékben is, ahol a magyarság legnagyobb számban, többen él, szintén megindult a peremrégiókban a magyarság arányának csökkenése (Dél-Kovácsna, Észak-Hargita). Miközben 1992-2011 között a román közösség lélekszáma 17,72%-kal csökkent, addig a magyarok aránya ugyanezen periódusban 24,46%-kal csökkent¹.

Kevésbé dokumentált, és empirikusan kevésbé megragadható jelenségre utal az, hogy Erdélyszerte egyre nagyobb aggodalom övezi a magyar közösség létszámának csökkenését, ugyanakkor a meglévő intézményi struktúrák fenntartásának és fejlődésének problémái kevésbé kerülnek szóba. Ezt elsősorban olyan személyektől lehet gyakran hallani, akik hivatása jellemzően a magyar nyelvhez kötődik, így például pedagógusoktól, művészekről. Természetesen egy adott közösség méretének kategorizálása ezen a szinten igencsak szubjektív, és nem kötődik semmilyen „kemény” korláthoz, mint például egy választási küszöb (5%) vagy az önkormányzatok számára többnyelvűséget előíró lakosságarány (20%), ugyanakkor úgy véljük, amennyiben ez az érzet domi-

nánssá válik, akkor önmagát erősítő tendenciaként a magyar fiatalokat is annak átgondolására készítheti, hogy szeretnék-e a helyi magyar közösséghez vagy magyar piachoz kapcsolódó foglalkozásokat választani. Ha szignifikánsan megnő azok aránya, akik inkább erről lemondanak, és akár ezen túlmenően, a perspektívák beszűkülése folytán erőteljesebb asszimilációs vagy migrációs nyomással találkoznak, akkor a csökkenés további erősödése valószínűsíthető.

Utóbbi két eset, vagyis a jelenlegi szinthez képest is megnövekvő mértékű asszimiláció és elvándorlás olyan csökkenést eredményezne, melyet nem a természetes népmozgalom eredményez, pedig ez önmagában is kedvezőtlen jeleket mutat a magyarok esetében a románokhoz képest. Ezt jól mutatja, hogy a magyar és román közösségre vonatkozó termékenységi arányszám és várható élettartam hasonlóságának dacára a nyers halandósági arányszám a magyarok esetében magasabb a kedvezőtlenebb korstruktúra miatt, ezáltal pedig a magyarok 1992 óta erőteljesen felülreprezentáltak a természetes népmozgalmi veszteségek terén (Kiss és Barna, 2011).

A népszámlálási adatok, és az ezekre épülő elemzések rendkívül hasznos kiindulópontot jelentenek az erdélyi magyarság demográfiai helyzetének nyomon követése kapcsán, azonban ugyanilyen fontosak azok a tanulmányok is, melyek a demográfiai viselkedés egy-egy specifikus részét elemzik részletesebben, esetenként komparatív megközelítésben is segítve az adatok kontextusba helyezését. A legátfogóbb forrást ebben a tekintetben a Gender and Generation Program magyarországi alprogramja, az Életünk Fordulópontjai kutatás erdélyi magyarság körében végzett komparatív kiegészítése eredményeképp született tanulmánykötet jelenti². Ezáltal részletes adata-

¹ Saját számítás a vonatkozó évek népszámlálási adatai alapján

² Spéder, Zs. (szerk). (2009). *Párhuzamok-Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

ink vannak a 2004-2005-ben végzett felvétel kapcsán az erdélyi magyarok gyermekvállalási tendenciáiról (Spéder és Kiss, 2009), a gyermekvállalási szándékokról, demográfiai tervekről (Spéder és Veress, 2009), a párkapcsolatok sajátosságairól (Pongrácz, 2009) és egyéb, a téma szempontjából feltétlenül releváns kérdésekről. Ugyanakkor a témakör kapcsán releváns megállapításokkal, nagymintás felvételek alapján készült kutatásokkal korábban is találkozhattunk, melyek közül figyelemre méltó megállapítás volt az, hogy a határon túli fiatalok körében a házasság intézménye népszerűbb volt, mint Magyarországon, ugyanakkor ezt az ezredforduló első éveiben nem kísérte magasabb gyermekvállalási hajlandóság, sőt, utóbbi el is maradt az anyaországi számoktól (Engler és Bocsi, 2005).

A lélekszámon valamint a családokkal kapcsolatos egyéb, kvantitatív módon megragadható adatokon túlmenően arról is készültek korábban lényeges kutatások, melyek azon puhább társadalmi viszonyokat és folyamatokat vizsgálták, melyek számszerűen nehezen értelmezhetőek, de rámutatnak nagyon is releváns folyamatokra. A egyes családokon belüli nyelvhasználat és a gyermekek

tanulási nyelvének megválaszolása kapcsán a mi kérdésfeltevéseinkre is hatottak Magyarai Tivadar (2013) eredményei, ahogy a vallásosság kapcsán is támaszkodhattunk korábbi, Bihar megyében történt adatfelvételek eredményeire és következtetéseire (Györbíró és Tolnai, 2019).

Természetesen az összes fenti aspektus meg is határozta a Bihar megyei kutatásunk célkitűzéseit és vizsgálódási kérdéseinek fókuszát, ugyanakkor tekintettel kellett lennünk a kérdőív megalkotásakor azokra a specifikumokra is, melyek a megye elhelyezkedésére (Magyarországgal való határösszességére), belső népességföldrajzára (vegyes, többségében magyar illetve magyarok által gyéren lakott régiók egyformán megtalálhatóak) és kulturfogyasztással kapcsolatos sajátosságaira is (pl. a magyarországi analóg televízió- és rádióadások itt mindvégig, a kommunizmus idején is foghatóak voltak, szemben a Királyhágótól keletre található régiókkal). Mindezen kutatási előzmények, tudományos közlemények és személyes szempontok nagymértékben segítettek abban, hogy olyan kérdőívet alkothassunk, mely reményeink szerint releváns adatokkal gazdagítja a Bihar megyei magyarokkal kapcsolatos kollektív tudásanyagot.

A kutatás módszertani háttere

Kutatásunk alapsokasága a 18-35 éves Bihar megyei magyar nők. A korosztály kiválasztását a szülőképes életkor határolta be; mivel jövőtervekről érdeklődtünk, ezért nem a hivatalos felső életkori határokat (45 vagy 49 év) vettük figyelembe. Azért a nők kerültek megkérdezésre, mert – bár teljes mértékben elfogadva a család és a környezet szerepét a gyermekvállalás folyamatában – úgy véltük, valóban konkrét és számszerűsíthető válaszok, akár múltbeli tényekre, akár jövőbeni preferenciákra, elsődlegesen tőlük kaphatóak érdemben. A minta tervezésekor a legutóbbi romániai népszámlálás adataiból indultunk, 95%-os pontosság és 4%-os hibahatárral kialakítva a mintát.

Módszertani adalékként megjegyeznénk, hogy érdemben és hosszan terveztük azt, miként kezeljük a magyarságot. Nem csak erdélyi, de több nemzetközi kutatás módszertanát is átnéztük, ahol vegyes lakosságot vizsgáltak. Ennek eredményeképp, bár a mintatervezésnél más objektív mutató nem lévén népszámlálási, vagyis etnikai

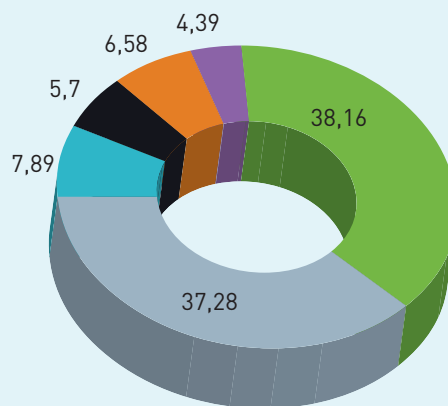
önbevalláson alapuló adatokat vettünk figyelembe, a gyakorlatban mi is a nyelvi elérhetőség kritériumát választottuk, vagyis azt tekintettük magyarnak, aki egyrészt tökéletesen megértette, hogy mit szeretnének tőle, másrészt folyékonyan, magasfokú nyelvhelyességgel tudott velünk kommunikálni.

Az összes fenti kritérium összefésülése után 595 fős mintát tűztünk ki célul, és ennek belső felosztásban figyelembe vettük a nagyváradi, illetve a megyei regionális kutatóállomásaink (ahol egy-egy fókuszcsoporthoz interjú is készült) arányait a magyar lakosság tekintetében, hogy mintánk ezt is hűen tükrözze. Egy-egy regionális kutatóállomáson való tartózkodás mindig a fókuszcsoporthoz interjú lebonyolításával kezdődött, melyek résztvevői olyan személyek voltak, akik valamely személyes vagy hivatali körülményükből, státuszukból fakadóan az átlagosnál sokkal jobb rálátással rendelkeznek a helyi magyarság demográfiai viselkedésére.

A mintába az alábbi százalékos arányban kerültek interjúalanyok.

1.sz. ábra. A mintában szereplő nők eloszlása a lakóhelyük szerinti városokban, %, (N=595)

● Nagyvárad ● Nagyszalonta ● Margitta
● Érmihályfalva ● Székelyhíd ● Falvak

A minta demográfiai jellemzői

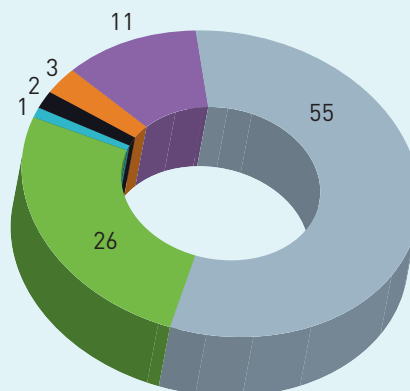
A mintába került válaszadók nagy része 24 és 32 év közötti, több mint fele házasságban él, a hajadonok aránya 43%. A megkérdezettek mintegy 60%-a érettségizett, 20%-a diplomás.

Az alanyok több, mint kétharmada (71%) magyarul végezte tanulmányait, egynegyede (24%) végezte iskoláit vegyes tannyelven.

A szubjektív identitás szerinti megoszlást a 2. számú ábra szemlélteti.

2. sz. ábra Szubjektív identitás, „Minek érzik magukat elsősorban?“, % (N=595)

● erdélyi/partiumi magyarnak
● inkább magyarnak
● románnak is, magyarnak is
● inkább/egészben románnak
● egyébnek
● NT/NV

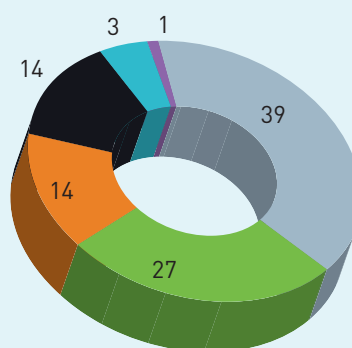
A napi nyelvhasználatot szintén megvizsgáltuk (ti. melyik nyelvet használják egy átlagos munkanapon), értelemszerűen itt is jellemző, hogy minél inkább etnikailag vegyes vidéken vettük fel az adatot, annál nagyobb eséllyel talákoztunk vegyes nyelvhasználattal. A válaszadók fele (53%) kizárólag magyarul beszél, negyede (27%) inkább magyarul, 15%-uk pedig vegyesen használja a nyelvet. A fennmaradó 5% a románt preferálja.

A vizsgálat szempontjából lényeges a válaszadó nők párjainak, férjeinek nyelvi és identitásbeli háttere. Körükben némileg kisebb a végig magyarul tanulók aránya (55%), vegyes nyelvhasználattal 29%-uk tanult.

Rákérdeztünk a válaszadók párjainak szubjektív etnikai identitásérzetére is, és itt valamelyest több volt a magát magyarnak csak részben, vagy magyarnak részben sem valló (8%). Azt is vizsgáltuk, hogy a válaszadóink párjai egy átlagos napjuk során nyelvhasználati szempontból milyen mintázatot követnek. Itt azt tapasztaltuk, hogy nagyon kicsi azon vegyes kapcsolatok aránya, ahol a magyar nem lenne kommunikációs nyelv. Azon esetekben, ahol a válaszadó azt állította, hogy férje románjuk és inkább csak románul beszél, de magyarul is ért/tud, ott is nagyszülőkre, gyermekkori barátságokra volt visszavezethető a nyelv ismerete.

3.sz. ábra Férje/párja melyik nyelvet használja egy átlagos napja során? % (N=595)

- szinte kizárólag magyart
- inkább magyart
- inkább románt
- szinte kizárólag románt
- románt is, magyart is
- NT/NV

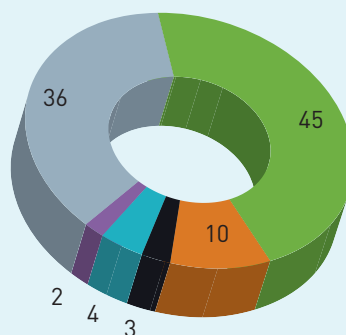

A felekezeti hovatartozás tekintetében továbbra is a református (39%) és a római katolikus (28%) felekezet a domináns a megyében, az evangélikusok és baptisták aránya 8%. Mindössze 4% nem jelölt meg felekezetet.

A szubjektív vallásosság jobban árnyalja a képet (4.sz. ábra) a felekezeti tagság és a vallásgyakorlás eltérő képet mutat.

4.sz. ábra „Hogyan jellemezné vallásos attitűdjeit?“, % (N=595)

- Vallásos vagyok az egyház tanítása szerint
- Nem tudom megmondani vallásos vagyok-e
- Nem vagyok vallásos, más meggyőződésem van
- Vallásos vagyok a magam módján
- Inkább nem vagyok vallásos
- NT/NV

A válaszadók harmada az anyagi helyzetét nagyon jónak (9%) vagy jónak tartja (24%), 36%-a közepesnek ítéli meg. Negyedük szerint rossz körülmények között élnek, további 5% nagyon rossznak ítéli meg.

A megkérdezettek 39%-a legalább egyik szülőjével közös háztartásban, 37%-uk legalább egyik szülőjével egy településen él, valós távolságról ilyen

értemben csak 24% esetében beszélhetünk. Kérdéseink között szerepelt, hogy válaszadóink szülteik-e már életük során, és ha igen, hány gyermekük van. 64% volt azok aránya, akiknek egy, valamint 17%-nak volt két, és 3%-nak három vagy több gyermeke van a mintában. A megkérdezett nők 72%-a legalább egy gyermeket nevel.

Jövőtervek

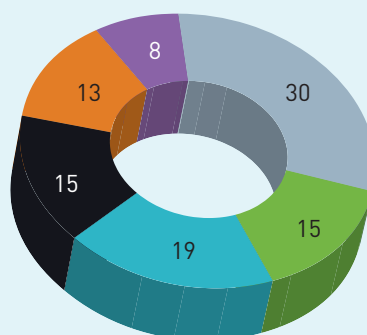
A vizsgálatban megkérdeztük, a következő 24 hónapban terveznek-e még gyermeket vállalni, amire 57%-uk válaszolt igennel, és csupán alig több mint 20% zárkózott el határozottan ennek gondolatától.

A jövőre vonatkozó gyermekvállalási szándékok kapcsán hangsúlyoznunk kell, hogy a kutatás idején már kibontakozóban volt egy egész Európát érintő, a járványhelyzettel is összefüggő gazdasági válság, ami természetesen növeli a bizonyta-

lanságot, de az arányt így is magasnak véljük. Vizsgáltuk azt is, hogy milyenek mutatkozik a válaszadók hajlandósága arra, hogy adott esetben Magyarországra költözzenek. Miközben csaknem egyharmaduk ennek lehetőségét kizártnak tekinti, a túlnyomó többség vagy nem tud válaszolni, vagy kisebb-nagyobb rendszerességgel már felvetődött benne a gondolat, ugyanakkor van egy csoport a mintán belül, amelyik egyértelműen célként is tekint az átköltözésre.

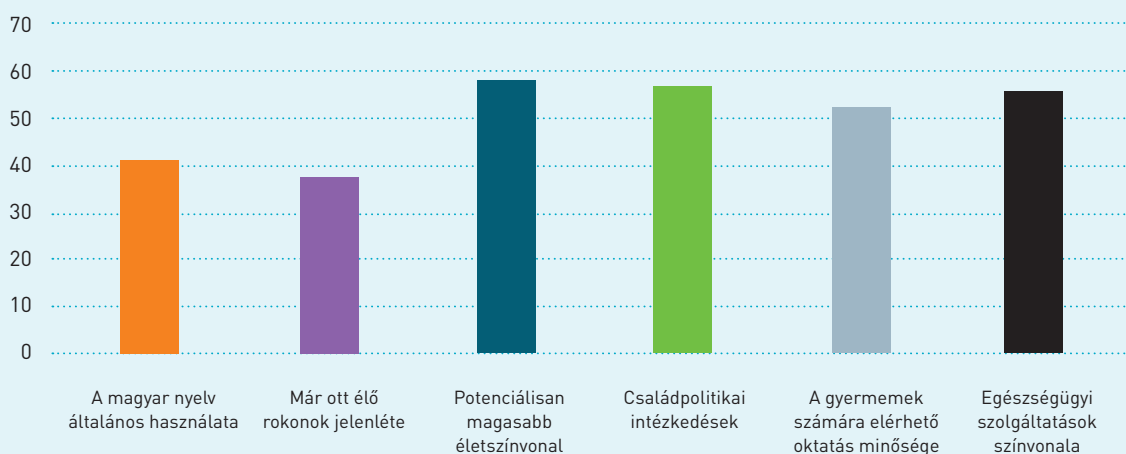
5. sz. ábra. "Gondolt-e már arra, hogy Magyarországra költözzön?", % (N=595)

- Igen, ez célom is
- Igen, eszembe jutott már többször
- Eszembe jut néha
- Nem gondoltam még rá, de nem is zárnám ki
- Nem tervezek elköltözni
- NT/NV

Megvizsgáltuk azt is, hogy azok, akik már gondolkodtak azon, hogy Magyarországra költözzenek, mely szempontokat értékelik fontosnak a döntés mérlegelése kapcsán. (6.sz. ábra)

6. sz. ábra. A válaszadók hány százaléka említette azt, hogy az adott szempont „nagyon fontos” vagy „inkább fontos” egy esetleges Magyarországra történő költözésről hozott döntés kapcsán (N=595)

Megkérdeztük, hogy a válaszadóink, akik azon túlmenően, hogy az általunk alkalmazott kritérium (a megfelelő színvonalú kommunikáció lehetősége magyarul) szerint is romániai magyaroknak tekinthetők, milyen arányban részesültek/részesülnek olyan magyar állami támogatásban, mely biztosított az erdélyi magyarok irányában, így az anyasági támogatásban, a Babakötvényben és a „Szülőföldön magyarul” oktatási támogatásban. A valóságban a kérdőívhez képest némileg kitágítottuk az értelmezést, azt is elfogadva pozitív válaszelemként, ha akár most, akár a múltban részesült a válaszadó vagy családja ilyenben. Első körben azt vizsgáltuk a három fő elérhető elem esetében, hogy mekkora ezek ismertsége.

Azonban nem csak azt vizsgáltuk, hogy a kifejezéssel találkoztak-e már, hanem ismerik-e annak tartalmát is. Legnagyobb ismertsége az oktatási, tankönyv- és taneszköz támogatásoknak van (87%), az anyasági támogatást 73% ismeri, a babakötvényt a válaszadók fele. Megjegyezzük, hogy az ismertség mértéke a gyermektelenséggel, illetve a nevelt gyermekek életkorával is összefüggésben van.

Ez visszatükröződik abban is, hogy a születéshez és anyakönyvezéshez kapcsolódó támogatások igénybevétele a válaszadók körében lényegesen magasabb, hiszen ezek gyakorlatilag az első gyermek születésénél már azonnal kérelmezhetőek. A Babakötvény ismertsége némileg elmarad az

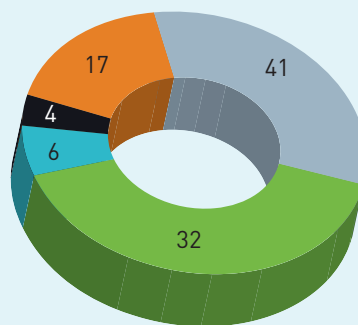
eredményeink szerint, ugyanakkor sok kérdés érkezett kérdezőbiztos kollégáinkhoz ennek kapcsán, az érdeklődés tehát nagyon is érzékelhető volt a terepen. Az oktatási támogatások nagymértékű ismerettsége annak is köszönhető, hogy ezekről a helyi pedagógusok és szervezeteik rendszeresen, minden iskolai évfolyamon tájékoztatást nyújtanak.

Azt is vizsgáltuk, hogy a válaszadók milyen arányban fontolgatják azt, hogy elköltözzenek Bihar megyéből és Romániából, de ne Magyaror-

szágra, hanem másik országba. A többséget, a megkérdezettek 41%-át ez az opció nem foglalkoztatja, de látható arányt képviselnek azok, akiknek ez legalább időnként megfordul a fejében (36%). Ami a válaszadók azon véleményét illeti, miszerint milyen tannyelvű iskolába íratnák gyermekeiket, ha iskolaválasztásra kerül sor a jövőben saját gyermekeik kapcsán, látható, hogy erős a bizalom a magyar tannyelvű iskolákkal szemben, ugyanakkor egynegyednyien a válaszadók közül nem biztos, hogy a magyar oktatást részesítenék előnyben.

7. sz. ábra A válaszadók megoszlása aszerint, hogy milyen tannyelvű iskolába íratnák a jövőben gyermekeiket (N=595)

- Mindenképpen magyarba
- Inkább magyarba
- Inkább románba
- Mindenképpen románba
- NT/NV

Külön vizsgáltuk, hogy a gyermekek iskoláinak tannyelvének kiválasztásakor mely szempontok milyen fontossággal bírnak a mérlegeléskor. Itt az derült ki, hogy a legmeghatározóbb két tényezőt a magyarországi irányból érkező támogatások általi ösztönzés jelenti (36% számára ez fontos vagy

nagyon fontos szempont), de majdnem ugyanennyire jelentős szempont a román és magyar tannyelvű iskolák között vélt színvonalkülönbség is (35% számára fontos vagy nagyon fontos szempontként).

Összegzés

Jelen kutatásban, melynek elemző összefoglalóját állítottuk a fentiekben össze, Bihar megye magyar lakosságának főbb demográfiai szempontjait vizsgáltuk azon korcsoport perspektívájából, mely a legközelebbi információkat szolgáltathatta nem csak a jövőbeni gyermekvállalási, migrációs és egyéb tervekről, hanem amely a fiatal nemzedék nevelését nap mint nap végzi, vagyis a 18-35 éves nők szemszögéből vizsgálva a kérdéskört.

A 2020 nyarán lekérdezett adatokból több olyan fontos tendencia rajzolódik, melynek dokumentálását, szakmai feldolgozását fontosnak tartottuk. Elsődlegesen talán azért egy bármikori, ugyan ezen alapsokaságon megismételt vizsgálat számára origóként szolgáljon és a változások mértékét és ütemét jelezhesse. Ezen túlmenően azért is releváns volt szakmailag mindez, mert biztosak voltunk benne, hogy egy ilyen volumenű

és intenzitású kutatás, ahol a kutatói csapat tulajdonképpen a megye városaiba kitelepülve méri fel a település és környéke magyar lakosságát, egykori hallgatónk kapcsolati hálóját és helyi bizalmi potenciálját is felhasználva a lakossági elérés terén (ami kivételes lehetőséget jelentett számunkra) egyedülálló lehetőséget kínál arra, hogy a Bihar megyei magyar lakosságról átfogó demográfiai adatokhoz jussunk.

Az adatok kapcsán egy olyan magyar populáció képe rajzolódik ki, melyet az identitás megőrzése kapcsán a magyar nyelviség és kulturális beágyazódottság feladásának vagy nagyarányú elvesztésének veszélye nem fenyeget, megjegyezve persze, hogy a megye egyes vidékein egy gyorsabb asszimilációs tendencia azért kitapintható. Ugyanakkor a médiafogyasztásban, a hétköznapi nyelvhasználatban (házastársak esetében is) tapaszt-

talható magyar nyelvi dominancia nem vetíti előre azt, hogy a populáció magyar identitása és nyelvhasználata jelentősebb mértékben erodálódjon, és külön fontos és pozitív fejlemény, hogy dacára annak, hogy létező tendencia a már középiskolai korban megvalósuló migráció, a túlnyomó többség a Romániában, a szülőföldön való érvényesülést is problémamentesnek látja magyar tannyelvű iskolát végezve is.

Ami a gyermekvállalási szándékokat illeti, azok egy lélekszámában is viszonylagosan stabil népességet vetítenek középtávon előre, ugyanakkor a magyarországi kivándorlás esetleges gyorsulása, valamint a bizonytalanság, hogy vajon a gyermekvállalási szándékok mennyire válnak valósággá, tehát milyen arányban születnek meg a tervezett gyermekek és mekkora termékenységi réssel kell számolni, mindenképpen rejtenek magukban némi - precízen nem megbecsülhető mértékű - bizonytalanságot. Jól érezhető, hogy a magyarországi intézmények részéről folyósított támogatások szerves részeivé váltak a helyi magyar családok gondolatvilágának a család- és iskoláztatás-tervezés kapcsán, ezek fenntarthatóan biztosíthatják a ma-

gyar nyelvű intézményrendszer (oktatási intézmények, egyházak, közgyűjtemények, civil szervezetek) fennmaradását is.

Fontos megjegyezni, hogy az erdélyi magyarok sajátos térbeli eloszlásának köszönhetően ezek az adatok nem alkalmasak arra, hogy a Bihar megyén kívüli magyarságra vonatkozó megállapításokat leszűrjünk, hiszen egészen más kontextust jelent a fent említett tényezők tekintetében is a székelyföldi magyarság helyzete is, ahogy a többi határmenti megye, a Partium és a Bánság magyarságának helyzete is, nem utolsósorban abból kifolyólag, hogy Szatmár megye déli és Szilágy megye nyugati részét leszámítva nem találunk tömbmagyar területeket. Ugyanakkor fontosnak tartjuk, hogy Bihar megye kapcsán létrejött egy olyan vizsgálat, mely ezen területekkel esetleges későbbi kutatásához is alapot nyújthat, és segíthet kirajzolni azokat a regionális sajátosságokat, melyek rávilágíthatnak arra, hogy milyen további intézkedésekkel segíthető elő a helyi magyar közösség identitásának megőrzése, és ennek révén a romániai magyar intézményrendszer további fennmaradásának lehetősége.

Felhasznált irodalom

- Engler Ágnes, Bocsi, Veronika (2005). Felsőfokú képzésben résztvevők családtervezési attitűdjei. In: Pusztai, Gabriella (szerk.) Régió és oktatás európai dimenzióban
Debrecen, Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete. 183-190.
- Györbiró András, Tolnai Timea (2019). Change of Religiosity in the light of attendance of worship services in Diosig, Bihar. In: The challenges of communication. Contexts and strategies in the world of globalism. Ed.: Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru-Mircea Buda, Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureș, 175-181, 2018. ISBN: 9786068624006
- Kiss Tamás, Barna Gergely (2012). Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében. Demográfiai és statisztikai elemzés. Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet
- Kiss Tamás, Kapitány Balázs (2009). Magyarok Erdélyben: a minta kialakítása és az adatfelvétel. In Spéder, Zs. (szerk.). (2009). Párhuzamok-Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
- Magyari Tivadar (2013). A román tanítási nyelv választásának motivációi erdélyi magyar családokban. Erdélyi Társadalom, 1, 11-28.
- Pongrácz Tibor (2009). A párkapcsolatok jellegzetességei Erdélyben és Magyarországon. In Spéder, Zs. (szerk.). (2009). Párhuzamok-Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
- Spéder Zsolt, Kiss Tamás. (2009). A családalapítás változó gyakorlata. Párkapcsolatok és gyermekvállalás kohorszspecifikus metszetben. In Spéder, Zs. (szerk.). (2009). Párhuzamok-Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Hazai halálozás a COVID előtt és 2020-ban a COVID alatt, különös tekintettel a családi állapotra

Betekintő

Jelen tanulmányban a halálozás alakulását vizsgálom meg a COVID-19 előtti évtizedben és a COVID-19 alatt 2020-ban. Megnézem a halálozások számának változását, az ezer megfelelő lakosra jutó halálozási arányszám ingadozását. Kiszámoltam a standardizált halálozási arányszámok értékét, melyből megbízható következtetést lehet levonni a halálozás változására. Az elmúlt évtizedben javuló életkilátásokat mutatnak a kapott értékek férfiakra és nőkre egyaránt. Megadom a meghaltak átlagos korát, melyből látható, hogy a népesség összessége, a férfiak és a nők is átlagosan magasabb életkorban haltak meg, bemutatom az élettartamok növekedését. A vizsgált időszakban (2010-20) a meghalt férfiak és nők esetében mindezeket családi állapot szerint is szemléltetem. 2020. év esetében megadom a COVID-19 halálozásra gyakorolt hatását. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy a 2010-es években javult-e a férfiak és nők életkilátása, valamint a házasságban élők jobb életkilátásokkal rendelkeznek-e?

A halálozások száma és aránya nemenként a 2010-es években

Magyarországon a halálozások számát minden évben ismerjük nemek és életkorok szerint is. A népesség pontos számát a nagyjából minden 10. évben megtartott népszámlálásokról kapjuk meg, a népszámlálások között a KSH továbbszámítja a népességszámokat. Az így kapott népesség-továbbszámítás és az éves halálozási statisztikák alapján minden évre elkészül a nemekre bontott halandósági tábla, amelyet a Demográfiai

Évkönyvek közölnek. Jelen tanulmány a halálozási adatok elemzésére szorítkozik. A következő munkában tervezem a halandóság vizsgálatát.

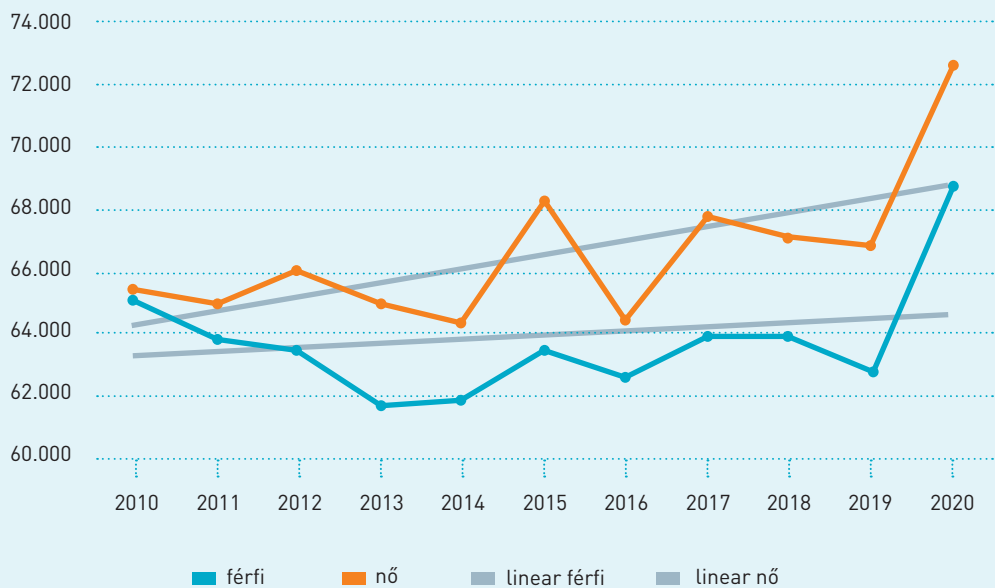
A halálozási adatokat elemzésével kezdem a munkát 2010 és 2020 közötti évekre. Az 1. táblázat a meghaltak számát mutatja nemek szerint, továbbá az ezer megfelelő nemű lakosra jutó halálozást, amit a nyers halálozási arányszámnak nevezünk.

1.táblázat: A meghaltak száma és a nyers halálozási arányszám nemenként, 2010-20
(Forrás: KSH, Demográfiai évkönyv, Magyarország 2020)

	A meghaltak száma			Ezer megfelelő nemű lakosra jutó halálozás		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
2010	65 137	65 319	130 456	13,7	12,4	13,0
2011	63 883	64 912	128 795	13,5	12,4	12,9
2012	63 504	65 936	129 440	13,5	12,7	13,0
2013	61 894	64 884	126 778	13,1	12,5	12,8
2014	61 992	64 316	126 308	13,2	12,4	12,8

	A meghaltak száma			Ezer megfelelő nemű lakosra jutó halálozás		
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	összesen
2015	63 545	68 152	131 697	13,5	13,2	13,4
2016	62 658	64 395	127 053	13,4	12,5	12,9
2017	64 025	67 649	131 674	13,7	13,2	13,5
2018	64 016	67 029	131 045	13,7	13,1	13,4
2019	62 843	66 760	129 603	13,4	13,1	13,3
2020	68 661	72 341	141 002	14,7	14,2	14,5

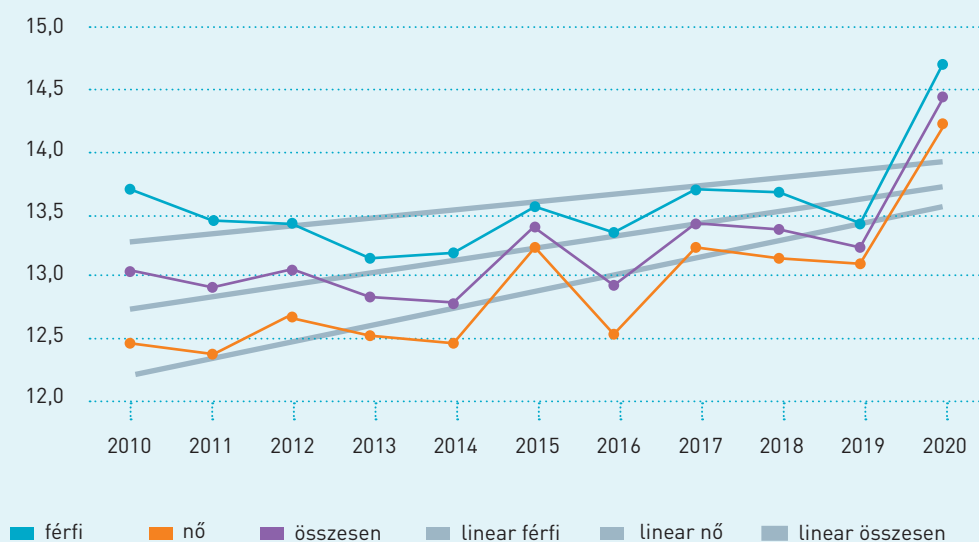
1. ábra: A meghaltak száma nemenként, 2010-20 (Forrás: KSH adat alapján)

A vizsgált időszakban meghaltak száma különböző mértékben változott, a férfiak esetében 2010-től kismértékben csökkent 2019-ig, 2020-ban emelkedett, a nőknél ingadozásokkal, de növekedett. 2010-ben 65 ezer férfi halt meg, ez a szám 2019-ben 63 ezer lett, 2020-ban viszont több mint 68 ezer. A nők közül 2010-ben 65 ezren haltak meg 2019-ben többen, vagyis közel 67 ezer fő, 2020-ban 72 ezer személy hunyt el. A COVID-19 hatására

2020-ban 2019-hez viszonyítva 11 399 fővel többen haltak meg, ebből 5 818 férfi és 5 581 nő. A halálozások számának emelkedése nem vonja egyértelműen maga után az életkilátások drasztikus rosszabbodását. Ok lehet a népesség öregedése, vagyis több időskorú egyén van, ebből többen haltak meg. Ennek vizsgálatára a későbbiekben kitérünk.

2. ábra: Ezer megfelelő nemű lakosra jutó halálozási arányszám nemenként, 2010-20 (Forrás: KSH adatai alapján)

A meghaltak létszámának vizsgálata után a nyers halálozási arányszámok elemzése következik. Ezer megfelelő nemű lakosra jutó halálozás értékét tekintve azt látjuk, hogy a férfiak esetében az érték 13,5 körül ingadozik a 2010-es években, 2020-ban 14,7 lett a COVID-19 következményeként. A vizsgált időszakban a nőknél az érték ingadozások

mellett növekszik, 12,4-ről 2019-re eléri a 13,1, 2020-ban 14,2 lett. 2020-ban a nyers halálozási arányszám értéke magasabb lett a járvány következtében. Viszont 2010-es években a növekvő értékekből az életkilátások rosszabbodására nem lehet egyértelműen következtetni.

Standardizált halálozási arány

A 2010-es években a halálozások száma ingadozások mellett nem csökkent, a férfiak esetében szinte stagnált, a nőknél növekedett, ha a nyers halálozási arányszámot nézzük a népesség összességére nézve nagyobb lett, a férfiak esetében stagnált, de a nőkre számolt érték növekedést mutat. Ebből következtethetünk-e arra, hogy a halandóság a 2010-es években nem mutat javulást? Ilyen következtetést felelőtlennek lenne kijelenteni a halálozások számának és a nyers halálozási arányszámok ismeretében. Helytelen következtetések levonásához vezethet az, ha csak a nyers átlagos

halálozási arányszámok alapján végeznénk el az összehasonlítást.

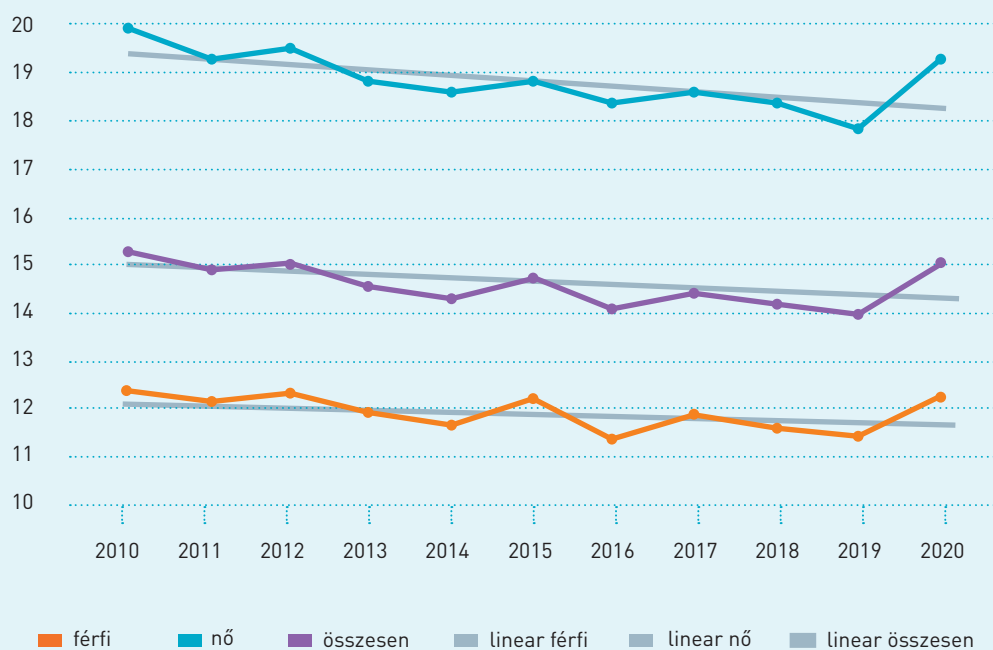
Megbízható demográfiai mutató ebben az esetben a standardizált halálozási arányszám¹⁴. A demográfusok az időközben bekövetkező korösszetétel változásának hatását kiküszöbölni szeretnék, ezért alkalmazzák a standardizálás módszerét. Korrekt eljárás például az európai népességre standardizált halálozási arányt használni, mint a neve is mutatja, a számítást ebben az esetben az Eurostat standard európai népességének összetételére kell elvégezni.

¹⁴ A standardizálás módszerét Kőrösy József (1844–1906) magyar származású statisztikus (demográfus) dolgozta ki és alkalmazta először.

A standardhalálzási arányszám azt a halandóságot mutatja, amely az adott népességnél akkor következne be, ha korösszetétele olyan lenne, mint a standardul választott népességé; vagy ami a standardul választott népességnél következne be, ha annak halandósága olyan lenne, mint az adott népességé. A jobb életkilátásokat kisebb standardizált értékek jelzik.

Az európai népességre standardizált halálzási arányokat a 3. ábra szemlélteti. Azt látjuk, hogy a teljes népességre, a férfiakra és a nőkre kiszámolt standardizált halálzási arányszámok értéke a 2010-es években csökkent, vagyis ha kiszűrtük a koreloszlás változásának hatását, akkor a halandóság az elmúlt 10 évben a népesség összességére, a férfiakra és a nőkre nézve is javult.

3. ábra: Standardizált halálzási arány nemenként, 2010-20 (Forrás: KSH alapadatai alapján saját számítás)

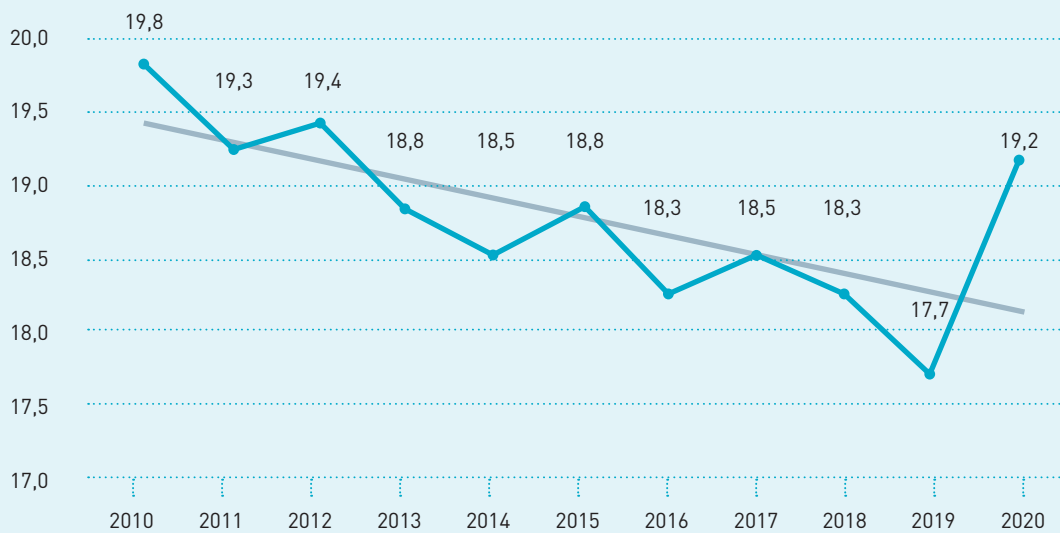
A standardizált halálzási arányszám értéke a népesség összességére 2010-ben még 15,3 volt, az évek alatt ingadozásokkal, de 2019-re az érték 13,9-re csökkent, 2020-ban 15 lett. Ami azt jelenti, hogy a népesség halandósága az adott időszakban javult. A járvány miatt 2019-ről 2020-ra a meghaltak száma több lett, az ezer lakosra jutó halálzási arányszám nagyobb lett. Ugyanez mondható el 2010-ről 2020-ra is. Viszont a 2020. évi standardizált halálzási arányszám nem érte el a 2010. évi értéket.

A továbbiakban nemenként külön-külön is meg-

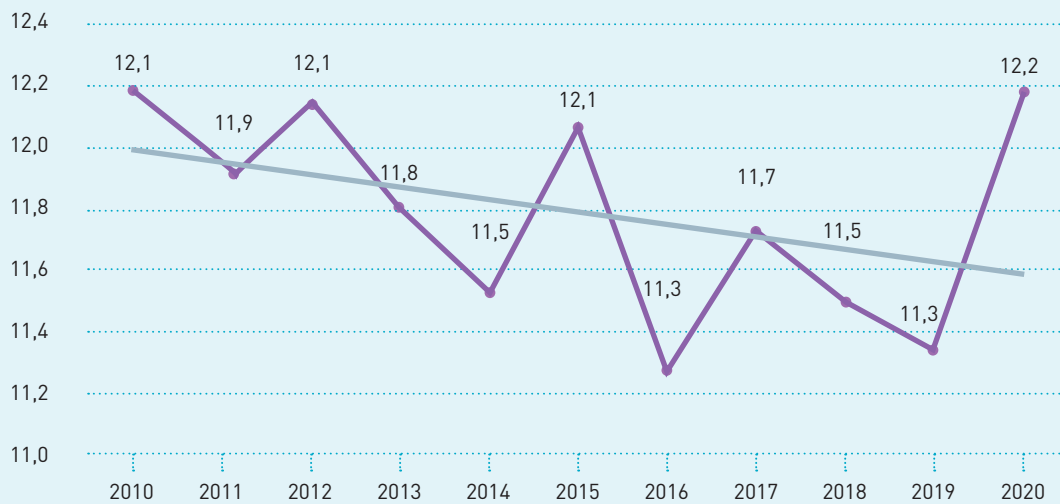
vizsgáljuk a standardizált halálzási arány értékeit az adott időszakra vonatkoztatva.

A standardizált halálzási arányszám értéke a férfiak esetében 2010-ben még 19,8 volt, az évek alatt ingadozásokkal, de 2019-re az érték 17,7-re csökkent, 2020-ban 19,2. A mutató értékei arra a következtetésre adnak lehetőséget, hogy a férfiak halandósága a vizsgált időszakban javult. A koronavírus-járvány miatt 2020-ra az arányszám nagysága emelkedett 2019-ről, de nem éri el 2010-es értéket. A férfiak halálzásában javulás mutatható ki 2020-ban 2010-hez képest.

4. ábra: Standardizált halálozási arány férfiak esetében, 2010-20 (Forrás: KSH adatai alapján saját számítás)

5. ábra: Standardizált halálozási arány nőkre, 2010-20 (Forrás: KSH adatai alapján saját számítás)

A standardizált halálozási arányszám értéke a nőkre 2010-ben még 12,2 volt, az évek alatt ingadozásokkal, de 2019-re az érték 11,3-re csökkent. A vizsgált időszakban a meghalt nők száma kismértékben, de növekedett, az ezer megfelelő női lakosra jutó halálozás értéke ingadozások mellett növekedett 12,4-ről 13,1-re. Ennek ellenére a halandóság a nők esetében is javulást mutat, mivel a csökkenő standardizált halálozási arányszám erre enged következtetni. A COVID-19 járvány

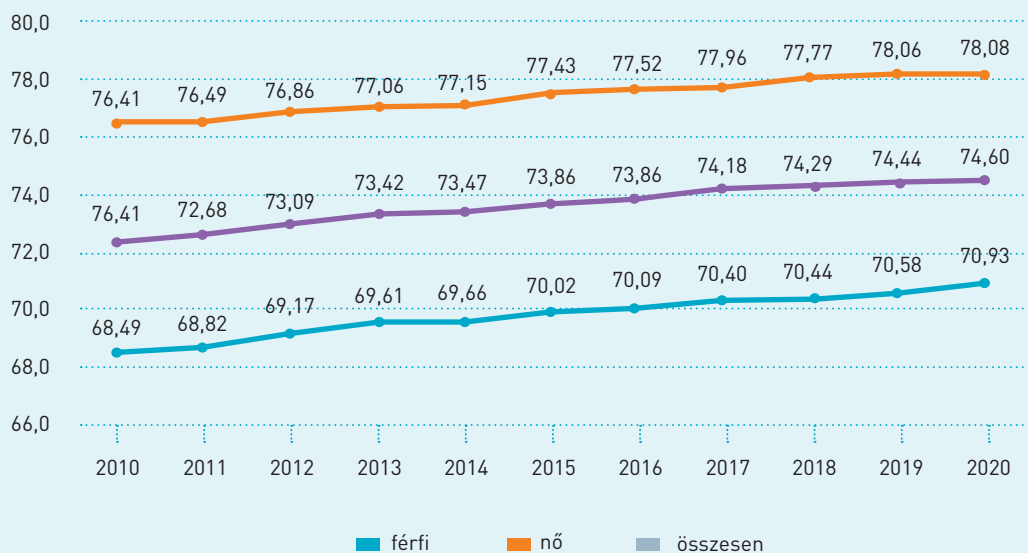
miatt a nőkre számolt standardizált halálozási arányszám 2020-ra a 2010-es értékre esett vissza. 2010-hez képest több nő halt meg 2020-ban, a nyers halálozási arányszám is nagyobb lett. Ha kiküszöböljük az időközben bekövetkezett korösszetételváltozását, a számolt standardizált arányszám értéke nem nagyobb a 2010-es értéknél. A nők halálása 2020-ban a COVID hatására sem rosszabb, mint a 2010-es volt.

A meghaltak átlagos kora

A halandóság változását mutatja a meghaltak átlagos kora is. A 6. ábra szemlélteti a meghaltak átlagos korának változását az elmúlt 10 évre. Az átlagos értékek azt mutatják, hogy a népesség összessége, a férfiak és a nők is átlagosan magasabb életkorban haltak meg, növekedett az átlagosan leélt évek száma, vagyis más szóval tovább éltek. 2010-ről 2019-re a népesség egészére kiszámolt átlagos halálózási kor 2 évvel lett magasabb, a férfiakra számolt érték 2,1 évvel több, a nőkre 1,7 évvel nagyobb. A COVID-19 ellenére 2020-as értékek tovább növekedtek. A meghaltak átlagos elhalálózási kora 2020-ban 2019-hez képest 0,16 évet emelkedett, 74,6 év lett, a férfiaké 0,34 évvel lett nagyobb (70,94 év), a nők

átlagosan csak kis mértékben (0,02 év), de magasabb életkorban haltak meg (78,08 év). A 2020-ban 11 399 fővel többen haltak meg, mint 2019-ben, ebből 5 818 férfi és 5 581 nő. 2020-ban a COVID-19 járvány hatása ellenére is a népesség összességére, a férfiakra és a nőkre egyaránt igaz, hogy az átlagosan megélt évek száma növekedett. Meghaltak átlagos életkorának változása azt mutatja, hogy az idősebb korosztályt érintette főleg a járvány 2020-ban, továbbá a népesség összessége, a férfiak és a nők is átlagosan magasabb életkorban haltak meg, vagyis más szóval tovább éltek, mint az előző években.

6. ábra: A meghaltak átlagos kora, 2010-20 (Forrás: KSH adatai alapján)

Halálózások napi átlagos száma

A 7. ábrán szemléltetem a 2010-es évekre a halálózások számának napi átlagát havi bontásban. Ezt a vizsgálatot azért végzem el, mert szeretném megtudni, hogy a népesség halálózási trendjei havi szinten hasonlóké-e. Megállapítható, hogy a népesség halálózási számai havi bontásban együtt változnak az évek során: az adott időszakban a népességben belül magasabb a téli hónapokban a halálózások napi átlagos száma, mint a nyári hónapokban. Véleményem szerint ennek oka a téli hónapokban gyakrabban bekövetkező betegségek

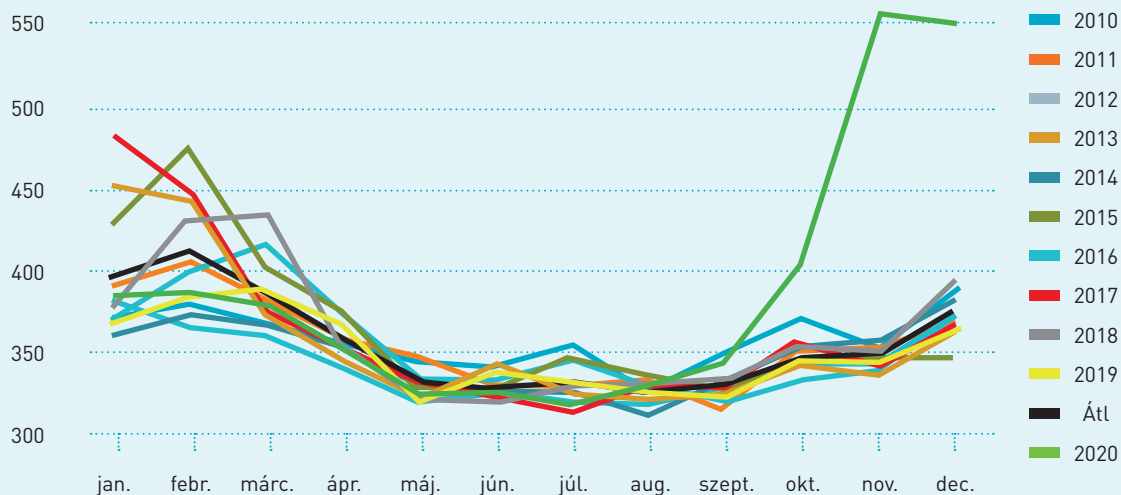
lehetnek (pl. influenzajárvány), de ennek részletes vizsgálata már túlmutat ezen a dolgozaton. Anynyit előzetesen is lehet mondani, hogy azokban az években, ahol a halálózásszámok magasabbak, ott a téli hónapokban bekövetkezett létszámnövekedés az elsődleges oka. 2017-ben a halálózások száma növekedett, a januári hónapban bekövetkezett magas halálózások számlájára írható. 2015-ben a februári értékek kiugróak.

2020-ban a halálózások napi átlagos száma egészen szeptemberig a 2010-es évek átlagánál kisebb lett.

Májusban és júliusban 2020-ban alacsonyabb az előző 10 év bármelyikénél. Valószínűleg 2020. év márciusában kiadott kormányzati intézkedések hatása mutatkozik meg. Feltehető, hogy a kormányzati szigorításokat az emberek betartották, az emberek közötti kevesebb kontaktus kevesebb

megbetegedéssel és kevesebb halálessel járt. Novemberben a halálozások száma kiugróan magas értéket mutatnak, a novemberi kormányzati szigorítások december második felére mutatkoznak meg a számokban.

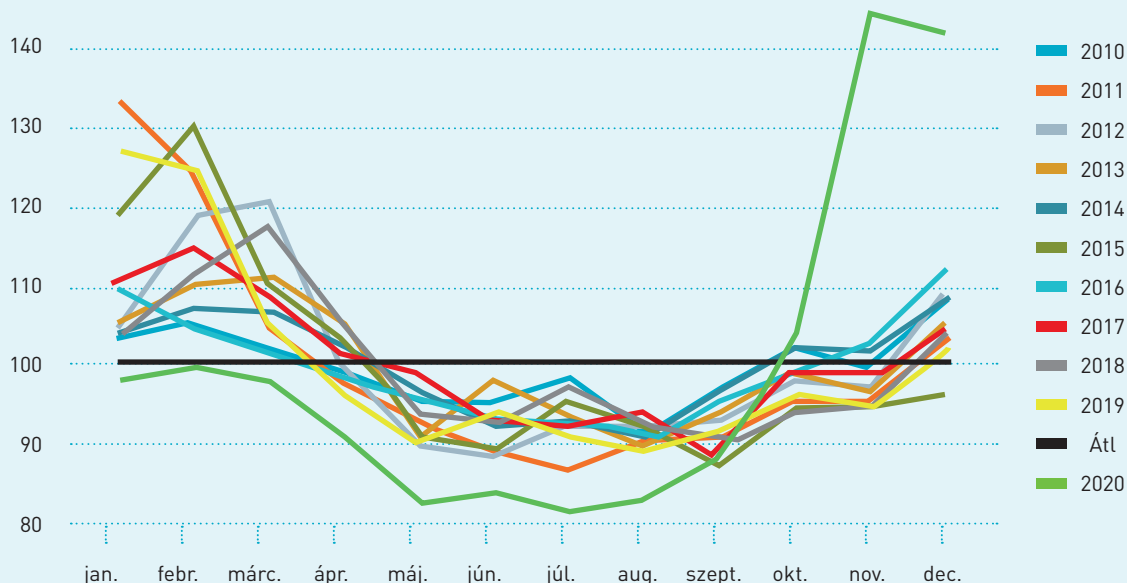
7. ábra: A halálozások napi átlagos száma havonta, 2010-20 (Forrás: KSH adatai alapján)

A következőkben megvizsgáltam, hogy a havi halálozási adatok miként mutatnak különbséget. A standardizálás módszerét választva mutatom be az egyes hónapokban a halálozási számok arányát az éves átlaghoz viszonyítva, százalékban. A 8. ábra mutatja a halálozások számának standardizált napi átlagát havonta a 2010-es évekre. A januári, a februári, márciusi és a decemberi hónapokban minden évben a halálozások napi átlagos száma magasabb az éves átlagnál. Az eltérés 5 és 33 százalék közötti értéket mutat. A nyári hónapokban (májustól szeptemberig) az átlaghoz képest kevesebben halnak meg. A kedvezőbb időszak hosszabb ideig tart, de kisebb mértékű, maximum 13 százalékot tapasztalunk.

A 2020. év januárban, februárban átlag körüli értéket kapunk. A COVID-19 ellenére márciustól a halálozási számok aránya az éves átlaghoz viszonyítva alacsonyabb volt, mint a 2010-es évek bármelyikében. Ez is mutatja a 2020. év márciusában kiadott kormányzati szigorítások pozitív eredményét. A járvány erősödésének hatására novemberre az érték kiugróan magas (143%) lett. Vegyük figyelembe azt is, 2020. év kivételével minden évben decemberi érték magasabb, mint a novemberi. Ebből is arra a következtetésre juthatunk, hogy a 2020. év novemberében hozott kormányzati intézkedések hatása egy hónap múlva már megmutatkozott.

8. ábra: Az egyes hónapokban a halálozási számok aránya az éves átlaghoz viszonyítva, százalékban, 2010-20 (Forrás: KSH adatai alapján saját számítás)

Családi állapot szerinti halálozási adatok

A továbbiakban a családi állapot szerint vizsgáljuk a halálozási adatokat férfiakra és nőkre külön-külön.

A meghaltak számát nem és családi állapot szerint mutatja a 2. táblázat a 2010-2020 évekre.

2. táblázat: A meghaltak száma családi állapot és nemek szerint, 2010-20 (forrás: KSH)

Korcsoport, éves	férfi				összesen	nő				összesen
	nőtlen	házas	özvegy	elvált		hajadon	házas	özvegy	elvált	
2010	7 707	34 696	13 500	9 233	65 137	3 882	12 540	41 647	7 250	65 319
2011	7 479	34 031	12 954	9 419	63 883	3 785	12 412	41 120	7 595	64 912
2012	7 478	33 655	12 946	9 425	63 504	3 807	12 315	41 905	7 909	65 936
2013	7 416	32 544	12 865	9 069	61 894	3 733	12 126	41 350	7 675	64 884
2014	7 551	32 191	12 773	9 477	61 992	3 639	12 093	40 750	7 834	64 316
2015	8 169	32 621	13 040	9 715	63 545	3 950	12 375	43 288	8 539	68 152
2016	7 887	32 453	12 419	9 899	62 658	3 831	12 089	40 015	8 460	64 395
2017	8 730	32 816	12 499	9 980	64 025	4 149	12 347	42 221	8 932	67 649

Korcsoport, éves	férfi				összesen	nő				összesen
	nőtlen	házas	özvegy	elvált		hajadon	házas	özvegy	elvált	
2018	8 825	32 130	12 818	10 243	64 016	4 033	12 155	42 037	8 804	67 029
2019	8 732	31 193	12 543	10 375	62 843	4 097	12 160	41 358	9 145	66 760
2020	9 611	34 212	13 459	11 379	68 661	4 622	12 907	44 663	10 149	72 341
2020	68 661	72 341	141 002	14,7	14,2	14,5				

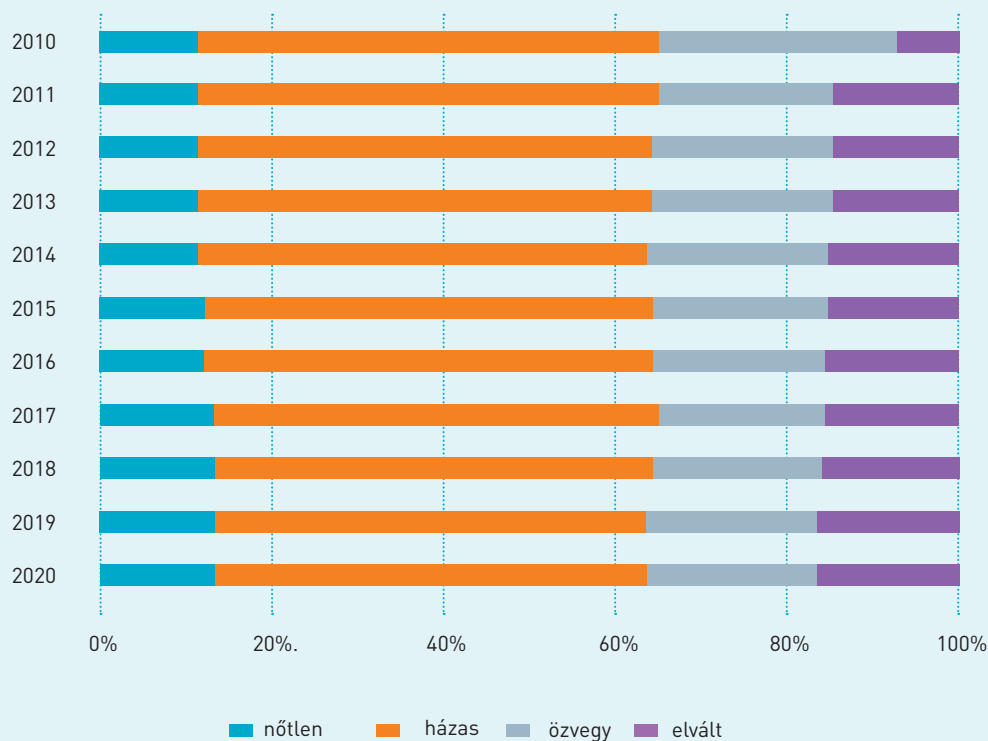
A férfiak esetében ingadozások tapasztalhatók ugyan, de a meghaltak száma 2019-ig összességében csökkent. A nőtlen és az elvált családi állapotú meghaltak száma növekedett, a házasoké és az özvegyeké csökkent. A vizsgált időszakban végig a meghalt férfiak fele házas családi állapotú volt. Családi állapot szerint 2020-ban 2019-hez viszonyítva minden esetben több férfi hunyt el a COVID-19 miatt, legnagyobb mértékű a növekedés a nőtleneknél (10,1%). A nők esetében a meghal-

tak jelentős része, közel 60% özvegy családi állapotú volt. A meghaltak közül a hajadon és az elvált családi állapotúak száma kismértékben növekedett 2010 és 2019 között. A COVID-19 járvány hatására 2020-ban a nőknél is halálozásszám növekedést látunk, viszont legkisebb arányban ez a házasoknál (6,1%) következett be.

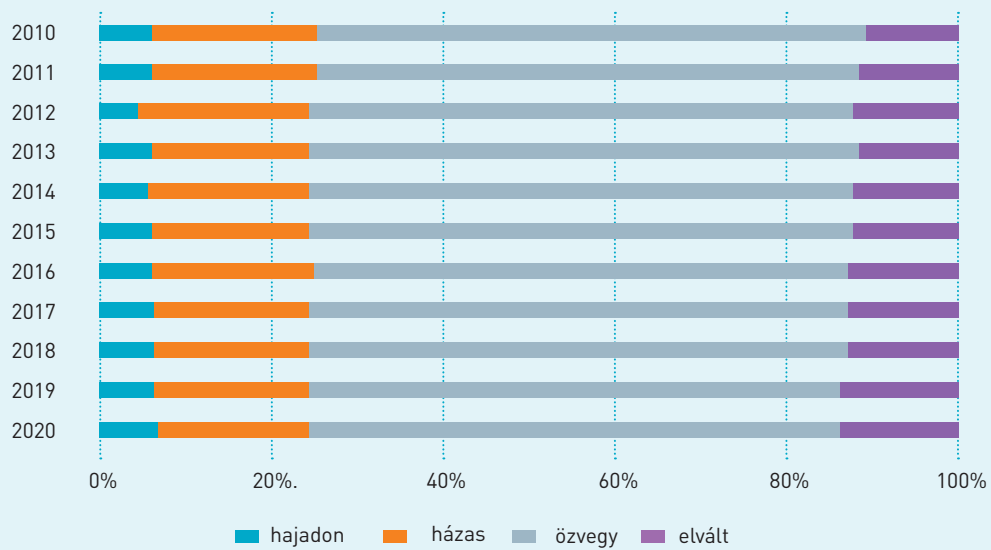
A meghaltak családi állapot szerinti megoszlását nemenként mutatja a 9. és a 10. ábra.

■ hajadon ■ házas ■ özvegy ■ elvált

9. ábra: A férfi meghaltak aránya családi állapot szerint százalékban, 2010-20
(forrás: KSH adatok alapján saját számítás)

10. ábra: A meghalt nők számaránya családi állapot szerint, 2010-20 (forrás: KSH adatok alapján saját számítás)

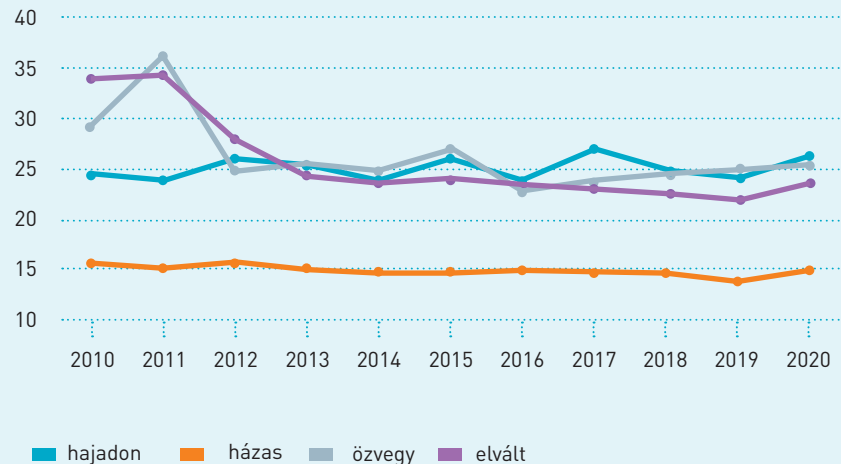

A családi állapot szerinti halálozási adatok vizsgálatánál is megbízható demográfiai mutató a standardizált halálozási arányszám. Itt is korrekt eljárás az európai népességre standardizált halálozási arányt használni. Megismételelem, hogy a standard halálozási arányszám azt a halandóságot mutatja, amely az adott népességnél akkor következne be, ha korösszetétele olyan lenne, mint a standardul választott népességé; vagy ami a standardul választott népességnél következne be, ha annak halandósága olyan lenne, mint az adott népességé. Felhívom a figyelmet ismét, hogy a kisebb standardizált arányszám mutatja a jobb életkilátásokat. Kiszámoltam az európai népességre standardizált

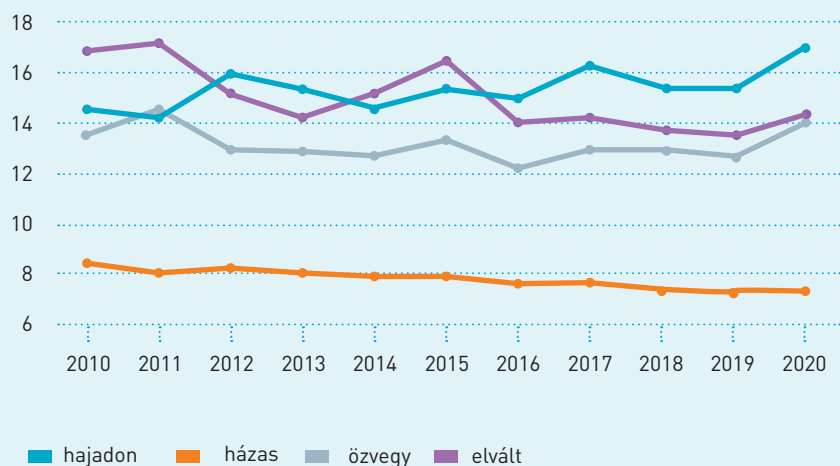
halálozási arányokat családi állapot szerint, az előzetes értékeket mutatja a következő ábra. Azért előzetes értékek, mert a Demográfiai évkönyvek korcsoport megoszlását használtam, ami egy korcsoporttal kevesebb a szokásosnál.

Az adott időszak alatt a standardizált halálozási arányszám értéke csökkenő tendenciát mutat. A 2010-es években a halandóság javult a férfiak és a nők esetében is. Az 11. ábra szemlélteti a férfiak előzetes standardizált halálozási arányszámait családi állapot szerint a 2010-es évekre. A 12. ábra pedig a nők előzetes standardizált halálozási arányszámait mutatja családi állapot szerint a 2010-es évekre.

11. ábra: A férfiak előzetes standardizált halálozási arányszáma családi állapot szerint, 2010-20 (Forrás: KSH alapadat, saját számítás, szerkesztés)

12. ábra: A nők előzetes standardizált halálozási arányszáma családi állapot szerint, 2010-20 (Forrás, KSH alapadat, saját számítás, szerkesztés)

Azt látjuk, hogy a férfiakra és a nőkre kiszámolt standardizált halálozási arányszámok értéke a 2010-es években csökkent. A házasok standardizált arányszámai lényegesen jobbák, mint a többi családi állapotúak esetében. A házas nők és a házas férfiak esetében is a standardizált halálozási arányszám értéke a vizsgált időszakban, minden évben lényegesen kisebb, mint a hajadonoké/nőtleneké, vagy az elváltaké. Az özvegyekre külön és alapsabb vizsgálat is elképzelhető, hiszen a szakirodalomban külön elemezhető, hogy milyen életkorban lesz özvegy és mennyivel éli túl házastársát. A standardizált értékek azt mutatják, hogy a házas férfiak halálozása alacsonyabb, vagyis

házas férfiak életkilátásai jobbák, mint a nőtleneké, vagy az elváltaké. A házas nők jobb életkilátásokkal rendelkeznek, mint a hajadonok, vagy az elváltak. Megállapítható tehát, hogy a házasság kedvezően hat az életkilátásokra.

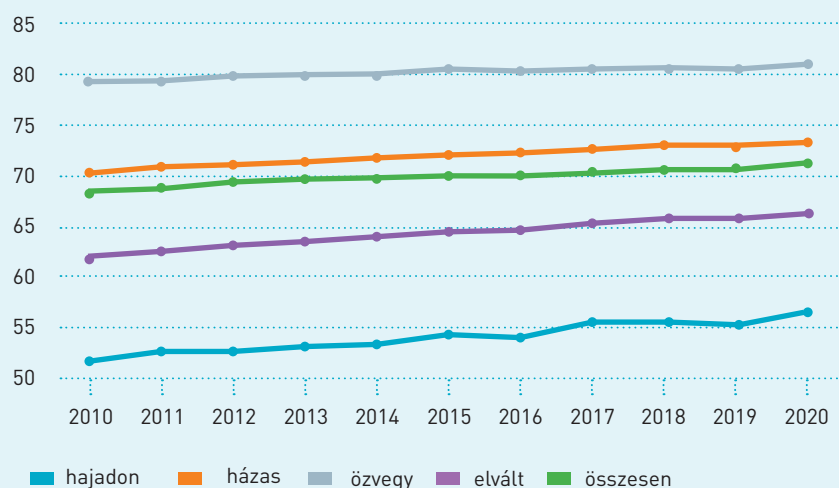
A COVID-19 járvány hatására növekedtek a férfiak standardizált halálozási arányszámai 2019-ről 2020-ra, legkevésbé az özvegyekre kapott érték emelkedett (1,9%). A nők esetében a házasokra számolt mutató növekedése a legkisebb 1,8%-kal. Ebből arra következtethetünk, hogy a házasságban élők jobban vészték át a járvány időszakát 2020-ban. A család, a házasság „védő” hatása érvényesült.

Meghaltak átlagos kora családi állapot szerint

A továbbiakban a meghaltak átlagos korát vizsgáljuk családi állapot szerint a férfiak és a nők esetében a 2010-es évekre. A 13. ábra szemlélteti a meghalt férfiak átlagos korát családi állapot szerint 2010-2020 közötti évekre. Az ábra jól mutatja, hogy legkisebb életkorokat a nőtlenek esetében tapasztalunk. Legtovább az özvegyek éltek, ami várható is volt, hiszen előtte házasok voltak, majd túléltek házastársukat. Magas átlagos korokat látunk a vizsgált időszakban végig a házas családi állapotúaknál. A meghalt férfiak átlagos

kora az adott időszakban 2,4 évet emelkedett, a házasok esetében ez 2,8 év. A járvány hatására 2020-ban családi állapotonként is több férfi halt meg, mint 2019-ben, viszont a meghaltak átlagos kora is magasabb lett. A 2020-ban meghalt férfiak átlagos halálozási kora özvegyekre 80,6 év, házasokra 72,8 év, elváltakra 66,4 év, nőtlenek esetében 56,4 év. A COVID-19 alatt 2020-ban az átlagos elhalálozási kor növekedett 2019-hez képest. Átlagosan legfiatalabban a nőtlenek haltak meg, legtovább a házasok és az özvegyek éltek.

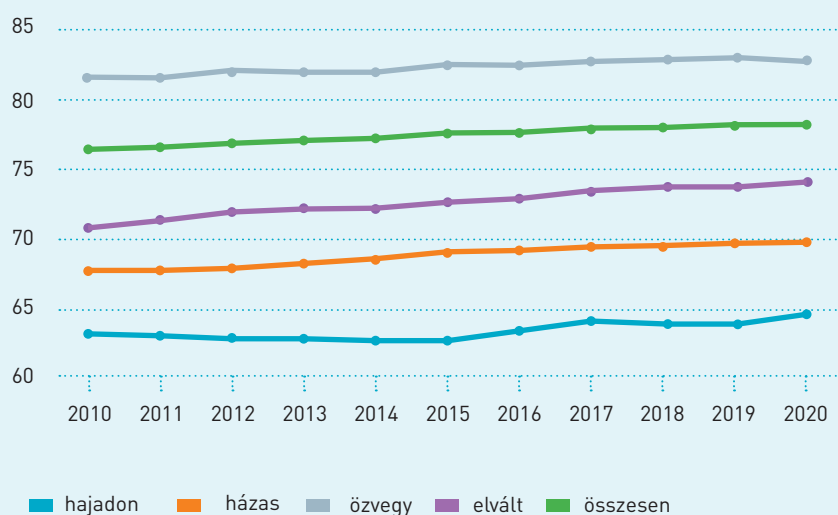
13. ábra: A meghalt férfiak átlagos kora családi állapot szerint, 2010-20 (forrás: KSH adat, saját szerkesztés)

A 14. ábrán mutatom be a meghalt nők átlagos korát családi állapot szerint 2010-2020 közötti évekre. Az ábráról leolvasható, hogy legkisebb életkorokat a hajadonok esetében láthatunk. Igaz a nők esetében is, hogy legtovább az özvegyek éltek, ami itt is sejthető, hiszen előtte házások

voltak, majd túléltek házastársukat. Magas átlagos korokat látunk a vizsgált időszakban végig a nők átlagára, hiszen már előzőleg megállapítottuk, hogy magas a meghalt özvegy nők aránya, akik az átlagos értéket nagymértékben meghatározzák.

14. ábra: A meghalt nők átlagos kora családi állapot szerint, 2010-20 (forrás: KSH adat, saját szerkesztés)

A 2020-ban meghalt nők átlagos halálozási kora özvegyekre 82,9 év, elváltakra 73,9 év, házásokra 69,5 év, hajadonok esetében 64,5 év. Az elhunyt nők átlagos kora a 2010-es években átlagosan 1,7 évet nőtt, a házásoké viszont 2,2 évet. A COVID-19 alatt 2020-ban az elhunyt nők száma növekedett 2019-hez képest családi állapotonként, ugyanak-

kor a meghaltak átlagos kora a kismértékben, de emelkedett. Összegezve elmondható, hogy a házasságban élők jobb életkilátásokkal rendelkeznek. Kopp Mária sokat vizsgálta az emberek életét, mint megállapította: „A család általános helyzetének mutatói befolyásolták jelentősen a testi egészségi állapotot.” (Kopp-Skrabski 2000)

Összegzés

A halálozás a COVID-19 előtti évtizedben nagymértékben javult Magyarországon. A meghaltak száma a férfiak esetében 2010-től 2019-ig kismértékben csökkent, a nőknél növekedett. A COVID-19 járvány hatására 2020-ban 11 399 személlyel többen hunytak el, mint 2019-ben, ebből 5 818 férfi és 5 581 nő. Ezer megfelelő lakosra jutó halálozási arányszám 2010-19-es években a férfiak esetében 13,5 körül ingadozik, a nőknél az érték ingadozások mellett növekszik, 12,4-ről eléri a 13,1. 2020-ban emelkedést tapasztalunk, a mutató értéke 14,7 és 14,2 lett. A halálozás változására a kiszámolt standardizált halálozási arányszámok adnak lehetőséget a megbízható következtetésre. A standardizált halálozási arányszám értéke a férfiak esetében 19,8-ről 17,7-re csökkent 2010-ről 2019-re. 2020-ban pedig 19,2 lett. A nők esetében 12,2-ről 11,3-re és 12,2-re változott. A népesség egészére az értékek a következők: 15,3 és 13,9 és 15. A mutató értékei arra a következtetésre adnak lehetőséget, hogy a népesség, a férfiak és a nők halandósága a vizsgált időszakban javult. Ezt a megállapítást erősíti meg a meghaltak átlagos korának változása is. A népesség összessége, a férfiak és a nők is átlagosan magasabb életkorban haltak meg 2010 és 2019 között, vagyis más szóval tovább éltek. 2020-ban a COVID-19 járvány ellenére is a népesség összességére, a férfiakra és a nőkre egyaránt igaz, hogy az átlagosan megélt évek száma tovább növekedett. A téli hónapokban a halálozások napi átlagos

száma magasabb, mint a nyári hónapokban. 2020-ban a COVID-19 járvány alatt márciustól szeptemberig a halálozási számok aránya az éves átlaghoz viszonyítva alacsonyabb volt, mint a 2010-es évek bármelyikében. Ez is mutatja a 2020. év márciusában kiadott kormányzati szigorítások pozitív eredményét. A 2020. év novemberében kiugróan magas volt a halálozások értéke, a novemberben hozott kormányzati intézkedések hatása egy hónap múlva mutatkozott meg.

A családi állapot szerinti standardizált halálozási arányszámokból azt látjuk, hogy a házas férfiak halálása alacsonyabb, vagyis házas férfiak életkilátásai jobbak, mint a nőtleneké, vagy az elváltaké. A házas nők jobb életkilátásokkal rendelkeznek, mint a hajadonok, vagy az elváltak. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy a házasság kedvezően hat az életkilátásokra. A COVID-19 járvány hatására 2019-ről 2020-ra a férfiak standardizált halálozási arányszámai legkevésbé az özvegyek esetében emelkedett (1,9%). A nőknél a házasokra számolt mutató növekedése a legkisebb 1,8%-kal. A házasságban élők jobban vészték át a járvány időszakát 2020-ban. A család, a házasság „védő” hatása érvényesült. A meghalt férfiak átlagos halálozási kora szerint legfiatalabban a nőtlenek haltak meg, legtovább a házasok és az özvegyek éltek. A hajadonok esetében a legkisebb meghalt nők átlagos kora, legnagyobb az özvegyeké. Elmondható, hogy a házasságban élők jobb életkilátásokkal rendelkeznek.

Felhasznált irodalom

Demográfiai évkönyvek, 2010-2019. Budapest, KSH

Józan Péter: Halálozások, halandóság. Demográfia, Kovacsicsné Nagy Katalin szerkesztő, KSH, 1996, Budapest, 243-290. o.

Hablicsekné Richter Mária (2020): Országos halálozás és halandóság alakulása, 2021-2019, KINCS, 2020. Kézirat. 50. p.

H. Richter Mária – Korándi Márta: Pénzügyi és biztosításmatematikai alapismeretek. Tankönyv. Biztosítási Oktatási Intézet, 2005 ISBN 963-86622-3-9, Pénzügyi matematika, valószínűség számítás, halandóság, 7-76 o. 158-159. o. 167-170. o.

Kopp Mária – Skrabski Árpád (2000): Pszichoszociális tényezők és egészségi állapot, Demográfia, 252-278. p.

Magyarország 2020, (2021.08.03.): Budapest, KSH, Összefoglaló kiadvány, 270. p.

Módszertan, Demográfiai évkönyv, 2019. Budapest, KSH

Stadat-táblák, KSH, Népesség, népmozgalom: <https://www.ksh.hu/stadat?lang=hu&theme=nep>

Ferkis Anna, Nagy Tímea

A magyarok közérzete a koronavírus-járvány második és harmadik hulláma alatt

Betekintő

A Kopp Mária Intézet 2020 novembere óta vizsgálja meg a magyar emberek hangulatát. Minden felmérés során 1000 főt kérdeztünk meg, reprezentatív mintákat használva. Az eredményekből kiderült, hogy a koronavírus-járvány ellenére a magyar emberek kiegyensúlyozottak és boldogok, emellett egészségesnek gondolják magukat, és az életükkel is elégedettek. A válaszok alapján elmondható az is, hogy azok között, akik gyermeket nevelnek és házasságban élnek több a kiegyensúlyozott és boldogabb ember.

Szakirodalmi bevezető

A kutatás indokltsága

A Kínából induló koronavírus-fertőzés 2020 márciusában elérte hazánkat is. A járvány egészségügyi és gazdasági hatásain kívül az emberek mentális állapotának megismerése is szükséges. A világ minden országában, ahol felütötte fejét a COVID19 az egészségügyi dolgozókra – különösen az elsősorban dolgozókra – jelentős nyomás nehezedett, folyamatos stressz, szorongás, depresszió és álmatlanság jellemzi őket (Mamidipalli et al. 2020). Számos kutatás bebizonyította, hogy a vírushelyzet mentális állapotra gyakorolt hatása az egészségügyi dolgozókon túl a COVID19 vírussal sújtotta országok teljes lakosságát is ugyanúgy érinti. A boldogság, hangulat felméréseknek ezért még nagyobb jelentősége van.

Elméleti keret

A lelki állapot felmérése érdekében végzett kutatási eredmények megértéséhez érdemes megismerni a WHO mentális egészség definícióját, amely szerint a lelki egészség olyan állapot, amelyben az ember kibontakoztathatja egyéni képességeit, meg tud birkózni az életében előforduló normális mértékű stresszel, eredményesen tud dolgozni, és képes hozzájárulni a közösségi élethez.

Az általunk vizsgált lelki-mentális dimenziók a mentális egészség témaköréhez kapcsolódnak, abba

(részlegesen) tartoznak bele. A WHO és a szakma elfogadja, hogy a lelki egészség több, mint a mentális betegség hiánya. Ilyen módon tartozik bele a jóllét, érzelmi egyensúly, boldogság, optimizmus és a stresszel kedvezőtlen élethelyzetekkel való megbirkózás képessége (Örkényi, 2005).

A lelki egészség, jóllét meghatározó eleme az ember saját maga által megítélt, megélt egészségi állapotnak. Európában az European Social Survey méri az önbevalláson alapuló, szubjektív egészséget. A mérőeszköz ebben a kutatásban egy kisebb terjedelmű, 1-től 5-ig terjedő skála, ahol az 5-ös a nagyon jó, az 1-es a nagyon rossz állapotot jelenti. Az eredmények azt mutatják, hogy az önbevalláson alapuló egészségi állapotra vonatkozó adatok alapján jól megjósolhatók a halálozási esélyek (Boros-Kovács, 2018).

Demetrovics Zsolt és szerzőtársa megállapította, hogy az elhúzódó vírushelyzet komoly mentálhigiénés kihívást jelent nemcsak társadalmunknak, hanem az egész világnak. Három csoportra osztották a problémákat: egyrészt nagyon hangsúlyos a betegségtől és szövődményektől való félelem, amely a szeretett családtagokra és barátokra is kiterjed, másrészt a járvány megállítás érdekében hozott korlátozó intézkedések szociális és fizikai elszigeteltséget okoznak, harmadrészt a munkanélküliségtől való félelem, az anyagi biztonság el-

vesztésétől való szorongás jelent fokozott mentális megterhelést (Demetrovics és Király, 2021).

Hazai kutatások

Magyarországon Kopp Mária és Skrabski Árpád vezetésével végzett Hungarostudy vizsgálat sorozat mérte fel a magyarok lelki állapotát. A kutatás 1988 és 2013 között zajlott és epidemiológiai, nem, kor, végzettség és megyei eloszlás szerint volt reprezentatív. Az első évben 21 000 fős mintán, a második két alkalommal 12 000 fős, majd 5000 fős és 2013-ban 2000 fős mintán végezték a kutatást. A felmérés eredményei rámutattak arra, hogy egy ország lelki egészsége befolyásolja a gazdasági mutatókat, illetve mérőeszköze lehet a társadalmi és politikai érettségnek is. A társadalom jóllétére a politika is képes hatást gyakorolni a szociálpolitika és a gazdaság eszközeivel (Kopp et al., 2009). Vargha András és szerzőtársai a pszichológia szakterületén a Mentális Egészség Teszt (MET) legújabb változatát kívánták kutatásukkal ellenőrizni. Ennek célja a vizsgált személyek mentális egészségének felmérése öt dimenzió (jóllét, savoring, alkotó-végrehajtó hatékonyság, önreguláció, reziliencia) összegzésének alapján. A vizsgálatuk második részében három kérdést tettek fel a testi-lelki jóllét kapcsán: 1) Szubjektív egészségi állapot = „Összességében hogyan minősítené saját egészségi állapotát?” (válaszlehetőségek: 1 = nagyon rossz, 2 = rossz, 3 = közepes, 4 = jó, 5 = kiváló); (2) Szubjektív elégedettség = „Egészeiben véve mostanában mennyire elégedett az életével?” (a válaszlehetőségek végpontjai: 1 = teljesen elégedetlen, 10 = teljesen elégedett); (3) Szubjektív boldogság = „Egészeiben véve mennyire tartja boldognak saját magát?” (a válaszlehetőségek végpontjai: 1 = teljesen boldogtalan, 10 = teljesen boldog). Felhasználták a WHO Jól-lét kérdőívének rövidített változatát is amely, a kutatásban résztvevők általános közérzetéről kíván információt szerezni a vizsgálatot megelőző kéthetes időszak alapján 5 kérdéssel, azokat 4-fokú Likert-skálán értékelve. A skálán elért magasabb pontszám nagyobb mértékű étellel való elégedettséget jelez. A szerzők kutatásuk eredményeként megállapították, hogy bár gyenge a kapcsolat, de a lelki értelemben vett jóllét összefügg az egyén szubjektív anyagi helyzetével. Azt figyelték meg, hogy a jóllét jóval erősebb kapcsolatban van a mentális egészség többi összetevőjével (Vargha et al., 2020).

Kovács Éva — Balog Piroska — Mészáros Eszter — †Kopp Mária (2013) tanulmányukban a családi állapot és a mentális egészség összefüggéseit vizsgálták a Hungarostudy 2006 keresztmetszeti mintáján, összesen 3293 fő adatainak elemzésével. Vizsgálat szerint a legjobb pszichés egészségmutatók a jó házasságban és jó élettársi kapcsolatban élőknek vannak: jobb az általános pszichés állapotuk, kevésbé depressziósak, kevésbé szoronganak, alacsonyabb a társasstressz-szintjük, és kevesebbszer merül föl körükben az öngyilkosság gondolata. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a harmonikus házasság nemcsak a testi egészségre gyakorol védő hatást, hanem a lelki egészséget is pozitívan befolyásolja. A jó házasság vagy élettársi kapcsolat csökkenti a mindennapokban jelentkező stresszt, felülírja azt, ezáltal csökkenti romboló jellegét. Ugyanakkor az is látszik, hogy a házasságban történő elköteleződés erősíti legjobban a párkapcsolatot, így ez a forma véd leginkább a negatív hatásoktól, mert az élettársi kapcsolatok törekenyebbek, instabilabbak. Összefoglalóan elmondható, hogy a boldog párkapcsolatok a mentális, lelki egészség védelmén túl a testi egészséget is meghatározzák.

2016 óta készül Magyarország boldogságtérképe az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Kar (ELTE PPK) és a Jobb Veled a Világ Alapítvánnyal együttműködésével. A 2020-2021-es évek egész társadalmat érintő jellemzője a koronavírus-járvány megjelenése volt, így a térkép egyben a pandémia fenyegettségében élő Magyarország boldogságtérképe is. A főbb szignifikáns eredmények szerint a magyar lakosság boldogságszintje a 2019-ben mért értékekhez képest minimálisan csökkent, de régióként, megyéenként és megyeszékhelyenként eltérően alakult. Csökkent a boldogságszint: Dél-Dunántúlon, Észak-Alföldön és Észak-Magyarországon, nőtt Nyugat-Dunántúlon és Közép-Magyarországon. Megyei szinten csökkent a boldogság Hajdú-Bihar, Békés és Somogy megyében, nőtt: Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok és Vas megyében. A megyeszékhelyek közül Szombathely lett Magyarország legboldogabb városa, a második helyre Nyíregyháza került.

Nemzetközi kutatások

Kitekintve a nemzetközi kutatásokra az látható, hogy több módszert is használnak. A Happy

Planet Index (HPI) elnevezésű kutatás a különböző világszervezetek adatait használja fel a fenntartható világ-boldogság-rangsor megállapításánál. Fontos kiemelni, hogy ebbe a vizsgálatban belekerül az ökológiai lábnyom dimenzió is, amely azt mutatja meg, hogy mely ország mennyire károsítja a környezetét a lakosság életmódjával. A HPI tehát felhasználja a Gallup Word Poll elégedettség felmérésének adatait (10 fokú skálán kell jelölni az elégedettség fokát), az Egyesült Államok és az ENSZ adatait a várható élettartamra vonatkozóan, valamint az egyes országokon belüli, boldog életre és élettartamra vonatkozó egyenlőtlenség százalékos arányát. Ezeket elosztják az Ecological Footprint Network az adott országra vonatkozó ökológiai lábnyom adatával. Magyarország a lista 69.

Módszertan

Kutatási cél és mérőeszközök

Jelen kutatás célja, hogy feltáró jelleggel megvizsgálja a felnőtt magyar lakosság közérzetét különböző demográfiai változók (iskolai végzettség, családi állapot, kor, településtípus, gyermekszám, anyagi helyzet) mentén.¹⁵

A kutatás az alábbi változók mentén vizsgálta a hangsúlyt:

- Egészségében véve Ön mennyire elégedett mostanában az életével?
- Egészségében véve mennyire tartja egészségesnek saját magát?
- Egészségében véve mennyire tartja boldognak saját magát?
- Egészségében véve mennyire érzi magát biztonságban?
- Egészségében véve Ön szerint jól alakulnak az ország dolgai?
- Egészségében véve az Ön életében jól alakulnak-e a dolgai?

A kérdéseket a válaszadóknak 1-től (teljesen negatív) 10-ig (teljesen pozitív) terjedő skálán kellett

helyén van, megelőzve többek között, Szlovéniát, Portugáliát, Belgiumot, Kínát és az Egyesült Államokat is. A 140 országot vizsgáló kutatás alapján elmondható tehát, hogy alapvetően inkább boldognak érzik magukat a magyar emberek.

A World Happiness Report 2021 fókuszában az új típusú koronavírus-járvány pszichére gyakorolt hatása áll. Megállapították, hogy a pandémia okán visszaesett a mentális egészség mutató. Ez főként azokat sújtotta, akik eleve mentális problémákkal küzdöttek, ráadásul a lezárások miatt a kezelések, terápiák megszakadtak. Pozitívként említhető, hogy a járvány miatt középpontba került a lelki egészség fontossága, ennek köszönhetően a lakosság tudatossága nőtt, több kutatás és magasabb minőségű szolgáltatás várható ezen a területen.

értékelniük. A kérdések vizsgálata havonta ismétlődő keresztmetszeti kutatássorozat keretén belül valósult meg. A KINCS első felmérése 2020. novemberben indult. A tanulmány elemzi továbbá az „Ön inkább nyugodtnak vagy inkább feszültnek érzi magát mostanában?” kérdésre adott válaszokat, melyet a 2020 decemberi, illetve a 2021. márciusi adatfelvétel során kérdeztünk meg a válaszadóktól. A megkérdezettek 1-től 5-ig terjedő skálán értékelték, hogy milyen mértékben érzik magukat nyugodtnak.¹⁶

Adatfelvétel

A kutatás 1000 fő telefonos (CATI) megkérdezésével történt. Az alkalmazott minták reprezentatívak a 18 évesnél idősebb lakosságra nem, kor, településtípus és iskolai végzettség szerint. Az 1000 fős mintanagyság és 95 százalékos megbízhatósági szint esetén a maximális mintavételi hiba 3,1 százalék.

¹⁵ A szubjektív anyagi helyzetet két kérdéssel mértük:

1: „Hogyan érzi Ön anyagilag?” – Gondok nélkül élnék, Beosztással jól kijönnek, Éppen, hogy kijönnek a havi jövedelmükből, Hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak, Nélkülözések között élnek – A nélkülözések között élek válaszlehetőséget összevontuk a hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak válasszal, az alacsony mintaelemszám miatt.

2: „Az Ön életszínvonala az elmúlt egy hónapban?” – Javult, Nem változott, Romlott –

¹⁶ Az elemzés során összevontuk a kategóriákat és 3 csoportot alakítottunk ki.

Használt módszerek

A felmérés az átlagok közötti különbségeket MEANS-el és varianciaanalízissel vizsgálja. A szignifikáns különbségek megállapítása F-próbával,

illetve Khi-négyzet teszttel történik. A változók közötti kapcsolat erősségének megállapításához pedig gammát és Eta^2 -et használtunk. (Az elemzésbe csak a szignifikáns eltérések kerültek bele.)

Eredmények bemutatása

2020 novembertől 2021 áprilisig megvizsgáltuk a magyar emberek közérzetét, és annak változását.

A havi átlagértékek az egyes változók tekintetében a következőképpen alakultak:

1.táblázat: Attitűdök átlagos értékei

Átlag	2020. november	2020. december	2021. január	2021. február	2021. március	2021. április
Boldogság	7,2	7,2	7,3	7,4	7,4	7,5
Szubjektív biztonságérzet	7,1	7,2	7,2	7,4	7,1	7,3
Szubjektív egészségérzet	7,7	7,1	7,0	6,8	7,0	7,1
Saját dolgok alakulása	6,9	6,8	6,8	6,9	6,7	7,0
Élettel való elégedettség	6,6	6,7	6,5	6,5	6,5	6,8
Ország dolgainak alakulása	5,6	5,3	5,2	5,0	4,9	5,3
Fő átlag	6,8	6,7	6,7	6,7	6,6	6,8

2020 decemberben, valamint 2021 januárban és februárban a megkérdezettek átlagosan 6,7-re értékelték saját közérzetüket, márciusban ez az érték egy kicsit alacsonyabb: 6,6. 2020 novemberben és 2021 áprilisban pedig az emberek 6,8-cal jellemezték hangulatukat. Összességében az látható, hogy a koronavírus-járvány ellenére is a magyar embereket inkább pozitív hangulat jellemezte. A tanulmány a következőkben a 2021 áprilisi adatfelvétel egyes attitűdjeit vizsgálja demográfiai bontás szerint.

Boldogság

A felnőttkorú lakosság 7,5-re értékelte a boldogságát, ami kiemelkedően magas, ebből egyértelműen látszik, hogy a magyar emberek alapvetően boldogok. Minél fiatalabb a megkérdezett, annál boldogabb: a 18-29 évesek 7,9-cel, míg a 65 évnél idősebbek 6,6-tal jellemezték hangulatukat.

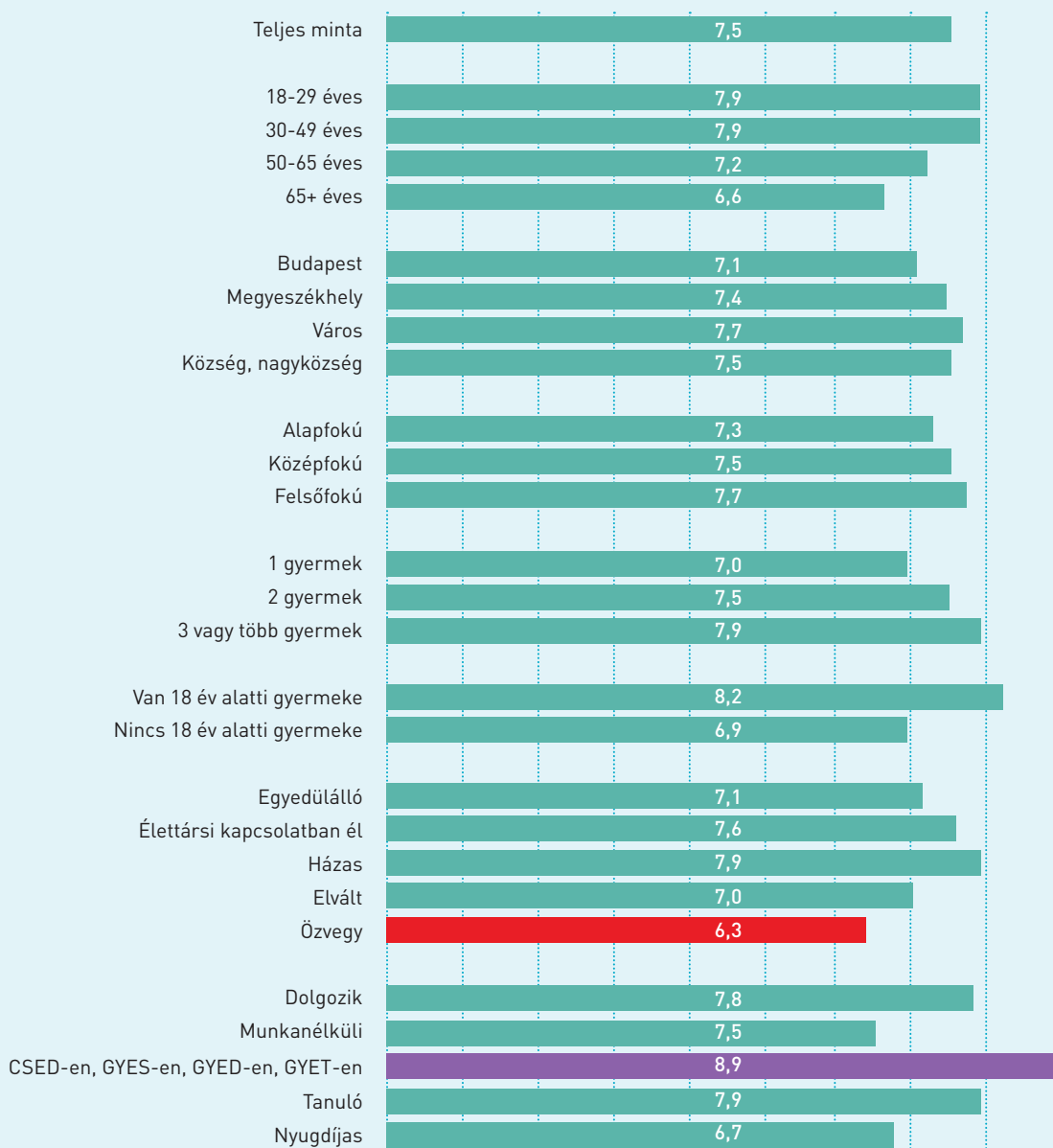
A számok alapján látható, hogy a legidősebbekről sem mondható, hogy boldogtalanok lennének, hiszen ők is bőven a skála pozitív részén helyezkednek el. Az iskolai végzettségnél is lineáris az összefüggés: a diplomások boldogabbak (7,7), mint az alapfokú végzettségűek (7,3). Komoly különbség látható a gyermekszám alapján, ugyanis a nagycsaládosok boldogabbak, mint az egy vagy két gyermeket nevelők. A 3 vagy több gyermekesek 7,9-re értékelték boldogságukat, ezzel szemben az egygyermekesek csak 7-re. A gyermekek számának emelkedése pozitívan befolyásolja a magyar emberek boldogságát: nagyobb család, egyenlő a nagyobb boldogsággal.

A gyermekek kora alapján szintén jelentős különbségek tapasztalhatók. A legfontosabb megállapítás, hogy kiskorú gyerek nagy boldogság forrás. A 18 év alatti gyermeket nevelő szülők ugyanis kiemelkedően boldogok a 8,2-es értékük-

kel. Ezzel szemben, akiknek nincs 18 év alatti gyermeke csak 6,9-es értéket adtak erre a kérdésre. Az eredmények alapján azt is elmondhatjuk, hogy a stabil kapcsolatban élők boldogabbak. Különösen az utóbbi évek házasságkötési számainak dinamikus emelkedésével összevetve érdekes, hogy családi állapot alapján vizsgálva egyértelműen a házasságok a legboldogabbak (7,9), míg a legkevésbé boldogok az elváltak (7), és özvegyek (6,3).

A kisgyermeket nevelők boldogságértéke után talán nem meglepő, hogy a gyermekgondozási ellátásban részesülők a legboldogabbak, és 8,9-cel jellemezték a boldogságukat. Összességében elmondható, hogy a gyermeknevelés, különösen a kisgyermeknevelés, valamint a házasság nagy mértékben pozitívan hat a megkérdezettek boldogságára.

1.ábra: Egészsében véve mennyire tartja boldognak saját magát? átlag, (N = 991)

A szubjektív anyagi helyzet is meghatározó tényező, amikor a boldogságról beszélünk. Nem meglepő, hogy a stabilabb anyagi helyzet magasabb boldogsággal jár együtt. Azok a megkérdezettek, akiknek javult az életszínvonaluk az elmúlt egy hónap során 8,2-re értékelték a boldogságukat, míg akiknek csökkent, azok csak 6,2-re. Ugyanez a tendencia figyelhető meg a válaszadók anyagi helyzetétől függően. A gondok nélkül élők a legboldogabbak (8), és a hónapról-hónapra anyagi gondokkal küzdők pedig a legkevésbé (5,9) azok.

Szubjektív biztonságérzet

Elmondható, hogy Magyarországon biztonságban érzik magukat az emberek, hiszen átlagosan 7,3-as értéket adtak erre a kérdésre, hogy mennyire érzik magukat biztonságban. Korcsoportok szerint vizsgálva az adatokat látható, hogy a 18-29 évesek érzik magukat a leginkább biztonságban (8,1) és az 50-65 évesek pedig a legkevésbé (6,7), azonban lineáris kapcsolatról nem beszélhetünk. Az eredményekből az is látható, hogy a nagycsalád, nagyobb biztonságot is jelent, hiszen az emberek nagycsaládban érzik magukat a legnagyobb biztonságban (7,7). Az egy- és kétgyermekes családok hasonló mértékben érzik magukat biztonságban: 6,9 illetve 7. További megállapítás, hogy a 18 év alatti gyermeket nevelők 7,5-re értékelték saját biztonságérzetüket, míg azoknak, akiknek nincs 18 év alatti gyermekük 6,9-re. Vagyis a kisgyermeket nevelők nagyobb biztonságban érzik magukat, mint akik nem nevelnek kisgyermeket. Azonban fontos megjegyezni, hogy a válaszadók kora befolyásolja leginkább a válaszokat.

Munkaerőpiaci aktivitás szerint a tanulók érzik magukat a legnagyobb biztonságban (8,6), utána következnek a csed-en, gyes-en, gyed-en lévők (8,4). A szubjektív anyagi helyzet hatása a biztonságérzet változóira jelentős. Akiknek javult az életszínvonaluk átlagosan 8,2-re, akiknek romlott 5,6-ra értékelik a biztonságérzetet. A gondok nélkül élők 8,2-vel, az anyagi gondokkal küzdők pedig 5,7-tel jellemezték a biztonságukat.

Szubjektív egészségérzet

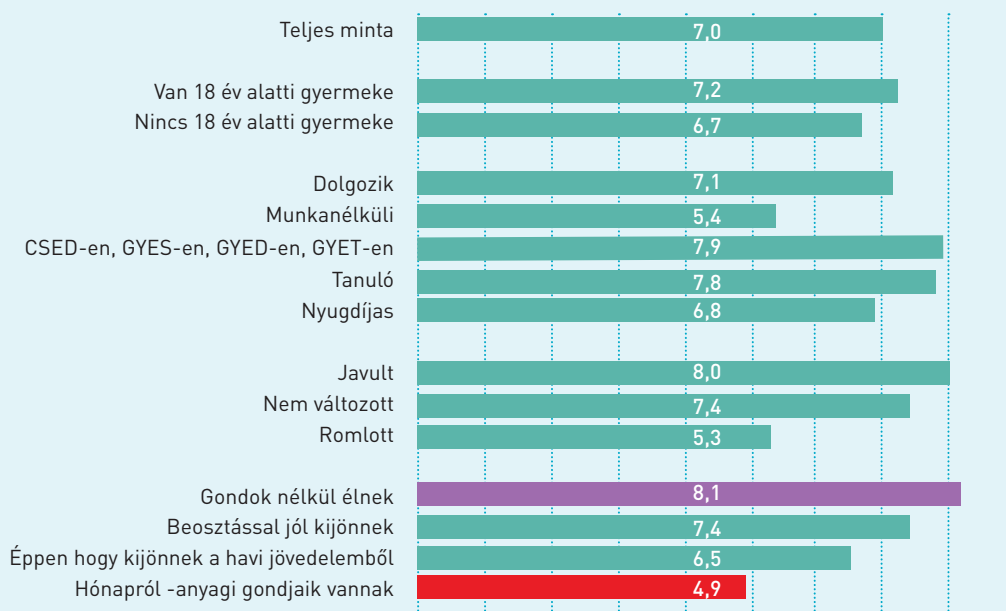
A megkérdezettek többségében egészségesnek gondolják magukat, hiszen átlagosan 7,1-es érté-

ket adtak az 1-től 10-ig terjedő skálán. Nem meglepő módon a kor, ami leginkább befolyásolja az egészségérzetet: minél fiatalabb a megkérdezett annál jobbnak gondolja az egészségét. Az életkor az élethelyzettel ellentétes módon függ össze, és ez látszik az adatokon is: a fiatalok egészségesebbnek gondolják magukat, mint az idősebbek. A Budapesten élők tartják a legegészségesebbnek magukat (7,4) és a községekben élők pedig a legkevésbé (6,8). Iskolai végzettség mentén számottevő a különbség: a diplomások 7,7-es értékkel jellemezték az egészségi állapotukat, míg az alapfokú végzettséggel rendelkezők 6,5-tel. A gyermekgondozási ellátásban részesülők nemcsak a legboldogabbak, hanem ők jellemezték a legpozitívabbnak az egészségüket is: 8,9. Sokféle módszer létezik, amivel a testi-lelki egészség megőrizhető, kutatásunk azonban rávilágított arra, hogy a kisgyermeknevelés örömet, boldogságot csempész a szülők életébe, és a testi-lelki egészség megőrizhető, a gyermeknevelés örömteli pillanataival. Szubjektív anyagi helyzetet illetően az látszik, hogy a jobb pénzügyi helyzetben élők, jobbnak gondolják az egészségüket is.

Saját dolgok alakulása

A magyar emberek összességében elégedettek a dolgaik alakulásával: átlagosan 7-es értéket adtak erre a kérdésre. Jelentős különbség van a munkaerőpiaci helyzetet illetően. A CSÉD-en, GYES-en, GYET-en lévők vannak leginkább elégedve az életük alakulásával: átlagosan 7,9-cel, a munkanélküliek pedig a legkevésbé. A kiskorú gyermeket nevelők is jobban elégedettek a saját dolgaik alakulásával (7,2), mint akiknek már nagyobbak a gyermekei (6,7). A szubjektív anyagi helyzet ebben az esetben is meghatározó. Akinek javult az életszínvonala átlagosan 8-as értéket adott a kérdésre, akinek pedig romlott 5,3-at. Akik arról számoltak be, hogy gondok nélkül élnek 8,1-es átlaggal jellemezték elégedettségüket, az anyagi gondokkal küzdők pedig 4,9-cel. Összességben itt is az látható, hogy az anyagi helyzeten túl leginkább a gyermeknevelés mellett érzik úgy az emberek, hogy jól alakulnak a dolgaik.

2. ábra: Egészében véve az Ön életében jól alakulnak-e a saját dolgai? átlag, (N = 991)

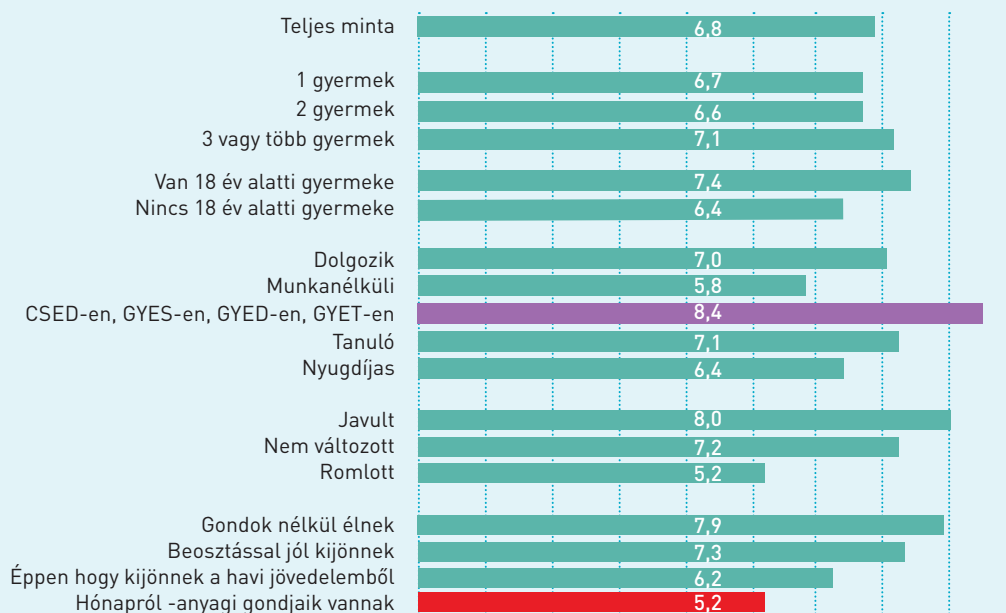

Élettel való elégedettség

Az eredményekből látható, hogy a magyar emberek összességében elégedettek az életükkel: 6,8-ra értékelték ezt a kérdést. A nagycsaládosak jobban meg vannak elégedve az életükkel (7,1), mint az egy- vagy kétgyermekesek (6,7 és 6,6). A 18 év alatti gyermeket nevelők is elégedettebbek, mint

akiknek nincs kiskorú gyermeke. Az előbbieket 7,4-gyel, míg az utóbbiak 6,4-gyel értékelték az elégedettségüket. A gyermekgondozási ellátásban részesülők a legelégedettebbek: átlagosan 8,4-es értéket adtak. Az élettel való megelégedettséget a szubjektív anyagi helyzet is jelentősen befolyásolja.¹⁷

3. ábra: Egészében véve Ön mennyire elégedett mostanában az életével? átlag, (N = 993)

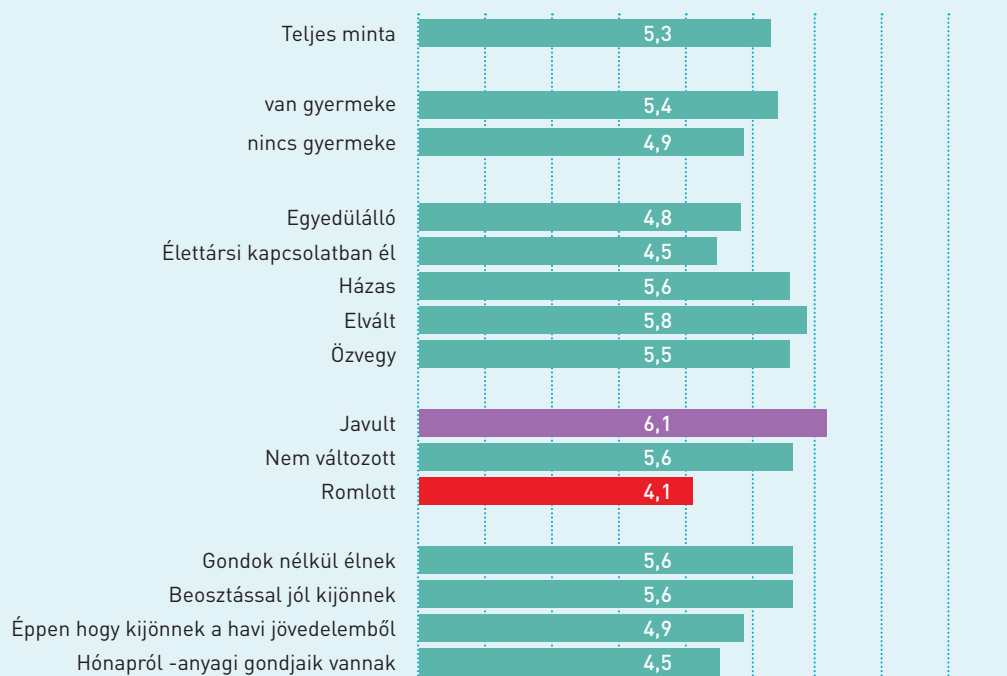

Ország dolgainak az alakulása

A válaszadóktól azt is megkérdeztük, hogy milyen mértékben értenek egyet az ország dolgainak alakulásával. A megkérdezettek inkább elégedettek, és ezt a kérdést átlagosan 5,3-ra értékelték. Korcsoportok szerint azt látjuk, hogy a 65 évnél idősebbek vannak legjobban megelégedve az ország dolgainak alakulásával: 5,5-ös átlagot adtak.

A 18-29 évesek 4,9-re értékelték ezt a kérdést, a 30-65 évesek pedig 5,3-ra. A gyermekesek magasabb értéket adtak és elégedettebbek, mint a gyermektelenek: az előbbiek 5,4-re, míg az utóbbiak 4,9-re értékelték a kérdést. Szubjektív anyagi helyzet mentén már nem olyan erős az összefüggés, de még mindig a jobb anyagi helyzetben élők értékelik pozitívabban az ország dolgainak alakulását.

4. ábra: Egészeben véve Ön szerint jól alakulnak az ország dolgai? átlag, (N = 930)

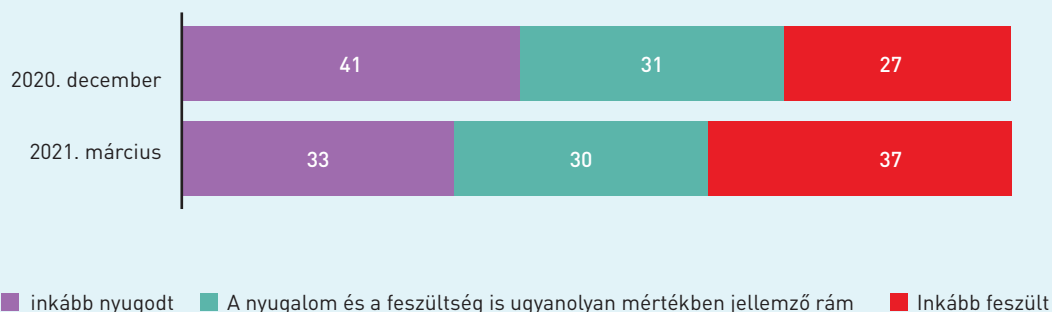

Ön inkább nyugodtnak, vagy feszültnek érzi magát mostanában? kérdéssel is megvizsgáltuk az emberek közérzetét két adatfelvételi időpontban. Az eredmények alapján elmondható, hogy a 18 év feletti magyar lakosság 41%-a nyugodtnak érezte magát 2020. decemberében (teljes mértékben és inkább nyugodt válaszok). Márciusban azonban már 8 százalékponttal kevesebben gondolták magukat nyugodtnak (33%). A feszültek aránya

a tavaszi adatfelvétel idején 37% volt, decemberben pedig 27%. Az eredmények azt mutatják, hogy enyhe negatív elmozdulás van a téli és a tavaszi adatfelvétel között: márciusban az emberek kevésbé érezték magukat nyugodtnak, mint decemberben. Ennek oka feltehetően az, hogy az embereknek a koronavírus-járvány harmadik hulláma megterhelőbb volt.

¹⁷Etaz: 0,17 és 0,15

5. ábra: Ön inkább nyugodtnak vagy inkább feszültnek érzi magát mostanában? %
(2021. március: N = 989; 2020. december: N = 986)

A márciusi adatfelvétel alapján látható, hogy a stabilabb párkapcsolati formában élők nyugodtabbnak érzik magukat. A házasság 37%-a, az élet társi kapcsolatban élők és az egyedülállók 31%-a nyilatkozta azt, hogy inkább nyugodtnak gondolja magát. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők a legnyugodtabbak (39%). A középfokú és alacsonyabb végzettségűek hasonló arányban érzik magukat nyugodtnak (31%). Gyermekszám mentén az látható, hogy az 1 és 3 gyermekesek a legnyugodtabbak: az előbbiek 38%-a, míg az utóbbiak 36%-a. A 2 gyermeket nevelők csupán 28%-áról mondható el ugyanez. A legnagyobb arányban azok érezték magukat nyugodtnak, akiknek javult az életszínvonaluk: közülük 55% vélekedett így. Az életszín-

vonatuk csökkenéséről nyilatkozók közül csak 17% érezte magát nyugodtnak. Az eredmények alapján elmondható, hogy az életszínvonal változása befolyásolja a hangulatot: közepes erősségű összefüggés látható a változók között.¹⁸ Az anyagi helyzet megítélésénél is hasonló kapcsolat látható. A gondok nélkül élők 53%-a nyugodtnak érzi magát, kicsivel több, mint egynegyedük (28%-uk) pedig feszült. Az anyagi gondokkal küzdők csupán 12%-ának jó a lelki állapota, és 39%-uk nyilatkozott úgy, hogy mostanában feszült. Összességében elmondható, hogy a szubjektív anyagi helyzet befolyásolja a megkérdezettek lelki állapotát: aki jobbnak gondolja pénzügyi kilátását, nyugodtabbnak érzi magát.

1. táblázat: Lelki állapot demográfiai bontás szerint, a márciusi adatfelvétel eredményei

		százalék			P-érték ¹⁹	Gamma
		Inkább nyugodt	Nyugalom és feszültség is egyaránt jellemző rá	Inkább feszült		
Iskolai végzettség	alacsonyabb (N = 443)	31%	33%	35%	0,003**	0,005
	középfokú (N = 337)	31%	32%	36%		
	felsőfokú (N = 207)	39%	19%	43%		

¹⁸ gamma = 0,254

		százalék			Khi-négyzet próba	
		Inkább nyugodt	Nyugalom és feszültség is egyaránt jellemző rá	Inkább feszült	P-érték ¹⁹	Gamma
Családi állapot	egyedülálló (N = 223)	31%	33%	36%	0,019*	-0,004
	élettársi kapcsolatban él (N = 171)	31%	29%	40%		
	házas (N = 419)	37%	26%	37%		
	elvált (N = 71)	32%	21%	46%		
	özvegy (N = 102)	25%	44%	30%		
Gyermekszám	1 gyermek (N = 160)	38%	28%	34%	0,164	0,003
	2 gyermek (N = 349)	28%	30%	42%		
	3, vagy több gyermek (N = 184)	36%	28%	35%		
Életszínvonal változása az elmúlt egy hónap alatt	javult (N = 65)	55%	23%	22%	0,000***	0,254
	nem változott (N = 647)	37%	25%	38%		
	romlott (N = 266)	17%	44%	40%		
Anyagi helyzet	gondok nélkül élnek (N = 162)	53%	19%	28%	0,000***	0,207
	beosztással jól kijönnek (N = 410)	37%	22%	41%		
	éppen, hogy kijönnek a havi jövedelmekből (N = 275)	23%	40%	37%		
	hónapról-hónapra anyagi gondjaik vannak (N = 122)	12%	49%	39%		

Összefoglalás

A WHO 2020. március 11-én világtörvénynak minősítette a COVID19 fertőzést. Bő egy év alatt több, mint 3 és félmillió áldozata volt a vírusnak. A pandémiával sújtotta országok egészségügyi ellátórendszereit folyamatos leterheltség jellemzi

és gazdasági szempontból is kivételesen nehéz időszakról beszélhetünk. Az embereknek ezenkívül a korlátozásokkal és bezártsággal is meg kellett küzdeniük, ami mentálisan megterhelő, és kihat a lelki állapotra. Egy ország teljesítménye nagy

¹⁹ *** $P < .001$, ** $p < .01$, * $p < .005$

mértékben függ attól, hogy a lakosság hogyan érzi magát, ezért a KINCS 2020 november óta vizsgálja a magyar emberek hangulatát, és annak változását. Kutatásainkból kiderült, hogy a magyar emberek a pandémia ellenére a koronavírus-járvány második és harmadik hulláma alatt inkább jól érezték magukat és alapvetően kiegyensúlyozottak voltak. Elemzésünk a márciusi adatfelvétel eredményeire fókuszált. A válaszadók egy 1-től 10-es skálán átlagosan közel 7-re értékelték a hangulatukat. A boldogság és a szubjektív egészségérzet attitűd kérdések kifejezetten magas értékelést kaptak: 7,5 és 7,3, azaz a magyar emberek boldogok és biztonságban érzik magukat. Egészségüket is jónak gondolják (7,1), illetve úgy érzik, hogy jól alakulnak a saját dolgaik (7,0). További megállapítás, hogy elégedettek a válaszadók az életükkel is (6,8). Az ország dolgainak alakulását valamivel alacsonyabb értékkel jellemezték (5,3), ami feltehetően a vírushelyzetnek köszönhető. Az adatokból az is látható, hogy a családi állapot, a gyermekek száma és a szubjektív anyagi helyzet nagymértékben befolyásolja a kérdésre adott válaszokat.

Kopp Mária kutatásaiból tudjuk, hogy a családnak és a házasságnak milyen fontos szerepe van a testi-lelki egészség megőrzésében. Felmérésünkből is ez az eredményt látható. A család értékteremtő, érték-megőrző közege segített, hogy a magyar emberek könnyebben veszeljék át a pandémiát, és még ebben a nehéz helyzetben is boldogok és elégedettek maradjanak. Az egyedülállók 7,1-re értékelték

boldogságukat, ezzel a szemben a házasságban élők 7,9-re. A gyermekgondozási ellátásban részesülők bizonyultak a legboldogabbak: 8,9-es értéket adtak. A gyermekek száma is befolyásolja a magyar emberek boldogságát: a több gyermek, nagyobb család, ami emeli a boldogság szintet (3, vagy több gyermekesek: 7,9, 1 gyermekesek 7,0). Az adatokból jól látható, hogy a házasságban élők, a kisgyermeket és kiskorú gyermeket nevelők boldogabbak. Az életükkel is elégedettebbek a CSED-en, GYES-en, GYET-en lévők (8,4), és a nagycsaládosak (7,1). Összességben kutatásunk rávilágított arra, hogy a magyar emberek hangulata a koronavírus-járvány ellenére is pozitív maradt: alapvetően boldogok és elégedettek az életükkel. Az anyagi helyzet mellett, a család támogatása és biztonsága segítette a legtöbbet ebben a nehéz időszakban. A házások, a kiskorú gyermeket nevelők és a nagycsaládosak a legboldogabbak, annak ellenére, hogy a vírushelyzetben nekik kellett a legtöbb területen helyt állniuk. Az adatok azt mutatják, hogy a kormány a házasság és a gyermeknevelés támogatásával, a családi kapcsolatok megerősítésével elősegíti a mentális egészség megőrzését is. A családpolitika sikerességét is alátámasztják az eredmények, hiszen egy nehéz helyzetben a család, a családi kapcsolatok nyújtják a legnagyobb mentális és fizikai támaszt. A társadalomnak fontos alapköve a család, és ha erősek a magyar családok, akkor a nemzet is képes felülkerekedni a nehézségeken.

Felhasznált irodalom

- Boros Julianna-Kovács Katalin (2018): Egészségi állapot. In: Monostori J. – Őri P. – Spéder Zs. (szerk.): Demográfiai portré 2018., KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest. 103-126.o.
- DEMETROVICS ZSOLT, KIRÁLY ORSOLYA (2021): A COVID-19-világjárvány hatása a mentális egészségre https://mta.hu/tudomany_hirei/a-covid-19-vilagjarvany-hatasa-a-mentalis-egeszsegre-111251 Letöltve: 2021. 06. 01.
- Kopp M. - Balog P.- Konkoly T.B - Salavecz Gy - Stauder A. - Csóka Sz. - Bódizs R. (2009): A lelki egészség epidemiológiai, pszichofiziológiai vizsgálata. Népegészségügy, 87. évf., 2. szám, 52-58.
- Kovács Éva — Balog Piroska — Mészáros Eszter — Kopp Mária: A házastársi, élettársi és elvált családi állapot összefüggései a mentális egészséggel. Mentálhigiéne és Pszichoszomatika (2013) 3, 205—230. DOI: 10.1556/Mental.14.2013.3.2
- Magyarország boldogságtérképe (2020-2021) <http://boldogsagprogram.hu/magyarorszag-boldogsagterkepe-2021/> Letöltve: 2021. 06. 01.
- Mamidipalli, S. S., Sree K. P., Supriya, M., 2020. Mental health problems faced by healthcare workers due to the COVID-19 pandemic—A review. Asian Journal of Psychiatry 51, 102119. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ajp.2020.102119>.

ÖRKÉNYI ÁGOTA: Országos Lakossági Egészség Felmérés (OLEF) 2003. Lelki egészség. Kutatási jelentés. ORSZÁGOS EPIDEMIOLOGIAI KÖZPONT, 2005. <https://www.nnk.gov.hu/attachments/article/852/LelkiegeszsegOLEF2003.pdf> Letöltve 2021. 05. 24.

Sajtos László, Mitev Ariel (2007) Varianciaelemzés. In: Juhász Péter (szerk.) SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv 2007. Budapest: Alinea Kiadó. 160-177.

The Happy Planet Index 2016 – A global index of sustainable wellbeing (2016) <https://static1.squarespace.com/static/5735c421e321402778ee0e9/t/57e0052d44024373ofdf03f3/1474299185121/Briefing+paper++HPI+2016.pdf> Letöltve:2021.06.01.

VARGHA ANDRÁS – ZÁBÓ VIRÁG – TÖRÖK REGINA – OLÁH ATTILA (2020): A jóllét és a mentális egészség mérése: a Mentális Egészség Teszt. Mentálhigiéné és Pszichoszomatika 21 (3), 281–322. DOI: 10.1556/0406.21.2020.014

World Happiness Report 2021 <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2021/WHR+21.pdf> Letöltve: 2021. 06. 01.

Baraté Edina, Fail Ágnes

Járványhelyzet, oltakozási kedv és újraindítás a magyar fiatalok szemszögéből

Betekintő

A világméretű koronavírus-járvány 2020 márciusában érte el Magyarországot, a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) azóta több alkalommal végzett felmérést a járvány társadalomra gyakorolt hatásával kapcsolatban. Jelen tanulmányunk a vírus harmadik hullámának idején megélt változásokról, a lakosság oltáshoz való hozzáállásáról és az újraindításról szól. Különlegessége, hogy a 21-35 év közöttiekre, tehát a fiatal felnőttekre fókuszál. A fiatalokra jellemző kiterjedt közösségi élet az utóbbi időben drasztikusan megváltozott, kutatásunk résztvevőinek fele érezte, hogy az a koronavírus-járvány alatt folyamatosan romlott. Emellett hangulatromlás is jellemezte őket, és megnövekedett az online térben eltöltött idejük mértéke is. A védőoltások elérhetőségével lehetővé vált az ország újraindítása is. Április közepéig a fiatal felnőttek közel fele regisztrált a koronavírus elleni védőoltásra, és a vírushelyzet alakulásával kapcsolatban többségük bizakodó a jövőt illetően. A már beoltott fiatalok nagyobb biztonságban érzik magukat a megbetegedéssel szemben.

Bevezetés

A koronavírus-járvány globális megrázkódtatást jelentett a világ valamennyi országa számára, mely során számos intézkedést vezettek be. Magyarországon a lakosság nagyrésze példamutatóan betartotta a járványügyi intézkedéseket. A távolságtartás és a karantén pedig nem csupán lemondással és nehézségekkel járt, egyik pozitív hozadékat korábbi kutatásunk is igazolta, amely szerint az emberek nagyrésze inkább pozitívan élte meg családjával az otthon töltött 2020 tavaszi időszakot. Habár a járvány kihívás elé állította a magyar lakosságot, mégis sikerült a családi kapcsolatok megőrzésével, megerősítésével átvészelni a veszélyhelyzetet. A nehézségek ellenére saját családjukra számíthattak a legtöbben ebben az időben, így a többség higgadt és nyugodt tudott maradni²⁵ (Baraté, Fail, Szomszéd, 2020).

A koronavírus-járvány második hulláma az első hullámhoz képest már jelentősen nagyobb méreteket öltött mind a fertőzöttség, mind a halálozások számát tekintve²⁶ (Our World in Data, 2020). A magyar kormány a második hullám megfékezése érdekében új intézkedéseket vezetett be, amely során a középiskolások és a felsőoktatási intézmények hallgatói számára digitális oktatást vezettek be. A digitális oktatás nemcsak Magyarországon, de más országokban egyaránt próbára tette a tinédzser- és fiatal felnőtt korban lévőket. Az Eurochild riportjából kiderül, hogy az iskolabezárások stresszt okoztak azon gyermekek számára, akiknek hiányoztak a társas kapcsolatok, az iskola által biztosított napi rutin, struktúra²⁷ (Eurochild, 2020). Az Egyesült Királyság egyik kutatásában a szülők egyharmada

mondta, hogy az otthoni tanulás negatívan érintette gyermekeik mentális egészségét (Simpson Millar, 2020). Szlovákiában pedig mintegy 40 ezer gyermeket érintett hátrányosan a digitális oktatásban való részvétel, mivel környezetükben nem volt internetkapcsolat és számítógép (The Slovak Spectator, 2020). Mivel a védőoltások már december végétől elérhetővé váltak Magyarországon, így a harmadik hullám érkezésével már nemcsak a szigorú intézkedések betartásával, de az oltáshoz való hozzáféréssel is segíteni lehetett a vírus elleni védekezést. Hazánk Európán belül is kiemelkedett, mivel egyrészt előbb, másrészt többféle oltóanyag is elérhetővé vált. Mivel a felnőtt lakosság egyre nagyobb arányban kezdett regisztrálni a védőoltásokra, így hazánk hamarosan az uniós átoltottsági lista élére került. Tavasszal a fokozatos nyitást a beoltottak számának emelkedése tette lehetővé, így szép lassan az élet visszatérhetett a rendes kerékvágásba.³¹

Jelen tanulmányunkban a fiatal felnőttek oltáshoz, újraindításhoz és vírushelyzethez való hozzáállását vizsgáljuk, két saját kutatás alapján. Elemzésünk fókuszába azért épp a fiatal felnőtt (21-35 év közötti) korosztály került, mivel jelenleg ők vannak abban az életszakaszban, amikor a legfontosabb mérföldkövek következnek be egy ember életében. A továbbtanulás, a pályaválasztás mellett az egyén szociális kapcsolathálója is jelentősen bővül, bele-

cöppen a munka világába, valamint a párkapcsolatok, az elköteleződés és általában a családalapítás is erre az időszakra tehető. A koronavírus-járvány hatásai tehát a fiatalok életében vélhetően még intenzívebben jelentkeztek: az oktatás az online térbe helyeződött át, a korlátozó intézkedések bevezetésével a szociális kapcsolatok, terek pedig beszűkültek, megváltoztak (Gyarmathy, 2021). Több hazai kutatás is megállapította, hogy a járványhelyzet miatt bevezetett digitális oktatás jelentős hatással volt a fiatalok szinte valamennyi korcsoportjára: összesen mintegy hetven százalékuk került kapcsolatba a virtuális tanulással, valamint a 19–29 éves korosztály fele kevesebbet mozdult ki otthonról, mint korábban (K&H ifjúsági index, 2021). A Magyar Ifjúság 2020. évi kutatása szerint a korlátozó intézkedéseknek köszönhetően azonban felértékelődött a családdal és a barátokkal offline tevékenységekkel töltött idő minősége. Ugyanakkor a bezártság a fiatalok pszichés és fizikai egészségére egyaránt hatást gyakorolt – a sportolási lehetőségek beszűkülésével kevesebb lett az aktív sportolók aránya (Magyar Fiatalok 2020), a pénzügyi nehézségek, a jövő bizonytalansága és az otthonmaradási kényszer miatt pedig fokozott szorongás és mentális problémák jelentkeztek náluk nemcsak idehaza, hanem szerte a világon (Eurochild, 2020).

Módszer, demográfia

A Kopp Mária Intézet 2021 márciusában és áprilisában egy-egy 1000 fős kutatást végzett a 21-35 éves fiatalok, illetve a 18-65 év közöttiek körében (KINCS, 2021). Mindkét kutatás érintette a járványhelyzet kérdéskörét. Elemzésünk a 21-35 év közöttiek válaszára összpontosít, így az egyik kutatás esetében 1000 fő, míg a másik esetében 244 fő válaszait tartalmazza. Munkánk során SPSS adatelemző programot használtunk és Khi négyzet statisztikát alkalmaztunk. Valamennyi

esetben a szignifikáns kapcsolatokra koncentráltunk.

A 21-35 évesekre vonatkozó online kérdőíves (CAWI) módszerrel végzett 1000 fős kutatásban résztvevők 52%-a férfi, 48%-a nő. Végzettség tekintetében 31% alapfokú-, 44% középfokú-, míg 25% felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkezik. Foglalkozás, illetve aktivitás tekintetében öt kategóriát különítettünk el egymástól: tanulók, akik emellett esetleg állást is kerestek (11%), tanulók,

³¹ Az átoltottság növekedésével és harmadik hullám lecsengésével a magyar kormány 2021. május 1-jétől a fokozatos újraindítás mellett döntött.

akik mellette dolgoztak is (5%), CSED-en, GYES-en, GYED-en, GYET-en lévők, akik esetleg mellette tanultak vagy dolgoztak is (13%), munkavállalók, akik mellette esetleg állást is kerestek (61%), valamint munkanélküliek, álláskeresők (10%). Lakóhely alapján a résztvevők 21%-a Budapesten, 21%-a megyeszékhelyen, megyei jogú városban, 31%-a egyéb városban, míg 27%-a községben, falun él. Családi állapot alapján 27% egyedülálló, 13% párkapcsolatban él, de nem él együtt a párjával, 36% párkapcsolatban, élettársi kapcsolatban él (együtt a párjával), 24% pedig házasságban él. A válaszadók 70%-a gyermektelen, 30%-nak van már gyermeke. A gyermekesek 52%-ának egy-, 32%-ának kettő-, míg 16%-ának három- vagy több gyermeke van.

A telefonos, kérdőíves (CATI) módszerrel megkérdezett 244 fő fiatal felnőtt 47%-a férfi, 53%-a nő. Végzettség alapján 32% alapképzésű, 44% középképzésű, míg 24% felsőképzésű iskolai végzettséggel rendelkezik. Aktivitás szerint 66%-uk dolgozik, 17%-uk CSED-en, GYES-en, GYED-en, GYET-en van, 10%-uk tanul, 6%-uk munkanélküli, míg 1% egyéb kategóriába sorolható. Lakóhely alapján 21% a fővárosban, 20% megyeszékhelyen, megyei jogú városban, 30% egyéb városban, további 29% községben él. Családi állapot tekintetében 44% egyedülálló, 32% házas és 24% élettársi kapcsolatban él. A válaszadók 64%-a gyermektelen, 36%-a gyermekes. A gyermekesek 39%-ának egy-, 37%-ának kettő-, 16%-ának három-, míg 8%-ának négy vagy több gyermeke van.

A kutatás eredményei

A fiatalok életmódjának változása a koronavírus idején

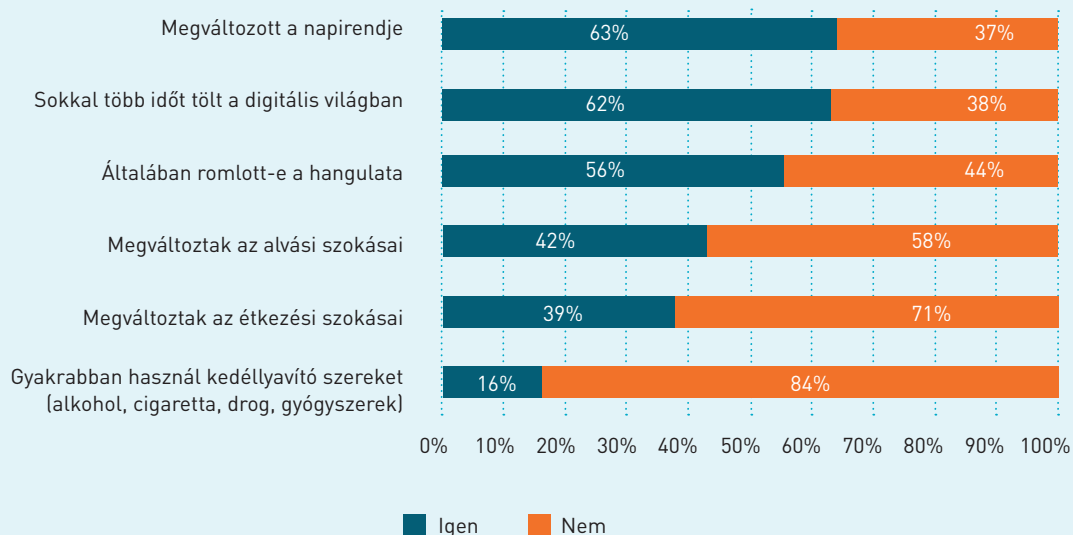
A koronavírus-járvány, illetve az annak kapcsán bevezetett intézkedések valamennyiünk életére hatással voltak. Hozzá kellett szoknunk a rendszeres maszkviselésen túl a több mint egy éve tartó társadalmi távolságtartáshoz, a kijárási tilalomhoz, a társasági élet drasztikus lecsökkentéséhez és számos hétköznapi programról való lemondáshoz is. Ezen jelentős változásoknak köszönhetően megváltoztak a mindennapjaink. Az általunk megkérdezett fiatalok 48%-ának – saját bevallása szerint – az adatfelvételt megelőző fél év során visszafejlődött a társasági élete, míg csupán 8% érezte úgy, hogy az inkább pozitív irányba változott. További 44%-uk nem érzékelt változást a társasági életében. Tehát a koronavírus-járvány időszaka alatt fokozatosan romlott a fiatal felnőttek egy jelentős részének társasági élete.

A megkérdezettek 70%-a nem érzékelt változást az egészséges életmódhoz való viszonyát illetően, csupán 11% érezte azt, hogy az negatív irányba változott. Pozitív, hogy közel minden ötödik megkérdezett nyilatkozta, hogy egészségesebben él, mint a járvány előtt.³⁷

A koronavírus-járvány előtthöz képest a megkérdezettek napirendjében és a digitális világban eltöltött idejében történt a legnagyobb mértékű változás. Közel kétharmaduk érezte, hogy megváltozott a napirendje a korábbihoz képest, illetve, hogy sokkal több időt tölt a digitális platformokon. Ez nem is meglepő, hiszen az oktatástól kezdve az ügyintézésen át számtalan szegmens javarésze átkerült az online világba. Felmérésünk résztvevőinek 56%-a mondta, hogy ez idő alatt romlott a hangulata és nagyjából 40% számolt be arról, hogy alvási és étkezési szokásai is megváltoztak a pandémia alatt. A hangulatromlás, a depresszió kísérőtünetei közt találjuk az emésztési- és alvászavarokat, így ez a három komponens valószínűleg sokaknál összefügg, egy tőről fakad. Kutatásunkban azokra a válaszadókra, akiket romló hangulat jellemezett, 42%-ban az alvási- és étkezési szokások megváltozása is igaz volt. Szerencsére a kedélyjavító-szerek gyakoribb használata nem jellemezte az általunk megkérdezett fiatal felnőttek többségét (84%).

³⁷ Az egészséges életmódról szóló kérdésünk esetében N=244 fő.

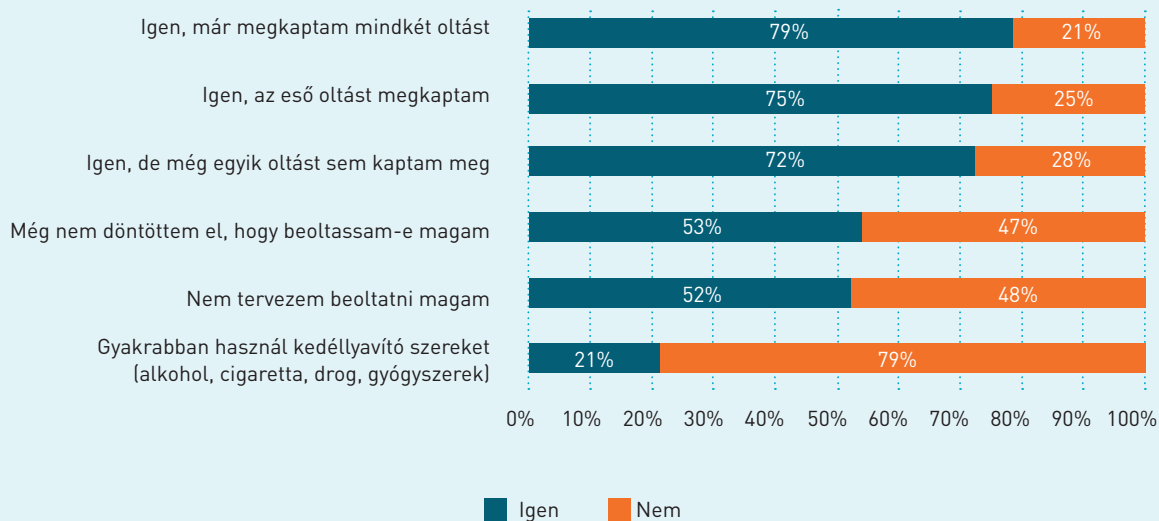
1. ábra: A koronavírus-járvány előtti helyzethez képest történő változásokról, % (N=1000 fő)

Azok a megkérdezettek, akik korábban azt válaszolták, hogy az elmúlt fél év során érezhetően visszafejlődött a társasági életük (48%), jellemzően nagyobb arányú változást érzekeltek a mindennapjaikban a koronavírus-járvány előtthöz képest. Közel 80%-uknak a társasági életük csökkenése mellett jelentősen megnövekedett a digitális térben eltöltött idejük. Háromnegyedüknek változott meg a napirendje, míg 72%-uknak romlott a hangulata.

Érdekes, hogy azok a válaszadók, akik – saját bevallásuk alapján – társasági életükben fejlődést éltek meg az elmúlt fél év során, 52%-ban mégis romló hangulatról számoltak be. A visszafejlődött társasági élettel rendelkezők valamivel több mint felének változtak meg alvási és étkezési szokásai. Ők azok, akik gyakrabban használnak kedélyjavító szereket is.

2. ábra: A koronavírus-járvány előtti helyzethez képest történő változásokról, a visszafejlődött társasági életű megkérdezettek alapján, % (N=475 fő)

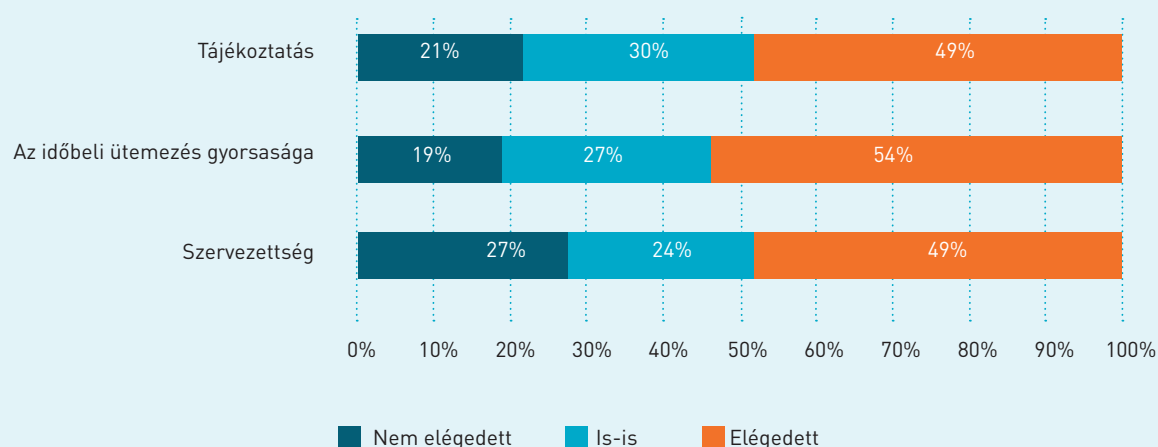
A fiatalok oltakozási hajlandósága

A koronavírus-járvány második és harmadik hulláma ráébresztette az emberek többségét arra, hogy az oltás életeket menthet. A kormány több lépést is tett annak érdekében, hogy felhívja az emberek figyelmét az oltás fontosságára, és több gyártó koronavírus elleni védőoltását is biztosította a lakosság számára.

A 2021. áprilisi kutatásunk keretein belül megvizsgáltuk, hogyan viszonyulnak a magyar fiatalok a

koronavírus elleni védőoltáshoz. Az eredmények szerint a 21-35 év közöttiek csaknem fele, 49%-a regisztrált a koronavírus elleni védőoltásra. Az oltással kapcsolatos tájékoztatással a megkérdezettek szintén fele, (49%) volt elégedett. Az időbeli ütemezés gyorsaságával a fiatalok többsége mutatott elégedettséget, valamint 46% szintén elégedettségét fejezte ki az oltás szervezettségével kapcsolatban.

3. ábra: Mennyire elégedett az oltás kapcsán az alábbiakkal: % (N=244 fő)

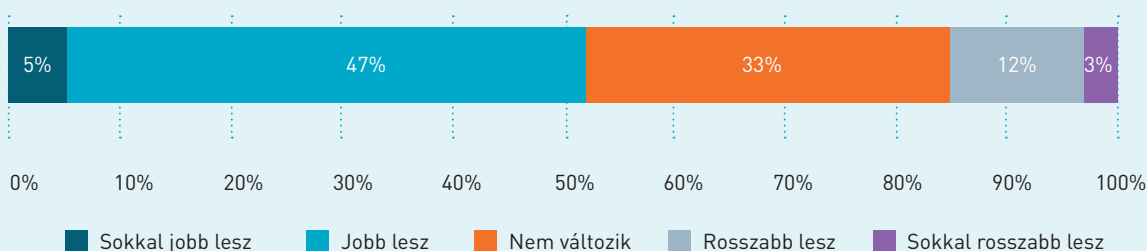

Azok, akik tervezték, hogy beoltatják magukat valamely koronavírus elleni vakcinával, 37%-ban szerepeltek a kutatásunkban. További 14% már meg is kapta az első oltást, 7% pedig már mindkét oltáson túl volt a felmérés pillanatában. A bizonytalanok aránya 18% volt ekkor, 24%-a a fiataloknak pedig nem tervezte, hogy beoltatja magát.

Ugyanakkor elmondható, hogy a 21-35 éves válasz-

adók az adatfelvétel időpontjában, 2021 áprilisában bizakodók voltak az elkövetkező hónapot illetően. Többségük szerint jobb, vagy sokkal jobb lesz a vírushelyzet alakulása, 33% szerint nem változik, és mindössze 15% volt azok aránya, akik szerint rosszabb lesz a helyzet a következő egy hónapokban.

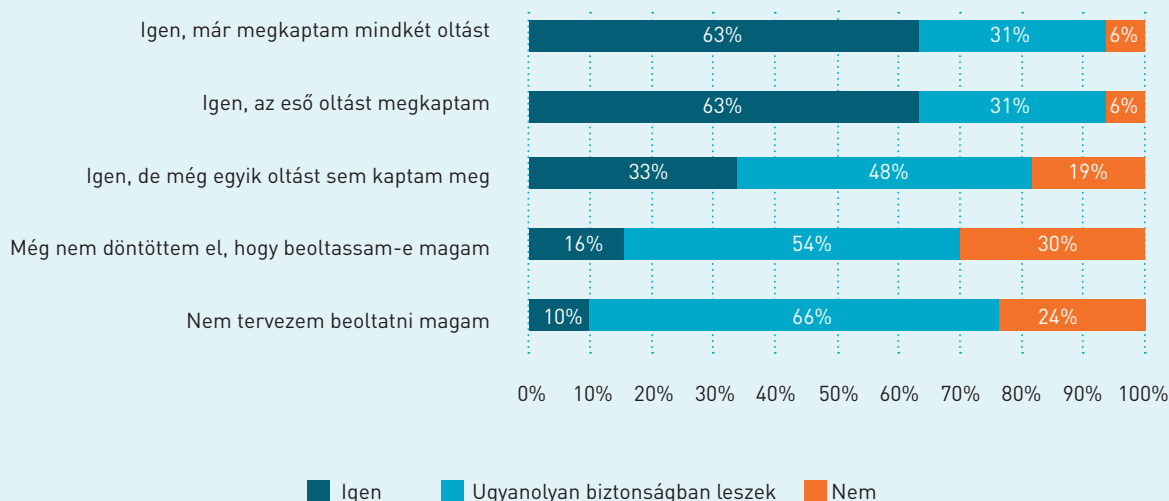
4. ábra: Megítélése szerint a következő egy hónapban hogyan alakul majd a vírushelyzet? % (N=244 fő)

A megkérdezett fiatalok 30%-a gondolta úgy, hogy egy hónap múlva már nagyobb biztonságban lesz a koronavírus megbetegedéssel szemben. 50% szerint ugyanolyan biztonságban lesz, mint eddig, valamint 20% volt azok aránya, akik szerint nem lesz nagyobb biztonságban egy hónap múlva sem. Azok a válaszadók, akik regisztráltak a védőoltásra, sokkal bizakodóbbak voltak a biztonságot illetően, hiszen 48%-uk szerint nagyobb biztonságban lesznek egy hónap múlva a megbetegedéssel szemben, míg a nem regisztráltaknál ez az arány csak 14%.

Megfigyelhető továbbá, hogy azoknak, akik már az egyik vagy mindkét oltást megkapták, jelentős mértékben magasabb a biztonságérzetük azokhoz képest, akik még nem kaptak oltást – 63%-uk szerint nagyobb biztonságban lesznek egy hónap múlva a megbetegedéssel szemben, míg a nem beoltottak esetében csak 20% körüli arányról beszélhetünk.

5. ábra: Véleménye szerint Ön nagyobb biztonságban lesz egy hónap múlva a koronavírus megbetegedéssel szemben?, % (N=244 fő)

Online oktatás és újraindítás

2020 óta valamennyi diák tisztában van az online oktatás fogalmával Magyarországon. Ki korábban, ki később ismerkedett meg vele, ki hosszabban, ki rövidebb ideig élvezhette annak előnyeit és hátrányait, de az intézkedés minden korosztályra kiterjedt előbb vagy utóbb. Felméréseink idején a középiskolások már több mint négy hónapja, míg az egyetemisták már egy éve online oktatásban vettek részt. A megkérdezettek fele szerint ez a hosszú időszak problémásnak tekinthető, míg 19%-uk szerint egyáltalán nem (30% nem tudott

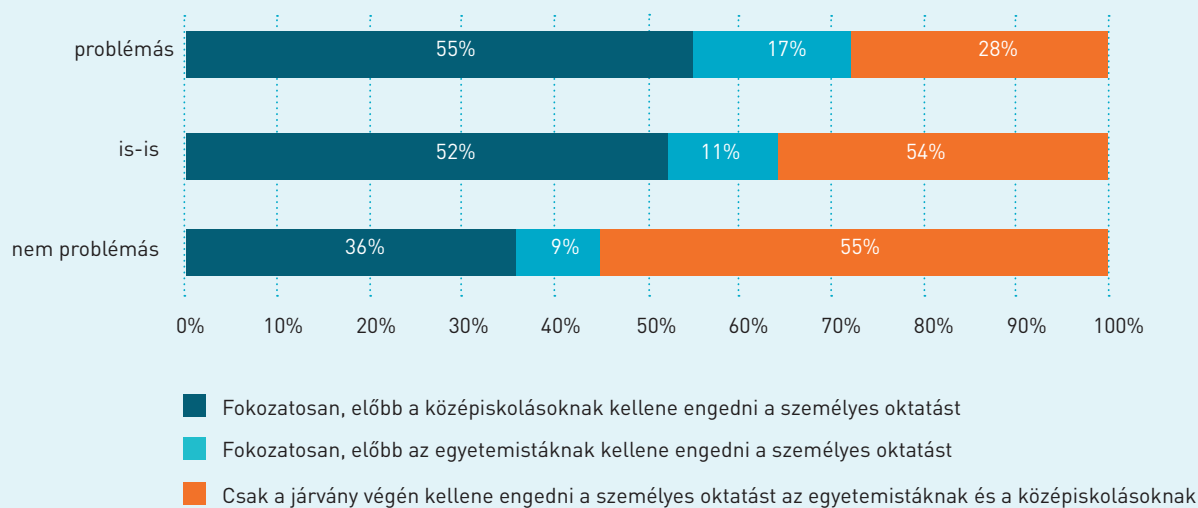
állást foglalni a kérdésben). Az intézmények nyitásával kapcsolatban 51% mondta, hogy előbb a középiskolákat kellene újra kinyitni, 14% inkább az egyetemek nyitását szorgalmazta, míg 35% megvárta volna a járvány végét, és csak azt követően engedte volna a személyes oktatás újraindítását. Az óvodák és az általános iskolák újraindításának szükségességével 2021 áprilisában a fiatal válaszadók közel fele értett egyet, míg 33%-a ellenezte azt (21% nem tudott állást foglalni a kérdésben).³⁸

³⁸ Az óvodákra és az általános iskolákra vonatkozó kérdésünk esetében N=244 fő.

Azok a válaszadók, akik szerint problémás a középiskolások és az egyetemisták hosszútávú digitális oktatása, 55%-ban elsőként a középiskolák nyitását szorgalmazták, 17%-ban az egyetemeket. Akik szerint az elhúzódó online oktatás nem problémás, 55%-ban nem sürgették az oktatási intézmények újraindítását a járvány ideje alatt. Több mint egyharmaduk a középiskolák korábbi nyitását támogatták. Jól látszik, hogy akik szerint

az online oktatás elhúzódása nem jelentős probléma, az intézmények hamarabb történő nyitását sem szorgalmazták. Ezen felül az is érzékelhető a válaszok alapján, hogy a többség a középiskolások elhúzódó online oktatását tekinti problémásnak, hiszen a középiskolák nyitását valamennyien indokoltabbnak tartották az egyetemek és főiskolák újraindításához képest.

6. ábra: Az egyetemisták és a középiskolások hosszú online oktatásban eltöltött idejének megítélése az intézmények lehetséges nyitási rendje alapján, % (N=1000 fő)

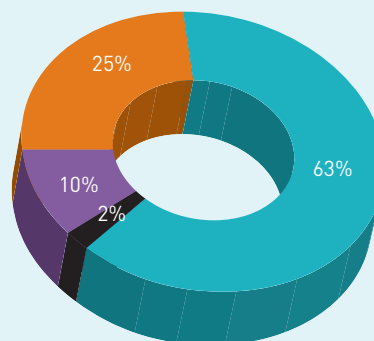

Az áprilisi adatfelvételtől az is kiderült, hogy a megkérdezett fiatalok egynegyede szerint a járványügyi adatok alapján kell döntéseket hozni az újraindítási intézkedésekről, 10% szerint pedig

inkább a gazdasági adatok alapján. 63% volt azok aránya, akik mind a járványügyi, mind pedig a gazdasági adatok együttes figyelembe vételével érték el egyet.

7. ábra: Ön szerint mi alapján szülessenek meg a döntések az újraindítási intézkedésekről?, % (N=244 fő)

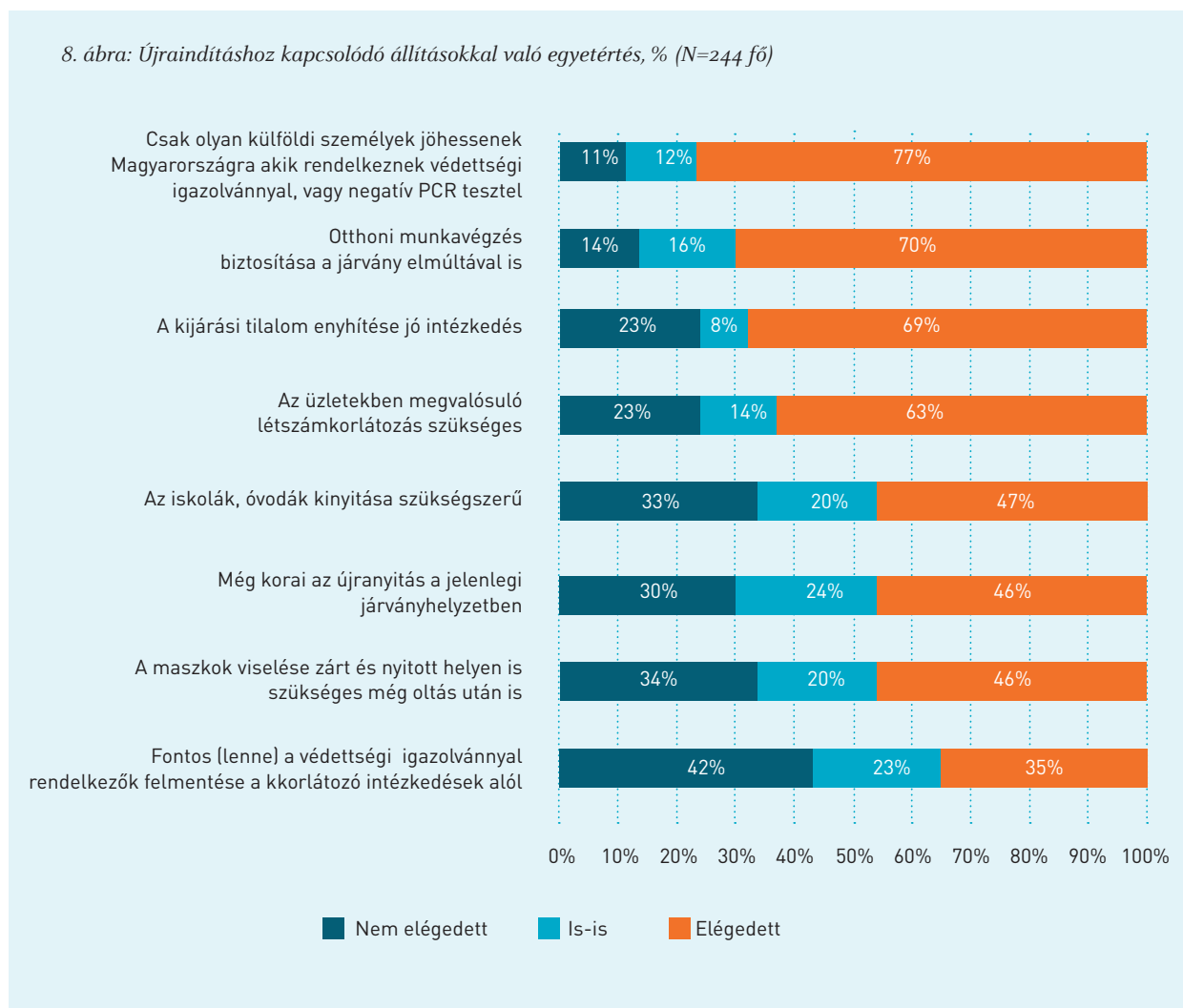
- Gazdasági adatok
- Járványügyi adatok
- Mindkettő alapján egyszerre
- Egyéb

Az újraindítás kapcsán nyolc állítást fogalmaztunk meg a megkérdezettek felé, amelyekről eldönthették, mennyire értenek velük egyet. A legnagyobb egyetértést mutató állítás szerint csak olyan külföldi személyek jöhessenek Magyarországra, akik rendelkeznek védettségi igazolvánnyal vagy negatív PCR teszttel – ezzel a fiatalok több, mint 77% értett egyet. Nagy népszerűségnek örvendett az otthoni munkavégzés lehetőségének

biztosítása is a járvány elmúltával, hiszen a megkérdezettek 70%-a szorgalmazza azt. A harmadik legnagyobb egyetértést mutató állítás szerint a kijárási tilalom enyhítése jó intézkedés, mely esetben 69% volt az egyetértők aránya. Meglepőnek tűnhet ugyanakkor, hogy a megkérdezett fiatalok mindössze 35%-a értett egyet azzal, hogy fontos (lenne) a védettségi igazolvánnyal rendelkezők felmentése a korlátozó intézkedések alól.

8. ábra: Újraindításhoz kapcsolódó állításokkal való egyetértés, % (N=244 fő)

Összegzés

Megerősítve a korábbi hazai kutatások eredményeit, a fiatal felnőttek felének társasági élete a koronavírus-járvány ideje alatt folyamatosan romlott. Körükben jelentősebb azok száma, akiket hangulatromlás, alvási- és étkezési szokásaikban történő változás is jellemez. A napirendjük meg-

változása mellett kiemelkedik az online térben eltöltött idejük megnövekedett mértéke is. Szerencsére a kedélyjavító szerek gyakoribb használata nem jellemzi nagymértékben a fiatalokat. Az egészséges életmódbeli változás a megkérdezettek többségénél nem jelentkezett.

Az oltás fontosságát mi sem támasztja jobban alá, mint az a tény, hogy április közepéig a magyar fiatalok csaknem fele regisztrált a koronavírus elleni védőoltásra. Az oltással kapcsolatos tájékoztatással a megkérdezettek közel fele (49%) volt elégedett. Az időbeli ütemezés gyorsaságával a fiatalok 54%-a mutatott elégedettséget, továbbá 46% volt azok aránya, akik elégedettségüket fejezték ki az oltás szervezettségével kapcsolatban is.

A fiatalok negyede nem tervezte akkor, hogy beoltatja magát. A vírushelyzet alakulásával kapcsolatban több mint felük (52%) bizakodó volt a jövőt illetően, és mindössze 15% volt azok aránya, akik szerint romlóak lesznek a járványügyi adatok. Mind a regisztráltak, mind pedig a már beoltott válaszadók nagyobb biztonságban érzik magukat a megbetegedéssel szemben a nem regisztráltakhoz képest.

Habár a hosszúra nyúlt online oktatással és az oktatási intézmények újraindításával kapcsolatos kérdések megosztották a válaszadókat, jelentős különbséget lehetett tenni azok között, akik a hosszútávú online oktatást problémásnak, illetve problémamentesnek tekintették. Az első körhöz tartozók jellemzően többségében a középiskolák nyitását szorgalmazták, míg a másodikba tarto-

zók többsége az intézmények újraindítását csak a járványhullám végére időzítette volna. Abban valamennyien egyetértettek, hogy a középiskolák újbóli kinyitása meg kell, hogy előzze a felsőfokú intézményekét.

A válaszadók negyede szerint a járványügyi adatok alapján kell döntéseket hozni az újraindításról, egytizedük a gazdasági adatokat venné alapul, kétharmaduk pedig mindkettőt. A fiatalok több mint háromnegyede (77%) támogatta, hogy csak olyan külföldi személyek jöhessenek Magyarországra, akik rendelkeznek védettségi igazolvánnyal vagy negatív PCR teszttel. A fiatalok döntő többsége támogatná az otthoni munkavégzést a járvány elmúltával is

Összességében tehát krízishelyzetben is igaz, hogy a hasonló életszakaszban lévő embereket hasonló problémák foglalkoztatják. Bár a karantén, a maszkhasználat és az izoláció mindannyiunk közös élménye, ettől függetlenül nincs mindenki életére ugyanolyan hatással. Tagadhatatlan azonban, hogy a fiatalok egyébként is kihívásokkal teli életszakasza a koronavírus-járvány idején még inkább felfokozódott, és ez az időszak mély nyomot hagy életükben, generációs közös emlékként összekötve őket.

Felhasznált irodalom

Baraté Edina, Fail Ágnes, Szomszéd Orsolya (2020) A koronavírus-járvány első hullámának családokra gyakorolt hatása. Kapocs folyóirat, 2020/3-4, sz. 98-111.

Eurochild(2020) Growing up in lockdown: Europe's children in the age of COVID-19. 2020 Eurochild Report. <https://eurochild.org/uploads/2020/12/2020-Eurochild-Semester-Report.pdf> (letöltés: 2021.06.17.)

Growing up in lockdown: Europe's children in the age of COVID-19 – 2020 Eurochild Report, <https://eurochild.org/uploads/2020/12/2020-Eurochild-Semester-Report.pdf> (letöltés: 2021.05.18.)

Gyarmathy Éva (2021): A Covid-19 járvány hosszabb távú pszichológiai hatásai-különös tekintettel a gyerekekre 1-2. rész, : https://mta.hu/tudomany_hirei/a-covid-19-jarvany-hosszabb-tavu-pszichologiai-hatasai-kulonos-tekintettel-a-gyerekekre-111387; https://mta.hu/tudomany_hirei/a-covid-19-jarvany-hosszabb-tavu-pszichologiai-hatasai-kulonos-tekintettel-a-gyerekekre-2-resz-111388 (letöltés: 2021.05.17.)

K&H ifjúsági index (2021) Hogyan élték meg a fiatalok a járványt? <https://www.kh.hu/csoport/sajto/-/sajtohir/hogy-an-eltek-meg-a-fiatalok-a-jarvanyt> K&H ifjúsági index, (letöltés: 2021.05.17.)

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (2021) A koronavírus elleni oltás és az újraindítás megítélése <https://www.koppmariaintezet.hu/images/docs/Gyorsjelent-es-omnibusz-oltas1.pdf> (letöltés: 2021.05.19.)

Kormany.hu (2020) Az új járvány elleni intézkedések legfontosabb részletei, <https://kormany.hu/hirek/az-uj-jarvany-elleni-intezkedesek-legfontosabb-reszletei> (letöltés: 2021.05.17.)

Kormányinfó (2021) Újabb szigorításokról döntött a kormány <https://koronavirus.gov.hu/cikkek/kormanyinfo-szigoritasokrol-dontott-kormany> (letöltés: 2021.05.17.)

Magyar Fiatalok 2020: Kérdések és válaszok – fiatalokról, fiataloktól. (Kutatási gyorsjelentés), 39-42. https://tarsadalomkutato.hu/wp-content/uploads/2021/07/magyar_ifjusag_2020_web-v%C3%9Ag.pdf (letöltés: 2021.08.17.)

Our World in Data (2021) Coronavirus (Covid 19) cases data <https://ourworldindata.org/coronavirus-data> (letöltés: 2021.05.17.)

Our World in Data (2021) Covid vaccinations in Hungary <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations?country=HUN> (letöltés: 2021.05.17.)

Simpson Millar (2020) The Impact of Coronavirus on Children and Families – Survey Results <https://www.simpsonmillar.co.uk/media/the-impact-of-coronavirus-on-children-and-families-survey-results/> (letöltés: 2021.06.17.)

The Slovak Spectator (2020) Coronavirus measures negatively impact pupils from poor backgrounds <https://spectator.sme.sk/c/22380674/coronavirus-measures-negatively-impact-pupils-from-poor-backgrounds.html> (letöltés: 2021.06.17.)

Engler Ágnes, Markos Valéria és Dusa Ágnes

A gyermekek élete a COVID-19 járvány alatt

Betekintő

A járvány első hullámát követően megkérdezett tanulók több mint háromnegyedének hiányzott az iskola a távolléti oktatás alatt. A gyermekek közel fele érezte nagyon jól magát otthon a karantén ideje alatt, szintén ennyien számoltak be nagyon jó hangulatról. Az eredmények alapján elmondható, hogy a családi kapcsolatok erőssége sokkal inkább meghatározta a karanténidőszak megítélését, mint a lakáskörülmények: minél jobb a kapcsolat a szülőkkel és a testvérekkel, annál pozitívabban élték meg a bezártságot a válaszadó gyermekek. A különböző mértékben kvalifikált szülők egyaránt komoly erőfeszítéseket tettek a személyes segítségnyújtásban, valamint a szükséges eszközök biztosításában is.

Bevezető

2020 márciusa és júniusa között, a járványhelyzet első hulláma idején, az oktatás az online térbe helyeződött át. Az oktatás szereplői közül az otthoni tanulásra való átállás nemcsak a pedagógusokat állította új megpróbáltatások elé, hanem a tanulókat és a szülőket is.

A gyermekek számára új kihívást teremtett a távolléti oktatás, új készségek és képességek, valamint új tanulási módszerek kerültek előtérbe, minde mellett a szociális kapcsolatok (barátok, osztálytársak) hiányával is meg kellett küzdeniük. A szülők is jelentősen bevonódtak az általános iskolás korú gyermekek tanulásába és tanításába. Azon túl, hogy a technikai feltételeket meg kellett teremteniük a gyermekek számára és gondoskodniuk

kellett a gyermek állandó felügyeletéről, gyakran a tananyag elsajátításában is segíteniük kellett őket, és az órákra való felkészülésüket is nyomon kellett követniük.

Kutatásunkban az Erzsébet-táborokban résztvevő, általános iskolás korú gyermekek körében mértük fel, hogy 2020 nyarán az első hullámra visszatekintve milyennek ítélik meg a járványhelyzet alatti életüket, beleértve a digitális tanulást, a családi és baráti kapcsolataikat és az otthon töltött időszakot. Vizsgálatunkban arra keressük a választ, hogy a karantén időszaka alatt milyen lelkiállapot jellemezte a gyermekeket, illetve a pozitív lelkiállapotot milyen tényezők befolyásolhatják.

A járvány lehetséges hatásai a családi életre

Tanulmányunkban a világjárvány első hullámára koncentrálunk. Ebben az időszakban viszonylag kevés kutatási eredmény látott napvilágot, a vizsgálatok nagy része a második vagy a harmadik hullámban realizálódott.

Székely és munkatársai (2020) vonatkozó kutatási eredményei rávilágítanak arra, hogy a járvány alatti bizonytalanság érzése és a jövőtől való félelem okozta a legnagyobb problémát a családoknak.

A megváltozott helyzet hatással van a gyermek érzelmi állapotára, viselkedésére, tanulmányaira. A szerzők emellett felhívják a figyelmet a vírus várhatóan hosszú távú pszichikai hatásaira. A szülők a távoktatás ideje alatti legjellemzőbb problémaként a testmozgás és a közösség hiányát említették. Míg a családi kapcsolatok esetén javulásról számoltak be a megkérdezettek, addig a szociális kapcsolatok, a testi és fizikai életminő-

ség kapcsán romlást tapasztaltak (Székely et al. 2020). Thékes (2020) kutatása szerint a válaszadók fele valamennyire, harmada eléggé negatívan élte meg az első karanténban bekövetkezett digitális oktatást. Proháczik (2020) az alsó tagozatos gyermekeket nevelő szülők körében mért magasabb leterheltséget, különösen az alacsonyabb digitális kompetenciájú szülők esetében. Engler (2020) eredményei szerint a szülők iskolai végzettsége, a település típusa és a régió meglepő módon nem mutatott szignifikáns eltérést, egyedül a gyermekszámnak volt befolyásoló ereje: minél több gyermeket nevel valaki, annál nagyobb nehézségeket okozott az oktatási intézmények bezárása a szülők számára. Török és munkatársai (2020) három szülőtypust körvonalaztak az első hullám idején: az „aktív-iskola-konform szülők” minden tekintetben megfeleltek az oktatási intézmények elvárásainak, kontrollált tanulási környezetet biztosítottak; a „passzív-iskola-konform szülők” együttműködtek a pedagógusokkal, de a legszükségesebb mértékig; az „iskola-non-konform szülők” nem mutattak támogató hozzáállást. Barató és munkatársai (2020) kutatásukban a koronavírus-járvány magyarországi megjelenésének elején, 2020 áprilisában végzett, országos kérdőíves felmérésre támaszkodva azt állapították meg, hogy a szigorú intézkedések (távoktatás elren-

delése, bezárások, kijárási korlátozás stb.), az egészségügyi félelmek és munkaerőpiaci bizonytalanságok ellenére a korlátozásokat elfogadták az emberek. Ezek közé tartozott a digitális köznevelés is, mely bevezetésével a válaszadók több mint fele egyetértett, s csupán 10% volt az azt elutasítók aránya. A válaszadók az áprilisi időszakot alapvetően jó közérzettel éltek meg, sőt, a gyermekek és a házasok jobb lelkiállapotról számoltak be. A családtagok közötti kapcsolat a válaszadók jelentős többségénél nem változott, viszont a gyermeket tervező párok és a férfiak is nagyobb arányban számoltak be javulásról.

Több brit kutatás szerint a családon belüli kapcsolatok – az előzetes félelmekkel ellentétben – nem romlottak meg jelentősen. Sőt, a Perelli-Harris és Walzenbach (2020) kutatópáros által elemzett, az első hullám során felvett nagymintás felmérés adatai alapján a szülő-gyermek kapcsolatok negyede még erősödött is a lezárások alatt, ez különösen igaz volt akkor, ha a válaszadó szülő otthonról tudott dolgozni. Benson és McKay (2020) longitudinális adatokat vizsgálva azt találták, hogy a házasságokat is megerősítette a vírushelyzet: kétszer akkora volt a házasságuk javulásáról beszámoló aránya, mint azoké, akiknek megromlott a kapcsolata a házastársával.

A kutatásról

A tanulmány alapját képező kutatás az Erzsébet a Kárpát-medencei Gyermekekért Alapítvány és a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért együttműködésével készült 2020 júniusa és szeptembere között. A kutatás célcsoportja az Erzsébet-tábor programban részt vevő 6-16 éves gyermekek voltak. A rövid kérdőívben feltett kérdések elsősorban a koronavírus-járvány első hullámának megélésére vonatkoztak, felmérve a karanténhelyzetet, a távolléti oktatást, a családi kapcsolatokat.

A kérdőívek az ország minden táborhelyszínére eljutottak, azonban a kutatásban való részvétel a társadalomtudományi kutatások etikai és módszertani eljárásainak megfelelően önkéntes és anonim volt. A kutatás korlátjaként említhető a kiskorú válaszadók átlagosnál gyakoribb válaszhiánya. Az Erzsébet-tábor mindegy 80 000 diák táboroztatását tette lehetővé 2020 nyarán, az értékelhető

kérdőívek száma 37 974. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2019/20-as tanévre vonatkozó adatai alapján az alapfokú oktatásban részt vevő tanulók száma a tanévben 724.000 fő volt, így a kutatásban az általános iskolás gyermekek 5,2 százalékát érték el. Mivel az Erzsébet-táborokban való részvétel során előnyt élveznek a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók, így a kutatás nem reprezentálja az általános iskolás korú diákokat országos szinten. A mintában felülreprezentáltak a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei és a Hajdú-Bihar megyei tanulók, az itt élő iskoláskorúak több mint 10%-a került a mintába. Fontos hangsúlyozni azt is, hogy a budapesti kerületekből a válaszadók eltérő arányban jelentek meg, így az elemzés során használt Budapest változó nem reprezentálja a fővárosi válaszadók véleményét.

A minta jellemzői

A kérdőívet kitöltők között a fiúk és lányok aránya közel hasonló, átlagéletkoruk 9,81 év. A legfiatalabb válaszadó 6 éves, a legidősebb 16 éves volt, dominánsan a 7-11 év közötti korosztály jelent meg. Legnagyobb arányban azok a tanulók töltötték ki a kérdőívet, akik az elmúlt tanévben 2. osztályosok voltak.

A gyermekek családi hátterét a szülők iskolázottsága és munkaerőpiaci státusza szerint körvonalaztuk. A válaszadó gyermekek túlnyomó többségének mindkét szülője dolgozik, ötödüknek csak az édesapja, míg 6,3%-nak csak az édesanyja. A szülők

iskolázottságát nehezebb volt felmérni, mert azt a táborozó gyermekek majdnem fele nem tudta megnevezni. A szülők iskolai végzettségét tudó gyermekek válaszai alapján az anyák több mint ötöde diplomás, hatoda érettségizett, hetedének általános iskolai végzettsége van, legkisebb arányban pedig szakmunkás végzettségű anyák voltak. Az apákat tekintve az érettségizett és szakmunkás végzettséggel rendelkezők voltak legmagasabb (és hasonló) arányban, kicsit kevesebben a legfeljebb általános iskolai végzettségűek és legkevesebben a diplomás apák.

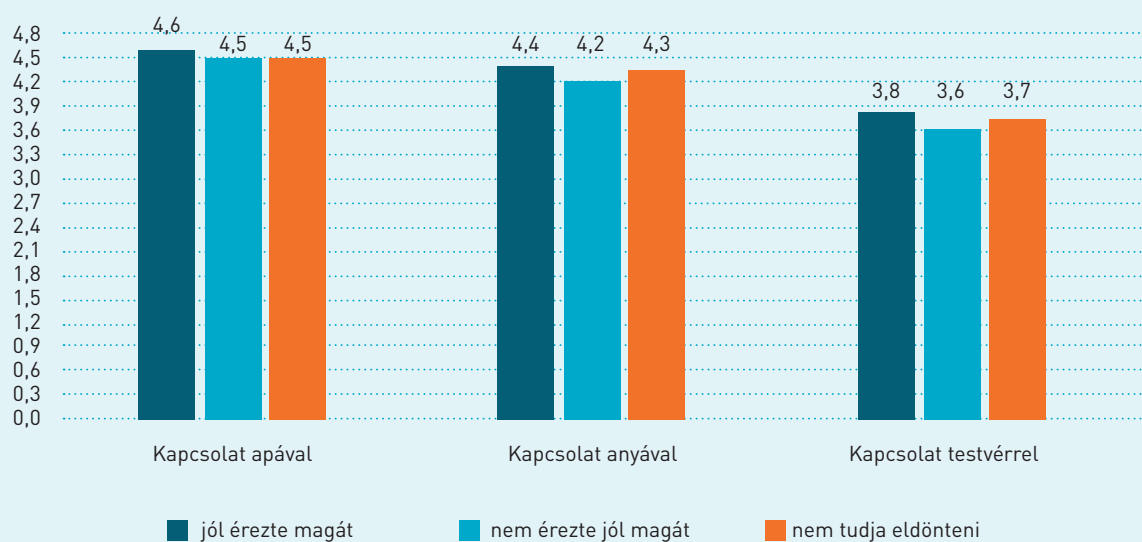
Gyermekek és családjaik a járvány első hulláma idején

A kutatás eredményei szerint elmondható, hogy általánosságban a gyermekek közel kétharmada (72%-a) jól érezte magát otthon. Elmondásuk szerint a családok 80,2%-ában jó volt a hangulat, 8,9% nyilatkozott rossz hangulatról. Tízből kilenc gyermek hiányolta az osztálytársait, minden nyolcadik a tanárai után is vágyott.

A családtagokkal való kapcsolat jelentősen befolyásolta a karanténidőszak megítélését: minél

erősebb a családtaggal való kapcsolat, annál kedvezőbbnek ítélte meg az otthon töltött időszakot a gyermek. Ez az összefüggés az anyáknál is megmutatkozik, de az apáknál és a testvér esetében még jelentősebb mértékű (1. ábra). Ez arra enged következtetni, hogy a jól működő családi kapcsolatok krízishelyzet idején is nagyobb biztonságot jelentenek, illetve a megváltozott helyzet értékelése inkább a belső viszonyok függvénye.

1. ábra: A karantén otthoni megélése családtagokkal való kapcsolat erőssége szerint, százalék (N=36 714, p=0,000)
Forrás: Erzsébet Tábor 2020 Gyermek kérdőív

A különböző kapcsolatok minőségét mérve arra kértük a válaszadó gyermekeket, hogy ötfokú skálán értékeljék, milyen a kapcsolatuk a családtagjaikkal (a megadott ötfokú skálán az egyes jelentette a nagyon rossz kapcsolatot és az ötös a nagyon jót). (1. táblázat) Az anyával való kapcsolat mutatkozott a legerősebbnek, amelyet a barátok követtek. A barátok „beékelődése” a családtagok közé magyarázható a karanténhelyzettel is, amelyben a család mindennapos jelenléte mellett az osztálytársak, barátok tartós távollétét is eredményezte. A teljes mintában az apával való kapcsolat a negyedik helyre szorult, de a teljes családban élőkénél az anya értékeihez közelít. A nagyszülőket nélkülöző időszak a távolsági kapcsolattartást megerősíthette (telefon, internet), amely láthatóan nem gyengítette az intergenerációs kötődést.

A gyermekek örömeiket, bánatukat leginkább a szüleiknek mesélték el, és tőlük kértek tanácsot is (nagyobb arányban az anyáktól). A különböző élethelyzetek megosztásában, a segítségkérésben a sorban a testvérek, majd a nagyszülők következnek. Mint említettük, a megkérdezettek közel kétharmada nagyon jól élte meg a vizsgált időszakot. 14%-uk azonban nemmel felelt (mintegy tizedük nem válaszolt). A mintából leválogattuk azokat a válaszadókat, akik nem jól élték meg ezt az időszakot, és néhány szempontból összevetettük őket a minta egészével. A továbbiakban az összehasonlításban markánsan eltérő különbségekre világítunk rá.

A karantén időszaka alatt az otthonlétet nehezen megélők között többen élnek városban, mint faluban. A teljes mintában 65,5%-uknak van saját

1. táblázat: Milyen a kapcsolatod az alábbi személyekkel? (N=37 974) Forrás: Erzsébet Tábor 2020 Gyermek kérdőív

Milyen a kapcsolatod....	Átlag	Elemsszám
anyukáddal	4,71	33,091
barátaiddal	4,63	33,937
nagymamáddal	4,52	32,419
apukáddal	4,48	34,112
nagypapáddal	4,43	28,970
testvéreiddal	4,32	30,544

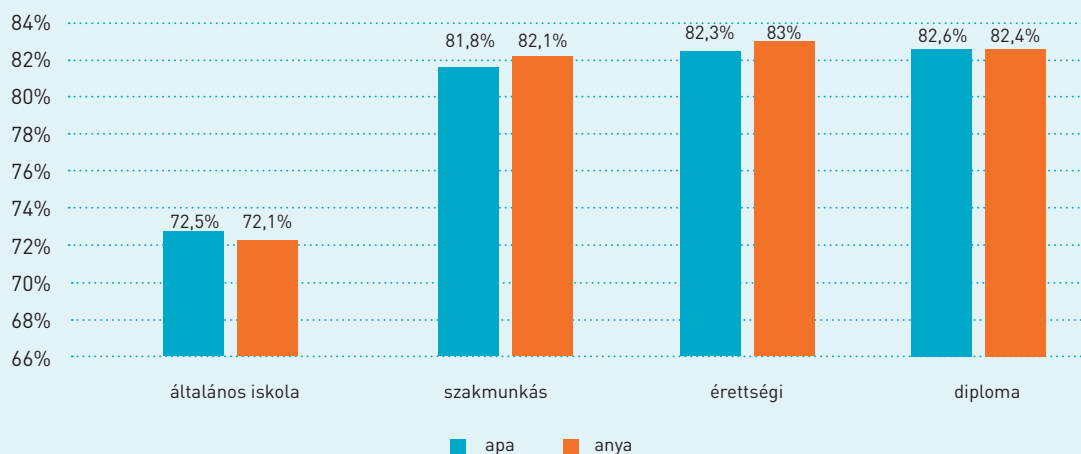
szobája, a bezártságot nehezen viselők esetében 59,5%-uknak. Az együttélő családtagok között valamennyivel több nem vérszerinti apát (anya új társát) találunk az otthoni időszakot nehezebben megélt gyermekek otthonában (9,2%, minta egészében 8,7%). A vizsgált almintában az általános otthonlétre kapott átlagérték (ötfokú skálán) 3,8, míg a teljes mintában 4,2. Ez azt jelzi, hogy akik a karantén alatt rosszul érezték magukat odahaza, azok általában is rosszabbul érzik magukat otthon, mint a minta egésze. Ezt támasztja alá, hogy a megkérdezett összes gyermek 80%-a naponta nevet, ehhez képest a vizsgált almintába tartozó gyermekeknek 67%-a.

Digitális oktatás, otthoni tanulás

A gyermekek nagy többségének (91%) a családja tudott segíteni az otthoni tanulásban, ugyanennyi százalékuk nyilatkozott úgy, hogy rendelkezésre álltak a megfelelő technikai eszközök a digitális oktatás idején. A tanulók kétharmada megértette a tananyagot, 70%-ának pedig jobb lett a bizonyítványa, mint az előző félévben.

Az iskolai végzettség emelkedésével némileg növekedett az otthoni segítség mértéke, de az általános iskolát végzettek kivételével az arányok a vártnál sokkal kisebb eltérést mutatnak. Érdemes megfigyelni, hogy az érettségizetteket kivéve az apák között valamivel többen voltak, akik inkább együtt tanultak a gyermekkel (2. ábra).

2. ábra: Az otthoni tanulás segítése a szülők iskolai végzettsége szerint, százalék (N=35 604, p=0,000)
 Forrás: Erzsébet Tábor 2020 Gyermek kérdőív

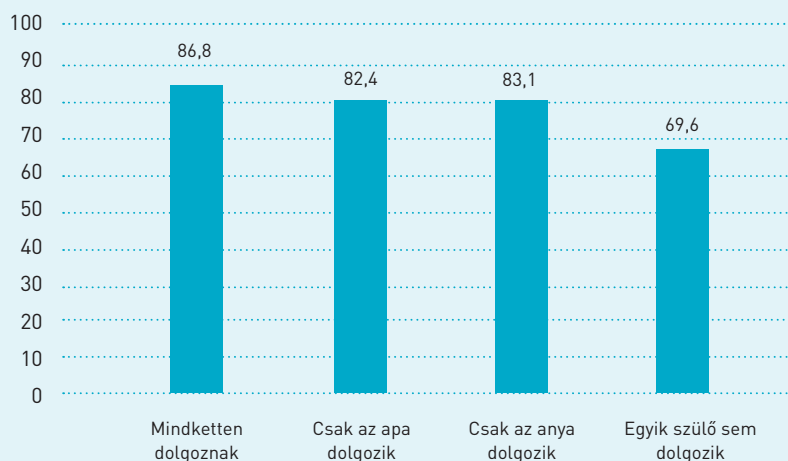

A tanulásban történő segítségnyújtás lehetősége a képzettségen kívül természetesen sok tényező függvénye. A kutatásban feltett kérdések alapján vizsgálhatók továbbá a településtípus, a munkaviszony és a család nagysága szerinti körülmények. Leginkább a megyeszékhelyen és városban élők számoltak be családi segítségről (79-80%), érdekes módon a fővárosiak és falusiak esetében hasonló mértékben (75-76%). Feltételezhetnénk, hogy az otthon lévő szülők nagyobb mértékben járulnak hozzá a gyermek iskolai felzárkózásához, de a gazdasági inaktivitás nem eredményezett aktívabb bevonódást. A legnagyobb mértékben a kétkeresős családokban segítettek a szülők a gyermekeiknek

a távolsági oktatásban (80%-uk), kevéssel maradnak le az egy keresetből élők (77%).

A személyi segítségnyújtás mellett komoly szerepe volt az otthoni technikai feltételeknek a tanulás folyamatában. A lakóhely szerint elmondható, hogy legnagyobb arányban a megyeszékhelyen élők rendelkeztek ezekkel az eszközökkel (87%), őket követik a városokban élők (84%). A főváros azon kerületeiben, ahonnan választódó gyermekek kerültek ki, az ellátottság 82%-os, amely megegyezik a falvakban élőkével. A szülők munkaerőpiaci helyzetével szintén összefüggést látunk, ugyanakkor még az inaktív szülőknek a 70%-a is biztosította az eszközöket (3. ábra).

3. ábra: Az otthoni tanuláshoz szükséges eszközök rendelkezésre állása a szülők gazdasági aktivitása szerint, százalék (N=29 830, p=0,000)
 Forrás: Erzsébet Tábor 2020 Gyermek kérdőív

Összegzés

Tanulmányunkban annak megvizsgálására tettünk kísérletet, hogy feltérképezzük, hogyan élték meg az általános iskolás gyermekek a karanténidőszakot a koronavírus-járvány első hullámának idején. Az eredmények rávilágítanak arra, hogy a családtagokkal való jól működő kapcsolat a krízishelyzet idején is nagyobb biztonságot jelent a gyermekek számára: minél erősebb a gyermek és a családtagok közötti kötelék, annál kedvezőbbnek ítélte meg az otthon töltött időszakot. Legszorosabb kapcsolatot jellemzően az anyával ápolnak a gyermekek, örömeiket, bánatukat leginkább nekik mesélik el, és tőlük kérnek szükség esetén tanácsot és segítséget.

A gyermekek hetede saját bevallása szerint nem élte meg jól az otthon töltött időszakot. Többségük városban él, és többen vannak közöttük olyanok, akik mozaikcsaládban, jellemzően nem vérsze-

rinti apával élnek. Azok, akik a karanténidőszakot rosszabbnak ítélték meg a többségtől, általánosságban is rosszabbul érzik magukat a mindennapok során.

A gyermekek nagy többségének a családtagjai tudtak segíteni az otthoni tanulásban, és rendelkezésükre álltak a megfelelő technikai eszközök a digitális oktatás idején. A szülői bevonódás a távolléti oktatásba jelentős mértékű volt a szülők iskolai végzettségétől, munkaerőpiaci státuszától és a család lakóhelyétől függetlenül.

Összességében megállapítható, hogy a gyermekek többsége pozitívan élte meg az otthoni karantén első hullámát, a családtagok támaszt és segítséget nyújtottak számukra, nem csak az otthoni tanulásban, de a pozitív érzelmi állapot megőrzésében is. Ehhez a stabil, családi kapcsolatok járultak hozzá leginkább.

Felhasznált irodalom

- Baraté Edina, Fail Ágnes és Szomszéd Orsolya (2020) A koronavírus-járvány első hullámának családokra gyakorolt hatása. *Kapocs Folyóirat*, 2020/3-4. sz. 98-111.
- Benson, Harry and Stephen Mckay (2020) Has lockdown strengthened marriages? <https://marriagefoundation.org.uk/wp-content/uploads/2020/11/MF-paper-Marriages-in-lockdown-FINAL.pdf> (letöltés: 2021. 05. 15.)
- Engler Ágnes (2020) Távolléti oktatás a családok aspektusából. *Civil Szemle, Special Issue 1.* 117-132.
- Perelli-Harris, Brienna and Sandra Walzenbach (2020) How has the Covid-19 crisis impacted parents' relationships with their children? Report paper. http://www.cpc.ac.uk/docs/2020_PB54_How_has_the_Covid-19_crisis_impacted_parents.pdf (letöltés: 2021. 05. 15.)
- Proháczik Ágnes (2020) A tantermi és az on-line oktatás (tanítás és tanulás) összehasonlító elemzése. *Opus et Educatio*, 7. évf. No. 3. sz. 208-219.
- Székely András, Hal Melinda, Herpay Kamilla és Kurimay Tamás (2020) Felmérés a COVID-19 járvány első hullámának társadalmi, fizikai és mentális szubjektív hatásairól. *Kapocs Folyóirat*, 2020/3-4. sz. 112-127.
- Thékes István (2020) COVID-19 vírusjárvány miatti hazai távoktatás digitális megoldásainak elemzése. In: Kozma G. (ed.) *Fejezetek a COVID-19-es távoktatás digitális tapasztalataiból.* Szeged, Gerhardus Kiadó Szeged, pp. 7-17.
- Török Balázs, Harmat László és Nagy Róbert (2020) Az iskola és a család szerepmegosztása a tantermen kívüli oktatás időszakában. In: Engler Ágnes, Rébay Magdolna és Tóth Dorina Anna (szerk.): *Család a nevelés és az oktatás fókuszában.* XX. Országos Neveléstudományi Konferencia. Debrecen, MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, Debreceni Egyetem BTK Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért. 315.

A fiatal és az idős generációk bővülő támogatása a járvány alatt

Betekintő

A koronavírus megjelenése Magyarországon komoly kihívás elé állította az országot. A családok támogatása, a családügyi intézkedések a vírusveszély alatt nem szüntek meg, nem függesztették fel azokat, sőt több új intézkedést vezetett be a kormány. Folyamatosan jelentették be az új intézkedéseket, például a hitelmoratórium meghosszabbítását vagy a csecsemőgondozási díj megemelését. A számos új intézkedés közül az egyik kifejezetten a fiatal korosztályt érinti: a 25 év alatti fiatalok SZJA mentességének biztosítása 2022-től, egy másik pedig az idős, nyugdíjas korosztályt: a 13. havi nyugdíj visszaépítése. A Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) felmérésének eredménye alapján a magyar emberek jelentős része (78%) támogatja a 25 év alattiak SZJA mentességét. A generációk közötti szoros kapcsolatot és kohéziót mutatja, hogy a válaszadók többsége (83%) egyet ért azzal is, hogy a nyugdíjasok számára visszavezeti a kormány a 13. havi nyugdíjat. Ez arra világít rá, hogy a fiatalabb és idősebb generációk között nem látható jövedelem alapú feszültség hazánkban.

Bevezetés

A koronavírus-járvány 2020 március eleje óta van jelen Magyarországon is. A kormány a 2020 január vége óta működő Operatív Törzssel együttműködve különféle, polgárokat segítő, családbarát, az egészségügyi intézményeket támogató, rendkívüli intézkedésekkel segítette az embereket a veszélyhelyzet idején. A családpolitika egyik fontos alapvetése, hogy családként nem csak a szülők és kiskorú gyermekeik által alkotott mikrokörnyezetben gondolkodik, hanem szélesebb értelemben: a nagyszülők, a távolabbi rokonok és a felnőtt korú gyermekek is annak a szeretetközösségnek

a részei, amelyet családnak nevezünk. Ennek megfelelően a magyar családpolitika erőforrásként tekint az idősebb generáció tagjaira csakúgy, mint a fiatal felnőttekre, akiknek a tágabb családban való jelenléte, aktivitása, egymás kölcsönös megbecsülése és segítése meghatározó jelentőségű. Ezt bizonyítja a Kormány két intézkedése is, melyek bevezetése az említett két generációt, a fiatalokat és az időseket támogatja: a 25 év alattiak SZJA mentessége és a 13. havi nyugdíj fokozatos visszaépítése.

Szakirodalmi áttekintés

A fiatalok önálló életének elindítását a kormány által 2022. január 1-től bevezetésre kerülő SZJA-mentességnek fontos társadalmi mobilitási üzenete van. Egy 2018-as kutatás eredményei alapján (Huszár-Balogh-Győri, 2020) a fiatalabb generációk egyre kisebb arányban lépnek előre a szüleikhez képest és egyre nagyobb arányban tapasztalják meg azt, hogy romlik a társadalmi helyzetük. A mobilitási mutatók egyaránt romló tendenciákat mutatnak, de a nőknél jelenleg magasabb a felfelé mobilak aránya. A társadalom felső

résében mindkét nem mobilitási rátái hasonlóak, alul viszont jóval magasabb a nők körében azok aránya, akik kedvezőtlen helyzetű szüleikhez hasonlóan kedvezőtlen helyzetben vannak. Ezért tehát a jövőre bevezetésre kerülő intézkedés a mobilitási és önálló életkezddéssel járó anyagi nehézségeket igyekszik mérsékelni.

Az Állami Számvevőszék 2020-as elemzése azt mutatta a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról, hogy a hallgatók pénzügyek terén rendelkeznek rövid, közép és hosszú távú

célokkal. A fő jövedelemforrásuk a munkabér, de megjelenik a zsebpénz és az ösztöndíj. Egy korábbi (2013) felmérés eredményeihez képest, nőtt azok aránya, akik rendszeresen tudnak megtakarítani, illetve a megtakarítások összege is emelkedett. Tavaly tíz hallgatóból kilencnek volt megtakarítása, amelynek átlagértéke a nettó havi jövedelmük 130 %-a, legnagyobb arányban biztonsági tartalék képzésére gyűjtnek. (Németh – Béres – Huzdik – Deák-Zsótér, 2021)

2010 óta a nyugdíjak közel másfélszeresükre nőttek annak köszönhetően, hogy a kormány a nyug-

díjak reálértékének megőrzése érdekében minden évben növeli azokat az infláció mértékével. Ezen túl a nyugdíjasok megbecsüléseképpen 2021-től kezdődően négy részletben visszaépítik a tizenharmadik havi nyugdíjat. A tizenharmadik havi nyugdíj összege 2021-ben az arra jogosító nyugellátások januári összegének a 25 százaléka, 2022-ben az 50 százaléka, 2023-ban pedig a 75 százaléka lesz. 2024-től a nyugdíjasok a tizenharmadik havi nyugdíj teljes összegét évente kézhez kapják. A 13. havi nyugdíj visszavezetése tovább növeli az idősek anyagi biztonságát.

A kutatás módszeréről

2021 februárjában a KINCS havonta ismétlődő omnibusz kutatásának keretein belül megvizsgáltuk, mit gondolnak az emberek a 25 év alatti fiatalok SZJA-mentességének bevezetéséről, valamint a 13. havi nyugdíj fokozatos visszaépítéséről.

Az országos adatfelvétel telefonos kérdőíves (CATI) módszerrel, 1000 fő megkérdezésével történt. A minta reprezentatív a 18 évnél idősebb magyar lakosságra nem, életkor, településtípus, valamint iskolai végzettség szerint.⁴²

25 éven aluliak személyi jövedelemadó mentessége

A fiatalok személyi jövedelemadó mentességét bevezető intézkedés a 25 év alatti munkavállalókat támogatja és a családalapítás előtt álló fiatal felnőtteknek kíván segítséget nyújtani. Céljai között szerepel a fiatalok önállóságának elősegítése, a fiatalkori foglalkoztatás növelése, illetve a fiatalok életminőségének javulásához is hozzájárulhat. Az is elképzelhető, hogy az adómentesség miatt többen döntenek úgy a fiatalok közül, hogy hamarabb állnak munkába, ezáltal erősödik a 25 éven alatti fiatalok munkaerőpiaci jelenléte.

A 25 év alatti fiatalok SZJA-mentessége a gazdaság-újraindítási akcióterv egyik fontos eleme. Az intézkedés bevezetésének tervezett időpontja: 2022. január 1. A törvényjavaslat értelmében 2022. január 1-jétől a 25 év alatti fiatalok az előző év július havi bruttó nemzetgazdasági átlagfizetésig – 2020 júliusában ez 401 800 forint volt - mente-

sülnek a személyi jövedelemadó megfizetésének kötelezettsége alól.

A munkaügyi statisztika szerint az intézkedés várhatóan 280 ezer fiatalot érint. Egy átlagos kereset mellett havonta akár 40 ezer, éves szinten pedig közel félmillió forinttal jelent többet az érintetteknek. A fiatalok jövedelme körülbelül 23 százalékkal nő ezáltal.⁴³

A KINCS 2021 februárjában végzett reprezentatív felméréséből, amelyben a 25 év alatti fiatalok SZJA-mentességének fogadtatását is vizsgálta, a következők derültek ki. Az adatokat vizsgálva elmondható, hogy a válaszadók jelentős része (83%) hallott már arról, hogy 2022-től a 25 év alatti fiatal munkavállalóknak nem kell személyi jövedelemadót fizetniük. Korcsoportos bontás szerint a 65 év felettiiek tűnnek a legtájékozottabbnak, hiszen

⁴² 95 százalékos megbízhatósági szint és 1000 fős mintanagyság esetén a maximális mintavételi hiba 3,1%. A szignifikancia megállapításához Pearson féle khi-négyszet tesztet, F-próbát, illetve Z-próbát használtunk. A missing értékek is bekerültek az elemzésbe, kivéve a közérzet kérdéseknél - azonban az arányokat nem befolyásolják.

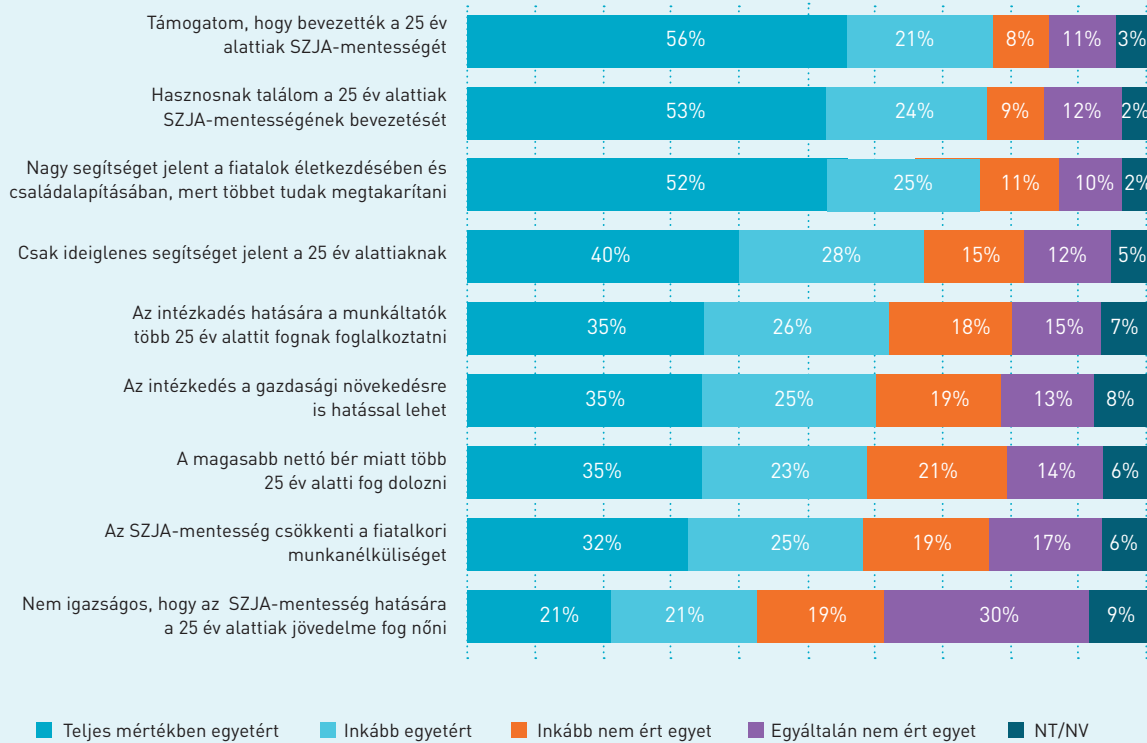
⁴³ https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlfoo6.html

97%-uk már hallott az intézkedésről. A 25 év alatti fiatalok 76%-a hallott róla. A megkérdezettek aktivitását vizsgálva található a legnagyobb különbség az egyes válaszadók között. A CSED-en, GYES-en, GYED-en, GYET-en lévők ismerik a legkevésbé az adott intézkedést, bár még az ő arányuk is meghaladja a 60%-ot. A nyugdíjas válaszadók közel 96%-a hallott az új intézkedésről. A tanulók 73%-a hallott az SZJA-mentesség bevezetéséről.

A válaszadók jelentős része (78%) támogatja a 25 év alattiak SZJA-mentességét. Az adatokat vizsgálva korcsoportos bontás szerint azt láthatjuk, hogy a legfiatalabb (18-29 éves) korosztály támogat-

ja legnagyobb mértékben a fiatalok adómentességét. A korcsoportba tartozó válaszadók közel 92%-a támogatja az új intézkedést. Legkevésbé a 30-49 évesek támogatják, de még így is 70% feletti az arányuk. Családi állapot szerinti bontásban azt láthatjuk, hogy az élettársi kapcsolatban élők körében a legmagasabb (83%) az új intézkedést támogatók aránya, a többi kategóriában (egyedülálló, házas, elvált, özvegy) pedig nem találtunk számottevő különbséget, nagyjából egyforma az intézkedés támogatottsága. A megkérdezettek aktivitását vizsgálva a tanulók (89%) körében a legmagasabb a támogatók aránya.

1. ábra: A 25 év alattiak SZJA-mentességének megítélése, % (N=1000)

A válaszadók bő háromnegyede (77%) hasznosnak tartja az intézkedést. A legfiatalabb (18-29 éves) korosztály tartja a leghasznosabbnak a fiatalok adómentességének a bevezetését (91%), legkevésbé a 30-49 évesek, de még így is 70% az arányuk. Családi állapot szerinti bontásban azt láthatjuk, hogy az özvegyek körében a legmagasabb (84%) a támogatók aránya. A megkérdezettek aktivitását vizsgálva a tanulók (89%) tartják a leghasznosabbnak. Legkevésbé az aktív munkaerőpiaci státusszal

rendelkezők támogatják, de még itt is 74%-os az egyetértők aránya.

A 18-29 évesek (54%) és a 65 évnél idősebbek (44%) között nincs jelentős eltérés abban, hogy alapvetően igazságosnak tartják, hogy a 25 év alatti munkavállalók jövedelme nőni fog az SZJA-mentességének hatására. Családi állapot szerinti bontásban azt láthatjuk, hogy az élettársi kapcsolatban élők körében a legmagasabb (61%) azon válaszadók aránya, akik igazságosnak gondolják a 25 év

alattiak személyi jövedelemadó mentességről szóló új intézkedést. Legkevésbé az özvegyek érzik igazságosnak (49%). A megkérdezettek aktivitását vizsgálva a CSED-en, GYES-en, GYED-en, GYET-en lévők 60%-a és a tanulók 59%-a szerint igazságos az intézkedés. A nyugdíjas válaszadók körében ugyanannyian vannak, akik támogatják és akik nem, hogy a 25 év alattiak jövedelme emelkedik az SZJA-mentesség hatására.

A válaszadók többsége (58%) egyet ért azzal az állítással, hogy a magasabb nettó bér miatt, több 25 év alatti fog dolgozni. A legfiatalabb (60%) és a legidősebb (64%) korosztály ért leginkább egyet ezzel az állítással. A legkevésbé a 30-39 évesek gondolják úgy, hogy több fiatal fog az intézkedés a munkaerőpiacra vonzani: közel 40%-uk szerint nem fog több 25 év alatti munkát vállalni emiatt. Családi állapot szerinti bontásban azt láthatjuk, hogy az élettársi kapcsolatban élők és az özvegyek körében a legmagasabb azon válaszadók aránya, akik egyetértenek az állítással. Legkevésbé a házasságban élő válaszadók tudtak azonosulni a kijelentéssel, de még így is 55% az arányuk. A megkérdezettek aktivitását vizsgálva a CSED-en, GYES-en, GYED-en, GYET-en lévők 73%-a gondolja úgy, hogy az intézkedés hatására pozitív változás következik majd be a fiatalok munkaerőpiaci aktivitását tekintve. Az adatokat vizsgálva azt találtuk, hogy az aktív munkaerőpiaci státuszúak (42%) és a tanulók (34%) értettek legkevésbé egyet az állítással. A tanulók válasza rendkívül érdekes, hiszen az eredmények alapján pozitívan fogadták az intézkedést, hasznosnak tartották, mégsem érzik úgy, hogy ez növelné a fiatalok jelenlétét a munkaerőpiacon.

A válaszadók 60%-a szerint a 25 év alatti fiatalok SZJA-mentességének bevezetése a gazdaság növekedésére is hatással lehet. Nemek szerinti bontásban nem mutatkozik eltérés, a korcsoportokat vizsgálva pedig azt tapasztaltuk, hogy leginkább a 18-29 év közötti (66%), valamint a 65 év feletti korosztály (65%) ért egyet legnagyobb arányban az állítással. Településtípus szerint vizsgálva a kérdést elmondható, hogy leginkább a községekben élők gondolják úgy, hogy a fiatalok SZJA-mentességének bevezetése a gazdaságra is pozitívan hathat (65% gondolja így, míg a Budapesten élők 52%-a). Az iskolai végzettségénél az alapfokú végzettséggel rendelkezők mutatták

a legnagyobb egyetértést az állítással, arányuk 64% volt. Gyermekszám és családi állapot tekintetében nem beszélhetünk számottevő különbségekről. A gazdasági aktivitással való összevetésnél azt láthatjuk, hogy a CSED-en, GYED-en, GYES-en, GYET-en lévők értenek legnagyobb arányban egyet azzal, hogy a fiatalok SZJA-mentességének bevezetése hatással lehet a gazdaság növekedésére is, arányuk 69%.

Tízből hatan gondolják úgy, hogy az intézkedés hatására a munkáltatók több 25 év alatti fiatalot fognak alkalmazni. Az állítással nagyobb mértékben értenek egyet a nők (62% – közel 5%-kal nagyobb arányban, mint a férfiak), a 18-29 évesek (66%), a megyeszékhelyeken élők (64%, míg a budapestiekénél 54%), az alapfokú végzettséggel rendelkezők (65%, míg a felsőfokúaknál 53%), valamint a CSED-en, GYES-en, GYED-en, GYET-en lévők (72%) és a munkanélküliek (70%).

Azzal az állítással, miszerint a fiatalok SZJA-mentességének bevezetése nagy segítséget jelent a fiatalok életkezdésében és családalapításában, mert így többet tudnak megtakarítani, a válaszadók több mint háromnegyede (76%) értett egyet. A különböző demográfiai változókkal való összevetés során azt láthatjuk, hogy az állítással legnagyobb mértékben egyetértők a 18-29 év közötti válaszadók (81%), a városokban és falvakban élők (78%), az alapfokú végzettségűek (80%), a három- vagy többgyermekesek (81%), a CSED-en, GYES-en, GYED-en, GYET-en lévők (86%), valamint a tanulók (79%).

Ennek ellenére 68% volt azok aránya, akik szerint a 25 év alatti fiatalok SZJA-mentessége csak ideiglenes segítséget jelent az érintetteknek. Az állítással leginkább egyet értettek a férfiak (70%), a 65 év feletti (72%), a városokban élők (72%), a felsőfokú végzettséggel rendelkezők (71%), az elváltak (72%), a nyugdíjasok (71%) és a dolgozók (68%). Az utolsó állítással, miszerint az SZJA-mentesség csökkenti a fiatalok munkanélküliségét, a válaszadók 57%-a értett egyet. Az állítással leginkább egyet értők a 65 év feletti (64%), a községekben élők (63%), az alapfokú végzettséggel rendelkezők (62%), a három- vagy többgyermekesek (61%), azok, akiknek nincs 18 év alatti gyermekük (61%), a nyugdíjasok (61%) valamint a munkanélküliek (61%).

13. havi nyugdíj visszavezetése

A 2020. április 6-án bejelentett gazdaságvédelmi akcióterv egyik eleme a Család- és Nyugdíjasvédelmi Program, ami alapján a kormány több lépéssel fokozatosan visszavezeti a 13. havi nyugdíjat. 2021 februárjában a nyugdíjösszeg 25 százalékát, azaz egyheti pluszjuttatást kaptak az érintettek, 2022-ben a havi nyugdíj 50 százalékát, 2023-ban a havi nyugdíj 75 százalékát, 2024-től kezdődően pedig minden évben egy teljes havi összegű nyugdíjat kapnak az ellátottak pluszjuttatás formájában.

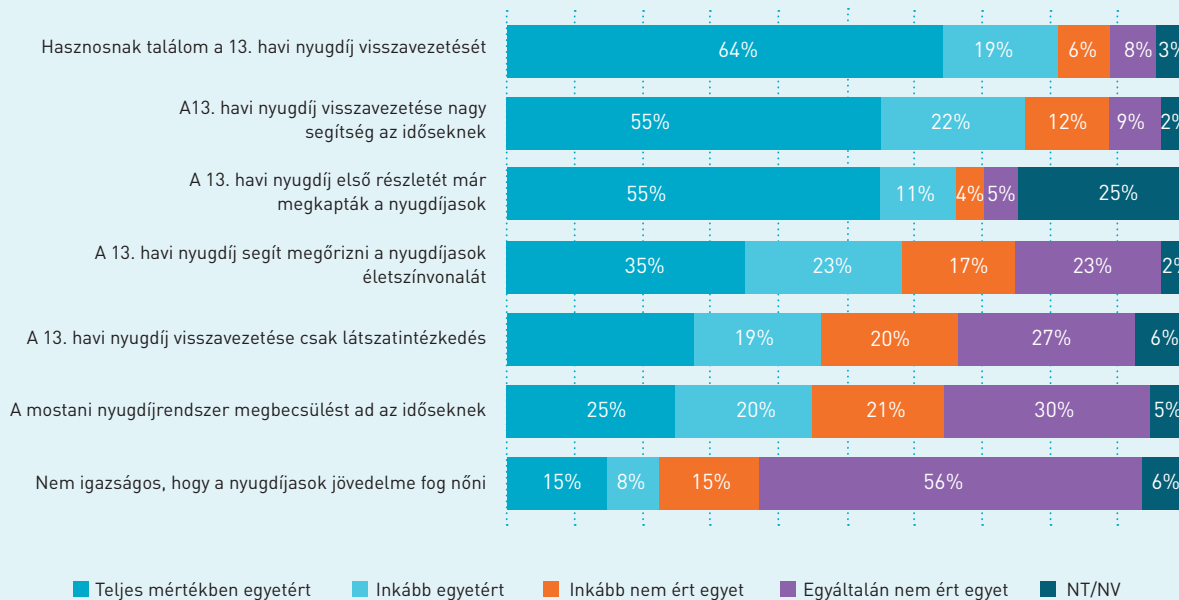
A 13. havi nyugdíj visszaépítése 2021-ben 2,6 millió főt érint. 2021. februárban a 13. nyugdíj első részletének folyósításával átlagosan 37 650 forintot kaptak pluszban a magyar nyugdíjasok. A 2021. évi költségvetési törvény 77 milliárd forint többletkiadást fordít erre a célra. A 13. havi juttatás fokozatos visszavezetésének költségvetési hatása így 2021-ben a GDP 0,15 százalékát teheti ki, ami 2024-re a GDP 0,6 százalékára emelkedhet. A 13. havi pluszjuttatás mértékét a nyugdíj havi összege határozza meg.⁴⁴

Magyarország gazdasági növekedésének köszönhetően a kormány döntése alapján a 13. havi nyugdíj visszaépítése mellett a nyugdíjprémium

intézménye is megmarad. Amennyiben a GDP-növekedés meghaladja a 3,5 %-ot, a nyugdíjasok november hónapban nyugdíjprémiumot is kaphatnak.

A KINCS 2021 februárjában végzett reprezentatív felmérésében a megkérdezettek számottevő része, 88%-a hallott a 13. havi nyugdíj visszavezetéséről. Nem meglepő módon minél idősebb a megkérdezett, annál inkább értesült már az intézkedésről: az 50 év felettiak közül szinte mindenki hallott már róla (50-65 évesek 96,3%-a 65 év felettiak 99,6%-a). A 18-29 éves korosztály számára is ismert az intézkedés, hiszen több mint kétharmaduk nyilatkozott hasonlóan (68%). Családi állapot szerint vizsgálva a válaszokat elmondható, hogy leginkább az özvegyek (96%) és az elváltak (93%) számára volt ismert a 13. nyugdíj bevezetése. Aktivitás tekintetében a tanulók 74%-a és a munkanélküliek 78%-a hallott az intézkedésről, azonban a nyugdíjasok (99%) és a dolgozók (85%) körében a legismertebb. Településtípus, iskolai végzettség, gyermekszám tekintetében nincs számottevő különbség.

2. ábra: A 13. havi nyugdíj visszavezetésének megítélése, % (N=1000)

⁴⁴ A Magyar Nemzeti Bank: Költségvetési jelentés. A 2021. évi költségvetési törvény 2021 elemzése <https://www.mnb.hu/letoltes/ko-tsegvete-si-jelente-s-2020-hun-0723.pdf>

A megkérdezettek 83%-a hasznosnak gondolja a 13. havi nyugdíj visszavezetését. Leginkább a 65+ évesek tartják hasznosnak: 10-ből 9-en ezen a véleményen vannak (93%). Az 50-65 évesek 88%-a, 30-49 évesek 78%-a és 18-25 évesek 76%-a gondolja ugyanígy. Összességében elmondható, hogy a 13. havi nyugdíjat minden korosztály hasznosnak gondolja, vagyis nem látható véleménykülönbség a fiatal és idősebb generációk között. Az özvegyek 87%-a és a házasok 81%-a szerint hasznos a 13. havi nyugdíj visszavezetése. Az egyedülállók és az élettársi kapcsolatban élők gondolják a legkevésbé ugyanezt, de nekik is a 76%-77%-uk hasznosnak tartja. Településtípus, iskolai végzettség, gyermekszám tekintetében nem találtunk különbséget. Azzal az állítással miszerint, a 13. havi nyugdíj visszavezetése nagy segítség az idős emberek számára, a válaszadók 77%-a egyetértett. Korcsoportonként nem beszélhetünk jelentős eltérésekről, vagyis a fiatalok és az idősek is egyaránt jelentős mértékben egyetértettek az állítással: a 18-29 évesek 74%-a, a 65 évnél idősebbek 79%-a gondolja így. Településtípus szerint nézve, a Budapesten élők 66%-a gondolja ugyanezt, amíg a megyeszékhelyen élők 80%-a. Az alapfokú végzettségűek 88%-a szerint a 13. havi nyugdíj visszavezetése nagy segítséget jelent az idős embereknek. A középfokú végzettségűek 72%-a, a felsőfokú végzettségűek 74%-a van ugyanezen a véleményen. Az özvegyek (83%), és a CSED-en, GYES-en, GYED-en, GYET-en lévők (81%) is jelentős mértékben támogatják.

A megkérdezettek kétharmada (66%-a) egyetért azzal, hogy nyugdíjasok már megkapták a 13. havi nyugdíj első részletét. A legfiatalabbak közel fele (47%-a), a 30-49 évesek 55%-a, a 50-65 évesek 73%-a, a 65+ évesek 89%-a ért egyet az állítással. A többi demográfiai változóval nem mutatható ki jelentős különbség.

A válaszadók 58%-a vélekedett úgy, hogy a 13. havi nyugdíj segít megőrizni a nyugdíjasok életszínvonalát. Az egyes korcsoportok szerint nem látható eltérés, azonban az alapfokú végzettségűek 65%-a van ugyanezen a véleményen, amíg a középfokú (50%), és felsőfokú végzettségűek (52%), kevésbé értenek egyet az állítással. Családi állapot tekintetében az elváltak (61%) és az özvegyek (66%) értenek leginkább egyet azzal, hogy a 13. havi nyugdíj segít megőrizni a nyugdíjasok életszínvonalát. Gazdasági aktivitás szerint a munkanélküliek

65%-a ért egyet az állítással, a legkevésbé pedig tanulók: nekik 54%-a van ezen a véleményen.

Ugyanakkor az is látható, hogy a válaszadók 47%-a szerint a 13. havi nyugdíj visszavezetése csak látszatintézkedés, ami ellentmond a fenti állításra adott többnyire pozitív válaszoknak.

A „mostani nyugdíjrendszer megbecsülést ad az időseknek” állítással körülbelül ugyanannyian értenek egyet (45%), mint amennyien nem (51%), ami annak fényében viszont, hogy a többség (78%) szerint nagy segítséget jelent az időseknek, kissé ellentmondásos eredmény. A korcsoportok között nem látható lényeges különbség. Megyei bontásban a községekben élők 51%-a van ezen az állásponton, a budapestiek egyharmada (33%), megyeszékhelyen élők 43%-a és a városokban élők 45%-a gondolkodik hasonlóképpen. Vagyis minél kisebb településen lakik a megkérdezett, annál inkább gondolja úgy, hogy a nyugdíjrendszer megbecsülést ad az időseknek.

A megkérdezettek csupán 23%-a tudott azonosulni azzal az állítással, miszerint nem igazságos, hogy a nyugdíjasok jövedelme nőni fog. Életkor szerint vizsgálva a 18-29 évesek értenek a legkevésbé egyet ezzel a kijelentéssel: csak egyötödük (18%-uk) gondolkodik így, azaz ők a legkevésbé visszautasítók a nyugdíjasok plusz juttatása kapcsán. A többi korcsoportban 24%-26% közötti volt az arányuk. Az alapfokú végzettségűek 27%-a, a középfokúak 21%-a és a felsőfokú végzettséggel rendelkezők 18%-a van ezen a véleményen. Családi állapot szerint az elváltak 30%-a, az egyedülállók 18%-a, a házasok 24%-a szerint nem igazságos, hogy a nyugdíjasok jövedelme emelkedni fog. Gazdasági aktivitás szerint elmondható, hogy a tanulók alig egytizede (13%), a nyugdíjasok 23%-a van ezen a véleményen.

Az eredmények alapján elmondható, hogy a fiatalabb és idősebb generációk között nem látható jövedelem alapú feszültség. A fiatalok nagy arányban támogatják az idősek plusz juttatásaként a 13. havi nyugdíj visszavezetését és az idősek is támogatják a fiataloknak járó kedvezményt, az SZJA-mentesítés bevezetését. A legidősebbek és a legfiatalabbak között tehát nincs generációs feszültség a nekik járó többlet juttatások, kedvezmények miatt, sőt kifejezetten támogatóan állnak a másik nemzedék gyarapodásához, támogatásához.

Hivatkozott irodalom

- Engler, Á., Markos, V., & Dusa, Á. R. (2021). Szülői segítségnyújtás a jelenléti és távolléti oktatás idején. *Educatio*, 30(1), 72-87.
- GKI (2021). 2010 óta nem csökkentek a jövedelmi különbségek Magyarországon <https://www.gki.hu/wp-content/uploads/2021/02/A-magyar-lakossag-jovedelem-elozslasa.pdf> (Letöltve: 2021. június 7.)
- Huszár, Á., Balogh, K., & Gyóri, Á. (2020). A társadalmi mobilitás egyenlőtlensége a nők és a férfiak között. In: Kovách, Imre (szerk.) *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban* Budapest, Magyarország : Argumentum Kiadó, Társadalomtudományi Kutatóközpont (2020) 376 p. pp. 35-57. , 23 p.
- Németh E., Béres D.,Huzdik K., Deák-Zsótér B. (2021) : Kutatási jelentés – Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról, 2020 Forrás: https://www.asz.hu/storage/files/files/elemezsek/2021/felsooktatas_penzugyikultura_20210311.pdf?ctid=1307 (Letöltve: 2021. június 6.)

Magyarország történetének legnagyobb otthonteremtési programja a koronavírus-járvány alatt is bővült

Bevezető

A gyermekvállalásnak jelentős előfeltétele a lakhatási körülmények javítása. Ezt felismerve a magyar kormány 2015 óta egy többféle elemet magában foglaló, egyedülálló otthonteremtési programot valósít meg. A program legsikeresebb eleme és legnagyobb volumenű tétele a Családok Otthonteremtési Kedvezménye (CSOK), amelynek adatait jelen tanulmányban a 2019-es és 2020-as évekre, valamint 2021 első félévére vonatkozóan tekintjük át.

Lakhatás és gyermekvállalás összefüggései

A lakhatás és a gyermekvállalás kapcsolatáról egy 2020-as kutatás szolgáltatja a legfrissebb adatokat, amelyet a KINCS végzett, 1000 fős, nemre, korra, iskolai végzettségre és településtípusra, a 18-49 éves felnőtt lakosságot reprezentáló országos mintán, telefonos (CATI) módszerrel. Az adatfelvételtől megismerhetjük a gyermekek lakhatási viszonyait: kikkel laknak egy háztartásban; milyen lakásban laknak, és következtethetünk ingatlanvásárlási terveikre, jövőbeli elképzeléseikre is. Alábbiakban a kutatás főbb elemeit mutatjuk be, az elemzés további részletei a KINCS honlapján találhatóak meg (KINCS 2020a).

Az együttélési viszonyokból kimutatható a házasságnak a gyermekvállalást ösztönző pozitív hatása. A gyermekek inkább élnek házasságban: a gyermekek több, mint kétharmada házas, míg a vizsgált 18-49 éves korosztályban a nem gyermekeknek csak bő ötöde. A gyermekszám növekedésével párhuzamosan a házasságban élők aránya is egyenesen emelkedik: akiknek nincs gyermeke, azoknak 21,7 %-a házas, az egygyermekeseknek már 62,3 %-a, a két gyermekesek 72,8 %-a, a három vagy több gyermekeseknek 78,7 %-a. A mintában lévő gyermekek kevesebb, mint ötöde él élettársi kapcsolatban. A párcapcsolatban élő gyermekek döntően egyéb rokonok nélkül élnek, csak tizedük említette, hogy szülővel,

nagyszülővel, más rokonnal is együtt él. A hazai demográfiai elemzésekkel (S. Molnár 2003: 66) összhangban ezúttal is okkal feltételezhető, hogy a gyermekvállalás az élettársi kapcsolatokat házassággá alakítja: míg a 35 év alatti fiatalok között az élettársi kapcsolatban élő gyermektelenek vannak legnagyobb arányban, a 36-49 éves idősebbek között a házasságban élő gyermekek. A mintában lévők 6,9 %-a gyermekét egyedül neveli, de ez az elemzés szempontjából csak a tartós párcapcsolat (házastárs, élettárs) nélkülséget jelenti, ugyanis a gyermeküket egyedül nevelők sok esetben élnek együtt szülővel, más rokonnal közös háztartásban. A magyar demográfiai kutatások szerint (Kapitány, Spéder 2018) a házasoknak inkább van gyermekük, mint más családi állapotúaknak. Ez megmutatkozik a KINCS kutatásában is: a házasok átlagos gyermekszáma a legmagasabb, kettő fölötti (2,049 fő).

A lakáshelyzetüket tekintve a gyermekek közel négyötöde lakik saját lakásban, (6,6 %-uk szüleinél, 12,2 %-uk bérlésben, 3,3 %-uk egyéb helyen), míg a gyermekteleneknek csak kevesebb, mint fele rendelkezik saját tulajdonú ingatlannal. A saját lakásban élő gyermekek kilenctizede vásárlással jutott az otthonához. Az, hogy a gyermekvállalás inkább az önálló ingatlan, a saját tulajdonú lakás meglétét feltételezi, kitűnik abból, hogy a gyer-

mekek számának növekedésével emelkedik a saját lakásban élők aránya: az egygyermekesek majdnem háromnegyede, a három és több gyermekesek több, mint négyötöde lakik tulajdonosként az ingatlanában.

A családalapítás ingatlanváltó hatása felismerhető, ha a kérdezettek családi helyzetét és a legutóbbi ingatlanának jellegét vetjük össze. Ebből látható, hogy mind az új építésű, mind pedig a használt saját ingatlanba költözők között a házások részaránya a legkiemelkedőbb a más családi állapotúakhoz képest, és a magasabb gyermekszám növeli az újépítésű ingatlanhoz jutás valószínűségét is. Ezekből az adatokból az látszik, hogy az otthonteremtési program és a családvédelmi akcióterv intézkedései láthatóan segítségére voltak a gyermekeseknek.

A KINCS kutatása azt is felmérte, hogy az ingatlanvásárláshoz a válaszadók milyen segítséget, támogatást vettek igénybe. A CSOK és a családvédelmi akcióterv lehetőségeivel (CSOK kiterjesztése és a Babaváró támogatás) élők a házások és a gyermekesek. A CSOK és a Babaváró támogatás igénybevételének aránya nő a gyermekek számával. Településtípusok szerint inkább a községekben lakók vették igénybe nagyobb arányban.

A felmérés során nemcsak az otthonteremtésről kaptak kérdéseket a gyermekvállalási korban lévő magyarok, hanem rákérdeztek a felújítási, költözési terveikre is, valamint arra, hogy milyen lakásban és milyen településen látják magukat a megkérdezettek 50 éves korukban.

Az otthonfelújítási program indulása előtti idő-

szakra vonatkozóan az látható, hogy a múltban végzett munkálatok esetében a gyermekszám növekedésével kisebb volt a valószínűsége annak, hogy történt ilyen a közelmúltban: míg az egygyermekes válaszolók kétharmada számolt be 2021 előtt megvalósult otthonfelújításról, addig a három vagy több gyermekeseknek valamivel kevesebb, mint fele. Viszont a gyermekek számával 2021-ben már növekszik a felújítást tervezők és igénylők aránya, és még inkább a felújítást minél előbb, három éven belül tervezőké, ami egyértelműen arra utal, hogy a 2022 év végéig járó otthonfelújítási támogatás igénybe vételét tervezi a gyermekes családok jelentős része.

A 18-49 éves korosztályban a gyermekesek között többen voltak, aki a közelmúltban nagyobb otthonba költöztek, viszont éppen ezért, érthető módon, a terveik között kevésbé szerepel a három éven belüli elköltözés gondolata. Minél több gyermekük van, annál kevésbé szeretnének újra költözni. Akik viszont tervezik az otthonváltást, azok leginkább saját tulajdonba szeretnének menni.

A mobilitási tervek szempontjából megfigyelhető, hogy minél több gyermek van egy családban, annál valószínűbbnek tartják, hogy 50 éves korukban ugyanazon a településen fognak lakni. Az is látható, hogy a jó lakásviszonyok elősegítik, hogy a válaszoló ne külföldön képzelje el a jövőjét 50 éves korában: a saját ingatlanban lakók azok, akik a legkevésbé gondolják azt, hogy 50 éves korukban külföldön fognak élni, közel háromnegyedük gyermekes.

1. tábla: Családi állapot, lakáshelyzet, jövőkép gyermekszám kategóriák szerint (N=999, 998, 917).

Forrás: Lakhatás és foglalkoztatottság adatfelvétel alapján KINCS számítás.¹

Megnevezés	Nincs gyermek	1 gyerek	2 gyerek	3 vagy több gyerek	Összesen
Családi állapot					
Hajadon és nőtlen	73,6	18,8	12,8	12,8	38,4
Házias	21,7	62,3	72,8	78,7	51,0
Elvált és özvegy	4,7	18,8	14,4	8,5	10,6
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Megnevezés	Nincs gyermek	1 gyerek	2 gyerek	3 vagy több gyerek	Összesen
Lakáshelyzet					
Saját ingatlan	44,8	73,9	79,5	82,4	64,8
Szüleinél	29,5	9,2	6,0	2,1	15,5
Bérel	22,3	13,0	11,6	12,0	16,2
Egyéb helyen	3,5	3,9	2,8	3,5	3,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Hol fog élni 50 éves korában					
Mostani településén	53,9	78,8	84,9	86,9	71,6
Belföldön egy másik településen	34,0	13,5	13,3	10,9	21,2
Külföldön	12,2	7,8	1,8	2,2	7,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Családok Otthonteremtési Kedvezménye

Az otthonteremtés támogatásának célja a családnak, mint Magyarország legfontosabb nemzeti erőforrásának a segítése, a családi élet biztonságának növelése, és a gyermekvállalás feltételeinek javítása.

A Családi Otthonteremtési Kedvezmény (CSOK) új vagy használt lakás vásárlására, új családi ház vásárlására, építésére, bővítésére igényelhető, vissza nem térítendő állami támogatás, amihez államilag támogatott, fix kamatozású hitel kapcsolódhat, amit viszont önmagában, a CSOK támogatás igénylése nélkül, nem lehet kérni. Összetett lakástámogatási konstrukció amelynek négy fő eleme az új lakásra, használt lakásra, falusi CSOK-ra és a felvehető hitelek kamataira vonatkozó támogatásrendszer, az elnyerhető összegeket befolyásolja az igénylők gyermekszáma, amely a meglévők mellett vállalt gyermekeket is jelenthet.

.....

¹ Az adatfelvételt a Társadalomkutató Kft. végezte 2020.10.24. és 10.31. között.

A Családi Otthonteremtési Kedvezmény 2015. július elsejétől igényelhető.

A támogatásrendszer 2016 óta jelentősen bővült, adminisztrációja egyszerűsödött, és az igényelhető összegek emelkedtek. Fontosabb változások a rendeletek hatálybalépése óta:

- 2016-ban a jogosultságot biztosító gyermek életkora 20 évről 25 évre nőtt, és a magzat figyelembevétele 24 hetes kor helyett már 12 hetesen lehetséges;
- 2017-től az igénylő esetleges elhalálozása esetén az egyenes ági rokona, házastársa, élettársa is tulajdonjogot szerezhethet a CSOK-os ingatlanban anélkül, hogy vissza kellene fizetnie a támogatást;
- 2018-ban a feltételek egységesítésének érdekében a meglévő ingatlantulajdonra vonatkozó korlátozás eltörlésre került, a kétgyermekesek is jogosultakká váltak a 10 millió Ft 3%-os kamatozású

kedvezményes lakáshitelre új építésű ingatlanok esetében, és a háromgyermekesek immár 15 millió Ft kedvezményes lakáshitelre lettek jogosultak;

- 2019 júliusától eltörölték a 35 milliós értékhatárt az új ingatlanokra, és bevezették a falusi CSOK-ot, amely használt lakás és ház vásárlására, illetve a megvásárolt ingatlan felújítására, korszerűsítésére, kibővítésére vehető fel a preferált kisteleplésekben. Emellett a kamattámogatott CSOK kölcsön felvétele használt lakás vásárlására is elérhetővé vált, az új lakásra járóval megegyező összeggel

(a falusi CSOK-os, preferált településeken korszerűsítésre és bővítésre is felvehető, 50%-os mértékben).

- 2021 január 1-től elindult minden idők legnagyobb otthonteremtési programja: a CSOK-kal vásárolt lakások esetében az illetékmenetesség bevezetése, új lakásoknál az ÁFA 5%-ra csökkentése és visszaigénylésének lehetősége, a tetőtér-beépítés támogatása, valamint az otthonfelújítási támogatás és kölcsön bevezetése.

A CSOK eredményei

A vizsgált CSOK-adatbázis² a megkötött szerződések adatait tartalmazza. A szerződések különböző támogatástípusok szerint csoportosíthatók, amelyek időben is változtak. 2020-ban a szerződések

már 18 típust tartalmaztak, amelyek négy csoportba vonhatók össze a támogatások tartalma szerint (új lakásra, használt lakásra, falusi CSOK-ira irányuló, valamint a kamattámogatások).

2. tábla: A CSOK szerződések főbb támogatástípusai 2019. első félév és 2021 első félév között
Forrás: MÁK adatok alapján KINCS számítás

Szerződéstípusok	2019 1. félév	2019 2. félév	2020 1. félév	2020 2. félév	2021 1. félév
Szerződések száma (db)					
CSOK új lakásra	4494	3858	3566	2189	3058
CSOK használt lakásra	6420	7126	6850	7072	9946
Falusi CSOK	-	3809	5674	5662	4519
CSOK kamattámogatott kölcsönrel	3297	6926	7552	6629	8394
Összes szerződés	14211	21719	23642	21552	25917
Szerződések aránya (%)					
CSOK új lakásra	31,6	17,8	15,1	10,2	11,8
CSOK használt lakásra	45,2	32,8	29,0	32,8	38,4
Falusi CSOK	0,0	17,5	24,0	26,3	17,4
CSOK kamattámogatott kölcsönrel	23,2	31,9	31,9	30,8	32,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

.....

² A CSOK-kal kapcsolatos adatokat a Magyar Államkincstár bocsátotta a KINCS rendelkezésére. Az adatok tartalmazzák a támogatások típusait, a szerződéskötések dátumát, a támogatások összegét, az igénylők születési évét, a lakhelyüket és irányítószámukat, gyermekeik számát és születési éveiket, az általuk vállalt gyermekek számát, illetve a megszerezni kívánt, támogatott ingatlanhoz tartozó település nevét és irányítószámát. A falusi CSOK-ot 2019. július 1-től lehetett igényelni, ezért ebben a körben a 2020-as évi összehasonlíthatóság korlátozott.

A szerződések száma csaknem a duplájára nőtt a vizsgált időszak folyamán, mindössze 2020 második félévében tapasztalható némi visszaesés, ami magyarázható a koronavírus-járvány második hullámával. 2019 első féléve és 2021 első féléve között közel ötödével (18,3%) nőtt a megkötött szerződések száma (a falusi CSOK szerződések nélkül is). 2020-ig a legnagyobb mértékű növekedés a falusi CSOK-nál figyelhető meg: a meglévő vagy használt lakás vásárlása, bővítése, korszerűsítése keretében megkötött szerződések száma majdnem háromszorosára nőtt, ami egyben azt is jelenti, hogy a vidéki kistelepüléseken a járványhelyzet sem vetette vissza az otthonkeresést. Ugyancsak meredeken emelkedett a kamattámogatási szerződések száma, két és félszeresére tehető. A használt lakások körében megkötött szerződések száma 2019-2020-ban stagnálni látszott, azonban a 2021-es adatok már ebben a típusban is másfélszeres növekedést mutatnak.

A támogatási összegeket vizsgálva is jól látható a felfelé ívelő tendencia 2020 első félévéig, aztán némi megtorpanás tapasztalható, majd 2021 első félévében ismét nőtt az otthonteremtésre kifizetett támogatás, összességében meghaladta a 136 milliárd forintot. A vilá járvány ellenére a CSOK keretében a lakáshelyzet javítására folyósított támogatási összegek emelkedtek.

A legnagyobb átlagos összeget a vizsgált időszak során 2019 második félévében, vagyis a falusi CSOK bevezetésének és a CSOK kölcsön bővítésének időszakában kapták az igénylők, átlagosan több mint 5,7 millió forintot. Számottevő mértékben a kamattámogatott kölcsönök összege emelkedett, 2021 első félévében elérte átlagosan a 2,14 millió forintot. Míg a vissza nem térítendő támogatás átlagos összege 2020 első félévében volt a legmagasabb, azóta csökken.

3. táblázat: A CSOK támogatási összegek 2019. első félév és 2021 első félév között
Forrás: MÁK adatok alapján KINCS számítás.

Támogatási forma	2019 1. félév	2019 2. félév	2020 1. félév	2020 2. félév	2021 1. félév
Egy szerződésre jutó vissza nem térítendő átlagos összeg, Ft	3 505 848	3 804 802	3 898 235	3 640 824	3 134 786
Egy szerződésre jutó átlagos kamattámogatott kölcsön, Ft	1 877 146	1 949 645	1 814 596	1 754 266	2 144 498
Egy szerződésre jutó átlagos összeg kamattámogatással együtt, Ft	5 382 994	5 754 447	5 712 831	5 395 090	5 279 284
Az összes szerződésre kifizetett teljes összeg, Mrd Ft	76,49	124,98	135,06	116,27	136,82

2019-ben és 2020-ban az első igénylők átlagéletkora 37 év, a második igénylőké 35 év volt. Az egyszülős családok számára is elérhető a CSOK, azokat a családokat tekintettük egyszülősnek, ahol nem volt 2. igénylő. Egy szülő (az igénylő) viszont minden szerződésben létezik az adatbázisban, aki akár két szerződést is köthetett. Az igénylő családok egy vagy két szerződést köthetnek, azaz valamelyik vissza nem térítendő támogatás, pl. új lakás vásárlása mellé köthetnek egy támoga-

tott hitelszerződést is. Ez utóbbit nem kötelező igénybe venni, azonban a támogatott hitelszerződés nem köthető meg CSOK vissza nem térítendő támogatásra irányuló szerződés nélkül.

A szerződésekben a gyermekek számát nyolc gyermekig rögzíti az adatbázis: gyermeknek számít a magzat is a 12. héttől, valamint nemcsak a vészerinti, hanem az örökbefogadott, eltartott gyermek is, ha a 25. évét még nem töltötte be, kivéve, ha megváltozott munkaképességű személy.

4. táblázat: A CSOK igénylők száma és aránya a meglévő gyermekek szerint 2019. első félév és 2021 első félév között

Forrás MÁK adatok alapján KINCS számítás.

Megjegyzés: minden családban volt legalább egy igénylő, ezért az 1. igénylők és a családok száma azonos.

Meglévő gyermekszám szerinti kategóriák	2019 1. félév	2019 2. félév	2020 1. félév	2020 2. félév	2021 1. félév
Családok száma					
gyermektelen	1110	1343	1381	1537	2765
1 gyermekes	3337	3997	4316	4338	5717
2 gyermekes	3701	5 395	5953	5181	5609
3 gyermekes	2375	3559	3943	3357	3010
4 vagy több gyermekes	391	499	497	510	422
családok száma összesen	10914	14793	16090	14923	17523
Családok aránya (%)					
gyermektelen	10,2	9,1	8,6	10,3	15,8
1 gyermekes	30,6	27,0	26,8	29,1	32,6
2 gyermekes	33,9	36,5	37,0	34,7	32,0
3 gyermekes	21,8	24,1	24,5	22,5	17,2
4 vagy több gyermekes	3,6	3,4	3,1	3,4	2,4
összesen	100	100	100	100	100

A 2019-2020-as évek átlagában a családok több, mint harmada kétgyermekes, az ő arányuk a legmagasabb. A kétgyermekesek a háromgyermekesekkel együtt megközelítőleg 60 %-os arányt jelentettek az igénylő családoknak. Jelentősnek tekinthető a három gyermekesek aránya önmagában is, ők az említett két évben a családok majdnem egynegyedét tették ki. A 2019. évben 47054, míg 2020-ban 57120 gyermek szerepelt az adatbázisokban, ez 21,4 %-kal több gyermeket jelent az előző évinél.

2021 első félévében összehasonlítva az előző évek-

kel a legmagasabb a gyermektelen és az egygyermekes igénylők száma. Míg 2019-2020-ban az igénylők átlagos meglévő gyerek száma 1,79-1,87 között mozgott, addig 2021 első félévében 1,58 volt.

A CSOK adatokban azoknak a gyermekeknek a száma is szerepel, akiket a családok előre vállaltak az igénybe vehető támogatás, illetve a kedvezményes hitel felvétele érdekében. Legfeljebb három gyermek vállalására van lehetőség, ebben az esetben 10 év áll rendelkezésre a gyermekek megszületésére, egy gyermek esetében négy, kettőnél nyolc év.

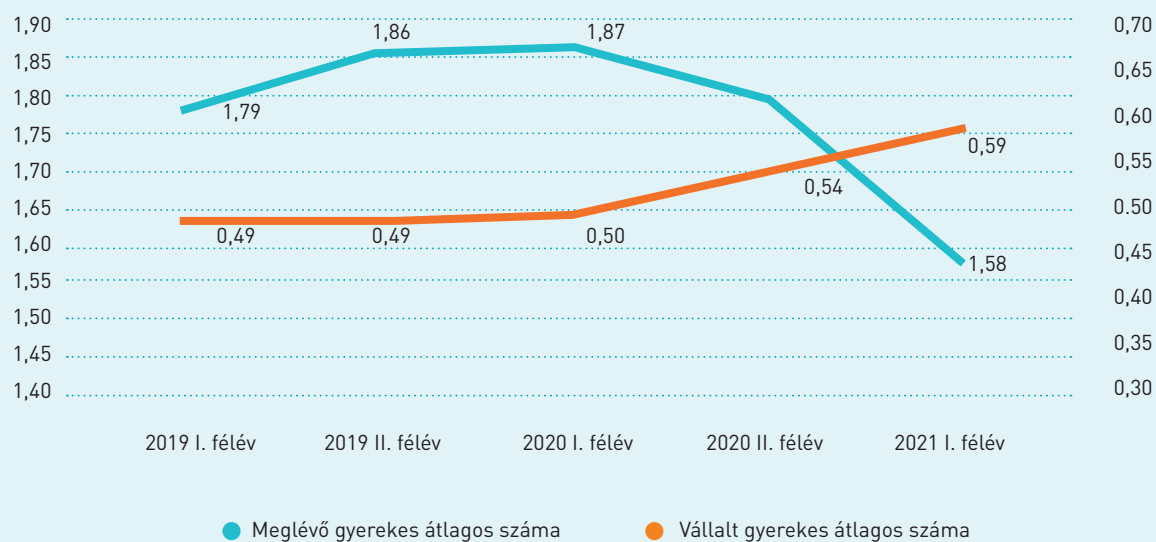
5. tábla: A gyermeket vállaló és nem vállaló családok száma és aránya 2019. első félév és 2021. első félév között
 Forrás: MÁK adatok alapján KINCS számítás.

Vállalt gyermekszám szerinti kategóriák	2019 1. félév	2019 2. félév	2020 1. félév	2020 2. félév	2021 1. félév
Germeket vállaló családok száma					
1 gyermeket vállalók	2092	3086	3503	3464	4327
2 gyermeket vállalók	1481	1866	2065	2154	2776
3 gyermeket vállalók	95	129	119	88	125
Germeket vállaló családok száma összesen	3668	5081	5687	5706	7228
További gyermeket nem vállaló családok száma	7246	9712	10403	9217	10295
Germeket vállaló családok aránya (%)					
1 gyermeket vállalók	19,2	20,9	21,8	23,2	24,7
2 gyermeket vállalók	13,6	12,6	12,8	14,4	15,8
3 gyermeket vállalók	0,9	0,9	0,7	0,6	0,7
Germeket vállaló családok összesen	33,6	34,3	35,3	38,2	41,2
További gyermeket nem vállalók aránya az összes családon belül	66,4	65,7	64,7	61,8	58,8

2020 végéig a CSOK-ot igénybe vevő családok átlagosan 35%-a vállalt előre gyermeket. 2021-ben ez az arány 41,2%-ra nőtt. 2020 első félévétől fokozatosan nő a vállalt gyermekek átlagos száma. Ténylegesen a további gyermeket vállaló családok száma 2021-re megduplázódott, a 2019 első félévében igénylő 3668 családhoz viszonyítva 2021 első félévében 7228 család tervezte további gyermekek megszületését. Jellemzően egy vagy két gyermeket vállaltak még. Így az előre vállalt gyermekek száma 5339-ről 10254-re nőtt, ami 92%-os növekedést jelent.

Összevetve a meglévő és a vállalt gyermekek számát, megállapítható, hogy a több meglévő gyermekkel és kevesebb vállalással megkötött szerződések tendenciája megfordult. 2021 első félévében a még relatíve kevés gyermekkel rendelkező családok igényelték a CSOK-ot a legtöbb születendő gyermek vállalásával. Vagyis a CSOK kifejezetten hozzájárul a vágyott gyermekek megszületéséhez az igénylő családok körében.

1. ábra: Meglévő és vállalt gyermekek átlagos száma 2019.első félév és 2021 első félév között
 Forrás: MÁK adatok alapján KINCS számítás.

A CSOK adatok alapján kimutatható, hogy mely megyékben található az ingatlanok, amelyek megvásárlásához vagy felújításához igénybe vették a CSOK által kínált lehetőségeket.

6. táblázat: CSOK szerződések száma megyei bontásban (db)
 Forrás: MÁK adatok alapján KINCS számítás

Támogatási forma	2019 1. félév	2019 2. félév	2020 1. félév	2020 2. félév	2021 1. félév	változás 2019-2021 között
Bács-Kiskun megye	598	861	1054	872	889	149%
Baranya megye	400	588	753	692	843	211%
Békés megye	346	518	632	648	425	123%
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	774	1042	1266	1308	1242	160%
Budapest	1053	1218	1827	1649	2397	228%
Csongrád megye	475	557	628	569	715	151%
Fejér megye	453	582	678	574	744	164%
Győr-Moson-Sopron megye	752	832	860	658	1014	135%
Hajdú-Bihar megye	744	908	871	875	988	133%
Heves megye	285	532	531	510	558	196%

Támogatási forma	2019 1. félév	2019 2. félév	2020 1. félév	2020 2. félév	2021 1. félév	változás 2019-2021 között
Jász-Nagykun-Szolnok megye	359	549	583	574	379	106%
Komárom-Esztergom megye	290	378	446	433	533	184%
Nógrád megye	180	386	378	385	359	199%
Pest megye	1955	2310	1597	1392	2329	119%
Somogy megye	291	499	493	503	539	185%
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	738	1237	1490	1460	1286	174%
Tolna megye	189	380	445	422	330	175%
Vas megye	352	422	481	419	442	126%
Veszprém megye	391	573	612	573	921	236%
Zala megye	289	420	465	405	590	204%

A vizsgált időszak folyamán minden megyében emelkedett a CSOK szerződések száma 2019 első félévéhez képest. A legnagyobb arányban Veszprém, Baranya és Zala megyében, illetve Budapesten. Ezekben az országrészekben több mint a duplájára nőtt a megkötött szerződések száma. A legkisebb változás Jász-Nagykun-Szolnok,

Pest és Vas megyében mutatkozik az adatokban. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Pest megyében a kezdetektől fogva nagyon magas az igénylések száma, 2019-ben a legtöbb szerződést itt kötötték, azóta alig marad el a budapesti ingatlanokra kötött szerződések számától.

A 2021-es otthonteremtési intézkedések

A Kormány 2020-ban kiterjesztette az otthonteremtési programját további támogatások bevezetésével, melyek 2021. január elsejétől elérhetők. Legfontosabb elemei az ÁFA csökkentése, és visszaigénylésének lehetősége, az otthonfelújítási támogatás, az illetékmentesség, a tetőtér beépítésének támogatása. Ezekkel az intézkedésekkel a kormány otthonteremtési programja jelentősen kiteljesedett. A célcsoportja ezeknek az újabb otthonteremtési támogatásoknak gyakorlatilag azonos, és alapvetően a gyermeket nevelő, vagy gyermeket vállalni szándékozókat segíti. Új intézkedés, hogy 2021. január 1-től az új építésű otthonok áfája 5 százalékra csökkent, és azok, akik CSOK-kal vásárolnak ingatlant, ezt az 5 százalékot is visszakaphatják, így gyakorlatilag áfamentesen

juthatnak hozzá az újépítésű otthonukhoz. Ezzel a kedvező lehetőséggel akkor lehet élni, ha az ingatlan alapterülete lakás esetében nem haladja meg a 150, családi ház esetében pedig a 300 négyzetmétert. Az áfa átvállalásával az állam nemcsak a gyermekeket vállaló, gyermekeket nevelő családoknak segít, hanem támogatja a munkahelyek megőrzését, illetve új munkahelyek teremtését, így hozzájárul a gazdaság újraindításához is. Nagy segítséget jelent a legalább egy gyermeket nevelő családok számára, hogy a lakásfelújításra fordított költségeik 50 százalékát visszakaphatják, legfeljebb hárommillió forintig. A támogatás a gyermek 25 éves koráig biztosan igényelhető, de a gyermekek otthongondozási díjára jogosultak életkori határ nélkül is élhetnek a lehetőséggel.

2021 januárjától nem kell vagyonszerzési illetéket fizetni azoknak a családoknak, akik családi otthonteremtési kedvezmény (CSOK) segítségével vásárolnak ingatlant. A kedvezmény az új és a használt ingatlant vásárlók számára is elérhető, emellett az sem számít, hogy már meglévő vagy előre vállalt gyermek után veszi fel valaki a támogatást, és egyedülálló szülők is élhetnek az illetékmentességgel.

A tetőtér beépítésének támogatása szintén az otthonteremtési program új eleme. 2021 január elsejétől a teljes új lakás építésére járó CSOK-ot igénybe vehetik azok, akik ilyen módon többgenerációs otthonot hoznak létre, és közös fedél alatt, mégis külön lakásban képzelik el a jövőjüket, így természetesen az is feltétel, hogy a földszinti és az emeleti lakásoknak más legyen a tulajdonosa. A 10 millió forintos támogatást a három gyermeket nevelő vagy vállaló párok, egyedülálló szülők vehetik igénybe, két gyermek után 2,6 millió forint, egy gyermek vállalása vagy nevelése után 600 ezer forint jár.

Ehhez a támogatáshoz is igénybe lehet venni a maximum 15 millió forint kamattámogatott

CSOK-kölcsönt is. Ez három gyermek vállalása vagy nevelése esetén azt jelenti, hogy a 10 millió forint támogatás mellé 15 millió forint kamattámogatott kölcsönt kérhetnek a fiatalok, két gyermek esetént 10 millió forint hitel igényelhető.

Mivel ezek az intézkedések a 2021-es évvel indultak, ezért még korai lenne értékelni teljes körűen az eredményességüket, de az mindenképpen figyelemreméltó, hogy 2021 első félévében kötötték a legtöbb szerződést (közel 26 ezret) a CSOK 2015-ös bevezetése óta. Mindez arra enged következtetni, hogy a 2021-től kibővült otthonteremtési program soha eddig nem látott élénkülést hozhat a családok ingatlanvásárlásaihoz és építéseihez kapcsolódóan.

Azt a felmérések alapján tudjuk, hogy a magyar lakosság a saját tulajdonú otthonot preferálja. A korábban bemutatott, KINCS számára készített (1000 fős, telefonos) 2020-as adatfelvételtől látható, hogy a három éven belül költözést tervezők több, mint negyötöde a saját tulajdonú otthonba tervezi a költözést a bérleménnyel szemben, és különösen igaz ez a gyermekekre.

8. táblázat: három éven belül költözést tervezők gyermekszám kategóriák szerint (N=255)

Forrás: KINCS, 2020a

Gyermekszám	Saját tulajdonú otthonba	Bérleménybe	Összesen
nincs gyermek	74,7	25,3	100,0
1 gyerek	100,0		100,0
2 gyerek	91,3	8,7	100,0
3 vagy több gyerek	94,7	5,3	100,0
Összesen	83,5	16,5	100,0

Korábbi KINCS által koordinált adatfelvételekből tudjuk, hogy a támogatásoknak a lakosság körében pozitív a fogadtatása: összességében elmondható, hogy a 18 év feletti magyar lakosság egyértelműen hasznosnak ítéli meg az új intézkedéseket. A leghasznosabbnak tekintett támogatás az otthonfelújítás: a megkérdezettek 81%-a véle-

kedik így, és a kevésbé hasznosnak tartott intézkedés mögött is háromnegyedes társadalmi támogatottság áll (73%). Ezek alapján bátran feltételezhető, hogy az új intézkedések tovább növelik az új otthonhoz jutó családok számát, mely a gazdaságra is kedvező hatást fog gyakorolni.

Összegzés

Az elmúlt években elindított, és Magyarország történetének eddigi legnagyobb otthonteremtési programjának célja, hogy az országban mindenki saját tulajdonú otthonban élhessen, mindenkinek biztos fedél legyen a feje fölött, és a családok a lehető legjobb körülmények között, a lehető legnagyobb biztonságban tudják várni és nevelni a gyermekeiket.

A KINCS korábbi, lakhatás vizsgálatára irányuló adatfelvétele megerősíti a házasság és a gyermekvállalás összefüggését, valamint azt, hogy a gyermekvállalás, főképp a gyermekek számának növekedése a családokban megteremti az önálló, saját otthon utáni igényt. Az adatok elemzése alapján azt állapíthatjuk meg, hogy a családvédelmi akcióterv intézkedései segítségére voltak a gyermekes családoknak, akik inkább éltek ezek igénybevételének lehetőségével.

A CSOK jelentőségét mutatja, hogy számottevően emelkedett a megkötött szerződések száma: míg 2019 első félévében 14 211 szerződést tartalmazott az adatbázis, addig 2021-ben már 25 917-et, ami 82 %-os növekedés. A szerződésekre kifizetett

támogatások összege hasonló mértékben emelkedett, 2021 első félévére 136,8 Mrd Ft volt a 2019-es 76,4 Mrd Ft-hoz képest. A CSOK-ot igénybe vevő családok száma közel 11 ezerről 17,5 ezerre növekedett.

A CSOK egyik legnagyobb eredménye a vállalt gyerekszámhoz köthető, amely 2021-re meghaladta a tízezret. A vállalt gyermekek átlagos száma 0,49-ről 0,59-re emelkedett. Amennyiben a CSOK keretében tett vállalások teljesülnek, a vizsgált időszak adatai alapján a CSOK-ot igénybe vevő családokban a termékenységi szint jóval meghaladja a 2,1 értéket.

A CSOK szerződések számának, és a támogatási összegeknek a növekedése is azt mutatja, hogy az otthonteremtés a 2020-as járványhelyzet alatt is töretlenül folytatódott, sőt a 2021-es új intézkedések (illetékmentesség, ÁFA csökkentés és visszatérítés, tetőtér beépítés, otthonfelújítási támogatás és kölcsön) hatására 2021-ben még tovább bővült a CSOK-os családok köre, elérve azt, hogy a CSOK 2015-ös bevezetése óta a legtöbben 2021 első félévében vették fel a CSOK-ot.

Felhasznált irodalom

Béres Orsolya, Papházi Tibor (2020) Családi Otthonteremtési Kedvezményben részesültek adatai, 2019. KINCS Gyorsjelentés, Kézirat.

Kapitány Balázs, Spéder Zsolt (2018) Gyermekvállalás. In: Monostori Judit – Óri Péter – Spéder Zsolt (szerk.): Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.

KINCS (2019) Családi Otthonteremtési Kedvezmény (CSOK) szerződéseinek elemzése a 2016-2017-2018. évi adatok alapján https://www.koppmariaintezet.hu/docs/CSOK2_vegso1.o_honlap_form.pdf

KINCS (2020a) Lakhatással kapcsolatos vélemények a gyermekvállalási korban lévő magyarok körében. Kutatási jelentés. <https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Lakhat%C3%A1ssal%20kapcsolatos%20v%C3%A9lem%C3%A9nyek%20a%20gyermekv%C3%A1llal%C3%A1si%20korban%20l%C3%A9v%C5%91%20magyarok%20k%C3%B6r%C3%A9ben.pdf>

KINCS (2020b) Az új otthonteremtési intézkedések fogadtatása. Kutatási gyorsjelentés. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/Az_uj_otthonteremtési_intezkedések_fogadtatása.pdf

Kovács Marcell (felelős szerk.) (2018) Mikrocenzus 2016. A háztartások és a családok adatai, 6. KSH, Budapest
KSH: Lakossági lakáshitelezés, 2020. Statisztikai tükör, 2021.05.03.

http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/lakashitel/20204/lakashitel_2020.pdf

Módszertan <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/lakashitel/20204/modszertan.html>

Papházi Tibor (2021) A Családok Otthonteremtési Kedvezményének 2020 évi adatai. KINCS Gyorsjelentés, Kézirat.

S. Molnár Edit (2003): Házasságon kívüli születések a XX. század utolsó évtizedében. In: Spéder Zsolt (szerk.):

Család és népesség – itthon és Európában. KSH NKI – Századvég Kiadó, Budapest, 65-85.

Regős Judit, Székely András,

Horváth-Varga Anikó és Móczár Luca

Generációk digitális kompetenciáinak változása a koronavírus-járvány alatt

A koronavírus-járvány idején megváltoztak a kapcsolattartás formái. Az elszigeteltség és egymás óvása miatt a családok tagjainak új megoldásokat kellett találniuk a kommunikációhoz. A Szülők Háza és a Kopp Mária Intézet kutatása a 2020-as koronavírus-járvány ideje alatt, a különféle generációk digitális eszközhasználatára, annak változásaira irányult. A kutatás célja, hogy felmérje, milyen szerepet töltek be a digitális eszközök a pandémia időszakát megelőzően, valamint, hogy a járványhelyzet hatására hogyan változott meg ezen eszközök használata. Az intergenerációs kutatás a nemzedékek közötti együttműködésre vonatkozó kérdőív segítségével történt.

Család és iskola együttműködése

A Covid-19 pandémia hatására ugrásszerűen növekedett a digitális eszközök használatának aránya. A különbség leginkább a családokkal való kapcsolattartás és a családi élet támogatásánál tapasztalható. Egyre többen használják ezeket az eszközöket a 60 év feletti körében.

· Ugrásszerűen megnőtt az internetezők és az interneten eltöltött órák száma. Az internet bár megkönnyíti az emberek életét, de számos veszély is rejt, amire a kutatás is rávilágított.

A vírushelyzet alatt, 2020-ban több nemzetközi és magyar kutatás irányult és irányul a digitális oktatás hatásaira, eredményességére, illetve a digitális eszközhasználat változásaira.

Számos nemzetközi kutatás tér ki a járványhelyzet és a karantén mentális egészségre való hatására. A magány/elmagányosodás, szorongás, túlzott

stressz és depresszió gyakoribbá válását a legtöbb kutatás alátámasztja. (Saurabh – Ranjan, 2020, Torales – O’Higgins – Castaldelli-Maia, Ventriglio, 2020) Nemzetközi kutatások terén egy Indonéziában végzett kutatás számol be az online oktatás következményeiről: a vizsgált általános iskola diákjai számára nehézséget okozott a kapcsolattartás, illetve a digitális eszközök folyamatos használatára való kötelezettség növelte a képernyő előtt töltött időt.

A járványhelyzet következményeképpen az idős korosztályban még inkább jellemzővé vált az elmagányosodás és a lelki egészség romlása. (Grünhut – Bodor, 2020) Az idős korosztály digitális eszközhasználatáról és az online világ felé mutatott érdeklődésükről több felmérés is született.^{48, 49}

A vírushelyzet elsősorban az idősekkel való kapcsolattartásra volt negatív hatással. A Kopp Mária

⁴⁸ Egy 2019-ben végzett felmérés az idős korosztály körében vizsgálja a digitális eszközök és különböző online felületek használatát. A felmérés eredménye, hogy az idősek egyre nyitottabbak ezen eszközök használatára, egyre többen birtokolnak okoseszközöket és számítógépet is. Okostelefonnal, illetve a közösségi oldalak közül Facebook profillal a válaszadók többsége rendelkezett. (Szilassi, 2019)

⁴⁹ Annak érdekében, hogy az idősebb korosztály is könnyebben boldoguljon a digitális világban, IT-készségfejlesztő képzések is rendelkezésre állnak. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az idősebbek egyre nyitottabbak a digitális világ felé. (Vecsernyés A. 2020)

Intézet 2020 májusában végzett kutatása arról számol be, hogy míg korábban a fiatalabb családtagok jellemzően havonta többször, hetente vagy akár naponta találkoztak idős rokonaikkal, a vírus-helyzet következtében ezeknek a találkozásoknak a száma nagymértékben lecsökkent, az esetek csaknem felében teljesen megszűnt. (Generációk digitális kompetenciái, 2021) A karanténhelyzet rendkívül rossz hatással volt az intergenerációs kapcsolatokra, amely komoly hatással lehet a mentális egészségre. Ebben az esetben a karantén az idős korosztály lelki egészségére nézve jelenti a legnagyobb fenyegetést. A lelki megterhelés mellett a fizikai segítségnyújtás hiánya is nehézségeket okoz. (Generációk digitális kompetenciái, 2021) A járványhelyzetre irányuló kutatások megerősítik, hogy jellemzők az online térben végzett új tevékenységek, úgymint a távoktatás, home office, online szolgáltatások igénybevétele, vagy például a kommunikáció online térbe helyezése (pl. Skype). Havasi Virág felmérése kiemeli, hogy a 31-59 éves korosztály kezdett a legtöbb új online tevékenységbe, de emellett az idős korosztály körében is egyre jellemzőbb az online tér használata. (Havasi 2020:104) A tanulmány arra is kitér, hogy az internetes szolgáltatások közül

a válaszadók leggyakrabban sporttal kapcsolatos szolgáltatásokat vettek igénybe, koncerteket hallgattak, múzeumokat, illetve előadásokat tekintettek meg, tanulni kezdtek vagy meditálni. (Havasi 2020: 106) A gyermekek digitális térben eltöltött ideje jelentősen megnövekedett, nagyrészt a távoktatásnak köszönhetően. Az első hullám idején történt felmérések azt mutatták, a családok nagy része gyorsan és hatékonyan reagált a digitális átállásra annak ellenére, hogy jelentős kihívást jelentett a szülőknek az otthonokba szorult oktatási forma. (ld. pl. Engler 2020, Thékes 2020, Osváth és Papp 2020, Engler et al. 2021)

A Kopp Mária Intézet vizsgálata során - amely a koronavírus családokra gyakorolt hatására irányult - kiderült, hogy a családi kapcsolatok és a családokon belüli segítségnyújtás rendkívül fontos eleme a járványhelyzettel való megküzdésnek (pl. családtagok megnyugtatása, egymásra támaszkodás, házimunka megosztása). A válaszadók közel fele több időt tudott fordítani a családtagjaira, a családtagok több közös programra szántak időt, mint korábban. Ez alól azonban kivételt képez az idősebb (60 év feletti) korosztály. (Generációk digitális kompetenciái, 2021)

A generációs eszközhasználatot vizsgáló kutatás

A kutatás online lekérdezéssel valósult meg, önkitöltős módszerrel, illetve kérdőbiztos segítségével. A kérdőívet különböző családszervezeteken, intézeteken, idősothonokon keresztül juttattuk el a vizsgált alapsokaság tagjaihoz. A kutatás két célcsoportja a kiskorú gyermeket nevelők és a 65 év felettek.

Kutatásunkkal azt a feltételezést kívántuk megvizsgálni, hogy a járványhelyzet hatására a családok és az idősek körében is változás következett be az okos eszközök használata tekintetében. Arra voltunk kíváncsiak, hogy vajon a családoknál előtérbe került-e az intergenerációs kapcsolattartás, nagyszülők felhívása, valamint a barátokkal való kapcsolattartás. Emellett arra kerestünk választ, hogy a home office jellegű tevékenységek és az online vásárlás terén is teljesen új, beható váto-

zások mutatkoztak-e meg ebben az időszakban. Választ kerestünk arra is, hogy az online eszközökön történő játék, a közösségi média használata, és egyéb, az infokommunikációs célokra való felhasználás továbbra is fennmaradt-e, illetve, hogy jelentős változás következett-e be az együttműködések és a munka eszközeinek vonatkozásában. Az idősebb korosztálynál az az elméletünk, hogy sokan a pandémia ideje alatt kezdték el használni ezeket az okos eszközöket. Legyőzték félelmeiket és egy számukra teljesen ismeretlen eszközt vontak be a családdal való kapcsolattartás körébe. Az ő életükben gyakorlatilag a digitális eszközök egy új kaput nyitottak a világra. Mindemellert az a feltételezésünk, hogy több esetben, ha csak online felületeken is, de a fiatalok segítettek abban, hogy az idősek még jobban tudják használni ezeket az eszközöket.

A minta jellemzői

A 2020 márciusától Magyarországon is érvénybe lépett járványügyi veszélyhelyzet számos ponton megváltoztatta a családok mindennapos működés módját.

A kiskorú gyermekek szülei egyik napról a másikra szembesültek azzal a kihívással, hogy gyermekük ellátását otthon kell megoldaniuk, gyakran a saját munkájuk elvégzése mellett. A szülőknek egyszerre kellett elvégezni a saját munkájukat, segítséget nyújtani a tanulásban az iskolás korú gyermekeknek, vagy éppen elfoglaltságot és felügyeletet biztosítani a bölcsődés vagy óvodás korú gyermeküknek, továbbá vezetni kellett a háztartást is. Mivel a legvesélyeztetettebb korosztály a 60 év felettek csoportja, ezért a korábban esetleg nagyszülői segítség igénybevételére sajnos nem volt lehetőség. Ebben az időszakban a családi kapcsolatok nagymértékben átalakultak, hiszen a nagyszülők nem tudták kivenni részüket a családi életből. A kijárási korlátozások és a veszélyeztetettség miatt az idősebb családtagok elszigetelődtek családtagjaiktól. A félelemérzet és a bizonytalanság komoly lelki megterhelést jelenthetett, a hozzátartozóktól, gyerekektől, unokáktól való távollét pedig szintén új, sokak által korábban nem tapasztalt kihívások elé állította őket.

A válaszokat elemezve elmondhatjuk, hogy a nemek arányában komoly eltérés mutatkozott. A kitöltők közel kétharmada nő és csak egyharmada férfi. A megkérdezettek iskolai végzettsége szerint felülreprezentáltak a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők. A válaszadók körülbelül 80%-a rendelkezik érettségivel vagy diplomával.

A kisgyermekeseknél fontos szempont volt, hogy legyen 18 év alatti gyermek a háztartásban, így az elemzés során csak azon kitöltők válaszait vettük figyelembe, akik a szűrő kérdésnél azt jelölték, hogy van gyermekük. A 60 év feletti megkérdezettek 90%-ának van gyermeke, és 80%-ának pedig

már unokája is. Ennek oka vélhetően az, hogy az ezekbe a kategóriába tartozó hölgyek ismerik és követik leginkább a Szülők Háza tevékenységét. Továbbá fontos kiemelni, hogy a KSH 2018-as Digitális gazdaság és társadalom című kiadványa⁵⁰ szerint 2018-ban az összes internethasználó, és ezen belül a gyakori használóknak is több mint a fele (egyaránt 51%-a) nő volt. A több mint egy éve internetezők körén belül a nők kétharmad, a férfiak egyharmad részben voltak jelen, vagyis ebből is fakadhat a női nem felülreprezentáltsága.

A 60 év feletti kérdőívet kitöltők ötöde egyedül él, a kijárási korlátozások és a veszélyeztetettség miatt ők vannak a leginkább kitéve az elmagányosodás veszélyének. A Covid-19 pandémia miatt rengetegen kényszerültek arra, hogy otthonukban maradjanak, így számukra mind a kapcsolattartás, mind pedig az ügyek intézésében óriási segítséget nyújthat a digitális technika.

A megkérdezettek 98,6%-a egy háztartásban él legalább egy kiskorú gyermekkel, és 14,2%-uk együtt él valamelyik nagyszülővel. A válaszadók 18%-a egyedülálló, egyszülős család, ami elmarad az országos átlagtól (29%)⁵¹. A legnépesebb a kétgyermekes családok csoportja, a három vagy többgyermekesek 29%-ot tesznek ki, így az ő válaszaik is felülreprezentáltak a mintában.

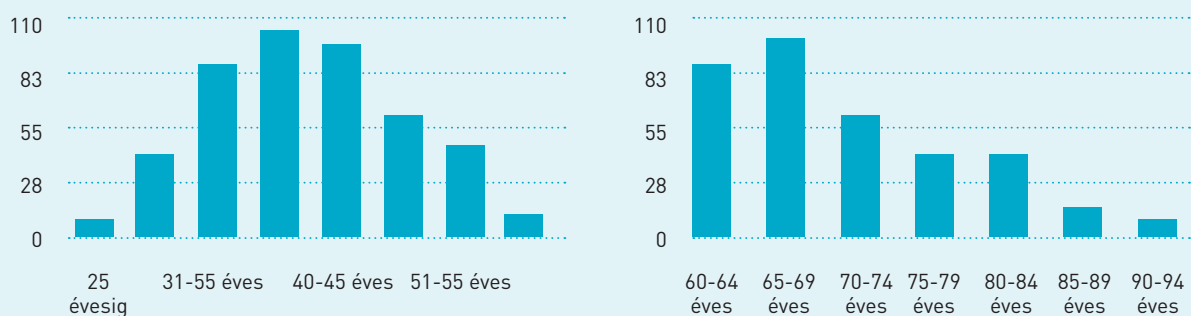
A kérdőívet kitöltők lakóhelye szerint erősen felülreprezentáltak a Budapesten és Pest megyében élők. Az összes kitöltőt figyelembe véve a válaszadók nagyrésze mindkét csoportban ezt a két területi egységet jelölte meg lakhelyéül, a gyermekesek esetében 66%, a hatvan felettek esetében 59%.

Az életkor a mintában a kisgyermekes családok esetében normál eloszlást követ, az idősebbek esetében a 65-69 évesek közül van a legtöbb kitöltő.

⁵⁰ KSH - Digitális gazdaság és társadalom, 2018 <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/ikt/ikt18.pdf>

⁵¹ KSH, Microcenzus

2. ábra

A válaszadók életkora a vizsgált almintákban N=

Infokommunikációs eszközök a családokban

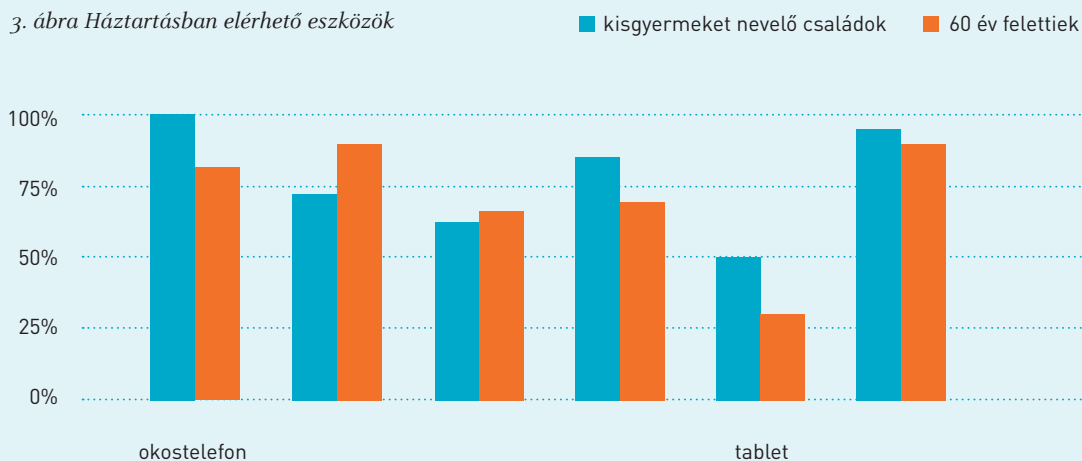
A kutatásban résztvevők esetében mind a kisgyermeket nevelő családok, mint pedig a 60 év feletti korosztály eszközellátottsága kiemelkedőnek mondható.

Jelen kutatásban a válaszadók az országos átlaghoz képest magasabb arányban rendelkeznek a különböző digitális eszközökkel. Ennek legkézenfekvőbb magyarázata az hogy az adatok felvételének egyik módja online lekérdezés keretében zajlott, így specifikusan azt a réteget sikerült megszólítani, akiknek van valamilyen online eszköze.

Az elemzés során felmerült bennünk, hogy vajon az idősebb korosztály milyen mértékben zárkózik el a digitális technikai újdonságoktól. Arra számí-

tottunk, hogy ha nem is teljesen, de azért valamilyen szinten némi ellenérzés lesz bennük ezek az eszközökkel kapcsolatban. Bár Szilassi Andrea kutatása is bizonyítja, hogy az idősek egyre nyitottabbak a különböző digitális eszközök használatára, egyre többen birtokolnak okosesz-közöket és számítógépet is, mi mégis kíváncsiak voltunk, hogy jelen kutatás adatiból hasonló, vagy esetleg teljesen ellentétes tendenciákat fedezünk majd fel. Kutatásunk adatai szerint a 60 év feletti korosztály is nagy százalékban birtokol különböző digitális eszközöket. Rendszeresen használják az internetet, a digitális eszközök használata a koronavírus okozta veszélyhelyzet óta összességében inkább megkönnyítette mindennapi életüket.

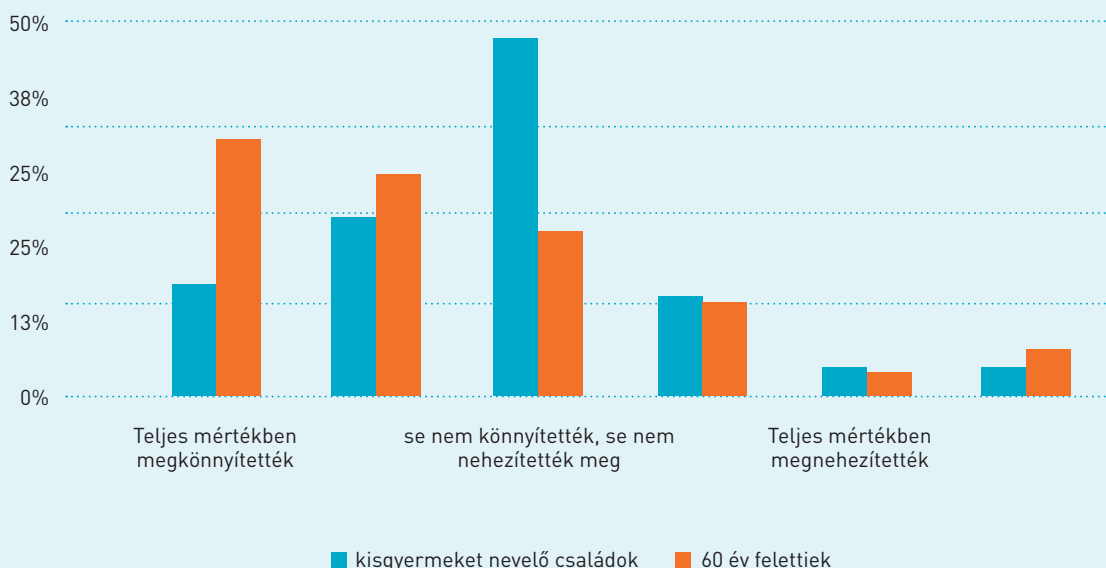
3. ábra Háztartásban elérhető eszközök

A digitális eszközök használatában némi különbség mutatható ki a kisgyermeket nevelő családok és a 60 év felettek válaszaiban. A kisgyermekes családok 37%-a számolt be arról, hogy az eszközök megkönnyítették az életüket. Legtöbbször, a válaszadók majdnem fele (47%-a) jelezte, hogy nem igazán észleltek változást, a digitális eszközök se nem könnyítették, se nem nehezítették meg az életüket. Meglátásunk szerint azért választhatták ezt a kategóriát a legtöbbször, hiszen a fiatalabb korosztály online jelenléte erősebb, mint az idősebb korosztályé.

A 2020-as Covid-19 világjárvány sokak életét megváltoztatta. A kijárási korlátozások és a veszélyeztetettség miatt a 60 év feletteknek óriási szüksége volt arra, hogy minél hamarabb megbarátkozzanak a digitális technikával (ha eddig esetleg még nem tették), hiszen ez nagymértékben javíthatja az életminőségüket. A válaszadók közel 62%-a nyilatkozott arról, hogy a digitális eszközök használata a koronavírus okozta veszélyhelyzet óta összességében megkönnyítette az életüket.

4. ábra: A digitális eszközök használata a koronavírus okozta veszélyhelyzet óta összességében inkább megkönnyítették vagy megnehezítették a mindennapi életét?

Segítségnyújtás szempontjából nincs számottevő különbség a két csoport között, a kisgyermekesek és az idősebbek is tudnak környezetükre támaszkodni valamilyen szinten. Különbséget ott találunk, hogy míg a 18 év alatti gyermekes családok nagy része saját háztartásán belül kap leginkább segítséget, addig az idősebb generáció leginkább a közvetlen környezetére számíthat. Ennek oka vélhetően abban keresendő, hogy mivel a fiatalabb generáció használja a legtöbbet a digitális eszközöket, ők rendelkeznek a legnagyobb tudással ezen a területen, így az együttélés következtében a szülők könnyen és gyorsan segítséget kaphatnak felmerülő kérdéseikre. A kutatásban

a 60 év felettek fele egy-, vagy kétszemélyes háztartásban él, így ha segítségre van szükségük, ők leginkább közvetlen családtagjaikhoz fordulhatnak (gyermek, unokák).

A digitális eszközök használata mindkét csoport esetén hasonlóan alakult. Munkavégzés szempontjából a növekedés vélhetően a távmunka, vagy a megosztott munka (távolléti és jelenléti munkavégzés váltakozva) eredménye, melyet a munkaerőpiaci résznél vizsgáltunk meg. Ez a két változó egyenesen arányosan változik, ha többen dolgoznak a veszélyhelyzet óta otthon, akkor többen is fogják a digitális eszközeiket munkavégzésre használni.

Az idősebb korosztályt tekintve egyértelműen látszik, hogy a koronavírus hatására ugrásszerűen növekedett a digitális eszközök használatának az aránya.

A legnagyobb növekedés családi élet támogatását szolgáló lehetőségek kihasználásában érhető tetten, itt háromszorosára növekedett azok aránya, akik naponta veszik igénybe ezeket a lehetőségeket. Emellett az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele és az online bevásárlás az, aminek lehetőségével számottevően több 60 év feletti válaszadó vett igénybe. Ennek oka vélhetően a bizonytalanság és a félelemérzet, próbálták minimalizálni házon kívül töltött tevékenységeket.

A digitális eszközök használatát a legtöbben az információszerzés miatt tartják hasznosnak, így a korlátozások ellenére sem érzik magukat elzárva a világtól. Gyakorlatilag ugyanilyen fontos az internetnek a kapcsolattartásban nyújtott szerepe. Látható, hogy az idősek számára az inter-

net elsősorban azt a lehetőséget jelenti, aminek segítségével csökkenthetik a bezártság okozta magány, egyedüllét érzését.

A megkérdezettek jelentős része (44,8%) semmilyen ellenérzésről nem számolt be, és csak egyötödük számára jelent nehézséget a digitális eszközök használata. Minden egyéb indokot az elutasításra kevesebb, mint 10% jelölt.

Elmondható, hogy az internetes biztonság területén az idősebbek éreznek hiányosságot. Csak harmaduk érzi biztonságban magát az online térben, 40% számára nehéz eldönteni, mi igaz és mi nem. Kétharmaduk számára azonban rendelkezésre áll olyan személy, akihez segítségért, tanácsért fordulhatnak, ami jelentősen ellensúlyozza ezt a bizonytalanságot. A biztonság kedvéért több, mint a fele a megkérdezetteknek rendszeresen tájékozódik az internetes átverésekről, ennek ellenére majdnem 20% számolt be arról, hogy volt már internetes átverés áldozata.

Gyermekek online tevékenysége

A kisgyermekes családok esetén a gyerekek jelentős része (58,2%) vett részt valamilyen online oktatási formában. Figyelembe véve, ez mennyire nem volt ezt megelőzően jellemző, feltételezhetjük, hogy nagy részüknek ez sok új jellegű megterhelést, nehézséget okozott.

Hatalmas mértékben nőtt az interneten eltöltött órák száma a gyermekek körében a szülők beszámolója alapján, a veszélyhelyzet előtt átlagosan 0,6, a veszélyhelyzet alatt 3,65 órát töltöttek el naponta. Csaknem az ötödére esett azok száma, akik egyáltalán nincsenek fenn az interneten, és tizenkétszeresére nőtt azok aránya, akik 3-7 órán keresztül vannak online. 3,5-szörös lett azok aránya, akik 8 vagy több órán keresztül végeznek valamilyen online tevékenységet.

Habár ezek az időbeli emelkedések az online oktatásnak köszönhetőek, kétséges, a szülők milyen mértékben tudják ennyi ideig figyelemmel kísérni

gyermekük tevékenységét, így jelentősen megnő a kisgyermekes internetes veszélyeztetettsége. Ezért nagyon fontos a digitális tudatosság növelése a családok, szülők körében.

A veszélyhelyzet kihirdetése után a kiskorú gyermekek szülei egyik napról a másikra szembesültek azzal a kihívással, hogy gyermekük ellátását otthon kell megoldaniuk, gyakran a saját munkájuk elvégzése mellett. A szülők jelentős része egyszerre kénytelen végezni a saját munkáját, segítséget nyújtani a tanulásban az iskolás korú gyermekének, elfoglaltságot és felügyeletet biztosítani a bölcsődés vagy óvodás korú gyermekének, és vezetni a háztartást. Ennyi teendő mellett nehéz időt szánni arra, hogy a szülők teljeskörűen ellenőrizzék gyermekük internetes tevékenységeit is, holott a digitális tudatosságra nevelés komoly feladat.

Összegzés

A felmérés eredményei alapján egyértelműen látható az internetes tevékenységek szerepének, fontosságának növekedése, az élet gyakorlatilag minden területén. Ennek nagyon sok pozitív oldala van, de óvatosságra is int. A kisgyermekes családok életében nagy kockázat az interneten eltöltött idő. A pandémia előtti időszakhoz viszonyítva jelentősen megnőtt a gyermekek által az interneten eltöltött órák száma, ami mögött egyrészt az online oktatás áll, de kétséges, a szülők minden esetben nyomon tudják-e követni, mivel töltik a gyerekek az időt – a gyerekek csaknem 70%-a 3 vagy több órát tölt naponta online tevékenységekkel a vírushelyzet előtti 8%-hoz képest, 10%-uk 8 órát vagy többet a 3%-hoz képest. Ekkora változást nagyon nehéz megfelelően követniük a családoknak.

Munkavégzés területén jelentős változások is inkább a kisgyermekes családok körében történtek, körükben csökkent jelentősen a teljes munkaidőben dolgozók aránya, az idősebbeket, a nyugdíjas helyzetük miatt, ez kevésbé érintette, és aki közülük dolgozik, biztonságosabbnak is érzi az állását.

A kockázatok, nehézségek mellett azonban nagyon sok a kedvező változás. A vírushelyzet alatti elzártság ráébresztette a családokat a személyes találkozások fontosságára. A barátokkal, ha a találkozások mennyisége nem is, de a kapcsolattartás jelen-

tősen nőtt napi szinten, és így ez egyértelműen az online, interneten keresztüli megoldásokkal, eszközökkel történik. Ez ugyanúgy igaz a fiatalabb és az idősebb korosztályra. Eredményeink azt mutatják, az idősebb korosztály is „vette az akadályt”, és rugalmasan használni kezdte azokat a csatornákat, amelyeket a vírushelyzet előtt még kevésbé vett igénybe.

Az idősebb korosztályt tekintve egyértelműen látszik, hogy a koronavírus hatására ugrásszerűen növekedett a digitális eszközök használatának aránya. A különbség leginkább a családokkal való kapcsolattartás és a családi élet támogatása terén tapasztalható. Amennyiben az élet egyéb területeit nézzük, még az idősebb korosztály körében még nagyobb mértékű az online eszközök használatának növekedése, legyen szó bevásárlásról, egészségügyi szolgáltatásokról vagy kikapcsolódásról. És bár ezt a kényszer szülte, ennek ellenére a többség pozitívnak ítéli a digitális eszközök használatát, és nem érzi magát elveszítettnek. Mindamellet érezhető, hogy a sok információ, az internetes átverés lehetősége kissé bizonytalanná teszi az idősebbeket.

Összességében elmondható, hogy minden generáció áttért az internetes megoldások szélesebb körű alkalmazására az élet legtöbb területén, amihez az idősebbek jelentős része is rugalmasan alkalmazkodott.

Felhasznált irodalom

Engler Ágnes (2020) Távolléti oktatás a családok aspektusából. *Civil Szemle*, 17. Különszám. 117-132.

Engler Ágnes, Markos Valéria és Dusa Ágnes Réka (2021) Szülői segítségnyújtás a jelenléti és távolléti oktatás idején. *Educatio* 30 : 1 72-87.

Fekete Mariann (2020) Digitális átállás – az első hét tapasztalatai. *Iskolakultúra*, 30. évf. 9. sz. 77-95. <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/33502/33177> (letöltés ideje: 2020. 11. 10.)

Fekete Tamás, Porkoláb Ádám (2020) Karanténpedagógia a magyar közoktatásban. *Iskolakultúra*, 30. évf. 9. sz. 96-112. <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/33491> (letöltés ideje: 2020. 11. 20.)

Grünhut Zoltán, Bodor Ákos (2020) A fizikai (társadalmi) távotartástól a társadalmi szolidaritásig. Járványügyi fokozott veszélyeztetettség Magyarországon és Európa más országaiban a fizikai és lelki egészség, továbbá a társas kapcsolatok és a szubjektív jólét szempontjából. <http://open-archive.rkk.hu:8080/jspui/bitstream/11155/2227/1/grunhut-covid-2020.pdf> (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)

- Havasi Virág (2020) Mi változik életünkben a Covid-19 hatására? In: Szabó-Tóth K. – Szepessy P. (szerk.) Szellem és Tudomány. Láttele a járványhelyzetről. Miskolci Egyetem, 2020/2. sz. 87-116.
https://atti.uni-miskolc.hu/docs/SzellemesTudomany2020_2.pdf#page=87 (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)
- Kenesei Zsófia (2020) A technológia használatának segítő tényezői idős korban. *Vezetéstudomány – Budapest Management Review*. 51. évf. 10. sz. 15-28. <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2020.10.02> (letöltés ideje: 2020. 11. 26.)
- Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (2020) A koronavírus családokra gyakorolt hatása. https://www.koppmariaintezet.hu/docs/KINCS_koronav%C3%ADrus_család_1000FŐS_CATI_rövid1.pdf (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)
- Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (2020) A koronavírus-járvány családokra gyakorolt hatása az első hullám idején. Kutatási gyorsjelentés. <https://www.koppmariaintezet.hu/docs/I.%20A%20koronav%C3%ADrus%20családokra%20gyakorolt%20hatása%20az%20első%20hullám%20idején.pdf> (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)
- Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (2020) Digitális oktatás az iskolában, otthoni tanulás a családokban a koronavírus-járvány első hulláma alatt. Kutatási gyorsjelentés. <https://www.koppmariaintezet.hu/docs/II.%20Digitális%20oktatás%20az%20iskolában,%20otthoni%20tanulás%20a%20családokban.pdf> (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)
- Lanszki Andrea (2018) Tizenévesek digitális eszköz-használati szokásai – Egy felmérés eredményei https://www.researchgate.net/profile/Anita_Lanszki/publication/324603622_Tizenevesek_digitaliseszkoz-hasznalati_szokasai_-_Egy_felmeres_eredmenyei_Teenager's_use_of_digital_technology_-_Results_of_a_survey/links/5ad8a0ef458515c60f591bef/Tizenevesek-digitaliseszkoz-hasznalati-szokasai-Egy-felmeres-eredmenyei-Teenagers-use-of-digital-technology-Results-of-a-survey.pdf (letöltés ideje: 2020.11.26)
- OSVÁTH A. & PAPP Z. A. (2020) Digitális fordulat az oktatásban? A digitális távoktatás tapasztalatai, lehetséges következményei. *Szellem és Tudomány*. 2020/2. pp. 179-204.
- Putri, R. S., Purwanto, A., Pramono, R., Asbari, M., Wijayanti, L. M., & Hyun, C. C. (2020) Impact of the COVID-19 pandemic on online home learning: An explorative study of primary schools in Indonesia. *International Journal of Advanced Science and Technology*, 4809-4818.
<https://search.bvsalud.org/global-literature-on-novel-coronavirus-2019-ncov/resource/en/covidwho-830197>
- Saurabh, K., & Ranjan, S. (2020). Compliance and Psychological Impact of Quarantine in Children and Adolescents due to Covid-19 Pandemic. *Indian Journal of Pediatrics*, 1. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7257353/> (letöltés ideje: 2020. 11. 11.)
- Székely András – Hal Melinda – Herpay Kamilla – Kurimay Tamás (2020) Felmérés a COVID-19 járvány társadalmi, fizikai és mentális szubjektív hatásáról. Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért.
- Thékes István (2020): COVID-19 vírusjárvány miatti hazai távoktatás digitális megoldásainak elemzése. In: Kozma Gábor (szerk.): *Fejezetek a COVID-19-es távoktatás digitális tapasztalataiból*. Szeged: Gerhardus Kiadó Szeged, 7-17.

Egyéb források

- KSH - Digitális gazdaság és társadalom, 2018
<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/ikt/ikt18.pdf> (letöltés ideje: 2020. 11. 26.)
- KSH – A háztartások életszínvonala, 2019 <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/2019/index.html> (letöltés ideje: 2020. 11. 26.)
- KSH - Munkaidő-csökkenés az alkalmazottak körében 2020, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/munkaidocsokk/index.html> (letöltés ideje: 2020. 11. 26.) Szilassi Andrea (2019) Idősek a digitális világban. Online felmérés. <https://www.netnagyklub.hu/2019/06/23/idossek-a-digitalis-vilagban/> (letöltés ideje: 2020. 11. 20.)
- Vecsernyés Anna (2020) Digitális kíváncsiság és versenyképesség 45 felett. <https://ivsz.hu/hirek/digitalis-kivancsisag-es-versenykepesség-45-felett/> (letöltés ideje: 2020. 11. 20.)

Török Péter és Antal István

A romapasztoráció és megvalósulása a koronavírus-járvány első és második hulláma alatt

Betekintő

A cigánypasztoráció a keresztény-keresztyén egyházaknak a romák felé, roma közösségekre irányuló lelkigondozói tevékenysége. Esetükben azonban ez kiegészül a cigányság integrálására irányuló teendőkkel is. Ez a kettős cél adott esetben feszültségeket is teremthet, ám ennek feltárására eddig még nem történt kísérlet. A pasztoráció és felzárkóztatás harmonizálását a koronavírus-járvány okozta nehézségek esetleg még tovább nehezítik.

Tanulmányunk célja a feszültséget okozó kettős cél, azok egymáshoz való viszonyának feltárása, illetve a járvány következményeinek vizsgálata. Olyan személyek véleményére voltunk kíváncsiak, akik ténylegesen végzik a romapasztorációt, hiszen a potenciális feszültségeket leginkább ők érzékelhetik. Kutatásunk a már említett lelkigondozói, illetve integráló célokból adódó feszültség mellett további törésvonalakat tárt fel.

Bevezetés

Ugyan azon sem csodálkozunk, ha társadalmi konfliktusok mögött vallási különbségekre, szembenállásokra mutathatunk rá, ám Durkheim (2004, [1912]) klasszikussá vált elemzése óta azt sokkal inkább magától értetődőnek tartjuk, hogy a vallás, az egyházak erősíthetik a közösségi összetartozás érzetét, vagyis a társadalmi kohéziót, illetve integrálnak. Nem meglepő tehát, ha a magyarországi cigányság felzárkóztatásával kapcsolatban is a mindenkori kormányzat sokat vár az egyházaktól.⁵² Az egyházak elsősorban a spiritualitás, a lelkiélet ápolási tevékenységével kapcsolatos teendők letéteményeseinek tekintik magukat, de ebbe beletartozónak érzik a karitatív tevékenységet is.

Ugyanakkor kiemelten fontos feladatuk a hit terjesztése. Ezek alapján a cigánypasztoráció a keresztény-keresztyén egyházaknak a romák felé, roma közösségekre irányuló lelkigondozói tevékenysége. Esetükben azonban ez kiegészül a cigányság integrálására irányuló teendőkkel is. Ez a kettős cél adott esetben feszültségeket is teremthet, amit a koronavírus-járvány okozta nehézségek esetleg még tovább mélyíthetnek. A pilot-tanulmányunk célja a potenciálisan feszültséget okozó kettős szándék, illetve azok egymáshoz való viszonyának feltárása, valamint a járvány következményeinek vizsgálata.

⁵² Soltész Miklós, egyházi és nemzetiségi kapcsolatokért felelős államtitkár 2019. február 20-i, napirend előtti parlamenti felszólalásában jelzi, hogy a „magyarországi vallási közösségek jelentős szerepet vállalnak cigány, roma emberek felkarolásában és segítésében a cigánypasztoráció, romamisszió által. 2017-ben megalakult a Roma Koordinációs Tanács egyik testülete, a Cigánypasztorációs Szakpolitikai Testület is. A kormány elismeréssel tekint az egyházi közösségek romák felzárkóztatását segítő munkájára, a romák által lakott településeken működő templomokra, imaházakra, amelyek a közösség mindennapi életének színtereivé váltak” https://www.parlament.hu/naplo41/055/n055_0002.htm utolsó hozzáférés: 2021. 05. 20.

A tanulmány „pilot jellegét” fontos hangsúlyozni, mert bár számos és különféle közlemény foglalkozik a cigánypasztoráció vélt és valós következményeivel, önmagában a romapasztoráció feltárása mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban még várat magára. Cikkünk ezért először rámutat a szakirodalom előbb említett

hiányosságára, majd ismerteti a romapasztorációt ténylegesen végzők, és ennek következtében a lehetséges feszültségeket a „saját bőrükön érzők” körében végzett online felmérés menetét és eredményeit. A pilot kutatás által feltárt, további vizsgálódást igénylő témák, kérdések ismertetésével zárjuk tanulmányunkat.

Szakirodalmi szemle

A romapasztorációval foglalkozó tanulmányok egy jelentős része – értelemszerűen – vallási, egyházi eredetű. Ilyen például a katolikusok esetében a Vándorlók és Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa által kiadott dokumentum (2005), amely címe szerint is általános irányelveket szolgáltat. Ezen alapul a Magyar Katolikus Egyház roma/cigány pasztorációs irányelveinek dokumentuma (2015) is. Hasonlóan koncepcionális természetű a Magyarországi Református Egyház Zsinati Hivatala Missziói Iroda kiadványa (2016). És a sort még hosszan lehetne folytatni. Ezek az egyházi megnyilatkozások természetükből adódóan teológiai megalapozottságúak, elméleti megfontolásokkal, min- tsem gyakorlati útmutatással szolgálnak. Praktikus iránymutatást itt-ott elejtve a cigánypasztorációért felelős egyházi vezetők médiabeli megnyilvánulásaiban találhatunk. Ilyen például Székely János véleménye, aki a roma integrációt – a lelkiségen túl – a tanulás és munka segítségével képze- li el: „Úgy szoktam megfogalmazni, hogy a romák felzárkózásának három legfőbb oszlopa az oktatás, a munkahelyteremtés és a szív. Az oktatás és a munkahelyteremtés elválaszthatatlanok egymástól” (Tertyánszky 2021).

A közlemények egy másik jelentős része a romák vallásos megtérését kapcsolja össze társadalmi beilleszkedésükkel, felzárkóztatásukkal. Ezek közt természetesen találunk egyházi, vallási háttérű dokumentumokat (Iovanovici 2017), illetve állami megnyilvánulásokat (EMMI 2014:128-130; Human Contact é.n.).

Találunk természetesen olyan tudományos leírásokat is, amelyek a megtérés egyéni, illetve közösségi következményeivel foglalkoznak (Pécelyi – Lukács 2009, Gyetvai – Rajki 2014, Povedák 2015, Gyetvai – Désfalvi 2016, Podolinska 2017). És természetesen igen nagy számban vannak, éppen ezért itt csak megemlítsük azokat, amelyek tudományos igényű írások, amelyek egyes vallási entitások cigánypasztorációs tevékenységét veszik történelmi górcső alá (Balogh 2019).

Amit viszont nem találunk a tudományos szakirodalomban, az a roma pasztorális tevékenységet elemző, magát a pasztorális munkát kutató írás.⁵³ Feltűnő az ilyen írások hiánya még az olyan, kifejezetten a pasztorális munkával foglalkozó tudományos folyóiratokban is, mint például a *The Journal of Pastoral Theology*, vagy a *Journal of Pastoral Care and Counseling*. Végignézve ezek utolsó 10 évfolyamát, egyetlen tanulmány sem foglalkozott a romák között végzett lelkipásztori munkával, annak aspektusaival, vagy hatékonyságával. Pedig mindkét folyóiratban a legkülönfélébb nemzetiségekkel és kisebbségekkel, a társadalmi egységek legváltozatosabb formációival folyó lelkipásztori munkáról szóló, illetve a lelki- gondozói tevékenység szinte minden apró rész- letére kiterjedő elemzések kerülnek közlésre.

Egyetlen – még hozzá magyar (!) – tanulmányt találtunk, amely valamelyest feltáró jelleggel foglalkozott a romapasztorációval. Ez pedig a Boldog Ceferino Intézet 2019-es EFOP pályá- zati kutatása, ám ennek is kifejezett célja inkább a jó értelmű propaganda, nevezetesen az, hogy

⁵³ Inkább ismeretterjesztőnek kell tartanunk a Cigány Módszertani és Kutató Központ Cigánymissziós Módszertani Füzetek elnevezésű sorozatát a maga rövid, személyes tapasztalatokat leközlő írásaival.

„ismertebbé tegye a hátrányos helyzetű és leszakadó rétegek lelki gondozása terén elért eredményeket [és] jó gyakorlatokat” (Révay 2019:3).

A kutatás menete

Pilotkutatásunkban 2020 októberétől december közepéig online kérdőív segítségével kérdeztünk meg olyan személyeket, akik ténylegesen végzik a romapasztorációt. A felkérést az egyházak cigánypasztorációs munkáját irányító, koordináló vezetők segítségével juttattuk el a leendő válaszadókhoz. A felkérés a lekérdezési időszakban

Mindezzel együtt ezt a felmérést a saját kutatásunk egyfajta előfutárjának tartjuk.

többször is megismétlődött, de főleg a vége felé, az év végi ünnepkör közeledtével egyre kisebb lett a válaszolási arány. Összességében 123 értékelhető kérdőívet sikerült begyűjtenünk. Bár a mintánk országos lekérdezés eredményeként állt össze, a minta kis száma miatt nem tekinthető reprezentatívnak.

A minta jellemzői

A pasztoráció hagyományos felfogásából adódóan az azt végző válaszadók döntő többsége – majd' kétharmada (63 százalék) – férfi. Bő kétharmaduk nem roma/cigány származású, 30 százalékuk viszont romának vallja magát. A legfiatalabb válaszadó 19, a legidősebb 78 éves volt, az átlagéletkoruk 50 év. Felekezeti hovatartozás szempontjából a katolikusok átlagéletkora a legidősebb (52), a pünkösdieké a legfiatalabb (45).

Ugyancsak a tevékenység természetéből adódóan az iskolai végzettségük igen magas, közel háromnegyedük (72,4 százalék) felsőfokú végzettséggel rendelkezik, ezen belül 4,1 százalékuknak doktori (PhD) fokozata is van. A csak általános iskolai, vagy még annál is kevesebb végzettséggel rendelkezők aránya öt százalék alatti.

A várankozásnak megfelelően a válaszadók az ország észak-keleti részéből (BAZ, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Heves megyékből) nagyobb arányban

(összességében 38,1 százalék), viszont a dél-nyugati országrészből (Baranya, Somogy) a vártnál kevesebben voltak (4,9 százalék). Jelentősebb arányban voltak még azok, akik Pest megyében (12,2%) – feltehetően Budapesten és vonzáskörzetében – illetve, akik Nógrád megyében (8,9%) tevékenykednek.

Bő harmaduk (37 %) olyan településen folytatja cigánypasztorációs tevékenységét, amely ezer és ötezer fő közti lakosú, egy másik harmaduk (35%) viszont 20 ezernél is nagyobb lélekszámú helységben pasztorál. Minden hatodik válaszadó (16,3%) ezerfősnél kisebb településen dolgozik.

A válaszadók több mint fele a pasztoráció „klasszikus szereplőjeként” (pap, lelkész, gyülekezetvezető, hitoktató, szerzetes) végzi munkáját. Kisebbségben vannak azok, akik csak cigánypasztorációs tevékenységet folytatnak (40 százalék), a többségnek ezen felül van más ténykedési köre is.

További megoszlások

A válaszadók fele már legalább évtizedes tapasztalattal rendelkezik, van, aki a bevallása szerint immár 45 éve a cigánypasztorációban tevékenykedik. A csak egy éve ezzel foglalkozók aránya 3 százalék, tehát elenyésző.

Érdeklőség, hogy bő negyedük (26,5 %) olyan településen végzi pasztorációs tevékenységét, ahol

megítélésük szerint a lakosoknak kevesebb mint egy százaléka a roma. (Ezt két kérdés egybehangzó eredménye alapján állíthatjuk.) Hat százalékuk viszont olyan helyen, ahol az ott élők legalább 80 százaléka cigány.

További elemzésünk egyik legfontosabb adatát, a felekezeti hovatartozást az 1. táblázat szemlélteti.

Ezeket az adatokat nem lehet a – népszámlálási felmérésekben nyert – országos felekezeti megoszlással összevetni, hisz itt a romapasztorációt végző válaszadók arányairól van szó. A témában jártasok véleményeszerint a ténylegesen cigánylelkipásztori szolgálatot végzőkhöz képest a válaszadók közül a reformátusok némileg alulreprezentáltak, ám ezen a többszöri megkereséssel sem tudtunk javítani. A pünkösdieliek magasabb aránya viszont jól mutatja a Pünkösdi Egyház Cigánymissziójának mások által is elismert arányát, illetve hatékonyságát. Ily módon a mintából két nagy csoportot, a katolikusok és a pünkösdieliek csoportját, továbbá a többiek összevont csoportját lehet elkülöníteni.

Abban egyértelműen egyetértenek, hogy a romák társadalmi felzárkózása céljából az evangelizációt kiemelten fontosnak tartják: ötös skálán 4,5 feletti értékek születtek (a pünkösdielieknél 4,91!). Az evangelizáció, vagyis a cigányapasztorációs tevékenység mikéntjével kapcsolatos vélemények azonban több szempont mentén is megoszlának, s ahogy a kutatási célban említettük is, feszültséget okoznak.

Ezek a következők:

- Kell-e hozzá egy felülről kiadott, a cigányok sajátos helyzetére reflektáló koncepció, iránymutatás, avagy alulról építkezik („grass root” mozgalom), amit „csak csinálni kell”?

- Mennyire kapcsolódik össze a lelkipásztori tevékenység a romák társadalmi felzárkóz(tat)ásával kapcsolatos teendőkkel? Lehet-e, kell-e a kettőt együtt végezni, avagy hitéleti szempontból jobb lenne a kettőt szétválasztani, és csak az előbbire fókuszálni?

- Végezetül, integráltan vagy – legalábbis kezdetben, első lépésként – a roma és nem roma hívők-

1. táblázat: A cigányapasztorációt végzők felekezeti hovatartozása

Felekezet	arány (%)
Katolikus	59
Református	8
Evangélikus	2
Pünkösdi Egyház (cigánymissziója)	27
Baptista	3
Felekezeten kívüli	1

kel szeparáltan kellene-e foglalkozni, és csak a már ténylegesen megtért és meg is maradt (!) roma hívőket lehet, érdemes bevinni a nem roma hívek közé?

- Mindezt azért, mert a romák mások (de egyáltalán nem kizárólag „rosszabbak”) lennének, mint a nem romák?

A továbbiakban az ezen „törésvonalak” mentén feltett kérdésekre adott válaszokat ismertetjük, majd rátérünk a járvány hatásaira. A kérdésekre 5 fokú skálán adható válaszok közül kellett kiválasztani az egyetértés mértékét: -2 egyáltalán nem ért egyet, -1 inkább nem ért egyet, 0 egyet is ért, meg nem is, 1 inkább egyetért, 2 teljesen egyetért. Így a válaszokból képzett átlagérték előjele és nagysága megmutatja, hogy inkább egyet-, vagy egyet nem értésről van szó, illetve, hogy az milyen mérvű.

Felülről adott koncepció vs. alulról való építkezés

2. táblázat: A romapasztorációt végzők véleménye a pasztorális koncepcióról

Vélemény	Felekezeti Csoportosítás					
	katolikus (N=69)		pünkösdi (N=32)		többi (N=22)	
	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás
A cigányapasztoráció alulról építkezik.	0,55	1,05	0,59	1,01	0,45	0,80
Nem kell koncepció, csinálni kell.	0,57	1,31	-0,56	1,31	-0,50	1,30

Amint azt a 2. táblázatban az átlagértékek előtti negatív előjelekből látjuk, a katolikusok kivételével mind a pünkösdi, mind pedig a reformátusok, baptisták stb. igénylik a lelkipasztoráció végzésének koncepcióját. Ugyanakkor azzal mindhárom csoport – leginkább a pünkösdi, „legkevésbé” a többiek – egyetért abban, hogy a cigánypasztoráció alulról építkező „műfaj”. Az egyetértés, az egységesség abban is megnyilvánul, hogy ennél a véleménynél rendre kisebbek a szórások, mint a koncepció szükségességét, vagy feleslegességét

próbáló kérdésnél. Az alulról építkezés és a koncepció iránti igény ellentmondásának feloldása valószínűleg abban rejlik, hogy ezek a felekezetek látják/várják az elinduló kezdeményezéseket, és amikor ezek megjelennek, akkor biztosítják, felajánlják számukra a cigánypasztorációs koncepciójukat. (Képletesen megfogalmazva, „A Lélek ott fúj, ahol akar” (Jn 3,8), ám amikor észreveszik, akkor „befogják, irányítják”, pontosabban, a Lélektől „megtámasztott”, elindított embereknek irányt mutatnak.)

Lelkipásztori tevékenység és/vagy a romák társadalmi felzárkóz(tat)ása

A többség tehát igényel valamilyen iránymutatást, csak hogy ebben is többféle elképzelés lehetséges. Az egyik ilyen az, hogy össze kell-e kapcsolni

a pasztorális munkát a cigányok társadalmi, helyi közösségbe való integrálásával. Az ezzel kapcsolatos véleményeket látjuk a 3. táblázatban.

3. táblázat: A romapasztorációt végzők véleménye a pasztorális és integrációs munka viszonyáról

Vélemény	Felekezeti Csoportosítás					
	katolikus (N=69)		pünkösdi (N=32)		többi (N=22)	
	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás
Nemcsak a hitéletet kell erősíteni, a felzárkóztatást is végezni kell.	1,46	0,80	1,38	0,87	1,41	0,85
Közösség építése nélkül nincs, ami megtartsa a megtérőket.	1,68	0,71	1,56	0,62	1,59	0,67
A szociális teendők sürgetése ellentmond a pasztorációnak.	-0,88	1,19	-0,97	1,03	-0,86	1,08
Jobb, ha a pasztorációt roma közösség megteremtésével kezdjük, aztán integráljuk a nem romák közé.	0,43	1,13	-0,28	0,99	-0,14	1,28
Úgy tud megmaradni egy helyi roma gyülekezet, ha az kapcsolódik nagyobb gyülekezetekhez is.	0,45	1,14	0,16	1,40	0,59	1,14
Romák közt a női szolgálat az erősebb.	0,28	1,16	-0,88	0,98	-0,36	1,36
A roma származású hívek bevonását a kizárólagosan csak nekik (1), vagy a vegyes (2), roma, nem roma programok szolgálják jobban.	1,78	0,42	1,66	0,48	1,86	0,35

Abban mindannyian egyetértenek, hogy nincs el-
lentmondás a szociális felzárkóztatás és a hitélet
erősítése között, vagyis egyszerre kell/lehet
végezni mindkettőt. Abban is egyetértenek, hogy
a közösségek építése is elengedhetetlen, továb-
bá, a helyi, kisebb roma közösségeknek a fenn-
maradásuk érdekében kapcsolódniuk kell nagyobb
gyülekezetekhez.

A pünkösdiel, baptisták, reformátusok, stb. integ-
ristábbnak tűnnek abból a szempontból, hogy nem
tartják fontosnak azt, hogy előbb roma közösséget
teremtsenek, amit aztán később integrálnak a nem
romák közé. (Az más kérdés, hogy ténylegesen így
történik-e, vagy közöttük is előbb homogén roma
közösségek keletkeznek... Ráadásul a szeparálással
való egyet-nem-értésük jóval gyengébb – közelebbi
a semleges választ jelölő o-hoz – mint a katoliku-
sok egyetértése.) A katolikusok ezen a téren „óva-
tosabbnak” tűnnek, ami ellentmond annak, hogy
szerintük is a vegyes, azaz a roma és nem roma
híveknek közösen szervezett programok szolgál-
ják jobban a roma származású hívek bevonását,
és nem a kizárólagosan csak romáknak szervezett

programok. Potenciális, ám mindenképp további
megerősítést igénylő magyarázat lehet az, hogy
ők attól tarthatnak, hogy ha megfelelő előkészítés
nélkül próbálnák meg összehozni roma és nem
roma híveket, az esetleg később a nem roma hívek
távolmaradását eredményezné.

Végezetül abban sincs egyetértés a katolikusok és
a többiek közt, hogy a romák közt a női – nők által
végzett és/vagy nőkre irányuló – szolgálat lenne
az erősebb. Amíg a katolikusok ezzel valamelyest,
bár nem túlságosan határozottan, de egyetértenek,
addig a pünkösdiel határozottan nem értenek
egyet. Ugyan a többiek sem értenek ezzel egyet, de
az ő ellentétes álláspontjuk nem olyan erős, mint
a pünkösdielké. A katolikusoknak érdemes azon
elgondolkodni, hogy miért vélik a többiek a férfiak
közti lelkipásztorkodást nemcsak lehetségesnek,
hanem megfelelően eredményesnek is. A magya-
rázat talán abban keresendő, hogy a pünkösdiel
és a baptisták jobban tudják kezelni a cigányokra
jobban jellemző és markánsabban kifejezett érzel-
mi megnyilvánulásokat, ezeknek nagyobb teret
engednek, mint a katolikusok.

Integráció vagy szegregáció?

A roma gyermekek iskolai szegregációjáról vagy
integrációjáról egyáltalán nincs határozott véle-
ményük a cigánypasztorációban dolgozóknak,
hisz mindhárom felekezeti csoport a nullához
nagyon közeli, illetve kifejezetten nullás átlagot
produkált (4. táblázat). (Ha a három csoport ered-
ményét átlagoljuk, az is egyértelműen nulla lesz.)
Ebben valószínűleg az is szerepet játszhat, hogy
függetlenül a szegregációtól vagy az integrációtól,
az oktatási körülmények döntően befolyásolhatják
a tanulmányi eredményeket.

A romák önrendelkezési érettségét a pünkösdiel
tartják a legjobbnak, a katolikusok és a többiek
itt is meglehetősen határozatlanok, azaz nullához
közeli értékeket hoznak. Ám amíg a reformátu-
sok, baptisták stb. esetében ez a határozatlanság
azért az érettség elismerése felé billen kissé, addig
a katolikusoknál az egyet nem értés felé mozdul.
A pünkösdiel eltérő véleményének okait további
vizsgálatoknak kell kiderítenie.

Egyöntetű, még ha nem is nagyon markáns volt
a válaszolók véleménye azzal kapcsolatban, hogy
a romák megőriznék-e roma identitásukat életvi-
telükben is. Azzal ugyanis, hogy a „romák ne akar-
janak nem romaként élni”, egyik felekezeti csoport
sem értett egyet. Integrációt akarnak tehát, és nem
asszimilációt.

Ugyanez az integrációs szándék nyilvánul meg
abbéli és egyöntetű véleményükben, hogy sem
a romák, sem a többségi társadalom szempontjából
nem lenne jó, ha kizárólag a saját közösségeikben
élnének, tanulnának. Amikor tehát a roma gyer-
mekek iskolai osztályban történő integrálásáról
vagy különválasztásáról nem tudnak határozott
véleménnyel szolgálni, az egyértelműen nem szeg-
regációs szándékot tükrözi. Integrálni akarnak,
de ebbe még az is beleférhet, hogy az iskolában
az eltérő szükségletek és igények miatt a roma
gyermekek külön tanulnának. De tényleg másmi-
lyenek-e a romák?

4. táblázat: A romapasztorációt végzők véleménye a roma integrációról, szegregációról

Vélemény	Felekezeti Csoportosítás					
	katolikus (N=69)		pünkösdi (N=32)		többi (N=22)	
	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás
A roma gyermekeknek jobb, ha a nem romákkal közös iskolai osztályokban tanulhatnak.	0,09	1,45	-0,09	1,51	0,00	1,48
A romák minden szempontból érettek arra, hogy saját dolgaikban dönthessenek.	-0,10	1,18	0,53	1,02	0,05	1,25
A romák ne akarjanak úgy élni, mintha nem lennének romák.	-0,20	1,30	-0,13	1,50	-0,27	1,35
A többségi társadalom szempontjából jobb, ha a romák saját közösségükben élnek vagy tanulnak.	-0,98	1,08	-0,91	1,17	-0,81	1,18
A romák szempontjából jobb, ha a romák saját közösségükben élnek vagy tanulnak.	-0,89	1,14	-0,66	1,10	-1,05	0,90

A romák tulajdonságai

5. táblázat: A romapasztorációt végzők véleménye a cigányok egyes tulajdonságairól

Vélemény	Felekezeti Csoportosítás					
	katolikus (N=69)		pünkösdi (N=32)		többi (N=22)	
	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás
A romák között több tehetséges zenész van, mint a nem romák között.	-0,09	1,30	0,66	1,15	-0,36	1,1898
A romák között a hagyományos családi értékek tisztelete erősebb, mint a nem romák között.	0,51	1,20	0,41	1,19	-0,23	1,4883
A romák jobban elviselik a nehézségeket.	-0,28	1,26	-0,03	1,12	-0,14	1,2843
A roma családokban azért van olyan sok gyermek, mert az utánuk kapott állami juttatásból élnek meg.	-0,64	1,15	-1,16	0,95	-0,77	1,1178
A romák között ugyanannyi a bűnöző, mint a hasonló körülmények között élő nem romák között.	0,45	1,37	0,31	0,90	0,45	1,3701
A romák között arányaiban ugyanannyi a törvénytisztelő polgár, mint a hasonló körülmények között élő nem romák között.	0,68	1,22	0,66	0,79	0,82	1,1002

Vélemény	Felekezeti Csoportosítás					
	katolikus (N=69)		pünkösdi (N=32)		többi (N=22)	
	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás
A romák rendes emberek.	0,88	1,01	1,31	0,82	0,82	0,8580
A romák mindent megtesznek azért, hogy beilleszkedjenek a többségi társadalomba.	-0,28	0,94	0,09	1,06	-0,45	0,8043
A romáknak több segítséget kellene adni, mint a nem romáknak.	0,07	1,23	0,47	1,05	0,27	1,2442
A romáknak szükségük van a támogatásra.	1,03	0,97	1,25	0,84	1,05	1,0450
Bajok esetén a romák jobban kapaszkodnak a hitbe/Istenbe.	0,80	1,01	1,19	0,90	0,68	1,0912
A mélyszegénységben élő roma inkább keresi az Istent, mint a hasonlóan szegény nem roma.	0,19	1,17	-0,03	1,15	-0,64	1,3636

Amint azt az 5. táblázatban látjuk, 8 tulajdonságot tekintve a különféle felekezeti csoportok válaszolói egységes véleményen vannak. Egységesen elvetik azt a nézetet, hogy a romák jobban elviselnék a nehézségeket. Ez a tapasztalatuk megerősíti azt a véleményt, hogy kisgyermekkor – megengedő – szocializációjukból adódóan igen alacsony a frusztrációs tolerancia szintjük. Meglehetősen határozottsággal elvetik azt is, hogy azért lenne náluk több gyermek, mert az utánuk kapott állami juttatásokból akarnának megélni.

Egyöntetűen és elég karakteresen vallják azt is, hogy a romák rendes emberek, a körülményekhez képest ugyanannyi köztük a bűnöző vagy a törvénytisztelő, mint a hasonló problémákkal küszködő nem romák között. Határozottan egyetértenek abban is, hogy a romáknak szükségük van támogatásra. Azonos véleményen vannak abban is, hogy több segítséget kellene adni nekik, mint a nem romáknak, ám itt éppen hogy csak átbillent a mérleg a segítség felé, jelezvén, hogy ebben a kérdésben elég sokan voltak semleges állásponton. Végezetül egyetértenek abban is, hogy baj esetén a cigányok (is) jobban kapaszkodnak Istenbe, a hitbe, ami feltehetően általános emberi adottság.

Vizsont három másik kérdéssel együtt abban meglehetősen eltérő véleményen voltak, hogy a mélyszegénységben élő roma jobban keresi-e

az Istent, mint a hasonlóan szegény nem roma. Csak a katolikusok értettek valamelyest egyet ezzel, a pünkösdiiek gyakorlatilag semleges állásponton voltak, míg a reformátusok, baptisták, evangélikusok stb. inkább nem értettek egyet. Vallásszociológiai és pszichológiai szempontból is fontos lesz ennek a jelenségnek a tanulmányozása, hiszen a deprivációs elméletek alapján eddig azt gondoltuk, hogy a különféle nélkülözések elősegítik a vallásosságot.

Nem volt egyetértés a romák nagyobb zenei talentumát illetően sem: csak a pünkösdiiek vélik úgy – ők viszont elég markánsan –, hogy a cigányoknak jobb a zenei érzékük. Választ adhat-e erre az, ha kiderülne, hogy ők „másfajta” romákkal találkoznak, mint a katolikusok vagy a többiek? Ugyanez a kérdés merülhet fel azzal kapcsolatban is, hogy egyedül a pünkösdiiek azok, akik inkább az egyetértés irányába mozdultak el abban a kérdésben, hogy megtesznek-e a cigányok mindent a befogadó társadalomba való integrálódás érdekében. A katolikusok és főleg a többi felekezethez tartozók meglehetősen másként vélekednek ebben a kérdésben.

Meglepő végül az is, hogy a reformátusok, baptisták stb. nem osztják azt a meglehetősen általánosnak és elfogadottnak tartott véleményt, miszerint a cigányok jobban ragaszkodnának a családi értékekhez.

A foglalkoztatottság mint általános gyógyír

6. táblázat: A romapasztorációt végzők véleménye a munkahelyekkel kapcsolatban

Vélemény	Felekezeti Csoportosítás					
	katolikus (N=69)		püNKöSDi (N=32)		töbBi (N=22)	
	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás
A cigányok gondjai megoldódnának, ha lenne a megélhetéshez elegendő fizetést biztosító munkahelyük.	0,22	0,99	0,06	0,98	0,18	0,91
A romák közül sokan csak azért nem dolgoznak, mert nem kapnak munkát.	-0,14	1,10	0,00	1,11	0,05	1,13
A pasztoráció eredménye, a megtértek megtartása azon múlik, hogy az illető foglalkoztatását meg tudjuk-e oldani (van/lesz-e munkahelye).	0,16	1,22	-0,66	1,18	-0,50	1,41

Amint azt a szakirodalmi szemlében láttuk, az iskolázottság, azaz a tanultság mellett leginkább a foglalkoztatottságot szokták a romák helyzetének javítására megoldásként említeni. A 6. táblázat tanúsága szerint a válaszadók viszont többnyire „semleges” álláspontra helyezkedtek ebben a kérdésben, még hozzá eléggé egységesen. Nem osztják, de nem is tagadják azt a véleményt, hogy a munkahelyek megoldanák a romák problémáit. Talán még „semlegesebb” az álláspontjuk azzal kapcsolatban, hogy a romák nem-dolgozása csupán munkahely-hiányból fakad. (Egyedül a katolikusok fejezték ki enyhe egyet-nem-értésüket ezzel kapcsolatban, de ennek mértéke is kisebb volt, mint az előző kérdésnél.)

A romapasztoráció eredményességénél volt némi véleményeltérés. A püNKöSDiek, reformátusok, evangélikusok, baptisták stb. inkább nem értettek egyet azzal a nézettel, hogy lelkigondozói sikerességük a foglalkoztatottságtól függne. A katolikusok – igaz, csak nagyon enyhén – láttak ebben a felfogásban némi rációt. Ezt magyarázhatja az, hogy hazánkban a katolicizmus társadalmilag jóval elfogadottabb, mint a többi vallás, és így társadalmi beágyazottsága is leginkább megközelíti az általános társadalmi körülményeket, melyek közt a biztonságos és megfelelő fizetést nyújtó munkahely igen nagy súllyal bír. A katolikusok tehát feltehetően jobban azonosulhatnak ezzel a nézőponttal.

A foglalkoztatottság mint általános gyógyír

A válaszadók összességében úgy értékelték, hogy a járvány nem, vagy csak minimális hangulatváltozást (pánikot) okozott a közösségükben, gyülekezetükben. Az online szertartásokra való átálláshoz 15 százalékuknak nem volt eszköze, negyedrészükhöz pedig csak részben álltak rendelkezésre a szükséges technikai feltételek. A többieknek ez nem okozott gondot.

A 7. táblázatban megfogalmazott állításokra meg-

lehetősen egységes véleménnyel reagáltak. Természetesen egyetértettek azzal, hogy ilyen helyzetben nagyobb szükség van mind a lelkigondozásra, mind pedig az anyagi jellegű segítségre. Viszont egyik csoport sem értett egyet azzal, hogy a járvány nagyobb arányú megtérést eredményezett volna, bár a püNKöSDiek véleménye itt erősen nullához közeli, vagyis egyet is értettek meg nem is.

7. táblázat: A romapasztorációt végzők véleménye a járvány hatásáról

Vélemény	Felekezeti Csoportosítás					
	katolikus (N=69)		pümkösi (N=32)		többi (N=22)	
	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás	átlag	SD egyenlő szórás
A járvány idején a közösségnek nagyobb az igénye a lelki táplálékra.	1,07	0,96	1,40	,0562	0,82	1,10
A járvány idején nagyobb szüksége van a közösségnek a „materiális” segítségre. (pl.: adomány)	1,03	1,01	1,00	0,80	1,18	0,91
A járvány hatására a közösséghez többen csatlakoztak.	-0,36	1,15	-0,09	1,25	-0,45	1,14

Összegzés

A romapasztorációt nemcsak a cigányok lelkiüdvössége, hanem azok társadalmi felzárkóztatása szempontjából is kiemelten fontos tevékenységnek tartó, a romák lelkigondozását ténylegesen végző munkatársak véleményét vizsgáltuk feltáró (pilot) jellegű tanulmányunkban.

Abban mindannyian egyetértettek, hogy a romapasztoráció a helyi, egyéni kezdeményezésekből, „alulról építkező” (grassroot) tevékenység, ám ez többek szerint egyáltalán nem zárja ki, sőt, ezzel együtt megkívánja a sajátos lelkipásztori koncepció létét, alkalmazását. Nemcsak abban értettek egyet, hogy egyszerre kell és lehet végezni a lelkigondozást és felzárkóztatást, hanem abban is, hogy ehhez a közösségek építése is elengedhetetlen. Konszenzusos vélemény született abban is, hogy a helyi roma közösségeknek a fennmaradásuk érdekében kapcsolódniuk kell nagyobb gyülekezetekhez.

Bár a tényleges megvalósulás hasonló lehet, elvi síkon eltérés van abban, hogy előbb érdemes-e homogén roma gyülekezeteket létrehozni, és később integrálni a nem roma gyülekezetbe, vagy már a kezdeteknél is vegyes közösségekben gondolkodjanak. A katolikusok az előbbi, a többiek az utóbbi véleményt képviselik.

Eltérő a vélemény abban is, hogy az általánosságban meglehetősen – és mintánkban a katolikusok által is valamelyest – elfogadott nagyobb női affinitás a spiritualitáshoz a cigányok közt is érvényes-e. A pümkösi és a többiek ugyanis azt

vallják, hogy a férfiak is hasonló mértékben aktívizálhatók, mint a nők.

Szemben az asszimilista elképzelésekkel, a cigány-psztorációt végzők egyértelműen és markánsan integrista álláspontot képviselnek. Sem a romák, sem pedig az őket befogadó többségi társadalom szempontjából nem tartanak jónak, ha a cigányok saját közösségeiken belül maradnának.

Markánsan és egyöntetűen vallják, hogy a romák rendes emberek, a körülményektől függően ugyanannyi törvénytisztelő vagy bűnöző van köztük is, mint a nem romák közt. Egyformának vélik a mélyszegénységben élő romák és nem romák spirituális igényeit is. Hasonlóan gondolkodnak arról is, hogy a romáknak szükségük van a segítségre.

A katolikusokkal és pümkösiakkal ellentétben a többiek nem értettek egyet azzal az általánosan elfogadott tünő nézettel, hogy a romák erősebben tisztelnék a hagyományos családi értékeket.

Egységesen tartózkodó, semleges volt a véleményük a megfelelő fizetést biztosító munkahelyek teljesszerű javulást eredményező hatásáról.

Megítélésük szerint a járvány nem okozott különösebb pánikot a közösségeik életében. Az online szertartásokra való átállást csak minden hetedik válaszoló tartotta problémásnak. Végezetül, egyikőjük sem tapasztalt nagyobb mérvű megtérést a járvány idején.

A kutatás feltáró jellegéből adódóan számos olyan eredmény született, amelyek további vizsgál-

lódást igényelnek majd. Ezek a – teljesség igénye nélkül – a következők:

- A romapasztorációs koncepció megfelelősége: a helyi kezdeményezések milyen útmutatást kaptak a koncepcióban, illetve mely kérdéseikre nem kaptak választ?
- Milyen tapasztalatok születtek már a helyi roma

gyülekezetek más, nagyobb gyülekezetekhez való csatlakozásakor?

- Vizsgálni kell, hogy a roma férfiak spiritualitása és aktivizálhatósága más jellegű-e, mint a nőké.
- Mire ad, és mire nem ad megoldást a megfelelő fizetést biztosító munkahely a cigányok gondjaira?

Felhasznált irodalom

BBalogh, Győző János 2019 A Magyar Görögkatolikus Egyház cigányok között végzett missziója 1937-2016 között. Ph.D értekezés. PPKE Hittudományi Doktori Iskola, Budapest

Durkheim, Émile 2004 [1912] A vallási élet elemi formái – A totemisztikus rendszer Ausztráliában. L' Harmattan

EMMI Szociális és Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkársága 2014 Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia II. Tartósan rászorulók – szegény családban élő gyermekek – romák (2011–2020) Emberi Erőforrások Minisztériuma Szociális és Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság, Budapest

Gyetvai, Gellért – Dészfalvi, Judit 2016 „Changing Roma Identity. A New Kind of Double Identity and How To Model It” European Journal of Mental Health. 11: 36-59.

Gyetvai, Gellért – Rajki, Zoltán 2014 Cigány missziós mozgalmak hatásai Magyarországon. Cigány Módszertani és Kutató Központ, Békés

Human Contact é.n. Roma integráció a Magyar Katolikus Egyház segítségével. https://www.parlament.hu/biz39/isb/tan/roma_integracio.pdf utolsó elérés: 2021. május 20.

Iovanovici Afrodita 2017 „A megtérés, mint a cigány integráció egyik alternatívája” in Kozma Gábor (főszerk.) His pulcris disciplinis A Gerhardus Tudományos Diákköri Konferencia helyezést elért előadásai. Gerhardus

Magyar Katolikus Egyház 2015 Magyar Katolikus Egyház roma/cigány pasztorációs irányelveinek dokumentuma. A Magyar Katolikus Egyház roma/cigány pasztorációs irányelvei - 2015. - Szombathelyi Egyházmegye (martinus.hu) utolsó hozzáférés: 2021. május 20.

Magyarországi Református Egyház Zsinati Hivatala Missziói Iroda 2016 Református Cigánymisszió. Magyarországi Református Egyház Zsinati Hivatala Missziói Iroda

Podolinska, Tatiana 2017 „Roma in Slovakia – Silent and Invisible Minority. Social Networking and Pastoral Pentecostal Discourse as a case of giving voice and positive visibility” Slovak Ethnology 65: 135-157

Péceli, Melinda – Lukács, Ágnes 2009 A vallás szerepe a cigányság integrációjában, Embertárs, 3 : 262 - 284

Povedák, Kinga 2015 „Belonging, Integration and Tradition: Mediating Romani Identity Through Pentecostal Praise and Worship Music.” In: Congregational Music-Making and Community in a Mediated Age. Congregational Music Studies Series. Ashgate, Farnham 161-182.

Révay, Edit 2019 „Ti az egyház szívében vagytok. Cigánypasztoráció a Kárpát-medencében - egyházi és civil szakemberek szociális érzékenységének növelése” című, EFOP-5.2.2-17-2017-00046 kutatás lebonyolítása”. Boldog Ceferino Intézet, Szombathely

Tertyánszky, Krisztina 2021 „Állami elismerés dr. Székely Jánosnak” Vas Népe. 2021. április 10. <https://www.vaol.hu/kozelet/helyi-kozelet/allami-elismeres-dr-szekely-janosnak-a-szombathelyi-egyhazmegye-puspokevel-beszeltgettunk-4824466/> utolsó elérés: 2021. május 24.

Vándorlók és Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa 2005 Irányelvek a cigánypasztorációban - Róma. <https://katolikus.hu/dokumentumtar/2973>, utolsó hozzáférés: 2021. május 20.

Ásványi Katalin, Fehér Zsuzsanna és Jászberényi Melinda

Családbarát múzeum, ahol a család is jól érzi magát

Betekintő

A múzeumlátogatás a koronavírus-járványt követően, az élet újraindításához kapcsolódóan a családok számára az élményen keresztül közös kimozdulás lehetőségét, az informális keretek közötti tanulás élményét, az egymás közötti kapcsolatok kialakulásának lehetőségét (családon belül, a családok között, vagy a család és a múzeumi szakemberek, múzeumpedagógusok között) kínálja és a családi együttlétnek többletet ad. Családonként különbözhet az elsődleges motiváció, azonban a múzeumok számára lényeges, hogy mindezeket a funkciókat betöltsék. A családdal érkező múzeumlátogatók egy különleges látogatói kört képeznek, melyet leginkább az határoz meg, hogy egyszerre több korosztály számára kell élményt nyújtani, vagyis szükség van a többgenerációs szemléletre. A múzeumlátogatást mindig megelőzi egy felkészülési szakasz. A múzeumi szakemberek a családok szempontrendszerének ismeretében hatékonyabban tervezhetik meg és kommunikálhatják szolgáltatásaikat. Kijelölhetnek a családok számára olyan látogatási időszavakat, amelyek során elkerülhetik a zsúfolt kiállítótereket, a kiállításokat tartalmi-tematikai szempontból történő értékelés alapján ajánlják a családoknak, valamint tájékoztatják a kedvezményes belépési lehetőségekről őket. A múzeumi élmény teljessé tételéhez a látogatási szakasz során, a kiállításokhoz kapcsolódó tényezők családbarát kialakításának alapfeltétele a családbarát szemlélettel rendelkező múzeumi személyzet biztosítása, a tiltó táblák helyett, múzeumlátogatási edukációra hangsúlyt helyező tájékoztató feliratokat elhelyezése, gyerekfoglalkoztató terek kialakítása, interaktív kiállítási elemek beiktatása, speciális családi múzeumpedagógiai foglalkozások biztosítása. A múzeumlátogatás nem ér véget a kiállítás megtekintésével. Szükség van egy levezetési szakaszra is, a családok számára fontos további programlehetőségeket kínálni, ilyen módon tehető teljessé a múzeumlátogatás.

Bevezetés

A családok szabadidő eltöltésével foglalkozó tanulmányok szerint a családon belüli kapcsolat, különösen a családtagokkal közösen megélt pozitív élmények a legfontosabb motivációs tényezőt jelentik a családi szabadidős tevékenységek esetében (Hallman és Bebow 2007). Ugyanakkor kutatások rávilágítanak arra a konfliktusos helyzetre is, miszerint a családi szabadidős tevékenységek esetén nem csak a „családi idő” fontos tényező, hanem a „saját időre” is figyelmet kell fordítani (Schanzel és Smith 2014). Ugyanis lényeges a családdal közösen eltöltött idő esetében, hogy megerősítse a családi köteleket, lehetőséget biztosítson a közös élményszerzésre, ugyanakkor a saját idő, a saját érdekek érvényesülése is fontos

szempont a szabadidő eltöltésekor, hogy a szülők is ki tudjanak szakadni a mindennapokból és felszabaduljanak a családi élet kötelezettségeitől egy időre.

Hagyományos szerepükben a múzeumok a kultúra közvetítői, információforrás és kutatási terület. Mivel azonban a fogyasztók egyre inkább olyan termékeket és szolgáltatásokat követelnek meg, amelyek az érzelem, tanulás, lét és cselekvés érzését biztosítják (Mehmetoglu és Engen 2011), ezért ahelyett, hogy egyszerűen „vannak”, foglalkozniuk kell a részvétel, tanulás és élményszerzés lehetőségével (Trinh és Ryan 2013). Ma már elvárás, hogy a múzeumok túlmutassanak a gyűjtés, a kutatás és a kiállítás funkcióinak nyújtásán, és részt

vegyenek az élmény marketingben. Ez magában foglalja a „fantáziák, érzések és szórakozás törekvése felé irányított” élmények nyújtását, hangsúlyozva a szimbolikus jelentéseket, a hedonikus örömet és a tudatalatti válaszokat, ahelyett, hogy elsősorban a kézzelfogható előnyöket, az utilitárius funkciókat és a tudatos folyamatokat hangsúlyozzák (Holbrook és Hirschman 1982). A múzeumoknak ezért élményt (Pine és Gilmore 1998) kell nyújtani a látogatók számára (Bodnár és mtsai 2017), így ha egy múzeum el akarja érni a családokat, figyelembe kell vennie ezeket a változásokat és előtérbe helyezni a családok különböző igényeit. A múzeumok figyelme egyre inkább a közönségre összpontosít, és olyan programokat, tereket és kiállításokat hoznak létre, mellyel ösztönözni tudják a visszatérést a múzeumba. A közönségközpontú kezdeményezések arra fókuszálnak, hogy a múzeumok minden korosztály számára megfelelő élményt tudjanak nyújtani.

Számos tanulmány (Anderson et al. 2002) alátámasztja, hogy a gyermekkorban ért hatások az egész életünkre kihatnak. Kisgyermekkorban különösen nagy hangsúlyt kell fektetni a megfelelő nevelésre és példamutatásra, hiszen ez alapozza meg későbbiekben az ember szocializációját és integrációját.

A művészetek és a kultúra kifejezetten pozitív hatással lehetnek a gyerekekre, mivel segíti testi, lelki és szellemi fejlődésüket, és személyiségük harmonikus kibontakozását. Nem véletlen, hogy otthon, az óvodákban és az iskolákban is a mesék, mondókák, énekek a mindennapok szerves részei, hiszen ezek mind segítik a gyermeket, hogy el tudjon igazodni a világban, és legyőzze a félelmeit.

A kulturális programok közül a múzeumok jelentős szerepet tölthetnek be a gyermekek tájékozottságának és szellemi tudásának elmélyítésében. A múzeumok történetében egyre inkább előtérbe került az oktató szerep. Mára már azt mondhatni róluk, hogy az iskolán kívüli oktatás egyik legjelentősebb intézményévé váltak. Épp ezért nagyon fontos, hogy a gyermekek egy-egy múzeum meglátogatása után pozitív élményként gondoljanak vissza az ott eltöltött időre. Azonban ezt az élményt számos tényező befolyásolja, mint például a múzeumpedagógus, a múzeum épülete, a megtekintett kiállítás és az interaktív foglalkozások.

A múzeumok egyre inkább a családi élmények

színterévé tudnak válni (Melton 2017). Jelen kutatásban ezért kifejezetten a családok szempontjából tárjuk fel azokat a tényezőket, melyek fontosak lehetnek a családi múzeumlátogatások során, hogy visszatérésre ösztönözzék a családokat.

Hazánkban a különböző turisztikai attrakciók pályázhatnak a családbarát minősítés megszerzése érdekében. „A Családbarát Hely Tanúsító Védjegy olyan minősítési lehetőség a pályázó munkahelyek és szolgáltató helyek számára, amelynek elnyerésével a tanúsítvány birtokosa hiteles és minőségi értékelést kap a családbarát működésről” (Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft. 2020). A családbarát gyakorlat pozitív társadalmi üzenetet hordozó érték, mely egyre jelentősebb vonzerővel bír napjainkban.

A Családbarát múzeumi működés kritériumrendszere rendkívül komplex és összetett (Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ 2020). Az attrakciónak képesnek kell lennie számos akadály áthidalására, annak érdekében, hogy minden érdeklődőt kiszolgálhasson. Gazdasági akadályok, kulturális akadályok és a múzeumhoz való hozzáférés akadályai egyaránt komoly problémát jelenthetnek és távolmaradásra ösztönözhetik a potenciális vendégeket. A gazdasági kérdések megoldásai között szerepel például különböző jegykategóriák és családi kedvezmények biztosítása. A kínált infrastruktúrának is ki kell szolgálnia a családi szegmens igényeit. Legyen könnyen megközelíthető, tömegközlekedéssel is elérhető legyen, kisbabával érkezőknek biztosítson helyet a baba ellátásához, kisgyermekkel érkezőknek biztosítsa a kisgyermek alapvető igényeinek kielégítéséhez szükséges infrastruktúrát, nagyszülőknek, mozgási nehézséggel érkezőknek biztosítson pihenési lehetőséget. A biztonság is egy nagyon fontos szempont. Feltétel, hogy a pályázó minden esetben garantálja a kisgyermekbiztonságát a kiállításokon és a részükre kialakított területeken, illetve küszöbölje ki a veszélyforrásokat, vagy jelezze őket. A fizikai környezet alkalmassá tétele mellett szükséges a programok fejlesztése, indítása is. Elvárás, hogy a programok tervezésekor legyen kiemelt szempont a családok közös szórakozása, minőségi időtöltése és vegyék figyelembe a különböző generációk életkori sajátosságait.

Jelen kutatás célja, hogy a családbarát múzeumok ismérveit a családi igények felmérése alapján

határozza meg és javaslatot tegyen a családbarátság minél teljesebb körű kialakítására a múzeumi szakemberek számára.

A tanulmányban arra a kutatási kérdésre kerestünk választ, hogy melyek a családbarát múzeumok ismérvei?

Primer kutatást végeztünk, mélyinterjúkat készítettünk családokkal, hogy azonosítani tudjuk a családbarát elemeket a múzeumokban, és megfogalmazzuk a családbarát múzeum egy lehetséges definícióját és kritériumait.

A „családbarát” fogalom több szinten, többféleképpen értelmezhető, melyre a turizmusban már a szállodákra (Csordás és mtsai 2018; Mintel 2004; Carr 2011) és a fesztiválokra (Ásványi és mtsai 2019) vonatkozóan is láthatunk kutatásokat. Minél magasabb szinten sikerül biztosítani a családbarát eszközök/szolgáltatások meglétét, minőségét, annál inkább számolhat az adott múzeum egy potenciális versenylőny megszerzésével. Nem elég biztosítani, illetve fenntartani a családbarát eszközöket, hanem a versenylőny megszerzéséhez törekedni kell többletszolgáltatások nyújtására is. A többletszolgáltatások jellegüktől függően növelhetik az elégedettséget, és az élményfaktort előtér-

be helyezve döntő tényezőként is funkcionálhatnak egy adott múzeum kiválasztásakor.

A családbarát múzeum fogalma nem merül ki a kisgyermekes családok köré kiépülő szolgáltatáscsomagokban és létesítményekben, de mindenképpen a „családbarát” jelző fogalomkörének mérvadó részét jelenti. Alapvetően két megközelítés azonosítható a fogalmat illetően: a „gyermekbarát” és a több generáció igényeit is figyelembe vevő „többgenerációs” koncepció, melyek közül a múzeumokra vonatkozóan jelen tanulmány a többgenerációs megközelítést alkalmazza.

A cikk felépítése a következő: először irodalmi áttekintést nyújtunk, amelynek középpontjában a családok, mint múzeumlátogatók állnak; majd a múzeumok családi motivációit és környezeti elemeit tárgyaljuk. Bemutatjuk a konstruktív megalapozott elmélet részletes leírását. A családbarát múzeum elméleti modellje a kutatási adatokra épül. A múzeumlátogató családokkal készített interjúk eredménye egy olyan modell, amely egy ideális családbarát múzeum elemeit tartalmazza. A befejező részben a múzeumi szakértőkre vonatkozó megállapításokat és következtetéseket tárgyaljuk.

Szakirodalmi áttekintés

A szakirodalom tanulmányozása alapján a családbarát múzeummal foglalkozó cikkek három fő kérdéskörre világítottak rá. Elsőként fontos a család, mint múzeumlátogató megjelenítése, majd a családok motivációinak azonosítása, melyhez a múzeumok funkcióinak is érdemes igazodni, majd a családi élmények feltárása, melyek a családbarát környezeti elemek kialakításához szükségesek.

A családok, mint múzeumlátogatók

Már a 20. század elejétől kezdve foglalkoztatja az embereket a gyermekmúzeum gondolata, ahol a gyerek egyenlő a felnőttel és közösen tanulnak. 1899-ben megnyílt New Yorkban a Brooklyn Children's Museum, ami elindította ezt a mozgalmat. Ezek a múzeumok arra ösztönzik a gyerekeket, hogy a kultúra, a művészet, a tudomány és a környezet felfedezésével együtt megismerjék önmagukat, tiszteljék egymást és megértsék a körülöttük lévő világot. A Brooklyn

Children's Museum hatására 1913-1925 között számos múzeumot alapítottak erre a példára, hittek a „*learning in doing*” módszerben. Az 1960/70-es évek a gyermekmúzeumok fejlődésének fontos időszaka, a gyerekeket és részvételüket helyezik előtérbe, nem a kiállítást (Karadenoz 2010). A gyerekek számára egyértelműen jobb a családi múzeumlátogatás, mint a csoportos, mivel jobban tudják irányítani, hogy mit és milyen ütemben szeretnének megnézni (Dierking és Falk 1994), mely rávilágít a családi múzeumlátogatások fontosságára.

A múzeumok szempontjából azonban nem csak a gyerekek, hanem maga a család, lényeges részét képezik és egyre nagyobb hányadát teszik ki a múzeumlátogatóknak (Dierking és Falk 1994). Több kutatás azt támasztja alá, hogy a múzeumlátogatók több mint fele családi látogató (Diamond 1986). A családok alapvetően másképpen viselkednek a múzeumban, mint a többi látogató, hiszen jellemzően több időt töltenek

összességében a múzeumban, és hosszabban elbeszélgetnek (McManus 1987). A családok azonban különböző értékeket, ismereteket, tapasztalatokat hoznak magukkal és különböznek az elvárásaik is (Borun 2002), illetve a kulturális különbségek is befolyásolhatják ezen különbségeket (Briseno-Garzon és Anderson 2012). A múzeumok számára ugyanakkor a több generáció egy időben történő kiszolgálása is komoly kihívást jelent.

Mindezek ellenére a családokra vonatkozóan arányaiban kevés kutatás van múzeumi kontextusban. A legnagyobb figyelmet a családi programokra helyezik, és a legtöbb kutatás a családi tanulás és interakció lehetőségét vizsgálja.

A mai gyermekek igen nagy kihívást jelentenek, hiszen a technológia, a szórakozás és a szimuláció mellett már könnyen unatkoznak, ugyanakkor egyidőben a szülők elvárásainak is meg kell felelniük a múzeumoknak. A családok ideje egyre korlátozottabb, sok kötelezettségük van és kevés a szabadidejük és nem egyszerű olyan programokat találniuk, melyek az egész család számára szabadidős élményt nyújtanak. (Maher et al. 2011)

Az autista gyermekkel rendelkező családok múzeumi látogatásának és a közösségbe való integrációjának vizsgálata fontos részét képezi a családi múzeumi kutatásoknak (Langa et al. 2013; Lussenhop et al. 2016; Kulik és Fletcher 2016), ennek az irodalma nagyon szűkös, ugyanakkor lényegesnek tartjuk ezen speciális családi csoport szempontjaival is kiegészíteni a családbarát múzeumi kritériumokat, bemutatni hogyan lehet közelebb vinni ezen családok számára a múzeumlátogatás élményét.

Családi motivációk – Múzeumi funkciók

A családok motivációja a múzeumlátogatásra többféle lehet, melyhez a múzeumok funkciója is igazodik, ezért lényeges kérdés hogy a két tényezőt figyelembe véve, a családokat megcélzó múzeumok fő funkcióik kialakításakor összeegyeztessék és összehangolják.

A tanulás, a társadalmi és a családi kimozdulás a múzeumlátogatások fő motivációs tényezői a családok számára (Hooper-Greenhill és Moussouri 2002), vagyis a családok sok esetben társadalmi és szórakozási célból látogatnak el a múzeumba, azonban az is fontos számukra, hogy tanuljanak valamit és értékes időt töltsenek el együtt (Sterry 2004). A családok társadalmi vagy oktatási célból

különböző múzeumot látogatnak meg (Dierking és Falk 1994). A kutatások azt mutatják, hogy jellemzően nem a tanulás az elsődleges motiváció a családok számára a múzeumok meglátogatására (Kropf 1989), hanem sokkal inkább a közös kimozdulás (Hilke 1989; Borun 1977).

A családi múzeumi látogatások lényege, hogy a gyermekek minél jobban érezzék magukat. Az interaktív és oktató jellegű kiállítások, melyek lefoglalják a gyermekeket és a szülők/anyák tudnak addig pihenni, segítenek abban, hogy az anyák ne kötelezettségként, hanem szabadidőként tekintsenek a múzeumlátogatásra. (Garner 2015)

A múzeumok oktatási funkcióinak hangsúlya napról napra növekszik (Karadeniz 2010; Hrubá et al. 2019), ugyanakkor több egyéb funkciót is betölt a családok számára. A múzeumlátogatás megfelelő szintér a személyes kapcsolatok kialakítására, a családi történetek megvitatására és a közös megértés kialakítására (Dierking és Falk 1994).

A családbarát múzeumok fő funkciója, hogy elősegítsék a szülők és a gyermek közötti interakciót, az oktatást és a szórakoztatást, valamint ezek kombinációját (Conn 2000; Falk és Dierking 2000). A családorientált múzeumok abban egyediek, hogy a családtagokat arra ösztönzik, hogy játszanak együtt, és közösen éljék meg az ott töltött időt (Garner 2015).

A családok számára a múzeumlátogatás leginkább egy jó lehetőség arra, hogy minőségi időt tudjanak együtt tölteni. Valójában a családok általában több időt töltenek egymással, mint magával a kiállítással és a kiállított tárgyakkal, mely rávilágít arra, hogy a múzeumokban a kiállítások hatékonysága szempontjából fontos cél, hogy párbeszédre ösztönözze a családokat, vagyis a múzeum egy különleges környezetet biztosíthat a családi kommunikáció számára (Silverman 1989). A családokat és gyermekeket megcélzó múzeumoknak az az elsődleges célja, hogy a gyerekeket, szülőket és tanárokat fogadja, és interaktív módon átadja a tudást számukra, lehetőséget nyújtson arra, hogy szabadidejüket együtt töltsék el egy vidám környezetben, ahol a szórakozás mellett tanulnak is (Karadeniz 2010). 25 különböző gyermekmúzeumban a családi tanulást vizsgálták, melyet a múzeumban eltöltött idő, a kiállítási részvétel és az értelmező beszélgetések befolyásolnak leginkább, mely erősen meghatározza, hogy a családbarát múzeumoknak milyen funkciót kell ellátnia

(Sanford 2010). Alapvetően két tanulási stílus létezik családok számára: a vezetett tanulás, amikor a család tagjai együtt nézik végig a múzeumot és az önálló tanulás, amikor különfedezik fel a családtagok a múzeumot és időnként találkoznak, mely kiemeli a szülők szerepét a családi tanulásban. A családi tanulást befolyásoló tényezők között szerepelnek: előzetes ismeretek és tapasztalatok, egyéni és csoportos ütemtervek, a szülők és gyermekek neme és életkora, valamint a kiállítás meglátogatása (Dierking és Falk 1994).

A családon belüli interakcióra vonatkozó kutatások (Swartz és Crowley 2004; Shine és Acosta 2000) alátámasztják, hogy olyan kiállításoknál valósul meg jobban az interakció szülő és gyermek között, mely a szülő bevonását erősíti és ösztönzi, akár csak az ő „két kezének” szükségessége miatt (Brown 1995).

A családbarát kiállítások kialakításának célja, hogy minél több család látogassa meg a kiállításokat, hogy minél tovább maradjanak a múzeumban, és minél jobban megértsék a kiállítás üzenetét (Borun és Dristas 1997).

Kifejezetten az autista gyermekkel rendelkező családok esetében azonosított múzeumlátogatási motivációk közül a legfontosabbak, hogy egy csoport tagjaiként kezeljék őket, mely a közösségi érzetet növeli, hogy jól érezzék magukat, hogy szellemileg stimulálódjanak, és több információt szerezzenek, új dolgokat tapasztalhassanak. Lényeges szempont számukra a minőségi családi idő eltöltése együtt, és hogy gyermekeiket érdekelje a kiállítás, míg a más múzeumlátogatókkal való interakció, a pihenés és a szocializáció nem jelent meg, mint fontos motiváció. (Langa et al. 2013) A fő motivációja ezeknek a családoknak a szórakozás és családi kikapcsolódás, a gyermekek számára érdekes tudományos tartalom, a gyakorlati tudományos tanulás, és új tapasztalatok szerzése. A múzeum egy olyan informális tanulási intézmény, mely lehetőséget ad a fogyatékossgal élők számára a társadalmi befogadásra (Lussenhop et al. 2016).

A családok/gyermekek élménye -

A múzeum környezeti elemei

A kiállítások látogatása során a családok élményét a kiállítás típusa, a múzeum környezete és a család érdeklődési köre befolyásolja leginkább (Kropf 1989). Mivel kutatásunk célja, hogy a múzeum

témájától és a családi érdeklődés körétől függetlenül meghatározza a családbarát múzeumok elemeit, ezért ezen tényezők jelen tanulmánynak nem képezik a részét. Melton kidolgozott egy családi tevékenységi modellt (FAM), melyben a tevékenységi környezet (környezet újszerűség) és a családi interakció (családtagok közötti interakció) mentén értelmezi a családi élményeket (Melton 2017). A múzeumban való ottlét során a múzeum családbarátságát az határozza meg, hogy milyen múzeumi környezetet alakít ki, mely hatással van a családok élményeire. A múzeumi környezetet az alábbi részterületekre oszthatjuk a szakirodalom alapján:

- a kiállítástól független tényezők, mint az előzetes információk, a fizikai környezet, a múzeumi emberek, a kiállításon kívüli tevékenységek
- kiállításhoz kapcsolódó tényezők: kiállítási tárgyak, programok, helyiség gyermekeknek
- és ezek kombinációja.

A múzeumba érkezés előtt a múzeum online megjelenése az a tényező, mely előzetes információt kínál a családok számára a múzeumi környezet többi tényezőjével kapcsolatban, erre vonatkozóan az irodalom azonban kevésbé foglalkozik ennek fontosságával.

A múzeumlátogatást befolyásoló tényezők közül a jegyárak és a nyitva tartás segíthetik elő vagy éppen akadályozhatják a családok pozitív döntését. A Holland Múzeumi Szövetség kutatása emeli ki az ingyenes belépés biztosítását egyes intézményekben, mint családbarát tényező. (Boer 2011)

A múzeumba való belépéskor a fizikai környezet hatással van a családokra, lényeges, hogy annak kialakítását milyen mértékben érzik családbarátnak és a gyermekek számára megfelelőnek (Piscitelli és Anderson 2011). A fizikai környezet szempontjából a jelzések egyértelműsége fontos kritérium, valamint a kijelzők a gyerekek magasságának megfelelő elhelyezése és legyen lehetőség a babakocsival való közlekedésre (Stery 2004).

A kiállításokon kívüli tevékenységek is nagyban vonzzák a családokat, például játszótér, étkezési lehetőség (Kropf 1989). Ezekkel kapcsolatban jelentőségteljes, hogy az étterem elérhető áron kínáljon ételeket, és amely egyben a gyermekek számára is vonzó és fogyasztható (Stery 2004).

Nagyon fontos a személyzet szerepe, több kutatás is kiemeli a barátságos és segítőkész személyzetet (Stery 2004). Egy gyermekmúzeum szolgál

tatásminőségének vizsgálatakor is azt állapították meg, hogy a személyzet empátiája a legfontosabb tényező (Maher et al. 2011). A látogatók nagy számban a személyzettel való interakciót tekintik a legemlékezetesebbnek a múzeumi látogatásuk során. Ők segítik a látogatókat az aktív tanulásban, bátorítják őket a kommunikációra és az interakciókra. Fontos, hogy folyamatosan képezzük őket, hogy minden helyzetre fel legyenek készülve, ugyanis egyszerre több generációval kell dolgozniuk. (Villa 2006)

Más múzeumlátogatók is nagyban befolyásolják a családi látogatói élményt, pl. elé állnak, ahol üres, azt nézik meg, ezért érdemes a látogatói irányt meghatározni. (Kropf 1989)

A kiállításához kapcsolódó tényezők közül, maga a kiállítási tárgyak szempontjából is sok olyan lehetőség van, mely erősíti a múzeum családbarát jellegét. Lényeges szempont, hogy jól legyenek világítva a tárgyak, hogy a gyermekek is hozzáférjenek, jól lássák (Kropf 1989). A gyermekek leginkább úgy tanulnak, ha kérdéseket tesznek fel és kommentálják a játékokat, felfedeznek dolgokat (szaglás, ízlelés, stb.), ezért olyan képekre és szimbólumokra van szükség, melyeket el tudnak olvasni vagy meg tudnak hallgatni a gyermekek a saját nyelvükön, és fizikai interakcióba léphetnek vele (Dooley és Welch 2014). A valódi élményszerzést segítik elő a megfogható tárgyak, és a több érzékszervre ható eszközök (Piscitelli és Anderson 2001), ezek növelik a kiállításon eltöltött időt. (Kropf 1989), mely azt mutatja, hogy maga a fizikai környezet családbarát kialakítása nem elegendő a családi látogatók vonzására.

A múzeumi látogatási élményt nagyban növelik a kiállításához kapcsolódó programok. A szabadnapokon, ünnepekhez kapcsolódó rendezvények szervezése jellegzetes a múzeumokban, valamint a kiállítás vagy a gyűjtemény felfedezését segítő programok is (gyerekvezető, kincskereső játék). Több intézményben is fel lehet fedezni olyan programokat, melyeket a családdal érkező gyerekek számára kínálnak, gyerekeknek vagy családoknak szóló kiállításokkal. (Boer 2011) A gyermekmúzeumokban a programokat és a kiállításokat úgy tervezik meg, hogy a gyerekek kénytelenek legyenek a kreativitásukat használni a látogatás során. Az interaktív programok során a gyerekek

belelátanak a való életbe és gyakorlati tapasztalatot, tudást szereznek. (Karadeniz 2010) Az Egyesült Királyságban található Victoria and Albert (V&A) múzeum családi látogatói többnyire az általános gyűjtemény megtekintése miatt érkeznek a múzeumba, de emellett a különleges kiállításokat, a workshopokat vagy családorientált programokat is szívesen látogatják és elvárják, hogy a múzeum lefoglalja a gyermekeket. (Sterry 2004) Vannak olyan múzeumi kezdeményezések, melyek a kiállítás részeként történő aktív részvételt várják el például beöltözést és színészkedési lehetőségeken keresztül (Johanson és Glow 2012).

A gyermekek számára külön kialakított helyiség elősegíti a gyakorlati tanulást, ösztönzi a gyermekek kíváncsiságát és kreativitását, lehetőséget ad felfedezésre, azonban a helyiség mérete is döntő lehet (Kelly 2002). A Kids Island kifejezetten a 0-5 éves korú gyermekeket megszólító múzeum, melyben egy játék alapú tanulási környezetet alakított ki, hogy elősegítse a közös felfedezést és az interakciót a gyermekek, szülők, társak és a múzeumi személyzet között (Dockett et al. 2011). A múzeumok több esetben alkalmaznak úgynevezett felfedező, szabaduló szobákat, amelyekkel egy interaktív, kreatív és aktív kiállításra invitálják az embereket. Ezek az interaktív helyek nagyobb lehetőséget adnak a tanulásra, ugyanis ilyenkor nem csak a szemükkel dolgoznak, hanem különböző feladatok tárulnak eléjük, fények, hangeffektek, amellyel egy felfedezői élményt biztosít a múzeum a látogatóknak. Ezen felül ezek a lehetőségek segítenek a családoknak, hogy többet kommunikáljanak egymással, és a feladatokon keresztül egymástól tanuljanak. (Villa 2006)

Amennyiben közös interakciót folytatnak a szülők és a gyermekek, akkor szignifikánsan nagyobb valószínűséggel alakul ki a közös figyelem, mely hatékony eszköznek bizonyul a családi tanulás támogatására, mely fontos funkciója lehet a múzeumoknak (Povis és Crowley 2015). A szülők jellemzően azonban csak akkor hajlandóak részt venni a játékban és kipróbálni, felfedezni dolgokat a múzeumban, ha megfelelő és kedvező a kontextus a felnőttek számára (Kanhadilok és Wattts 2014)

A múzeumi környezet szempontjából az autista gyermekkel érkező családok látogatási élményét az alábbi tényezők növelik (Langa et al. 2013;

Lussenhop et al. 2016; Kulik és Fletcher 2016): A kiállítástól független tényezőknél kiemelik a weboldal fontosságát, ahonnan előzetes információkat tudnak szerezni a múzeumi környezetről, a múzeumban történő viselkedési elvárásokról, akár egy külön weboldal/menüpont a fogyatékkal élő gyermekes családok számára. Az esetlegesen kialakított csendes időszakokról is itt nyújthatnak információt, amikor az autisták számára kedvezőbb időszakot határoznak meg, vagy arról adnak információt, hogy melyek a zsúfolt időszakok, vagy csendes terekről, mely szintén számukra lényeges kritérium. A múzeumba való belépéskor és az ottani közlekedéssel kapcsolatban a tágas kiállítási helyszínek, vagy egy csendes szoba megléte is fontos, ahol kicsit pihenni tudnak. Az egyértelmű jelzések, részletesebb térképek, jelzések a legközelebbi kijáratról és mosdóhelyiségről, hogy bármikor elhagyható legyen az épület és ezáltal biztonságosnak érezzék a környezetet, szintén fontos szempontok. A múzeumi személy-

zettel, önkéntesekkel való interakció lehetősége, hogy van kihez fordulniuk és támogatást kapnak, ezek növelik leginkább a múzeumi élményeiket.

A kiállításhoz kapcsolódó tényezők esetében az élmények növelését számukra a multiszenzoros interaktív kiállítás segíti elő és szívesen vesznek részt tudományos beszélgetésben. A szülőknek sokat jelent, ha az autisták számára szervez a múzeum külön eseményt, ahol kisebb a tömeg, kevesebb a stressz, és másokkal is kapcsolatba léphetnek.

A sikeres látogatás összetevői számukra: a szórakozás, bevonódás, tanulás, elegendő idő, kellemes és nyugodt élmény, mindenki megtalálja azt, amivel kapcsolatba léphet, a visszatérés szándéka. A fogyatékkal élők és családjuk számára azonban akadályok is vannak a múzeumban, mint a látogatás a költségei, a hangos zajok, a tömeg, valamint egy átlagos múzeumlátogatás során más látogatók reakcióitól sok esetben frusztráltak ezek a családok.(Lussenhop et al. 2016)

Módszertan

Célunk a múzeumok jobb megismerése és megértése, a családbarát múzeumi szempontrendszer empirikus kutatással alátámasztott jelentésrétegeinek a feltárása. A szakirodalom tanulmányozása során felismertük, hogy a családbarát múzeum számos olyan problémát vet fel, amelyek alaposabb megértéséhez és feltárásához a kvalitatív módszertan illeszkedik. Kutatásunk főbb kérdéskörei az alábbiak voltak: Miért járnak a családok múzeumba? Milyen tényezők befolyásolják a családok múzeumi élményét? Milyen lenne az ideális családbarát múzeum?

Kutatásunkban a mélyinterjúk elemzésén keresztül a családok szempontjából kívántuk feltárni a múzeumlátogatás folyamatát, a múzeumi élményt meghatározó faktorokat/tényezőket, és az ideális múzeum jelenségtartalmát. Kutatásunk célja:

- Meghatározni a családok szempontrendszerét a meglátogatni kívánt múzeum, kiállítás kiválasztásánál.
- Feltárni a múzeumi élményt befolyásoló tényezőket.
- Elemezni az élményfaktorokat.

Kutatási kérdéseink megfogalmazásánál a szakirodalomra, korábbi múzeumi kutatásainkra, és mú-

zeumi szakmai tapasztalatainkra támaszkodtunk. Kutatásunkban olyan magyar családokra fókuszáltunk, ahol a múzeumlátogatás közös családi élmény, a gyereket mindkét szülő elkíséri, ezáltal olyan keresztmetszetben vizsgálhatjuk a családbarát múzeum fogalmát, amelyben a család valamennyi tagjának szempontjai érvényesülnek, és ezzel feltárhatóvá válik a családon belül a múzeumlátogatáshoz kapcsolódó motiváció és élmény.

Kutatási problémánk megfogalmazása után az alábbi fő kérdést és alkérdéseket fogalmaztuk meg: Melyek a családbarát múzeumok ismérvei?

1. Melyek a múzeumlátogatás legfontosabb motivációs tényezői a családok számára?
2. Melyek azok a tényezők, melyek hatással vannak a családok múzeumi élményére?
3. Milyen az ideális családbarát múzeum?

Kutatásunkban félig strukturált mélyinterjúkat készítettünk. Összesen 10 családdal készítettünk interjúkat. Az interjúk során az előzetesen meghatározott kérdések mentén, de feltétlenül azok sorrendjében haladtunk, az interjúk menetét az adott körülményhez alakítottuk.

A kutatáshoz a grounded theory (GT) módszert (Mitev 2012) választottuk. A módszertan két

fő fajtája, a Glaser-féle (1992) klasszikus és a Strauss-Corbin-féle (1990) mellett további altípusok is megjelentek a szakirodalomban. Kutatásunkban a konstruktivista megközelítést választottuk, ami Charmaz (2000) nevéhez kapcsolódik, és fő megkülönböztető jellemzője, hogy elismeri, hogy a kutató maga is fontos része a kutatási folyamatnak. Ez a módszer engedélyezi a szakirodalom előzetes feltérképezését, és hogy ez hasson a kutató gondolkodására, és lehetőséget ad előzetes elméleti keretek használatára. A múzeumi téma elméleti és gyakorlati szakembereiként jelentős korábbi tapasztalatra tettünk szert, ami befolyásolta hozzáállásunkat, és döntésünket a módszer-választásban.

A kutatás Magyarországon valósult meg. Nem valószínűségi mintavételt alkalmaztunk és meghatározott kritériumrendszer alapján választottuk ki a mintába bekerülő családokat. Az egyik elvárásunk az volt, hogy a mintába rendszeresen (évi 2-3 alkalommal), és az elmúlt egy évben minimum egyszer múzeumba járó családok kerüljenek be. További feltétel volt, hogy a családi múzeumlátogatáson mindkét szülő jelen legyen, és a gyerekek 14 évesnél fiatalabbak legyenek. A családok többsége Budapesten és a főváros vonzáskörzetében él. Összesen 20 mélyinterjú (10 Anya és 10 Apa) anyagát használtuk fel. Az interjúk hossza átlagosan 30-45 perc, a digitálisan rögzített hangfelvételek később legépelésre kerültek. A minta elemzésekor a szülők anonimitását biztosítottuk

és a válaszok idézésénél az alábbi elnevezéseket alkalmaztuk: Anya - #M1-#M10, Apa - #F1 - #F10. A kutatásban résztvevő szülők múzeumi élményei különböző múzeumokhoz kapcsolódnak (művészeti, tudományos, helytörténeti), hiszen célunk volt, hogy a múzeum témájától függetlenül tudjuk meghatározni a családbarát ismerveket, így a mélyinterjúkon keresztül szélesebb spektrumú képet kaptunk arról, hogy milyen elvárásaik vannak a múzeumokkal szemben.

Az interjúk elemzésekor kapott adatok feldolgozása nyílt kódolással történt. Az interjú szövegeket szó szerint legépeltek, majd minden sort beszámoltunk és soronként aláhúztuk az általunk fontosnak tartott kódokat. A következő lépésben a kódokat kategóriákba rendeztük, és a kialakult csoportoknak tartalmi megnevezéseket adtunk. Olyan tematikus egységekbe rendeztük a kategóriáinkat, amelyek a családra, mint múzeumlátogatóra, a családi motivációkra, a múzeumlátogatási élményt befolyásoló tényezőkre, valamint a családbarát múzeumlátogatás folyamatára, kritériumrendszerére, reflektáltak. A feltáró nyílt kódolás után az adott kategóriák közötti kapcsolódási pontokat azonosítottuk (axiális kódolás). Corley és Gioia (2004) által kifejlesztett ábrázolási mód alapján bemutatjuk, hogy a nyers adatokat hogyan csoportosítottuk fogalmakká, majd témákká és milyen dimenziókat alakítottunk ki integrálva az elmélet valamennyi aspektusát (1. ábra).

Eredmények

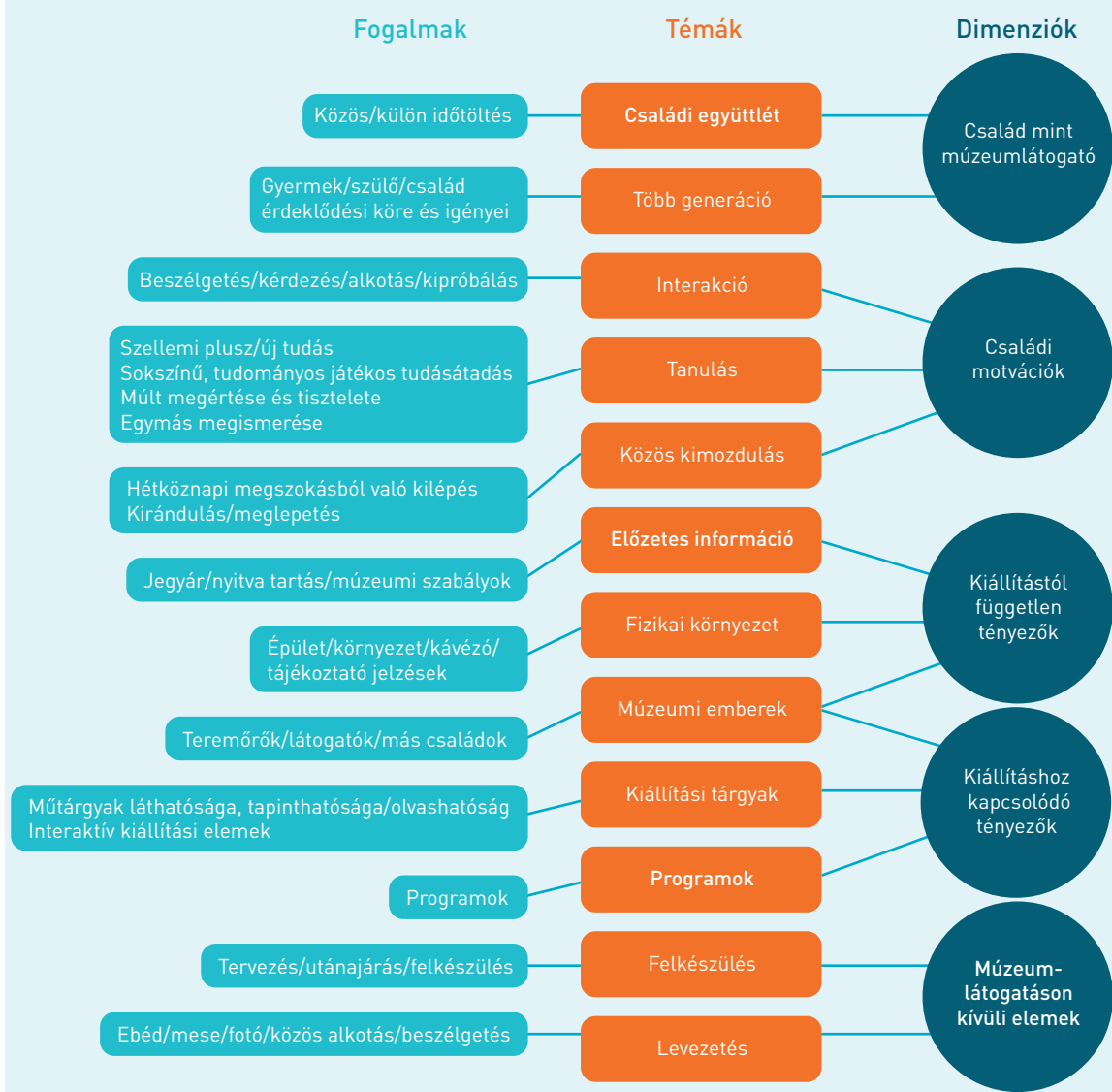
Szinte minden család más tudás és élmény háttérrel látogat el egy múzeumba, eltérőek az adott témához kapcsolódó tapasztalataik, különböző korú gyerekekkel érkeznek, az is befolyásoló tényező, hogy egy nagyobb külföldi utazás keretében történik a múzeumlátogatás, vagy egy vidéki kirándulás része, esetleg egy elmaradt hétvégi program helyett iktatják be. Ugyanabban a múzeumban is időről időre változhatnak a körülmények, egyes kiállítások rengeteg látogatót vonzanak, hatalmas tömeg alakulhat ki, a sérülékenyebb műtárgyak miatt fokozott védelmi intézkedéseket vezethetnek be, ami nehezíti a családok közlekedését. A szülők és a gyerekek hangulata, érdeklődése, fizikai állapota is nagyban befolyásolja,

hogy egy múzeumi látogatásra később hogyan emlékeznek vissza. Kutatásunk célja, hogy feltárjuk a családbarát múzeum legfontosabb ismerveit, melyek ezen rejtett dimenzióktól függetlenül alkalmazhatóak. A következő részben összefoglaljuk az eredményeket azon dimenziókra alapozva, melyek lényegesek a családbarát jelleg kialakításához.

Család mint múzeumlátogató

A családok azért választják az egyéb szabadidős programok közül szívesen a múzeumlátogatást, mivel ez a családi együttlétnek egy plusz értéket ad, és ez szinte valamennyi interjúban visszatérő elem: „A hétköznapokban ritkán vagyunk így együtt” (#M1). Fontos azonban, hogy ez az együtt

1. ábra: Kód struktúra Corley and Gioia (2004) alapján

eltöltött idő mindenki számára élményt és kapcsolódást jelentsen, ne kelljen a gyerekeket folyton fegyelmezni, lekösse őket a kiállítás, és így a szülő is elmélyülhessen a témában: „Családdal nagy macera múzeumba járni: éhes a gyerek, mosdóba kell mennie, unja magát” (#F1). Lényeges tényező a közös élmények megélése, „ha végig együtt tudnak lenni és élvezni a kiállítást, a játékokat” (#M2), hogy ne csak külön-külön érezzék jól magukat a családtagok a múzeumban, hanem közösen is élvezhessék a múzeumlátogatást: „jó együtt csinálni valamit, valami jót együtt megélni” (#M3). A múzeumlátogatási élményt a családtagok (különböző generációk) szempontjai alapján vizsgáltuk, feltár-

tuk, hogy miként definiálják a szülők azt, amikor a család – szülő – gyerek is jól érzi magát a múzeumban: „Ha olyan programot biztosít a múzeum, amivel szívesen foglalkozik a gyerek-szülő-nagyszülő is.” (#F2). Sok család esetében jellemző az a hozzáállás, hogy a gyermek az első, és ha ő jól érzi magát, akkor a szülő is jól érzi magát, de ez nem jelent feltétlenül közös élményt. Azonban vannak olyan programok, amelyben minden korosztály megtalálhatja a számára megfelelő szórakozási lehetőséget, „például a gyerek utánozza az állatokat, anyuka olvassa az ismeretterjesztő szövegeket, apuka pedig fényképezi őket.” (#F3)

Családi motivációk

A múzeumlátogatás a családok számára az élményen keresztüli közös kimozdulás lehetőségét kínálja: „Sikerül kiszakadni a hétköznapokból, teljesen lekötött minket, végre megtaláltuk azt a programot, ami egyszerre hasznos is és élmény is” (#M4). A múzeumlátogatás lehet egy meglepetés a gyermek számára, vagy egy kirándulás része, a lényeg, hogy közösen kimozduljanak otthonról és egy „másik dimenzióba” kerüljenek.

Vannak szülők, akiknél jobban megjelenik a tanulás, mint motiváció: „Én szinte mindig jól érzem magam, mindig találok magamnak valami érdekességet, és akkor érzem magam a legjobban, ha kapok valami olyan újdonságot, ami kiegészíti az eddigi ismereteimet.” (#F4), addig más szülők számára a múzeumlátogatás akkor válik élvezetessé, ha azáltal interakcióba léphetnek gyermekükkel, beszélgethetnek, és sokszínűen, játékosan fedezhetik fel a kiállítási tárgyakat: Nekem a pörgős, játékos helyek tetszenek, ahol ad valami pluszt, nem csak a száraz anyagot.” (#F5)

Családon belül az anya és az apa motivációja is különbözhet és eltérő szempontok alapján fogalmazza meg a gyerek számára élvezetes múzeumi program kritériumait. Az anya szempontjából a tudásátadás, a „múlt megértése és tisztelete”, az ismeretek bővítése a legfontosabb a gyermeke számára: „ha valaki az ő nézőpontjukból próbálja átadni nekik az ismereteket, megmagyarázni, rávezetni őket – és ők rácsodálkozhatnak dolgokra, részt vehetnek – hozzányúlhatnak és alkothatnak” (#M5). Az apa szempontjából megjelenik, hogy büszke lehessen a gyermekére, taníthassa, szélesítse a látókörét: „egymásról is sokat tanulunk, sokat beszélgetünk utána, próbálunk a gyerekeknek jó példát mutatni.” (#F5)

Családi élmények

A mélyinterjúk során megkértük a szülőket, hogy idézzék fel legpozitívabb és legnegatívabb múzeumi élményeiket. A felidézett emlékek elemzése során több élményfaktort határoztunk meg, amelyek szoros összefüggésben állnak egymással és jelentősen befolyásolják a múzeumlátogatás élményét, együttes jelenlétük pedig hosszú távú hatással lehet a család múzeumlátogatási szokásaira.

Kiállítástól független tényezők

A mélyinterjúk során feltárt családbarát múzeum

jellemzők a korábbi szakirodalmi kutatás eredményeit erősítették meg, ugyanakkor most sokkal árnyaltabb képet kaptunk arról, hogy a családok hogyan élik meg a múzeumlátogatást, hogyan készülnek fel rá, milyen eltérő szempontok kerülnek előtérbe a gyerekek életkora miatt, és milyen egyéni elvárásaik vannak a kiállításokkal és múzeumi szolgáltatásokkal szemben.

A családok számára a múzeumlátogatás igen magas költségekkel is járhat, attól függően, hogy hány fős családról beszélünk, ezért számukra igen lényeges szempont, hogy milyenek a jegyárak, vannak-e gyermekkedvezmények, azok hány éves kortól vannak és milyen mértékűek: „Jó, ha van gyerekjegy, vagy nekik ingyenes” (#F6), vagyis a múzeumi belépők családbarát kialakítása fontos tényező. A szülők azonban azt is megemlítették, hogy sok esetben a „drága szuvenir tárgyak” is negatív érzést váltanak ki belőlük, hogy emiatt nem tudnak a gyermeküknek emléket vásárolni a múzeumi élményükhöz kapcsoltan.

A családi múzeumlátogatás szempontjából a kisebb, befogadható léptékű kiállítások és a nagy tömegeket elkerülő időszakok az ideálisak, valamint a „rövid nyitva tartás idő” is probléma lehet a családok számára.

Maga a múzeum fizikai környezete szempontjából a régi épületek akár akadályozó tényezői lehetnek az akadálymentes kialakításnak, vagy a szolgáltatások pont emiatt válhatnak nehézkessé. A kiállítástól független tényezők esetében azonban sokszor problémaként merült fel a „tájékoztató feliratok hiányossága”, ami miatt esetleg eltévedtek, vagy többször visszatértek ugyanarra a helyszínre, míg másokat nem találtak meg.

A szülők számára fontos szempont a múzeumi személyzet kulturált és udvarias viselkedése, és a gyermekekkel való bánásmód, hogy a szintjüknek megfelelően kommunikáljanak velük. „Felkészültnek kell lenni a múzeumpedagógusoknak, a gyerekek csodálatosan asszociálnak dolgokra, ami néha zavarba hozza a múzeumpedagógusokat, de ha elég nyitottak, és képesek erre reagálni, akkor nagyon jó párbeszéd alakulhatnak ki.” (#F7) Negatív élményt válthat ki, ha „a teremőrök viselkedése nem látogatóbarát” vagy ha a látogatók úgy érzik: „a teremőrök folyton a sarkunkban voltak”. Szintén nehézséget okozhat a nagy tömeg, vagy ha túl sokat kell sorban állni a gyermekkel,

hiszen ezáltal egymást is zavarják a látogatók.

Kiállításához kapcsolódó tényezők

A gyerek akkor élvezi a múzeumlátogatást, ha rácsodálkozhat dolgokra, ha kibontakozhat, ha nem kell szabályok szerint, felnőttként viselkednie, mert negatív élményt válhat ki belőle, ha „mindenki figyel a reakcióit, ha nem tölt elég időt egy képnél, kinézik” (#F8). Művészeti múzeumokban fontos szempont, hogy a szemlélődés mellett alkotassanak, történeti múzeumban pedig a látottakat érdekes történetbe ágyazva élhessék meg. A múzeumi szakemberek nagyban befolyásolhatják a családokban kialakult pozitív élményt, ha megfelelően közelítik meg a gyermekek és a felnőttek látásmódját, ha egy múzeumpedagógus „tudja, hogy mások a felnőttek és a gyerekek igényei, másképpen fogadják be az alkotásokat, tudja jókor szétválasztani és összekötni a gyerekeket meg a felnőtteket” (#F9). A tárlatvezetőknek minden korosztály számára értelmezhetően és élvezhetően kell körbe vezetnie a családokat: „A programon nagyon profi múzeumpedagógusok végig vittek bennünket egy nem könnyen értelmezhető a tárlaton. A gyerek nagyon élvezte, hogy foglalkoztatják, és mi is nagyon élveztük, hogy a gyerek élvezi” (#F10). A kiállítási tárgyak szempontjából lényeges jellemző a kipróbálhatóság, ami sok múzeum esetében nehezen valósítható meg, mert ez nagyban függ a kiállítás témájától is. „Jó, ha interaktív, játékosan mutatja be a tárlatot, vannak megfogható tárgyak, minden érzékszervünkre hat és lehet belőle tanulni” (#F6) A kiállítási tárgyak szempontjából a láthatóságra, tapinthatóságra, olvashatóságra helyezik a hangsúlyt a családok, és hogy mindez interaktív módon legyen bemutatva. A kiállításához kapcsolatosan fontos, hogy a kiállított tárgyakon túl legyenek olyan programok, melyek kifejezetten a családokat szólítják meg, mert egy-egy múzeumról első hallásra nem feltétlenül gondoljuk, hogy lehet családbarát, a megfelelő programmal azonban a kiállítás témájától függetlenül motiválhatóvá válhatnak a családok, hogy eljöjjenek egy múzeumba: „Jártunk már korábban gyerek nélkül a múzeumban, de a családdal még nem. Láttuk, hogy van egy családi hétvégi program. Igazából nem

tudtunk sokat róla, gondoltuk elmegyünk együtt, mivel én és a feleségem is szeretjük a modern művészetet. Kíváncsiak voltunk, hogy mit lehet itt gyerekkel csinálni, nem volt különösebben nagy elvárásunk.” (#F5)

Múzeumlátogatáson kívüli elemek

A tapasztalt múzeumba járó szülők azt is megfogalmazták, hogy a szülőnek milyen nagy felelőssége van a múzeumlátogatásra való felkészülésben és a gyerek érdeklődésének megfelelő kiállítás kiválasztásában. A múzeumlátogatás időpontja, a gyerek egészségi és fizikai állapota, valamint állóképességének figyelembevétele mellett fontos, hogy a szülő is komfortosan érezze magát, és a múzeumlátogatás után még tovább beszélgessen a múzeumban szerzett tapasztalatokról és élményekről.

Kutatásunk során körvonalazódott, hogy a családok múzeumi élményeit egy sokkal tágabb kontextusban kell vizsgálnunk. Az adott múzeumban szerzett élményeket, tapasztalatokat megelőzi egy felkészülési szakasz, majd a látogatást követi egy levezetési szakasz.

A felkészülési időszak jelenti azt, amikor a család megtervezi a múzeumlátogatást, utánajár az előzetes információknak, melyet az alábbiak szerint fogalmazott meg egy édesapa: „Szeretünk múzeumba járni, előtte a gyerekeknek fel kell készülniük a múzeumlátogatásra. Megbeszéljük mit fognak látni, már úgy megyünk be, hogy van információjuk.” (#F3)

A levezetési szakasz akkor kezdődik, amikor a kiállítási helyszínt elhagyja, de még a múzeum területén tartózkodik a család, mely által meghosszabbíthatóvá válik a múzeumi élmény egy kávé vagy ebéd elfogyasztásával a múzeumkertben, vagy a múzeumi játszótér kipróbálásával: „Utána a játszótéren engedték ki a gőzt” (#M6). Egy közös fotó is meghosszabbítja a múzeumélményt, melyről utána beszélgetnek, vagy közösen alkotnak valamit otthon: „... utána itthon is beszéltünk róla, és olyan rajzokat készített a gyerek, ami Korniss stílusában készült. Emlékezetes és jó élmény volt, mert volt utóélete.” (#M7)

Diszkusszió

Tanulmányunkban az volt a célunk, hogy a grounded theory-ra alapozva mélyinterjúk segítségével feltárjuk azokat a kritériumokat, amelyek egy múzeumot családbaráttá tesznek. A szakirodalom és a kutatási eredmények alapján egy modellt foglaltuk a családbarát ismérveket, melyet a 2. ábra mutat.

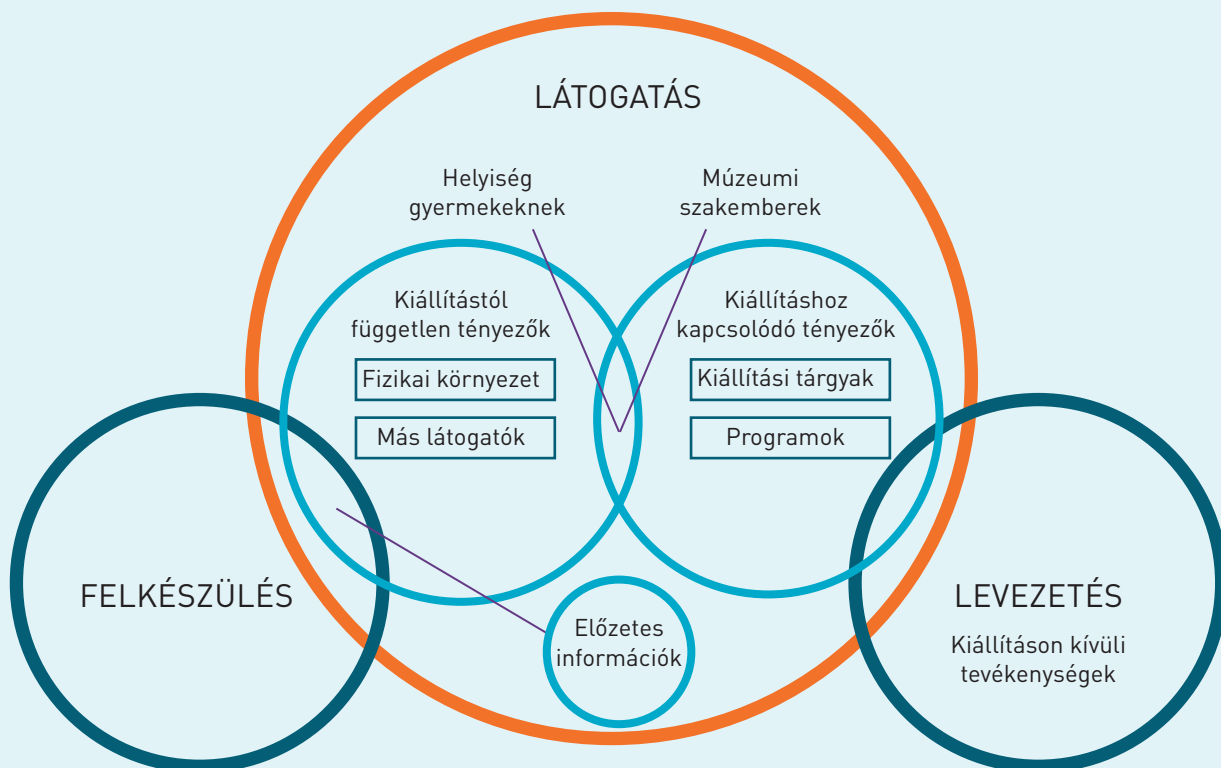
Az eredmények alapján megállapítható, hogy a család, mint múzeumlátogató egy speciális látogatói kört képez a múzeumok számára, melyet leginkább az határoz meg, hogy a múzeumoknak egyszerre több korosztály számára kell tudni élményt nyújtani, vagyis szükség van a többgenerációs szemléletre. A családok motivációi alapvetően három csoportba sorolhatók: az interakció,

a tanulás és a közös kimozdulás. Családonként különbözhet, hogy melyik motiváció az elsődleges számukra, azonban a múzeumok számára lényeges, hogy ezeket a funkciókat töltsék be. Fontos, hogy interakcióra tudják ösztönözni a családokat, mely megvalósulhat a családon belül, a családok között, vagy a család és a múzeumi szakemberek, múzeumpedagógusok között (Johanson és Glow 2012). A tanuláshoz kapcsolódóan a múzeumok feladata, hogy ismeretet adjanak át. A közös kimozdulás szempontjából pedig szintén a több generáció egyszerre történő élményszerzéséhez megfelelő közeg, program kialakítása, mely kihívást jelent a múzeumok számára.

2. ábra: A családbarát múzeum elméleti modellje

Család mint múzeumlátogató
(több generáció együttléte)

Családi motiváció:
Interakció - tanulás - kimozdulás

Több korábbi cikk foglalkozik a családokkal, mint múzeumlátogatóval. Néhány lényeges tanulmány kifejezetten a családok múzeumlátogatási motivációit dolgozza fel. Ezek a korábbi tanulmányok azonban a múzeumok családbarát jellegének egy-egy aspektusával foglalkoznak csak. Jelen tanulmány a korábbi irodalmakhoz azzal járul hozzá, hogy egészében vizsgálja a múzeumok családbarát kritériumait, és feltárja azokat az ismérveket, melyek a családbarát múzeum megvalósulásához szükségesek. Jelen tanulmány eredményei felhasználhatók azon múzeumok számára, akik a családokat szeretnék megcélözni. Megfogalmaztuk a múzeumok családbarát jellegének kritériumait, hogy a felkészülés, a látogatás és a levezetés szakaszában mire kell nagyobb figyelmet fordítaniuk és mely családbarát ismérvek megvalósulása szükséges egy ideális családbarát múzeum kialakításához.

A felkészülési szakasz. A mélyinterjúk során feltártuk, hogy a családok többsége felkészül a múzeumlátogatásra, előzetesen információt gyűjtenek, és megfontoltan választják ki a múzeumot, kiállítást, és a látogatási időszakot. A múzeumi szakemberek a családok szempontrendszerének ismeretében hatékonyabban tervezhetik meg és kommunikálhatják szolgáltatásaikat. Zsúfolt kiállítóterben a családok számára élvezhetetlen a múzeumlátogatás, ezért célszerű a múzeum honlapján kiemelni a családi látogatás számára legalkalmasabb időszakot, vagy ideális esetben olyan időszavokat megjelölni, amikor kifejezetten csak családokat várnak, és múzeumpedagógiai foglalkozásokat biztosítanak a családok valamennyi tagja számára. Az időszavok kijelölése mellett fontos a kiállítások tartalmi-tematikai szempontból történő értékelése is a családok szempontjai alapján. Nem minden korosztály számára érdekes egy-egy kiállítás, van, ami kisebb gyerekeket egyáltalán nem köt le, ezért egy ilyen látogatás később negatív emléket válthat ki, és akár hosszú távon is befolyásolhatja a család múzeumlátogatási kedvét. A múzeumlátogatás megtervezéséhez a múzeumok honlapjukon olyan letölthető információs anyagot is elhelyezhetnek, amelyek a praktikus szempontú felkészülés mellett lehetővé teszik, hogy a szülők már otthon is beszélgethessenek a kiállítás témájáról, ezzel elősegítsék a későbbi látogatás alkalmával kialakuló bevonódás mélységét. Nagyon fontos továbbá a családok számára elérhető kedvezmények biztosítása. A jelentős kiadással

járó családi múzeumlátogatás sajnos még mindig komoly visszahúzó erőt jelent, pedig a jövő múzeumlátogatóit nagy mértékben ezeknek a korai családi körben megtapasztalt pozitív élményeknek köszönhetjük. A múzeumoknak érdemes lenne a jegyárpolitikájuk kialakításakor ezeket a szempontokat is figyelembe venni, és a családok számára akár éves belépésre jogosító kiemelt kedvezményű belépőket kínálni.

A látogatási szakasz. A múzeumi élmény teljessé tételéhez a múzeumok számára ajánlatos a személynzet felkészítése a családok fogadására. Nagyon sok negatív tapasztalattól kímélhetik meg a családdal érkező látogatókat, ha a fogadószemélynzet és a teremőrök elsajátítják a családbarát szemléletet és attitűdöt. Tiltó táblák helyett, inkább múzeumlátogatási nevelésre hangsúlyt helyező tájékoztató feliratokat helyeznek el, információs pontokat alakítanak ki, valamint filmekkel és múzeumpedagógusok által vezetett ismerkedő sétákkal segítik a múzeum, illetve a kiállítások felfedezését. A családok részéről nagy igény mutatkozik a gyerekek számára kialakított külön terem biztosítására, a kiállítási tárgyak hozzáférhetőségére, valamint az interaktív kiállítási elemek kialakítására, amelyhez új lehetőségként kínálkozik a digitális eszközök bevonása. A családok akkor érzik jól magukat a múzeumban, ha a család valamennyi tagja számára új élmények forrása a múzeum, ami a felfedezés és interakció útján keresztül valósulhat meg legteljesebben.

A levezetési szakasz. A múzeumlátogatás nem fejeződik be a kiállítás megtekintésével, a családok számára fontos további programlehetőségeket is kínálni, amelyek teljessé teszik a múzeumlátogatást. Nagyon sok múzeum kertjében található egy kellemes sétaút, játszótér, ezekre mind érdemes a kiállításról való távozáskor felhívni a családok figyelmét. A családok beszámolóí alapján a múzeumi élmény része még a látottakról való közös beszélgetés vagy otthoni alkotás, rajzolás, fényképek nézegetése. Ehhez hasznos segédanyag lehet egy távozáskor elvihető brosúra, alkotófüzet, vagy a weboldalról letölthető munkafüzet. A múzeumok kérjék meg a családokat, hogy látogatásukról adjanak visszajelzést, amelyből nagyon sok tapasztalatot gyűjthetnek a múzeumok szolgáltatásaik javítására, továbbá nagyon pozitív gesztus lehet, ha megköszönik a szülőknek, hogy elhozták gyerekeiket a múzeumba.

Összegzés

Jelen tanulmányban a családbarát múzeumok ismérveit a családi igények feltárása alapján azonosítjuk és javaslatot teszünk a családbarátság minél teljesebb körű kialakítására a múzeumi szakemberek számára. Célunk, hogy azonosítsuk a családbarátság fogalmát és ismérveit, melyek meghatározzák, hogy mire érdemes egy múzeumnak összpontosítani, amennyiben a családokat jelöli ki fő célcsoportként. Jelen tanulmány a korábbi szakirodalmakhoz képest nem csak egy-egy szempontot, aspektust vizsgál a múzeumok és a családok kapcsolatában, hanem azt komplexen, egészében értékeli. A kutatáshoz a grounded theory módszert alkalmaztuk és mélyinterjúkat készítettünk családokkal, 10 anyával és 10 apával. A szakirodalomban azonosított három területre alapoztuk kutatásunkat (család, mint múzeumlátogató, családi motivációk és családi élmények), majd kiegészítettük azokat az interjún kapott információkkal, mely alapján megalkottuk a családbarát múzeumi modellt (2. ábra). Kutatásunk eredményei rávilágítanak arra, hogy nem elég, ha a múzeum csak a látogatás során foglalkozik a családokkal, hanem szükséges a felkészülési és levezetési szakaszként azonosított, látogatás előtti és utáni időszakban is a családbarát hozzáállás megvalósítása. A hazai családbarát kritériumrendszerekhez képest jelen tanulmány ezen szakaszoknak az azonosításával hozzájárul a családbarát elemek minél szélesebb körű értelmezéséhez és megvalósításához, mely a családi igények értékelése alapján még inkább érvényessé teszi a családbarátság kereslet alapú kialakítását. A hozzájárulások ellenére, a tanulmánynak vannak korlátai. Az első, hogy a mintában jelenleg csak

magyar családok szerepeltek, melyet a későbbiekben kiegészíthetnénk külföldi családok megkérdezésével, mely más aspektusokra is rávilágíthat. A családi turizmusban megvalósult kutatásokban a gyermekekkel készített rajzok elemzését is alkalmazták, mely a családbarát múzeumi ismérvek kialakításának szempontjából is adhat plusz információkat a későbbiekben. Több korábbi tanulmányban megjelenik a fogyatékos gyermekkel élő családok, mint múzeumlátogatók vizsgálata, mely fogyasztói réteg megkérdezése a családbarát jelleg teljesebbé tétele miatt hasznos lenne a továbbiakban. Az interjúk alapján azonosított családbarát ismérveket szélesebb körben is érdemes tovább kutatni, melyhez a továbbiakban fontosnak tartjuk kvantitatív elemeket is tartalmazó primer kutatással kiegészíteni az eddigi eredményeket. Jelen tanulmányban csak családokkal készítettünk interjúkat, a keresleti oldal vizsgálata alapján alakítottuk ki modellünket. A későbbiekben a kínálati oldal kutatásával, múzeumi szakemberekkel készített interjúkkal, is érdemes lenne kiegészíteni az eredményeinket és összehasonlítani azokat a keresleti oldalon szerzett információkkal. Az ismérvek még részletesebb meghatározását elősegítheti egy benchmarking kutatás, melyben nemzetközi szinten vizsgáljuk a családbarát múzeumok honlapját tartalomelemzési módszerrel.

Jelen publikáció az Európai Unió, Magyarország és az Európai Szociális Alap társfinanszírozása által biztosított forrásból az EFOP-3.6.3-VEKOP- HYPERLINK "callto:16-2017-00007"16-2017-00007 azonosítószámú „Tehetségből fiatal kutató- A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban” című projekt keretében jött létre.

Felhasznált irodalom

- Anderson, David, Barbara Piscitelli, Katrina Weier, Michele Everett, and Collette Tayler. (2002) Children's museum experiences: Identifying powerful mediators of learning. Curator: The Museum Journal. Vol. 45. (3): 213–231. <https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.2002.tb00057.x>
- Ásványi Katalin, Mitev Ariel, Jászberényi Melinda, Mert Mentés. (2019) Családok fesztiválélménye – két családbarát fesztivál elemzése. Turizmus Bulletin. 19. évf. 3. sz. 30–37.

- Bodnár Dorottya, Jászberényi Melinda, Ásványi Katalin. (2017) Az új múzeológia megjelenése a budapesti múzeumokban. *Turizmus Bulletin*. 17. évf. 1-2. sz. 45–55.
- Boer, Bert (2011) *Children Visiting Museums. Investing in the audience of the future*. Den Haag: Netherlands Museums Association.
- Borun, Minda (1977) *Measuring the Immeasurable: a Pilot Study of Museum Effectiveness*. Philadelphia: Franklin Institute..
- Borun, Minda (2002) Object-based learning and family groups. In: Paris, Scott G. (ed.) *Perspectives on object-centered learning in museums*. Mahwah, NJ: Erlbaum. 245–260.
- Borun, Minda and Jennifer Dritsas (1997) Developing family friendly exhibits. *Curator: The Museum Journal*. Vol. 40. 178–196. <https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.1997.tb01302.x>
- Briseño-Garzón, Adriana and David Anderson (2012) “My child is your child”: Family learning in a Mexican science museum. *Curator: The Museum Journal*. Vol. 55. 179–201. <https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.2012.00139.x>
- Brown, Christine (1995) Making the most of family visits: Some observations of parents with children in a museum science centre. *Museum Management and Curatorship*. Vol. 14. (1): 65–71. <https://doi.org/10.1080/09647779509515428>
- Carr, Neil (2011) *Children’s and Families’ holiday experiences*. London: Routledge.
- Charmaz, Kathy (2000) Grounded theory: objectivist and constructivist method. In: Denzin, Norman K. and Yvonna S. Lincoln (eds.) *Handbook of Qualitative Research*. California: Sage. 509–536.
- Conn, Steven (2010) *Do museums still need objects?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Corley, Kevin G and Dennis A. Gioia (2004) Identity ambiguity and change in the wake of a corporate spin-off. *Administrative Science Quarterly*. Vol. 49. (2): 173–208. <https://doi.org/10.2307/4131471>
- Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft. (2020) *Családbarát Hely Tanúsító Védjegy*. <https://csalad.hu/csaladbarathely/> (Letöltés: 2020. október 20.)
- Csordás Tamás, Markos-Kujbus Éva, Ásványi Katalin. (2018) „A gyerekeim imádják, ezért én is imádom” – Családbarát hotelek fogyasztói percepciói online értékelések alapján. *Turizmus Bulletin*. 18. évf. 1. sz. 17–28.
- Diamond, Judy (1986). The Behaviour of family groups in science museums. *Curator: The Museum Journal*. Vol. 29. (2): 139–154. <https://doi.org/10.1111/j.2151-6952.1986.tb01434.x>
- Dierking, Lynn D. and Falk, John H. (1994) Family behavior and learning in informal science settings: A review of the research. *Science Education*. Vol. 78. 57–72. <https://doi.org/10.1002/sce.3730780104>
- Dockett, Sue, Sarah Main and Lynda Kelly (2011) Consulting Young Children: Experiences from a Museum. *Visitor Studies*. Vol. 14. (1): 13–33. <https://doi.org/10.1080/10645578.2011.557626>
- Dooley, Caitlin McMunn and Meghan M. Welch (2014) Nature of Interactions Among Young Children and Adult Caregivers in a Children’s Museum. *Early Childhood Education Journal*. Vol. 42. 125–132.
- Falk, John H. and Lynn D. Dierking (2000) *Learning from museums: Visitor experiences and the making of meaning*. Lanham: AltaMira Press.
- Glaser, Barney G. (1992) *Basics of Grounded Theory Analysis*. Mill Valley: The Sociology Press.
- Hallman, Bonnie C. and Mary P. Bebow (2007) Family leisure, family photography and zoos exploring the emotional geographies of families. *Social and Cultural Geography*. Vol. 8. (6): 871–888. <https://doi.org/10.1080/14649360701712636>
- Hilke, D.D. (1989) The family as a learning system: An observational study of families in museums, In: *Marriages and Family Review*. Vol. 13. (3) 101–129. https://doi.org/10.1300/J002v13n03_07
- Holbrook, Morris B. and Hirschman, Elizabeth C. (1982) The experiential aspects of consumption: Consumer fantasies, feelings, and fun. *Journal of Consumer Research*. Vol. 9. (2): 132–140.
- Hooper-Greenhill, Eilean and Moussouri, Theano (2002) *Researching learning in museums and galleries 1990–1999: A bibliographic review*. Leicester: Research Centre for Museums and Galleries, University of Leicester.
- Hruba, Miriama, Lubosi Kacirek, Jana Nemcova, Róbert Osad’an and Lenka Szentesiöva (2019) Museum and gallery education and its application in the context of pre-primary education. *Muzeológia a kultúrne dedictvo*. Vol. 7. (2): 35–48.
- Johanson, Katya and Hilary Glow (2012) ‘It’s not enough for the work of art to be great’: Children and Young People as Museum Visitors. *Journal of Audience and Reception Studies*. Vol. 9. (1): 26–42. <https://doi.org/10.13140/2.1.4033.6001>

- Kanhadilok, Peeranut and Mike Watts (2014) Adult play-learning: Observing informal family education at a science museum. *Studies in the Education of Adults*. Vol. 46. (1): 23–41. <https://doi.org/10.1080/02660830.2014.11661655>
- Karadeniz, Ceren. (2010) Children's museums and necessity for children's museums in Turkey. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. Vol. 2. 600–608. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.03.070>
- Kelly, Lynda. (2002) Play, wonder and learning: Museums and the preschool audience. Australian Research in Early Childhood Education 10th Annual Conference, Canberra, Australia,
- Kropf, Marcia Brumit. (1989) The Family Museum Experience: A Review of the Literatur. *Journal of Museum Education*. Vol. 14. (2): 5–8. <https://doi.org/10.1080/10598650.1989.11510105>
- Kulik, Taylor Kelsey and Tina Sue Fletcher (2016) Considering the Museum Experience of Children with Autism. *Curator: The Museum Journal*. Vol. 59. (1): 27–38. <https://doi.org/10.1111/cura.12143>
- Langa, Lesley A., Pino Monaco, Mega Subramaniam, Paul T. Jaeger, Katie Shanahan, and Beth Ziebarth (2013) Improving the museum experiences of children with autism spectrum disorders and their families: An exploratory examination of their motivations and needs and using web-based resources to meet them. *Curator: The Museum Journal*. Vol. 56. (3): 323–335. <https://doi.org/10.1111/cura.12031>
- Lussenhop, Alexander, Leigh A. Mesiti, Ellen S. Cohn, Gael I. Orsmond, Juli Goss, Christine Reich, Allison Osipow and Kayla Pirri (2016) Social Participation of Families with Children with Autism Spectrum Disorder in a Science Museum. *Museums & Social Issue*. Vol. 11. (2): 122–137. <https://doi.org/10.1080/15596893.2016.1214806>
- Maher, Jill K., John Clark and Darlene Gambill Motley (2011) Measuring Museum Service Quality in Relationship to Visitor Membership: The Case of a Children's Museum. *Marketing Management*. Vol. 13. (2): 29–42.
- McManus, Paulette M. (1987) It's the company you keep: The social determination of learning-related behaviour in a science museum. *International Journal of Museum Management and Curatorship*. Vol. 6. 263–270. <https://doi.org/10.1080/09647778709515076>
- Mehmetoglu, Mehmet and Marit Engen (2011) Pine and Gilmore's concept of experience economy and its dimensions: an empirical examination in tourism. *Journal of Quality Assurance in Hospitality & Tourism*. Vol. 12. (4): 237–255. <https://doi.org/10.1080/1528008X.2011.541847>
- Melton, Karen K. (2017) Family Activity Model: Crossroads of Activity Environment and Family Interactions. *Family Leisure, Leisure Sciences*. Vol. 39. (5): 457–473. <https://doi.org/10.1080/01490400.2017.1333056>
- Mintel (2004) Family Holidays, Leisure Intelligence, London. Mintel International Group
- Mitev Ariel. (2012) Grounded theory, a kvalitatív kutatás klasszikus mérföldköve. *Vezetéstudomány*, Vol. 43 (1): 17–30.
- Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (2020) A családbarát múzeumi működés kritériumrendszere, <https://mokk.skanz.hu/admin/data/file/20200219/csaladbarat-kriteriumrendszer-felhivas-melleklet.pdf> (Letöltés: 2020 augusztus 3.)
- Pine B. Joseph and James H. Gilmore (1998) Welcome to the experience economy. *Harvard Business Review*. Vol. 76. 97–105.
- Piscitelli, Barbara and David Anderson (2001) Young children's Perspectives of Museum Settings and Experiences. *Museum Management and Curatorship*. Vol. 19. (3): 269–282. <https://doi.org/10.1080/09647770100401903>
- Povis, Kaleen Tison and Kevin Crowley (2015) Family learning in object-based museums: The role of joint attention Visitor Studies. Vol. 18. (2): 168–182. <https://doi.org/10.1080/10645578.2015.1079095>
- Sanford, Camellia W. (2010) Evaluating family interactions to inform exhibit design: Comparing three different learning behaviors in a museum setting. *Visitor Studies*. Vol. 13. (1): 67–89. <https://doi.org/10.1080/10645571003618782>
- Schänzel, Heike A. and Karen A. Smith (2014) The Socialization of Families Away from Home: Group Dynamics and Family Functioning on Holiday. *An Interdisciplinary Journal*. Vol. 36. (2) 126–143. <https://doi.org/10.1080/01490400.2013.857624>
- Shine, Stephanie and Teresa Y. Acosta (2000) Parent-child social play in a children's museum. *Family Relations*. Vol. 49. 45–52. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00045.x>
- Silverman, Lois H. (1989) Johnny Showed Us the Butterflies. *Marriage & Family Review*. Vol. 13. (3-4): 131–150. https://doi.org/10.1300/J002v13n03_08
- Sterry, Pat (2004) An insight into the dynamics of family group visitors to cultural tourism destinations: Initiating the research agenda. New Zealand Tourism and Hospitality Research Conference 2004. Victoria University of Weelington. 399-406.

- Strauss, Anselm and Juliet Corbin (1990) *Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques*. Newbury Park: Sage.
- Swartz Mallary I. and Kevin Crowley (2004) Parent Beliefs about Teaching and Learning in a Children's Museum. *Visitor Studies*. Vol. 7. (2): 4–16.
- Trinh, Thu Thi and Chris Ryan (2013) Museums, exhibits and visitor satisfaction: A study of the Cham Museum, Danang, Vietnam. *Journal of Tourism and Cultural Change*. Vol. 11 (4): 239–263. <https://doi.org/10.1080/14766825.2013.829481>
- Villa, Lindy (2006) *Rediscovering Discovery Rooms: Creating and improving family-friendly interactive exhibition spaces in traditional museums*. Master of Arts. School of Education and Liberal Arts.

Kapdebo Ágnes

Kopp Mária – Skrabski Árpád: A boldogságkeresés útjai és útvesztői Az érett személyiségtől a kiegyensúlyozott párkapcsolatig

Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS)
és L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2020

„Soha nem volt még ennyire fontos a család és a házasság szerepe az egyén és a következő nemzedék életminősége, kiegyensúlyozottsága szempontjából, mint a modern társadalomban” - vallotta a szerzőpáros, Kopp Mária és férje, Skrabski Árpád *A Boldogságkeresés útjai és útvesztői* című könyv 2009-es, első ízben megjelent kiadásában. A közkinccsé tett gondolatok sikereit látva (a második átdolgozott és bővített kiadás 2016-ban jelent meg) a L'Harmattan Kiadó, a Három Királyfi Három Királyné Alapítvány, valamint a Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért (KINCS) együttműködésében a mű 2020-ban ismét napvilágot látott.

A könyvben is központi szerepet betöltő harmonikus családi kötelékek sokszorosán felértékelődtek a koronavírus-járvány alatt. Talán még soha nem volt ekkora jelentősége a lelki védőhálóknak a válsághelyzet okozta sokoldalú kihívások közepette. A járvány alatt egyértelműen kiderült, hogy a család nem csupán a boldogság kimeríthetetlen forrása, de minden másnál jobb egészség- és életvédő tényező. Erre világít rá a szerzőpáros is: a különböző családtagoktól kapott támogatás összeadódik és az összesített érték meghatározó az életminőség alakításában és képes hozzájárulni a boldog családi állapot fenntartásához. Nem a külsőségek, hanem a belső harmóniának tesz képessé arra, hogy a megváltozott környe-

zetben megvédjük a legfontosabb értékeinket. Az olvasmányos formában megírt, praktikus tanácsokkal tűzdelt, tudományos tartalmat közvetítő könyv biztonságos útmutatóként szolgálhat mindannyiunknak, különösen ebben az átmeneti időszakban.

A könyv a szerzőpáros szakmai pályafutása alatt felhalmozott tapasztalatok és kutatási eredmények összegzésére épül. Ezeket keresztül lehetőségünk van a tudományos tények mélyebb megismerésén túl bepillantani a néhai házaspár személyes élet-történeteibe is. Számos megfontolandó, a családon kívüli kontextusban is alkalmazható tanáccsal látják el és segítik az olvasót az önismereti úton, megmutatják, hogy a társadalom különböző szintjein hogyan teljesebbé válhatunk ki és válhatunk boldoggá. Nem túlzás azt mondani, hogy a könyv elolvasása után nem csupán gyakorlati útmutatást és inspirációt kaphatunk egyéni és saját kapcsolataink fejlesztéséhez, hanem hajlamosak leszünk egy optimistább nézőpontból feltétel nélkül bízni a család és a boldogság erejében. A könyv világosan feltárja, hogy az emberi kapcsolatokban melyek azok az alapok, amelyek a nehéz helyzetekben megtartó erejük és ezért megtartandók.

A boldogságkeresés útjai és útvesztői cím érzéketlenül utal arra, hogy egy olyan kiadványt tartunk a kezünkben, ami szinte közvetlen választ kínál a boldogság megtalálására, ahogyan Kopp Mária

fogalmazta meg: „A valódi boldogság nemcsak hangulat, nem is állapot, hanem állandó törekvés, tevékeny haladás a céljaink felé vezető úton!”

A nyolc fejezetre tagoló kötetben a szerzők hitelesen és közérhető stílusban a család, egészség és boldogság témaköreire vezetnek végig a párkereséstől egészen a családalapításig. Rámutatnak, hogy a bizalom és együttműködés erősítése nem csak ebben a kontextusban, de általában is fontos a társadalmi kapcsolatok szempontjából.

Az első fejezet *Életközösség vagy érdekközösség a párkapcsolatokban* a boldog emberek legfőbb jellemzőit járja körbe. Ezek közül az első, hogy a boldog emberek megbízhatónak tartják magukat, nehéz helyzetben számíthatnak a házastársukra, szüleikre, és vannak életcéljaik. A boldogság lényegét valójában az élet céljának és értelmének keresése jelenti. Amennyiben ezt tartjuk a legfontosabbnak, úgy, ha mindenünket elveszítjük is (anyagi javakat, egészséget), akkor is élhetünk teljes, harmonikus, „egészséges” életet. Szó esik a házasság magasabb létsíkjáról, ami azt jelenti, hogy a házastársak egészen különleges értéket alkotnak: együtt sokkal többé válnak, mint külön-külön. Két személy között az elkötelezettség életszövetséget hoz létre, amely szintén egyszeri és megismételhetetlen lesz, és – az érdekközösséggel ellentétben – a férjet vagy feleséget nem lehet lecserélni egy másik férfira vagy nőre. Az életközösség kialakulásának feltétele, hogy azt a felek felbonthatatlannak tekintsék; ez egymásba vetett bizalmat, biztonságot jelent.

A könyv második fejezete *Életközösség a családterápiás gyakorlatban* a tartós házasság titkait tárja fel. A szerzők a tartós, növekvő, élő és tudatos kapcsolatok létrejöttében alapvető szerepet tulajdonítanak az elköteleződésnek. Ebből következően annak, aki életközösségben akar élni, többszörösen el kell köteleznie magát. A folyamatnak az eredménye önmagunk társadalmi identitásának megtalálása lesz. Az identitás, az önazonosság ugyanis elköteleződés a társadalomban megtalált helyünkkel kapcsolatban. Az elköteleződés a társadalmat összetartó erő - vallják a szerzők. A jó párkapcsolat a válságok leküzdése során alakul ki, lényeges eleme az érzelmi áttetszőség a partner számára.

A szerzők azzal kapcsolatban is fogalmazzák meg

tanácsokat, hogy adott esetben miként kezeljük a feszültségeket. Nem szabad rögtön felcsattanni, visszavágni, elutasítani, hanem meg kell próbálni átvinni a párunkat egy másik síkra. Fontos, hogy ha valami nem tetszik, azt is fejezzük ki, de mindenképpen szeretettel tegyük. Egy házasságban – és általában minden kapcsolatban – a pozitív érzelmek kimutatása rendkívül lényeges. A könyv egyik legpraktikusabb gondolata éppen az, hogy egy boldog házasságnak – ahogyan más emberi kapcsolatnak is – alaptétele, hogy háromszor annyi pozitív visszajelzést adjunk, mint negatívát.

A harmadik fejezetben *Az életközösséghez szükséges személyiségvonások* az érettség kritériumait jelentő egészséges személyiségvonások megalapozásáról írnak. Tőlünk függ, hogy a világot ellenségesnek tekintjük, vagy felismerjük, hogy azonos a „mennyországgal”, amelynek részévé szeretnénk válni. Egy életközösségben a partnerek mindegyike megpróbálja életfilozófiáját összeegyeztetni társa életfilozófiájával, mely folyamat mindkettőjüket gazdagíthatja. A folyamatos közös gondolkodás az élet értelméről, a lét alapkérdéseiről a megértés nagyszerű élményével társulhat és nagymértékben erősítheti a partnerkapcsolatot. Megtudhatjuk, hogy a bizalom, a másik elfogadása önmagában jó alap, de nem elég. Az a kapcsolat, amelyik nem fejlődik, menthetetlenül visszafejlődik! Tehát egy kapcsolat fejlesztésén folyamatosan dolgozni kell, építeni azt. Egymás megszelídítése, a másik ember másságának felfedezése legalább olyan fontos, mint a szakmánk új ismereteinek elsajátítása. Minden személyes kapcsolatban a játékosság és humor a kulcsa annak, hogy a felek hibáikkal együtt lássák szeretetre méltónak egymást.

A negyedik fejezetben *A nemek szerepe a párkapcsolatokban* a női és a férfi érdekek szembeállítására ellen érvelnek. A népszerűvé vált „Pelenkáz, tovább élsz!” jelmondat a férfi szerepének családon belüli erősítésére utal. Ha ugyanis a férfiak értékrendjében is fontossá válik a család, a gyermekkel való foglalkozás, ez felszabadítja őket az alól, hogy kizárólag a munkahelyi, társadalmi helyzet miatt aggodalmaskodjanak. Az anya feladata, hogy az újszülött és az apa közti személyes kapcsolatot megteremtse, a férjét, az élettársát bevonja a csecsemő gondozásába, hogy később

apaként betölthesse kulcsfontosságú szerepét. A familista világnézet képviselői a család, a férfi, a nő és a gyermekek egységét, harmóniáját tartják szem előtt. „Feminizmus helyett familizmus” arra utal, hogy a családok hátrányos helyzetű csoportját képezik a társadalomnak, ezért őket kiemelten kell támogatni.

Az ötödik fejezet *Az emberi magatartást meghatározó tényezők* áttekinti azokat a főbb motivációkat, szükségleteket és igényeket, amelyeknek meghatározó szerepük van az emberi magatartásban. Az emberre jellemző magasabb szükségletek szintje, az értékek megvalósítása, az ezekre való törekvés ugyanolyan vagy nagyobb hajtóerőt jelenthetnek, mint az élettani egyensúly fenntartása. A család meghatározó szerepe különösen hangsúlyos. A normákat, értékeket mindenekelőtt a család adja át a gyermeknek, ezek megszilárdításában, elmélyítésében a közösségi, együttműködési készségek kialakításában azonban később az iskolának, majd a helyi közösségeknek van szerepük. Írnak a bizalom képességének kialakulásáról a családon belül. Az a közeg, amely az újszülöttet, de már a méhben fejlődő magzatot is körülveszi, hihetetlenül fontos mind biológiailag, mind pszichológiailag. Az első időszak, az első három év meghatározó ennek a bizonyos ősbizalom állapotának a kialakulásában. A szerzők meglátása szerint az ősbizalom állapota teljes önátadás az anya és a gyerek, valamint az apa és a gyerek között. Ez a közvetlen és teljes egymásra hangolódás biztos alapot ad a személyiség kibontakozásához. Az ősbizalommal rendelkező embernek van mersze hosszú távú kapcsolatokat építeni, általában mer nyitottan és bizalommal fordulni mások felé. Olyan hihetetlen pszichológiai, személyiségfejlődési kincset gyűjt össze az első években az ilyen légkörben nevelkedő gyermek, hogy utána könnyen meg fog birkózni a nehézségekkel, és képes lesz a tartós, teherbíró párkapcsolatra, barátságra.

A hatodik fejezet *Az életminőséget meghatározó tényezők* a gyermekes családokra jellemző összefüggéseket veszi sorra. Felméréseik alapján a gyermekes fiatal nők életminősége rosszabb a gyermekteleneknél, a férfiak esetében a gyermekesek életminősége és egészségi állapota jobb, és kompetensebbnek is tartják magukat. A gyer-

mekszám alakulásának legfontosabb előrejelzője, hogy mennyire számíthatunk partnerünkre nehéz élethelyzetekben. Írnak a nők megváltozott szerephelyzetéről. Szakítani kellene azzal a felfogással, hogy a gyermek kizárólag a nő ügye, hiszen a férfi személyiségfejlődésének szempontjából a gyermekvállalás legalább olyan fontos. Mind a gyermekvállalás, mind a kívánt gyermekszám szoros kapcsolatban van azzal, hogy a fiatalok a nehéz élethelyzetekben mennyire számíthatnak házas-, illetve élettársukra. Ezért a partnerek közti bizalom, elkötelezettség, megbízhatóság a családok új helyzetében alapvető a párkapcsolatok stabilitásának megőrzésében. A bizalomra való képesség megteremtésének előfeltétele a jól működő család.

A hetedik fejezet *A támogató család mint a pozitív életminőség* alapja az életreszóló elköteleződés főbb szempontjai tekinti át. Az érzelmi biztonság alapja az életre szóló kölcsönös elköteleződés és a feltétel nélküli bizalom, amely az odaadás, a házasság és a család lényege. Az ezekre ráépített kapcsolat fejlődik, túléli a válságokat, a nehézségeket. Két ember, majd a szülők és a gyermekek kapcsolata közös kaland, felfedezőút, melynek feltétele, hogy a társamra mindig számíthatok. Ez a folyamat a család összetartó erejének alapja, ami a valódi szabadság élményét adja.

Bár a család meghatározó szerepét a gyerekevelésben semmi sem helyettesíti, a konfliktusmegoldó készségek, az egészségmegőrző magatartás, a társas kapcsolatok erőssége a modern társadalomban leginkább az iskolázottság mértékével függnek össze. Minden módon törekedni kell a család és az iskola együttműködésére. A jól működő család mindig is nyitott a társadalom felé, hiszen a családban begyakorolt képességek, az egymás iránti nyitottság, elfogadás tesz képessé a tágabb közösségbe való bekapcsolódásra. A konfliktusokról szólva alapvető, hogy a gyermek minden konfliktusban érezze a szülői támogatást, még akkor is, ha az adott magatartásformát helytelenítjük.

Az őszinteség minden kapcsolat alapja, az építő vita nagyon hasznos lehet. Fontos, hogy társunknak, családtagjainknak tudtára adjuk érzéseinket, de ne mindenáron mi akarjuk kimondani az utolsó szót. Az érzelmi megoldások után mindig szükség van a problémamegoldásra is. Kiemelik továbbá a nagyszülők meghatározó szerepét, lehetőséget kell biztosítani számukra, hogy hasznosnak érezhessék

magukat. Az érzelmi összehangolódás, a szeretet és a gyöngédség annak a feltétele, hogy a család eredeti funkciója szerint teljes életközösséggé válhasson, ne csak ágyrajárószállás legyen. A bizalom, a másik elfogadása jó alap, de önmagában nem elég. Az a kapcsolat, amelyik nem fejlődik, menthetetlenül visszafejlődik! Egymás megszelídítése, a másik ember másságának felfedezése legalább olyan fontos, mint egy szakma új ismereteinek elsajátítása.

A kötet záró fejezete *A boldogság keresésének útjain és útvesztőin* Isten és az ember viszonyát taglalja a bibliai nyolc boldogság tükrében.

Kinek ajánlható a kötet?

Mindenkinek, aki önmagát szeretné jobban megismerni és ez által kapcsolatait tudatosan magasabb szintre emelni. Kiválóan kamatoztatható mind

a világvárvány családokra nehezedő kihívásainak megoldásában, mind a társadalmi jóllét erősítésében. Lelki töltekezést adhat egyedülállóknak és párkapcsolatban, házasságban élőknek, gyermekeseknek, időseknek és fiataloknak.

A szerzők és az olvasó közti hatásrendszerben a könyv kérdésfelvetései újra és újra elgondolkodtatnak és a saját életünk átgondolására ösztönöznek. Ilyenkor átérezhetjük az összhangot, amelyről a néhai házaspár beszélt, hogy mindannyian egy olyan nagy közösségnek a tagjai vagyunk, amelyben ott vannak azok is, akik már nem élnek, de a világot előbbre vitték és emberibbé tették. Rájövünk, hogy a jövőnk egyik legfontosabb feladatáért itt és most mi vagyunk felelősek, és azal tehetjük a legnagyobb szolgálatot, ha a család intézményének védelméért szállunk síkra.

Tóth G. Csaba: Többlethalandóság a koronavírus-járvány miatt Magyarországon 2020-ban

KORFA 2021. március XXI. évfolyam 2. szám,
KSH Népeségtudományi Kutatóintézet

Tóth G. Csaba munkája rendkívül aktuális. Becslést ad, hogy a 2020. évi halálozások számából mennyi írható a koronavírus-járvány számlájára. Európában 2020 elején jelent meg a vírus, azóta több hullámban jelentkezik. A szerző szerint a vakcina megjelenése belátható távolságba hozta a járvány végét, több évnek kell még eltelnie, amíg viszonylag pontos képet kaphatunk arról, hogy az epidemiológiai válság miként befolyásolta a magyar halandósági folyamatokat rövid, illetve hosszú távon.

Ez a tanulmány nem a járvány egészét, hanem az elérhető adatok függvényében a 2020-as magyarországi halálozási folyamatokat elemzi, ezen belül pedig a koronavírus hatását nézi. Egy járvány, vírus vagy bármilyen más, az életkilátásokat érdemben befolyásoló esemény mortalitásra gyakorolt hatását demográfiai szakirodalomban gyakran használt többlethalandóság alakulása méri. Ennek a mutatónak az a lényege, hogy a valódi halálozási folyamatokat egy hipotetikus (tényellentétes) helyzettel hasonlítja össze, amely arra a feltételezésre épül, hogy mi lett volna akkor, ha a vizsgált esemény – esetünkben a koronavírus-járvány – nem következik be.

A szerző hangsúlyozza, hogy a mutató egy becslés eredménye, hiszen szükséges hozzá egy prognózis arra vonatkozóan, hogy hányan haltak volna meg 2020-ban abban az esetben, ha a halandóság a korábbi évekhez illeszkedő trendek szerint alakult volna. Ezt összevetve a 2020-as tényleges mortalitási adatokkal megkapjuk a többlethalandóságot. A mutató egyik jellemzője összesítve tartalmaz minden olyan hatást, amely eltéríti a mortalitás alakulását annak korábbi pályájáról. Ez a koronavírus-járvány esetében azt jelenti, hogy egyaránt tartalmazza a közvetlen és közvetett, illetve a

pozitív és negatív hatásokat. A közvetlen hatások közé soroljuk azokat az eseteket, mikor egy halálozás visszavezethető a koronavírus-fertőzésre, tehát, ha valaki a járvány közvetlen egészségkárosító hatása miatt veszi életét. A közvetett hatások spektruma ennél sokkal tágabb. A kettő közötti választóvonal meglehetősen elmosódott, nem mindig egyértelmű, hogy kizárólag a koronavírus okoz-e egy-egy halálesetet, vagy más kiváltó tényezők is szerepet játszanak benne.

Az egyes országok gyakorlata nem egységes abban sem, hogy miként kategorizálják azokat, akik fertőzöttek ugyan, de más alapbetegsége visszavezethető a haláluk. A többlethalandóság az egyenleget mutatja, a mutató lehet negatív is, ilyen 2020-as év első hónapjaiban. A koronavírushoz kapcsolódó magyarországi többlethalandóság kiszámításához a Lee-Miller szerzőpáros (2001) nevéhez fűződő sztochasztikus matematikai modell segítségével a szerző előrejelzést készített korévenként és nemenként a 2010–2019 közötti tényadatokat felhasználva arra vonatkozóan, hogy miként alakult volna a mortalitás 2020-ban. Ezzel a módszerrel figyelembe tudta venni a halandósági helyzet folyamatos javulását, továbbá a korösszetétel változását is. A tanulmányban 2020-as évre 52 héttel számoltak.

A módszertan bemutatása után az eredményeket ismerteti. Modellszámításai szerint az elmúlt évtized mortalitási folyamatait követve a koronavírus-járvány megjelenése nélkül 2020-ban, 52 hét alatt 128,7 ezren haltak volna meg Magyarországon. Ezzel szemben ténylegesen 139,0 ezer haláleset történt a 2020-as évben. Az éves halálozási többlet ennek megfelelően 10,3 ezer fő. Torzítja eredményüket az, hogy az elmúlt évtizedre jellemző átlagosan évente 2-3 ezer fő áldozat

tot követelő influenzajárvány 2020-ban viszonylag enyhe lefolyású volt, a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően így a 12. és az 52. hét között a többlethalandóság számításai szerint 13,7 ezer fő lett, azaz összességében a koronavírus megjelenésétől kezdve az év végéig ennyivel többen haltak meg ahhoz a feltételezett helyzethez képest, ha nem lett volna ilyen járvány Magyarországon.

A számítások értékét százalékosan is megadja a szerző. A magyarországi többlethalandóság mértékét a legintenzívebb periódusnak számító októberben, novemberben és decemberben 18, 61, illetve 46 százalékosnak adja meg. A teljes vizsgált időszakban, azaz március és december között a havi többlethalandóságok átlagára (eltekintve a negatív előjelű hónapoktól) 14 százalékot jelez. Ez megegyezik az EUROSTAT erre vonatkozó statisztikai adatközlésében szereplő 22 uniós tagország átlagával. A mutató hat ország (Spanyolország, Lengyelország, Szlovénia, Belgium, Csehország és Bulgária) esetében volt 20 százaléknál nagyobb és négy országban (Dánia, Finnország, Lettország és Észtország) 6 százaléknál kisebb.

Életkor szerinti eredmények a többlethalandóságra vonatkozó becslése szerint az elhunytak 86 százaléka 65 évesnél idősebb, 10 százaléka 50 és 64 év közötti, míg a 49 éves vagy annál fiatalabbak aránya 4 százalék volt. Az elhunyt nők és férfiak száma közel egyenlő, a férfiakra nézve általánosságban nagyobb kockázatúnak tekinti a koronavírust, de a legidősebb korosztályokban sokkal több a nő, mint a férfi. A tanulmány a továbbiakban a korszpecifikus mortalitási ráta értékeit adja meg, amely a halálozási többletet az adott korcsoportoz tartozó népesség százalékában mutatja meg. A férfiak esetében 55-59 éves korban lett a mortalitási ráta a 0,1 százalék, ami azt jelenti, hogy e korosztály tagjai közül nagyjából minden ezredik férfi áldozat

esetét közvetlenül vagy közvetve a koronavírusnak a számolt többlethalandóság alapján a 12. és az 52. hét között. A mutató inentől meredeken emelkedik, 65 és 70 év között már 0,4, 75 és 80 év között 0,8, 85 év felett pedig 1,8 százalék volt a koronavírushoz kapcsolódó (többlet) mortalitási ráta. A nők esetében alig több mint feleekkora lett a mutató értéke szinte minden korosztályban: a 65-70-es korosztály esetében 0,2 százalék, a 75-79-es korosztálynál 0,4 százalék, míg a 85 évesnél idősebb nők körében, közelítve a férfiakhoz 1,6 százalékra emelkedett a korszpecifikus mortalitási ráta. Az azonos korcsoportoz tartozó férfiak és nők többletmortalitási rátája közötti jelentős különbség illeszkedik más országok tapasztalataihoz, Kontopalis és szerzőtársai (2020) például hasonló arányokat találtak, amikor a járvány első hullámának angliai és walesi tapasztalatait vizsgálták. A szerző a többlethalandóság nagyságát másfélszeresének becsülte, mint ahányan a hivatalos statisztika szerint elhunytak közvetlenül a koronavírushoz kapcsolódóan 2020-ban. Tehát 1,5-ös lett a magyar elszámolási arány (undercount rate). Nemzetközi összehasonlításként Karlinsky és Kobak (2021) tanulmányára hivatkozik, akik több mint félszáz ország adatait elemezték. Az EU-s államok többségében 1 és 1,7 között szóródott az index, a közösség átlaga pedig 1,5 volt.

A többlethalandóság időbeli lefutását is elemzi a szerző. Számításai szerint a többlethalandóság felfutása szeptember közepén kezdődött, a tetőzés november elejére-közepére tehető, gyakorlatilag arra a hétre, amikor a szigorú korlátozó intézkedések életbe léptek. Ezt követően még közel egy hónapig magas szinten stagnált a heti többlethalandóság, míg az év végére jelentősen, majdnem a felére csökkent.

Szerzők

Antal István

Ásványi Katalin

Balogh Enikő

Baraté Edina

Dusa Ágnes

Engler Ágnes

Fail Ágnes

Fehér Zsuzsanna

Ferkis Anna

Fűrész Tünde

Györbiró András Csaba

Hablicsekné Richter Mária

Horváth-Varga Anikó

Jászberényi Melinda

Kapdebo Ágnes

Markos Valéria

Molnár Balázs

Móczár Luca

Nagy Tímea

Nyírádi Adrienn

Papházi Tibor

Pári András

Regős Judit

Székely András

Török Péter

Uhljár Péter

Kiadja:
Kopp Mária Intézet a Népesedésért
és a Családokért (KINCS)

Felelős kiadó:
Fűrész Tünde elnök

Főszerkesztő:
Engler Ágnes tudományos elnökhelyettes

Szerkesztőbizottság elnöke:
Aczél Petra elnöki főtanácsadó

Szerkesztőbizottság tagjai:
Andok Mónika, Bagdy Emőke, Bartus Tamás,
Bögre Zsuzsanna, Dávid Beáta, Demény Pál, Forisek Péter,
Lentner Csaba, Mészáros József, Pusztai Gabriella

Szerkesztőség:
Antal István központvezető,
Szomszéd Orsolya irodavezető,
Pári András irodavezető

Szerkesztőségi titkár:
Földi-Deutsch Eszter elnöki és tudományos főmunkatárs

Szerkesztőség:
info@koppmariaintezet.hu

ISSN 1588-7227 (Nyomtatott)
ISSN 2732-0154 (Online)

KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT

Elérhetőségeink

Kopp Mária Intézet a Népesedésért
és a Családokért (KINCS)
1016 Budapest, Sánc u. 3/b
Tel.: +36 1 622 4942
facebook.com/koppmariaintezet
YouTube: Kopp Mária Intézet
www.koppmariaintezet.hu

Újra megjelent
Kopp Mária és Skrabski Árpád
könyve a boldogságkeresésről!

Folytatódik
a boldogság-
keresés!

Keresse a
könyvesboltokban!

Kiadja:

KINCS

Kopp Mária Intézet
a Népesedésért és a Családokért

www.koppmariaintezet.hu

KINCS

KOPP MÁRIA INTÉZET
A NÉPESEDÉSÉRT
ÉS A CSALÁDOKÉRT